

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Studijní obor: Moderní hospodářské a sociální dějiny

Disertační práce

ThLic. Mgr. Michal Sklenář, Ph.D.

**DĚJINY FARNOSTI V ÚSTÍ NAD ORLICÍ
JAKO OBRAZ DĚJIN ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE
V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1927–1963**

**PARISH HISTORY IN ÚSTÍ NAD ORLICÍ
AND THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN CZECHOSLOWAKIA
IN YEARS 1927–1963**

Praha

2017

Školitel a vedoucí práce:

doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.

Poděkování školiteli a vedoucímu disertační práce

doc. PhDr. Michalu Pullmannovi, Ph.D.

Poděkování

Svetlanu Bostikovi

prof. MUDr. Pavlu Boštíkovi, Ph.D.

Ing. Václavu a MUDr. Drahomíře Boštíkovým

R. D. ThDr. Vladislavu Brokešovi, PhD.

Bc. Ondřeji Crhákovi

Mgr. Radimu Duškovi

Josefu a Ludmile Havlovým

Mgr. Zdeňku Hübnerovi

Mgr. Janu Kafkovi, Ph.D.

Ing. Petru Kopáčovi

PhDr. Jaromíru Mrňkovi

Mgr. Bc. Adamu Pálkovi

J. M. ThLic. Petru Šikulovi

Miroslavu Škeříkovi

ctihodnému pánovi Ondřeji Piu Filipu Nerimu Talašovi

Stanislavě Vodičkové, DiS.

Bc. Elišce Vrbové

Mgr. Janu Zámečnickovi

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Ústí nad Orlicí dne 15. června 2017

.....
Michal Sklenář

Anotace

Disertační práce ukazuje jeden z možných obrazů dějin římskokatolické církve v Československu v letech 1927–1963. Na příkladu Václava Boštíka, děkana v Ústí nad Orlicí v letech 1934–1942 a opět 1945–1961, se soustředí na kontinuity a diskontinuity v historii zdejší římskokatolické farnosti. Předložená analýza kombinuje sociálně-historický, mikrohistorický a biografický přístup, pomocí nichž ukazuje pastorační i další strategie děkana Václava Boštíka – duchovního správce i statutárního zástupce – v různých situacích v průběhu prvních dvou třetin 20. století. Lokální dění je propojeno s kontextem českých církevních dějin na úrovni celostátní a diecézní i s širším kontextem církevních dějin.

Klíčová slova

20. století, církev římskokatolická, Československo, komunismus, Ústí nad Orlicí, Václav Boštík (1897–1963)

Abstract

The dissertation shows one of the possible portraits of the history of the Roman Catholic Church in Czechoslovakia between the years 1927–1963. On the example of Václav Boštík (1897–1963), the dean in Ústí nad Orlicí between the years 1934–1942 and 1945–1961, the thesis focuses on continuities and discontinuities in the history of the local Roman Catholic parish. The presented analysis combines the socio-historical, microhistorical and biographical approach, by means of which it shows pastoral and other strategies of dean Václav Boštík – an ecclesiastical administrator and statutory representative – in various situations during the first two-thirds of the twentieth century. Local events are interconnected with the context of Czech ecclesiastical history at the statewide and diocesan level as well as with a broader context of Church history.

Key words

20th century, the Roman Catholic Church, Czechoslovakia, communism, Ústí nad Orlicí, Václav Boštík (1897–1963)

„Václav Boštík (...) Osobní charakter: Jemný, inteligentní, vzdělaný, sečtělý. Sebevědomého vystupování. Při hovoru snaží se být zdvořilý. Při prosazování svých názorů a požadavků je vznětlivý, těžko se ovládá. (...) Do února 1948 byl členem strany lidové, do té doby se zúčastňoval schůzí Svazu polit. vězňů. (...) Doufal v převrat. Nestalo se tak, přestal chodit do schůzí a stáhl se do ústraní. Nerad plnil předpisy, a když, tak takovým způsobem[,] aby bylo věřícím jasno, že musí. Příklad: v době zeměd. špičkových prací, kdy měl měnit bohosl. tak[,] aby nebyly narušovány tyto pro nás všechny tak důležité práce, měl plno výmluv, nakonec se podrobil s poznámkou, že je to nátlak.“¹

Kádrový posudek okresní církevní tajemnice
děkana Václava Boštíka ze dne 3. ledna 1962

¹ Kádrový posudek okresního církevního tajemníka ONV Ústí nad Orlicí Václava Boštíka, duchovního církve římskokatolické ze dne 3. 1. 1962. SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11956, sig. 463.5.1.

Obsah disertační práce

Úvod	11
I. METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA, METODICKÉ POSTUPY DISERTAČNÍ PRÁCE	
1. Metodologická východiska	14
1.1. Obecné a jedinečné	14
1.2. Osoba a příběh	15
1.3. Rekonstrukce, konstrukce, dekonstrukce	16
2. Metodické postupy	18
2.1. Sociálně-historická analýza	18
2.2. Mikrohistorická analýza	20
2.3. Biografická metoda.....	21
3. Rozbor použitých pramenů.....	24
II. POTRIDENTSKÝ MODEL KLERIKA A JEHO ROZVINUTÍ, MĚSTO ÚSTÍ NAD ORLICÍ, KONTINUITNÍ TRADICE FARNOSTI	
4. Potridentský model katolického diecézního kněze	27
4.1. Reforma kléru jako součást katolické reformace	27
4.2. Sebeuchopování kněžského stavu od raného novověku do II. vatikánského koncilu....	
.....	28
4.2.1. <i>Církev jako societas perfecta</i>	29
4.2.2. <i>Cursus honorum kléru a velký dvůr diecéze</i>	31
4.2.3. <i>Tři centrální slavnosti veřejně stvrzující nároky a výlučnost</i>	33
4.3. Podněty katolického osvěcenství – vytvoření nového modelu působení kněze ve farní správě.....	35
5. Město Ústí nad Orlicí a místní farnost na konci 18. století.....	37
5.1. Josef František Jaroslav Schaller: Topographie des Königreichs Böhmen (1789)	37
5.2. Jan Leopold Mosbender v Ústí nad Orlicí (1732–1776)	37
5.3. Ikonografický program kostela.....	39
6. Město Ústí nad Orlicí a místní farnost na konci 19. století a začátku 20. století	40
6.1. Proměny světského kněžstva a kněžského působení v 19. století	40
6.2. Slovník naučný Františka Ladislava Riegera (1860–1874, 1872).....	41
6.3. Jan Nepomuk Cibulka v Ústí nad Orlicí (1851–1888).....	41

6.4. Ottův slovník naučný (1888–1909, 1907)	42
6.5. Dokončení ikonografického programu kostela, oprava v roce 1927	43
7. Kontinuitní tradice farnosti	44
7.1. Tradice mariánské zbožnosti	44
7.2. Hudební tradice – Cecilská hudební jednota	41
7.3. Lidová tradice – betlemářství	45
III. VÁCLAV BOŠTÍK (1897–1934)	
8. Syn a student (1897–1918).....	46
9. Voják rakousko-uherské armády (1916)	49
10. Seminarista (1918–1924), kaplan (1924–1933), administrátor (1933–1934)	51
10.1. Studium v bohosloveckém učilišti a kněžská formace v biskupském semináři v Hradci Králové	51
10.2. Studium v Římě, kněžská formace v kněžské koleji <i>Bohemicum</i>	53
10.3. Začátek kněžského působení v Československu, příchod do Ústí nad Orlicí	59
IV. ORLICKOÚSTECKÝ DĚKAN (1934–1942)	
11. Nová situace římskokatolické církve v českých zemích po roce 1918.....	60
12. Pastorační působení v okresním městě ve 30. letech 20. století	61
12.1. Liturgie a sakrální architektura jako pastorační nástroj.....	61
12.2. Dvorní architekti stavebníka Václava Boštíka, malý dvůr farnosti	61
12.3. Působení v místní samosprávě, pozvolný vzestup v rámci klerického <i>cursus honorum</i>	62
V. VĚZENĚ (1942–1945)	
13. Nová situace římskokatolické církve v protektorátu Čechy a Morava	67
14. Pastore v protektorátu Čechy a Morava.....	68
14.1. Projekty	68
14.2. „Oprava varhan“	69
15. Odbojová činnost a věznění	71
15.1. Působení PVVZ na Orlickoústecku	71
15.2. Internace v nacistických věznicích	73
15.3. Internace v koncentračním táboře, pochod smrti.....	75

VI. NAVRÁTILEC A DUCHOVNÍ SPRÁVCE FARNOSTI (1945–1949)

16. Obnova římskokatolické církve po druhé světové válce	78
17. Návrat orlickoústeckého děkana	80
17.1. Dvojí přivítání Václava Boštíka v Ústí nad Orlicí.....	81
17.2. Revoluční národní výbor, Místní národní výbor a kontinuita s předválečným uspořádáním a protektorátní přípravou.....	82
17.3. Odsun Němců z Orlickoústecka	82
18. Pastorační působení v okresním městě ve druhé polovině 40. let 20. století	85

VII. DĚKAN, STATUTÁRNÍ ZÁSTUPCE FARNOSTI (1949–1961)

19. Nová situace římskokatolické církve v Československu po únoru 1948 a po říjnu 1949	88
19.1. Stalinismus v Československu – zápas s hierarchickou strukturou (1948–1953)	88
19.2. Období budování tzv. lidové demokracie – začátek zápasu s vírou (1953–1960).....	90
20. Pastorační působení v okresním městě od konce 40. do konce 50. let 20. století	91
20.1. Liturgie a architektura – péče o detail	91
20.2. Svěcení neděle a svátků	94
20.3. Povinná veřejná prohlášení	96
20.4. Alfréd Piffel: Chrám a veriaci	98
20.5. Zrušená primice	100
20.6. Pohřeb Jaroslava Kociana	102
20.7. Výpověď za koledu.....	104
20.8. Václav Bíbus.....	106
20.9. Řeholní společenství v Ústí nad Orlicí	107
21. Kontinuitní tradice farnosti v 50. letech 20. století.....	111
21.1. Konec manifestačního katolicismu, farnost jako uzavřený malý dvůr	111
21.2. 150 let existence Cecilské hudební jednoty (1953)	116
21.3. Nový betlém pro děkanský kostel (1958–1959)	117
21.4. Zamýšlené změny ikonografického programu kostela: plán nové křížové cesty, neuskutečněný projekt rozšíření chrámu	120
22. Kauzy stavebníka Václava Boštíka	124
22.1. Kauza opravy morového sloupu	124
22.2. Kauza opravy hřbitovní zdi.....	126

22.3. Kauza nechtěného lapidária – odstraňování soch světců a božích muk z ulic města.....	128
22.4. Opravy kostela a kaplí ve farním obvodu Ústí nad Orlicí	130
23. Rozpad velkého dvora diecéze	132
23.1. Episkopální schéma	132
23.2. Nová diecézní elita, nový velký dvůr diecéze a jeho podoba v královéhradecké diecézi	133
23.2.1. <i>Biskup Mořic Pícha (1931–1956)</i>	135
23.2.2. <i>Generální vikáři Karel Keppl (1938–1947) a Ladislav Hronek (1950–1956)</i> ...	137
23.2.3. <i>Kapitulní vikáři Václav Javůrek (1956–1969) a Karel Jonáš (1969–1990)</i>	139
23.3. Elita vzdálená od dvora.....	141
23.4. Osamocení diecézního kněžstva.....	143
23.5. Václav Boštík, představitel elity vzdálené od velkého dvora diecéze a jeho specifický legalismus	145
23.6. Václav Boštík a lokální církevní politika	147
23.6.1. <i>Výuka náboženství</i>	148
23.6.2. <i>Zásahy a uvažované zásahy do malého dvora farnosti</i>	149
23.6.3. <i>Příklady dalších témat</i>	152
VIII. KNĚZ BEZ KOSTELA (1961–1963)	
24. Situace římskokatolické církve v období reálného socialismu	155
24.1. Období reálného socialismu – pokračování zápasu s vírou (1960–1971)	155
24.2. Církev jako instituce	156
24.3. Církev jako sociální struktura	157
24.4. Církev jako nositelka křesťanských idejí.....	160
24.5. Zřetelné výsledky ateizačního tažení v Ústí nad Orlicí	161
25. Odebrání státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti	164
25.1. Cesta k odebrání státního souhlasu	164
25.2. Důvody oslabení pozice orlickoústeckého děkana	166
25.3. Pozice Václava Boštíka v letech 1961–1963	169
25.4. Administrátor František Tesař	170
26. Smrt a pohřeb Václava Boštíka	173
27. „Náš pan děkan“ – nárys významu a hodnocení	176

27.1. Farnost bez „zlatých 60. let“ – periodizace dějin orlickoústecké farnosti (nejen) v prvních dvou třetinách 20. století	176
27.2. Shrnutí pastoračních důrazů děkana Václava Boštíka a jejich proměn v letech 1934–1963	176
27.2.1. <i>Využití kontinuálních tradic farnosti jako konstitutivních; nové tradice</i>	177
27.2.2. <i>Nový ikonografický a užitný program kostela</i>	177
27.3. Reakce děkana Václava Boštíka na nacistické a komunistické totalitní panství	178
27.3.1. <i>Střední proud diecézního kléru?</i>	178
27.3.2. <i>Ambivalentnost přístupu středního proudu: mravní kompromis, přirozený zákon</i>	180
IX. EPILOGY (1963–1984 A DOSUD)	
28. Děkan Václav Boštík v několika vrstvách paměti	185
28.1. Rukopisné dílo Ludmily Ehlové (1965–1966)	185
28.2. Ústí nad Orlicí československou Tiranou (1964)	187
28.3. Ten, který již nechce rehabilitaci (1968)	189
28.4. Krajský zpravodaj SDK PIT (1975)	190
28.5. Administrátor Josef Kajnek (1978–1984).....	191
Závěr	193
Seznam použitých pramenů a literatury	198
Obrazová příloha	

Úvod

V létě roku 1933 náhle, uprostřed žnových prací, zemřel ve věku osmačtyřiceti let Ladislav Kaube, děkan v Ústí nad Orlicí. Ve zcela neočekávané situaci jmenovalo biskupství v Hradci Králové dočasným administrátorem farnosti Václava Boštíka, který zde již šestým rokem působil jako kaplan. Šestatřicetiletý kněz se pak v roce 1934 stal místním děkanem a svým nástupem do úřadu duchovního správce farnosti zahájil samostatnou etapu v jejích dějinách. Předtím působil ještě na dvou jiných místech jako kaplan, většinu filozofického a teologického studia a kněžské formace prožil v Římě, do semináře vstoupil ihned po skončení Velké války, již se aktivně účastnil v řadách rakousko-uherské armády, studoval gymnázium v Hradci Králové a narodil se v roce 1897 v rodině krejčího ve Vysokém Mýtě.

Dějiny farností jsou do značné míry dějinami jejich duchovních správců. Osobní příběhy jednotlivých diecézních kněží pak vypovídají nejen o dějinách této socioprofesionální skupiny, ale také o obecnějších otázkách vývoje a postavení římskokatolické církve v českém prostředí v průběhu 20. století. Při detailním pohledu na konkrétní představitele kléru máme možnost odhalovat racionalitu jednání a typické strategie, které – i když jistě nepředstavují jediný zdroj – představují jeden z aspektů moderních církevních dějin, a které tvoří součást historie církve. Postava stojící v čele farnosti a formující její členy i pozici taktéž umožňuje propojit velmi širokou rovinu církve jako instituce na straně jedné a dějiny jedné komunity na straně druhé.

Kvalifikační práce se obsahově a vzhledem ke zvolenému badatelskému poli řadí do sociálních dějin: jedná se o sociálně- a mikrohistorickou analýzu římskokatolické církve v místním kontextu jedné konkrétní farnosti v okresním městě, kde ji výrazně reprezentuje její duchovní správce, Václav Boštík. Dobou jeho působení v Ústí nad Orlicí je také vymezen časový záběr textu (funkce kaplana v letech 1927–1933, krátké administrování a první děkanské období 1934–1942, přerušené vězněním, druhé děkanské období 1945–1961 a závěr života bez státního souhlasu k výkonu kněžské služby v letech 1961–1963). Disertační práce má ukázat historii Římskokatolické farnosti – děkanství Ústí nad Orlicí mezi roky 1927 a 1963 jako jeden z možných obrazů dějin římskokatolické církve na lokální úrovni v uvedeném – dramaticky se měnícím – údobí. Obraz církve na rovině farností není v žádné dějinné epoše jeden a ani jednotný – odlišuje se řadou specifických prvků, jež můžeme při mikrohistorickém zkoumání dobře postihnout a které zároveň vypovídají o církvi na úrovni okresu, kraje i diecéze, země i provincie, státu. Pro dosažení takto stanoveného cíle hledá analýza odpovědi na následující okruhy otázek a problémů.

Předložená disertační práce navazuje na autorovu práci bakalářskou i diplomovou a je vystavěna na třech výkladových pilířích, které se protínají v osobě Václava Boštíka: (1) kléru, (2) dějinách farnosti pojímaných institucionálně a (3) dějinách farnosti pojímaných biograficky. (1) Socioprofesionální skupina římskokatolického diecézního duchovenstva tvoří rámec pastoračního působení Václava Boštíka, právě díky příslušnosti k ní mohl zastávat úřad duchovního správce a mít jasně vymezenou úlohu v rámci hierarchie i svěřené komunity. Zároveň se při pohledu na světský klérus ukazují kontinuity a diskontinuity vývoje této jasně vymezené součásti římskokatolické církve: formulace nároků, vzorce jednání, změna postavení kněze a změna forem prosazování nároků.

(2) Institucionální pohled na dějiny farnosti ukazuje nejen strukturu a činnost konkrétního společenství věřících, ale také kontinuity a diskontinuity v jeho historii, ovlivněné do značné míry osobou statutárního zástupce. Mikrohistorická analýza římskokatolické církve na lokální úrovni přinese konstrukci různých podob její existence a fungování (od mecenátu a patronátu k brigádám) a zpochybnění klasických dějinných mezníků, jež nemusí mít na místní úrovni přímý a okamžitý vliv.

(3) Zkoumání zastřešují ryze biografické prvky: na prvním místě osobní příběh Václava Boštíka, dále průhledy do osudů lidí v jeho nejbližším okolí. Konkrétní kněz stojící v čele farnosti odkazuje jak ke světskému kléru, jehož je součástí, tak k farnosti a potažmo římskokatolické církvi, v rámci jejíž struktury zaujímá místo statutárního zástupce skupiny věřících.

V každém z uvedených pilířů bude věnována pozornost čtyřem oblastem: (a) aklamativní, (b) kanonicko-právní, (c) právní a (d) symbolické, přičemž největší důraz bude vzhledem k sociálně-historickému zaměření kvalifikační práce položen na oblast symbolickou. Disertace se soustředí na aktéry, předkládá analýzu jejich strategií a následně strategií přežití jakožto součást marginalizace římskokatolické církve v komunistickém totalitním panství. Čtyři uvedené oblasti postihují čtyři okruhy badatelských otázek, zaměřených na kontinuity a diskontinuity v určených segmentech.

Disertační práce je složena z devíti částí. V první z nich autor čtenáři ve stručnosti předkládá (I) *Metodologická východiska, metodické postupy disertační práce* a komentuje následně používané prameny. Druhá část, (II) *Tridentský model klerika a jeho rozvinutí, město Ústí nad Orlicí, kontinuitní tradice farnosti*, neobsahuje ucelené dějiny farnosti a města před příchodem Václava Boštíka. Soustředí na nejvýznamnější aspekty kněžského modelu, stabilního v římskokatolické církvi od potridentské doby do II. vatikánského koncilu, a zároveň uvádí do prostředí města Ústí nad Orlicí a místní farnosti. V době formace

i kněžského působení Václava Boštíka byl totiž tridentský model – obohacený o některé pozdější prvky – jasným rámcem výkonu kněžského povolání ve svěřené farnosti. Model nám zároveň umožňuje popsat sdílené vzorce jednání římskokatolického diecézního duchovenstva i přijímané etické a morální závazky.

Od třetího do osmého úseku členění textu odpovídá jednotlivým životním etapám děkana Václava Boštíka, k nimž jsou připojeny taktéž části obecnějšího charakteru. Část **(III) Václav Boštík (1897–1934)** jej představuje před instalací děkanem v Ústí nad Orlicí jako syna, studenta gymnázia, vojáka rakousko-uherské armády, bohoslovce v Hradci Králové a v Římě a také počátky jeho kněžského působení v Republice československé. V následujících pasážích již vystupuje **(IV) Orlickoústecký děkan (1934–1942)** ve svém prvním děkanském období, kdy začal rozvíjet svůj pastorační koncept včetně spolupráce s architekty a úprav kostela i děkanství. Ve stejné době se začal aktivně účastnit lokální politiky. V části **(V) Vězeň (1942–1945)** sledujeme internaci Václava Boštíka v nacistických věznicích, a nakonec v koncentračním táboře. Navázání na předchozí činnost a situaci po druhé světové válce do přijetí tzv. „církevních zákonů“ v roce 1949 zachycují pasáže **(VI) Navrátilce a duchovní správce farnosti (1945–1949)**.

Úspěšné vyjednávání pozice, prohry i děkanovu osobnost, aktivity pohledem církevních tajemníků i erozi velkého dvora diecéze obsahují kapitoly nazvané **(VII) Děkan, statutární zástupce farnosti (1949–1961)**. Odebráním státního souhlasu, okolnostmi smrti a pohřbu děkana Václava Boštíka a zhodnocením významu tohoto duchovního správce v dějinách farnosti se budeme zabývat v části **(VIII) Kněz bez kostela (1961–1963)**. Závěrečné **(IX) Epilogy** pak obsahují sondy do paměti diecéze, farnosti a města ve vztahu k Václavu Boštíkovi a v návaznosti na předchozí text naznačují další vývoj ve farnosti.

I. METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA, METODICKÉ POSTUPY DISERTAČNÍ PRÁCE

1. Metodologická východiska

1.1. Obecné a jedinečné

Mezi konsensuálně přijímané úkoly historika patří schopnost zpracovat jeho jasně ohraničené téma a předložené výsledky bádání zobecnit.² Předložený text je za tímto účelem složen ze tří vzájemně propojených rovin – teoretické či konceptuální (metodologie, metodika), deskriptivní (příběh a jeho narativní zpracování) a analytické (kritické využití pramenů a literatury, předložení dílčích a konečných výsledků bádání). Jestliže klasické myšlení soustředilo svoji pozornost na „věci“, které lze pozorovat, zkoumat a popisovat, pro současné pojetí „reality“ je zásadnější pohyb, změna, a proto se více zaměřujeme na procesy.³

Komplikovaný vztah mezi obecným na straně jedné a jedinečným na straně druhé řeším zavedením pojmu „obraz“, který ječ obsažen již v názvu disertační práce. Subtilnější vrstvy dění pak okřívám pomocí níže popsaných metodických postupů a taktéž zavedením pojmu „dvůr“. „*Obraz* [řec. εικων, lat. *imago*] je podoba, která odráží originál. Obraz není ve všem shodný se svým originálem.“⁴ Na lokální úrovni mohlo docházet k analogickým jevům jako na vyšší úrovni včetně státu, zároveň ale dění v Ústí nad Orlicí nepředstavovalo pouhé nezměněné prodloužení zmíněných postupů až do jeho ulic, a dokonce vykazovalo některá specifika. V intencích řeckého a latinského výrazu se tedy jedná o zachycení „určité podoby“ zmíněných jevů.

Vzhledem k současnému stavu bádání o místních podmínkách římskokatolické církve nemáme k dispozici komparativní nástroje nebo typologické zařazení předkládaného příběhu. V tomto bodě nemůže text zcela splnit nárok, aby se každý jednotlivý obraz vztahoval celku.⁵ Disertační práce tak usiluje o co nejdůkladnější představení a analýzu: „*Zatímco příběh je diachronní, vždy ho tvoří nějaká posloupnost událostí, obrazu odpovídá situace, a ta je dána*

² Z řady úvodů do studia historie (dějepisu) srov. např. ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 2014.

³ Srov. HORSKÝ, Jan. Proces. In STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. 1. vydání. Praha. Scriptorium, 2014, s. 68–74. Dále jen STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny*. Viz též PALOUŠ, Radim. *Totalismus a holismus*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996.

⁴ DAMAŠSKÝ, Jan. *Řeči na obranu obrazů*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 46.

⁵ HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. 1. vydání. Praha: Argo, 2009, s. 86. Dále jen HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*.

*synchronií, tj. paralelitou předmětů, událostí a jejich vztahů. Abychom se s nějakou konkrétní situací vyrovnali, potřebujeme její zjednodušenou reprezentaci, a tou je obraz.*⁶

Při používání termínu dvůr nemám v úmyslu nepřesně a zjednodušujícím způsobem promítat jednotlivé přínosy prací Norberta Eliase do zcela jiného prostředí, času a kulturního kontextu.⁷ Dvůr je v celém textu používán výhradně jako analytická kategorie, podřízená cílům disertační práce. Použitím pojmu dvůr chci zdůraznit, že strukturu římskokatolické církve (již rozvinutou a pevně ustavenou) lze vnímat jako dvorskou společnost⁸ existující ve třech hlavních úrovních, a to bez raně novověkých, antropologických či aristokratizujících konsekvencí. Centrální rovina papežství (koneckonců: papežský dvůr po celé sledované období ještě stále reálně a oficiálně existoval), střední rovina biskupství i lokální úroveň farnosti či jinak propojené komunity v sobě nesou charakteristiky dvora a dvorské společnosti. Jedinečná úloha papeže v papežské kurii, biskupa v kurii biskupské a kněze v čele svěřené farnosti je zcela zřejmá. Kolem těchto středů vzniká síť vazeb, která je ovšem v římskokatolickém prostředí zásadním způsobem determinována kněžským či laickým stavem aktéra. Pojem dvůr je tedy v disertaci zaveden jako analytická kategorie umožňující tematizovat jak církevní řád (koncept klerického *cursus honorum*), tak konkrétní sociální praxi spojenou s jeho trváním, erozí a rozpadem.

Důležitost přitom nepostrádá podrobněji poukázat na vnější projevy příslušnosti k těmto dvorům. Vnější reprezentativní prvky a praktiky nám totiž ukazují specifický žitý svět konkrétní sociální skupiny odkrýváním jeho habitu či vkusu a stylu: „*Habitus, nebo chceme-li vkus, souvisí s určitou sociální pozicí: činitelé zařazují sami sebe [a přijímají zařazení], jsou sami předmětem klasifikace, neboť si podle svého vkusu [a podle osvojených pravidel] vybírají různé atributy, oděvy, stravu, nápoje atd., aby vše ladilo dohromady, či lépe řečeno odpovídalo jejich pozici.*“⁹

1.2. Osoba a příběh

V historické vědě nelze zcela oddělit aktéra od prostředí a struktur, jimiž je obklopen. Na jedné straně sice zvláště pro sociální dějiny platí kritická poznámka Marca Blocha: „*Za smysly vnímatelnými rysy krajiny, náradím nebo stroji, za texty zdánlivě nejstudenějšími*

⁶ VAŠÍČEK, Zdeněk. *Archeologie, historie, minulost*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, s. 95. Dále jen VAŠÍČEK, Zdeněk. *Archeologie, historie, minulost*.

⁷ V kontextu mechanického přejímání konceptů Norberta Eliase a neslučitelnosti císařského dvora s aristokratickým srov. MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500–1700)*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 772–773.

⁸ Srov. KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. 4. vydání. Brno: Doplněk, 2003, s. 12, 20, 31 a 62. S marxistickými východisky dále srov. KELLER, Jan. *O povaze sociální reality. Soubor textů ke kritice nemarxistické sociologické teorie*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 52–53.

⁹ ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Mýtus šlechty u nás a v nás*. Praha: Lidové noviny, 2012, s. 72.

*a institucemi zdánlivě nejvíce oddělenými od těch, kdo je vytvořili, chce historie vnímat lidi.*¹⁰ Na straně druhé si ovšem musíme přiznat, že historikova snaha o vysvětlení intencionality jednání jimi sledovaných aktérů – ostatně jako intencionality jakéhokoliv „druhého“ – zůstává limitovaná. Proto *„platí, že niterná situace dějinného aktéra stejně jako jeho individuální ‚životní svět‘ jsou v principu badatelsky nedostupné a že nezbývá než (re)konstruovat jejich obraz na základě rozborů kulturních kategorií či diskurzivních praktik, o nichž víme (...), nebo se můžeme domnívat, že je měli aktéři k dispozici a že jejich pomocí asi uspořádávali své životní zkušenosti vnitřního i vnějšího světa.*¹¹

Naznačené napětí mne vede ke stanovení tří základních rámců, v nichž se pohybuji v celé disertační práci: odpovídají třem výše naznačeným pilířům disertační práce a staví do centra zájmu (a tedy výzkumu) historického aktéra s vědomím nutné konstrukce obrazu jeho životního světa. Termín obraz se zároveň otevírá dalším paralelním vyprávěním o jiných aktérech v odlišných podmínkách. V posledku tím směřuji ke konstrukci konkrétního obrazu dějin římskokatolické církve v Československu v prvních dvou třetinách 20. století. Úlohu institucionálních rámců mají pilíře kléru a farnosti. Zatímco v prvním případě se jedná o obraz římskokatolické církve jakožto instituce v určené době prizmatem jasně vymezené socioprofesionální skupiny, ve druhém o obraz téže instituce v lokálních podmínkách jejího fungování. Biografická rovina doplňuje a je doplňována předchozími tak, že v ní sledujeme životní příběh konkrétního kněze; duchovního správce konkrétní farnosti s jejími dějinami a tradicemi.

Tímto postupem přispívá disertace k rozvíjejícímu se bádání o novějších dějinách římskokatolické církve v českých zemích další analýzou. Jedná se o pozoruhodný příběh, jenž poukazuje na další zajímavé a zároveň obecnější skutečnosti. Analýza tak činí (1) položením důrazu na historického aktéra a jeho projevy, (2) zařazením aktéra do sociokulturní oblasti, socioprofesionální skupiny a konečně (3) kritickou reflexí aktérový intencionality.¹²

1.3. Rekonstrukce, konstrukce, dekonstrukce

V současné historické vědě nacházíme tři základní přístupy používané pro výzkum a následnou interpretaci minulosti. Empiricky založená historiografie se opírá o rekonstrukci

¹⁰ BLOCH, Marc. *Obrana historie*. 1. vydání. Praha: Argo, 2011, s. 48. *„Dejme si pozor, abychom nepovažovali pojmy homo religiosus, homo aeconomicus, homo politicus a celou tu záplavu lidí na –us, jejichž seznam bychom mohli po libosti protahovat, za něco jiného, než čím doopravdy jsou: za přízraky, které jsou pohodlné, pokud nezačnou zabírat příliš mnoho místa. Jedinou bytostí z masa a kostí je člověk jako takový, který v sobě spojuje to vše.“* Tamtéž, s. 118. Dále jen BLOCH, Marc. *Obrana historie*

¹¹ HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, 179–180.

¹² Srov. BLOCH, Marc. *Obrana historie*, s. 45–48. Viz též VAŠÍČEK, Zdeněk. *Archeologie, historie, minulost*, s. 133.

skutečností na základě pramenů a historik zde plní úlohu nestranného vědce a zprostředkovatele. Historiografie využívající přístupy a koncepty sociálních věd a jejich teorií minulost konstruuje a historik je tím, kdo výsledný materiál vysvětluje a interpretuje. Dekonstrukce oba předchozí vědecké přístupy problematizuje a zaměřuje se na otázky vzniku historického vědění s důrazem na text, naraci a roli dějepisectví ve společnosti.¹³

Sociální dějiny (i při znalosti nových a nejnovějších podnětů) svým založením vycházejí z vědeckého založení historie a její odlišnosti od beletrie a používají mimo jiné metodu typologické konstrukce. Při konstrukci a dokládání typů či typologií lze postupovat jak od empirického materiálu směrem ke zvolenému teoretickému rámci, tak opačným způsobem. Od empirie k teorii se přitom zpravidla postupuje v případě zpracovávání rozsáhlého materiálu, hledání podobností a vytváření systému. Od teorie k empirii směřuje historik, který na základě předem stanovených typů ukazuje jejich existenci, četnost apod. V obou přístupových cestách zůstává zásadním bodem interpretace, určený typ jakožto princip výběru a také propojení s dalšími metodickými postupy,¹⁴ což nás přivádí k metodám užitým v předložené disertaci.

¹³ Viz MUNSLOW, Alun. *Deconstructing History*. 2. edition. New York: Routledge, 2006, s. 19–128. Stručně srov. SOMMER, Vítězslav. *Angažované dějepisectví. Stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011, s. 43. Dále jen SOMMER, Vítězslav. *Angažované dějepisectví*.

¹⁴ Srov. REICHEL, Jirí. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009, s. 29. Metoda typologické konstrukce je též zmíněna jako jedna z nejvýznamnějších „metodických opor“ sociálněhistorického výzkumu v doktorském studijním programu Moderní hospodářské a sociální dějiny na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Srov. Moderní hospodářské a sociální dějiny (postgraduální studium). Dostupné 27. 1. 2017 z <<http://uhsd.ff.cuni.cz/?q=node/171>>. Viz též NOIRIEL, Gérard. *Úvod do sociohistorie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012.

2. Metodické postupy

2.1. Sociálně-historická analýza

Disertační práce se v sociálně-historických pasážích zaměřuje na dějiny, analýzu, postižení kontinuit a diskontinuit konkrétní socioprofesionální skupiny římskokatolického diecézního kléru a konkrétní komunity křesťanů v Ústí nad Orlicí. V obou případech představuje děkan Václav Boštík vhodné pojítko jako představitel duchovenstva a představený farnosti. V sociálně-historické analýze se tedy soustředíme na příběhy dvou kolektivních osob s kolektivní identitou.¹⁵

Historie může být „více či méně otevřeným dialogem mezi konceptualizační rovinou minulosti a konceptualizační rovinou přítomnosti“ a historik může předkládat podle určitých pravidel historické vědy¹⁶ „sémantiku minulosti do sémantiky přítomnosti.“ Interpretace pramenů je přitom nutná pro svou kulturní vzdálenost, a právě interpretace umožňuje současnému čtenáři (posluchači apod.) lépe rozumět minulosti. V pracích ze sociálních dějin je možné sledovat „kolektivní jednání lidí, jež v sobě obsahovalo v jisté proporcii prvky spolupráce stejně jako prvky konfliktu. Historik sociálních dějin se tudíž může (...) opírat o jistou modelovost kolektivního jednání, která mu pomůže řešit otázku, jakou proporcii kolaborativních, resp. funkcionálních prvků na straně jedné a konfliktních prvků na straně druhé vykazuje analyzovaná sociální skutečnost a které z nich tak mají větší kapacitu určovat budoucí vývoj.“¹⁷

Akteři událostí, soudobí i historičtí, si pro své sociální praktiky vytvářejí mentální vzorce a vzorce jednání (chování), s nimiž se seznamují během procesu socializace. Mentální vzorce tvoří kulturně, nábožensky, sociálně a zejména zkušenostně podmíněné pozadí, jež určuje myslitelnost a realizaci činů. Mentální vzorce tak vytváření okruh myslitelného, za nímž končí horizont zkušenosti. Člověk totiž vnímá své životní prostředí právě jako „horizont či rámeček možných percepce, možných narativních syntéz, jinými slovy jako ‚aperceptivní horizont‘.“¹⁸

¹⁵ Viz KUBIŠOVÁ, Zuzana. Kolektivní paměť a národní identita. In MASLOWSKI, Nicolas – ŠUBRT, Jiří a kol. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2014, s. 82–113, zejm. s. 93–94.

¹⁶ „Historická obec sdílí určité základní standardy [sic!] vědecké práce, jež pokládá za měřítko odbornosti historikova textu či výroku a které představují jedno z kritérií ‚členství‘ v této neformální skupině lidí.“ SOMMER, Vítězslav. *Angažované dějepiscectví*, s. 39.

¹⁷ ŠTAIF, Jiří. Sociální dějiny jako „hřiště“ dnešní historické vědy. In *Česko-slovenská historická ročenka 2007*, s. 11–21, zde s. 12–13. Viz též ŠTAIF, Jiří. Sociální a kulturní dějiny. Několik poznámek k postmoderní diskusi. In BOROVSKEÝ, Tomáš – HANUŠ, Jiří – ŘEPA, Milan (edd.). *Kultura jako téma a problém dějepiscectví*. 1. vydání. Brno: Matices moravská, 2006, s. 35–47.

¹⁸ DADEJÍK, Ondřej – ZUSKA, Vlastimil. Více než příběh. Dvojdímenzionální estetika lesa. In STIBRAL, Karel – DADEJÍK, Ondřej – PEPRNÍK, Michal (eds.). *Kauza les. Environment jako estetický problém. (Krása, krajina, příroda III.)*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 163–206, zde s. 180.

Vzorci jednání chápeme jako „soubor osvědčených sociálních praktik, použitelných pro standardní, opakující se sociální situace,“¹⁹ který díky opakování umožňuje rutinní jednání. Zároveň platí – a pro předkládanou disertační práci má velký význam –, že pro rostoucí rozmanité situace potřebuje aktér také stále větší množství vzorců jednání a pak „výběr vhodného vzorce chování pro konkrétní situaci se stává pro aktéra rozhodovací zátěží a jeho jednání se stává ne-rutinním.“²⁰ V případě mentálních vzorců a vzorců jednání se tak ukazuje důležitá jejich rekonstrukce v předchozím „normálním“ stavu, tj. ve stavu, kdy není v odlišných nebo až extrémních podmínkách třeba překračovat horizont.

Disertační práce se vzhledem ke svému zaměření váže též k církevním dějinám²¹ českých zemí ve 20. století. Samotné církevní dějiny dnes stojí v těsné blízkosti dalších disciplín a subdisciplín – teologie a jejich dějin, sociálních a kulturních dějin či dějin umění.²² Koneckonkoců: problematizace velkých historiografických konceptů ve 20. století a položení důrazu na historického aktéra mohou představovat pozitivní podnět i pro katolickou teologii.²³ A naopak teologické přístupy mohou prospět současné vědě, akademickému provozu a společnosti vůbec. Papež Benedikt XVI. v návaznosti na přecházející výroky magisteria opakovaně poukazoval na nebezpečí „přehnané roztržičnosti vědění“²⁴ bez vztahu k pravdě a k obecnému dobru, a to mj. i v projevu k akademické obci v České republice.²⁵

¹⁹ NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie organizace*. 1. vydání. Praha: Grada, 2008, s. 9.

²⁰ *Tamtéž*.

²¹ HANUŠ, Jiří. *Pozvání ke studiu církevních dějin*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

²² Schematicky srov. DVOŘÁK, Tomáš. *Úvod do studia dějepisu. 1. díl*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 82–88. Dostupné 22. 3. 2017 z <<https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/130405/monography.pdf>>.

²³ Srov. LORMAN, Jaroslav. Historická antropologie a vztah k dějinám z pohledu teologie. In STORCHOVÁ, Lucie (ed.). *Conditio humana. Konstanta či historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2005, s. 83–91. Viz též STROBACH, Vít. Historik jako nositel paměti, dějiny a hra. In *Dějiny – teorie – kritika* 2 (2009), s. 232–250. Dostupné 22. 3. 2017 z <<http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=74>>.

²⁴ „Přehnaná roztržičnost vědění, uzavřenost humanitních věd před metafyzikou, obtíže dialogu věd s teologií jsou na škodu nejenom pro rozvoj vědění, ale také pro rozvoj národů, protože když k tomu dochází, lze obtížněji spatřit celkové dobro člověka v různých jeho charakteristických dimenzích. ‚Rozšíření našeho pojetí rozumu a jeho užívání‘ je nezbytné vzhledem k tomu, abychom dokázali náležitě zvážit všechny pojmy týkající se otázek rozvoje a řešení sociálně-ekonomických problémů.“ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Láska k pravdě. Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a pravdě z 29. června 2009*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánská nakladatelství, čl. 31.

²⁵ „Je třeba znovu objevit myšlenku uceleného vzdělání založeného na souladu poznání zakotveného v pravdě. Pomůže nám to postavit se v současné společnosti tolik evidentní tendenci tříštit poznání. Mohutný rozvoj v informační a technologické oblasti s sebou nese pokušení oddělit rozum od hledání pravdy. Rozum, je-li však zbaven základní lidské orientace k pravdě, začíná ztrácet směr; chřadne, a to buď pod záminkou skromnosti, uspokojený s tím, co je pouze částečné nebo provizorní, anebo pod záminkou jistoty, s níž trvají na kapitulaci před požadavky pravdy ti, kdo přisuzují stejnou hodnotu bez rozdílu prakticky všemu. Z toho vyplývající relativismus působí beznadějnou kamufláž, za níž se může skrývat nová hrozba autonomie akademických institucí.“ BENEDIKT XVI. Promluva na setkání s akademickým světem, Vladislavský sál Pražského hradu 27. září 2009. Dostupné 22. 1. 2017 z <http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/cs/speeches/2009/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20090927_mondo-accademico.html>.

Vnitrocírkevní reflexe vztahu historie a teologie pak zdůrazňuje jednak rozlišování již výše zmíněné vzdálenosti mezi minulostí a přítomností („*paradigmata a soudy vlastní jedné společnosti a jedné epoše by mohly být mylně užívány při posuzování jiných období dějin*“), tedy potřebu historizace, jednak vztah k teologii dějin, která překonává vnitrosvětsky zaměřenou historiografii a sociální dějiny sémantiky a kolektivního jednání.²⁶ „*Vztah mezi historickým a teologickým soudem musí počítat s tím, že pouto mezi minulostí a přítomností při výkladu víry není motivováno jen aktuálním zájmem a obecnou sounáležitostí každé lidské bytosti s dějinami a jejich výrazovými prostředky, nýbrž že se zakládá také na sjednocujícím působení Božího Ducha a na trvalé identitě konstitutivního principu společenství věřících, jímž je Zjevení.*“²⁷

2.2. Mikrohistorická analýza

Disertační práce zároveň představuje mikrohistorickou sondu do jasně ohraničeného prostředí. Metoda mikrohistorie spočívá v analýze „*úzce ohraničených fenoménů (venkovská společnost, skupina rodin či konkrétní jednotlivci) takřka pod lupou*“²⁸ a má za cíl, s předpokladem dostatečného množství pramenů, nalézt sociální kontext individuálního bytí.²⁹ K mikrohistorii (dějinám každodennosti, *microhistory*, *Alltagsgeschichte*, *histoire quotidienne*) přistupují jednak jako k dějinám osob, jež nelze zařadit mezi elity,³⁰ jednak jako k dějinám konfliktu probíhajícího na lokální úrovni.³¹

Při revolučním procesu má zmíněný konflikt obvykle jednu z pěti základních podob. V aristotelském pojetí se jedná o pojetí spravedlivého řešení, Alexis de Tocqueville poukazoval na kontrast mezi očekáváním a výsledky, Karl Marx na disproporce mezi

²⁶ Viz POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš Kristus – Pravda dějin. Trojiční a christocentrická teologie dějin*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, zejm. s. 72–86. Dále jen POSPÍŠIL, Ctirad. Václav. *Ježíš Kristus – Pravda dějin*.

²⁷ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Paměť a smíření. Církev a viny minulosti*. 1. vydání. Praha: Katolický týdeník, 2000, s. 34–36, zde s. 34. Dostupné 28. 1. 2017 též z <http://cchma.cz/docs/Pamet_a_smireni.pdf>.

²⁸ NODL, Martin. Mikrohistorie a historická antropologie. In *Dějiny, teorie, kritika* 2 (2004), s. 237–252, zde s. 238. Dále jen NODL, Martin. Mikrohistorie a historická antropologie Srov. GINZBURG, Carlo. Inkvizitor jakožto antropolog. In *Kuděj* 1–2 (2005), s. 39–48. Dále jen GINZBURG, Carlo. Inkvizitor jakožto antropolog. Viz též GRULICH, Josef. Zkoumání „maličností“. Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie. In *Český časopis historický* 3 (2001), s. 519–547.

²⁹ „*Jestliže nám však prameny nabízejí možnost rekonstruovat nejen nevýrazné masy, ale i jednotlivé osobnosti, bylo by nesmyslné tuto možnost zavrhnout. Rozšířit historický pojem individua směrem dolů jistě není zanedbatelný úkol. (...) Některé životopisné studie ukázaly, že na průměrném jedinci, nijak zvlášť významném a právě proto reprezentativním, je možno jako v mikrokosmu zkoumat charakteristické rysy celé sociální vrstvy v určitém historickém období (...)*“ GINZBURG, Carlo. *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*. 1. vydání. Praha: Argo, 2000, s. 17.

³⁰ HARDTWIG, Wolfgang. *Alltagsgeschichte heute. Eine kritische Bilanz*. In SCHULZE, Winfried (Hg.). *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie. Eine Diskussion*. 1. Auflage. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1994, s. 19–32, zde s. 21–24.

³¹ NODL, Martin. Mikrohistorie a historická antropologie, s. 238.

výrobními silami a výrobními poměry, Max Weber na protiklady mezi jednotlivými složkami společenského statusu a Vilfredo Pareto na konflikt v postoji soupeřících elit, který je symbolizován postojem revolucionářů (lvů) a zastánců *status quo* (lišek).³²

Jak ale poukážu níže, pouze konfliktní založení společenských vztahů a historické analýzy není dostatečně komplexní. Podle Rogera Chartiera, řečeno s Janem Horským, „*musíme (...) řešit vztahy mezi (pramennými) stopami, praktikami a reprezentacemi (...). Propojení stopa – praktika a praktika – reprezentace není možné bez vnášení badatelských teoretických předpokladů a hypotetických konstrukcí.*“³³ Zároveň si ovšem musíme být vědomi, že snahy o porozumění (popis a interpretaci) prožitkům konkrétního aktéra mají své limity³⁴ a jejich výsledek povahu konstrukce.³⁵

2.3. Biografická metoda

Disertační práce není biografií kněze Václava Boštíka, jeho životní příběh ovšem poskytuje příležitost pojednat o procesech mnohem obecnějších a ukázat tak jeden z možných obrazů dějin římskokatolické církve v českých zemích v prvních dvou třetinách 20 století. Součástí disertace ovšem tvoří pasáže ryze biografického charakteru, kde se s Václavem Boštíkem setkáváme jako s „historickou osobností v její individuální povaze,“ což tvoří obvyklou součástí čtenářských očekávání od historických prací.³⁶ Jestliže se předmětem biografického výzkumu v minulosti stávaly významné osobnosti – ať už jako „tvůrci dějin“ nebo „prostředníci změn“ souvisejících s nezávislými procesy –, v současnosti se zájem o biografii nachází i v oblasti sociálních dějin. „*Východiskem sociálně orientovaného*

³² Srov. KREJČÍ, Jaroslav. *Postižitelné proudy dějin. Civilizace a sociální formace, struktury a procesy, kultura a politika, revoluce a renesance, náboženství, národy a státy*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2002, s. 178.

³³ HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, s. 94.

³⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 72–75, 95–97.

³⁵ VAN DÜLMEN, Richard. *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*. 1. vydání. Praha: Dokořán, 2002, s. 82. Dále jen VAN DÜLMEN, Richard. *Historická antropologie*.

³⁶ „*Od historika čtenář očekává, že mu osobnosti historické vylíčí v jich individuální povaze. Splní-li takové očekávání, bývá odměňován chválou, a to často bez ohledu na to, zda-li se snad toho, zač se mu chvály dostává, neodvážil bez dostatečných prostředků. Jeden a týž člověk nebývá od vrstevníků, kteří jej znali a s ním se stýkali, líčen jednostejně; avšak, co obyčejně překáží, nebývají odpory v pramenech, jako jich nedostatek nebo jich malomluvnost. Vypravují nejednou, i tu ne bez mezer, jen o zevnějším průběhu událostí, pohnutky osob jednajících jen tu a tam prozrazující, osobu a její individuální povahu často teprve fantazie historikova předává, jenž v tom básníku se podobá, ač úkol obou není týž. Od básníka žádáme osobnosti psychologicky možné, od historika nad to skutečné, nejen jaké mohly býti podle činů svých, o nichž nás zpráva dochází, nýbrž jaké opravdu byly. Historik zřídka, nelíčí-li dle vlastní zkušenosti, té plnosti dojiti může jako básník, chce-li podati zároveň obraz zaručeně pravdivý. Onu chválu tak často povahopisům historickým vzdávanou kritika nejednou by mohla obrátit v hanu vytýkajíc, kolik jim chybí k jistotě pravdy.*“ (Sic!) GOLL, Jaroslav. *Čechy a Prusy ve středověku*. 1. vydání Praha: Bursík a Kohout, 1897, s. 160–161.

*biografického výzkumu se stal poznatek, že každá osobnost se formuje v interakci se svým okolím a že ke svému rozvoji potřebuje soustavnou výměnu formativních zkušeností.*³⁷

Otázka výměny formativních zkušeností přivádí badatele k otázce zpracovávání kontextu života jedné konkrétní osoby kupříkladu pomocí konstruování individuálních životních drah. Koncept prošel v minulosti třemi vývojovými fázemi: první chápala život člověka jako „*vzájemně propojený řetěz stádií*“, kterými osoba postupně prochází a které na ni kladou určité požadavky; ve druhé fázi se zdůraznil kontext (sociální role, kulturní rozměr apod.) a ve třetí individuální dispozice historických aktérů. Při využití narativního konceptu u tohoto aktéra se pak z biografie stává nástroj formulování a interpretace životních zkušeností a „*vyprávěný příběh vlastního života*“. Biografické vyprávění pak odkazuje k individuální životní dráze a „*jako takové tak umožňuje studovat sociální struktury, které tyto životní dráhy formují.*“³⁸

Ačkoliv disertace nepředstavuje kněžskou biografii, prvky „dobré historické biografie“ se snaží využít: „*Dobrá historická biografie by měla rovněž kombinovat chronologický přístup s problémovým a tematickým. Neměla by ale jen zasazovat svého protagonistu do ‚jeho‘ doby, resp. vztahovat jeho životopis k tehdejším kulturním rámcům a sociálním souvislostem, nýbrž by se měla též snažit, aby nabízela svému čtenáři určitou představu o tom, v čem byl tento protagonista synem/dcerou své doby a v čem ji přesáhl. Zároveň by také měla pokud možno plasticky postihnout jeho/její ambice, veřejné role, pole působnosti, způsob myšlení, životní styl i každodennost s tím, že by mělo jít spíše o proporční zobrazení, jež bude schopno citlivě reagovat na typ protagonistovy osobnosti, než o zobrazení, které by chtělo být za každou cenu ‚vyvážené‘. Zároveň se domnívám, že autor by měl při psaní odborně fundované historické biografie neustále zvažovat, do jaké míry může sledovanou osobnost pochopit, do jaké míry se s ní hodlá ztotožnit a do jaké míry ji chce kriticky hodnotit.*“³⁹ A konečně směřuje k symbolické komunikaci, která vede čtenáře

³⁷ Srov. VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Osobnosti v zrcadle dějin. Teoretické a metodologické otázky biografického výzkumu. In MAKARIUSOVÁ, Marie – VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla (edd.). *Metodické problémy moderní biografistiky*. 1. vydání. Praha: Historický ústav, 2010, s. 7–9, zde s. 7. Dále srov. CHAMBERLAYNE, Prue – BORNAT, Joanna – WENGRAF, Tom (eds.). *The turn to biographical methods in social science. Comparative issues and examples*. 1. edition. London: Routledge, 2000. Viz též např. NOSKOVÁ, Jana. *Biografická metoda a metoda orální historie na příkladu výzkumu života v socialismu*. 1. vydání. Brno: Etnologický ústav AV ČR Praha – pracoviště Brno, 2014, s. 9–14 a 27–39. Dále viz FERENCÚHOVÁ, Bohumila a kol. *Biografía a historiografía. Slovenský, český a francúzsky pohľad*. 1. vydanie. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012.

³⁸ Srov. HASMANOVÁ-MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Biografické aktérství a konstrukce Já v životopisných vyprávěních. In *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 2 (2012), s. 134–155, zejm. s. 135–139 a 152. Dostupné 6. 3. 2017 z <http://ff.zcu.cz/files/Acta-FF/2012/ACTA_FF_2012_2.pdf>.

³⁹ ŠTAIF, Jiří. Psaní biografie a autorská sebereflexe. In *Dějiny, teorie, kritika* 1 (2015), s. 118–123, zde s. 119. Dostupné 6. 3. 2017 též z <<http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=3509>>. Delší citace byla v hlavním textu použita kvůli výstižnosti a přímému vztahu k sociálním dějinám.

jazykem díla „*k tomu, aby se pozastavil nad tím, zda obraz historické osobnosti, který právě čte, mu zprostředkovává nějaké obecnější hodnoty.*“⁴⁰

⁴⁰ *Tamtéž.*

3. Rozbor použitých pramenů⁴¹

Ještě před vstupem do textu disertační práce je třeba stručně komentovat texty, na jejichž základě vznikla. Pramenům se zde věnuji jakožto produktům specifických vztahů, protože „na rozdíl od antropologů si sociální historikové nevytváření prameny sami.“⁴² Disertační práce završuje dlouhodobé bádání, prezentované v předchozích vysokoškolských kvalifikačních pracích,⁴³ na něž odkazuje a navazuje, zároveň ale badatelské pole významně rozšiřuje i před rok 1948.

Disertace se opírá o dokumenty z archivů centrálních i lokálních. Informace o dění ve farnostech okresu Ústí nad Orlicí pohledem okresního a krajského církevního tajemníka se nacházejí v Národním archivu ve fondech Státního úřadu pro věci církevní⁴⁴ a církevního odboru Ministerstva školství a kultury ČSR/ČSSR.⁴⁵ Jak zápisy z vikariátních porad, tak souhrnné zprávy o církevně-politické situaci v okrese či kraji se vyznačují jistou torzovitostí, kupříkladu pro léta 1949 a 1950 nemáme k dispozici pro okres Ústí nad Orlicí dokumenty žádné. Pohled okresního církevního tajemníka převažuje v 50. letech a krajského církevního tajemníka po správní reformě ČSSR na počátku 60. let.

Pouze dílčí doplnění uvedených fondů poskytl fond Okresního národního výboru Ústí nad Orlicí, uložený ve Státním oblastním archivu Zámrska – Státním okresním archivu Ústí nad Orlicí.⁴⁶ Materiály z uvedeného fondu poskytl okresní archiv v Ústí nad Orlicí pro kritické zkoumání vůbec poprvé, a to z rozsáhlého fondu, u něhož se v současnosti dokončuje

⁴¹ Výběr ze základní sekundární literatury k jednotlivým etapám českých církevních dějin ve 20. století, která stále narůstá, je uveden ve vstupních kapitolách na příslušných místech disertační práce.

⁴² Při analýze inkvizitorských textů jakožto pramenů Carlo Ginzburg konstatuje, že „musejí být čteny jako produkt specifického vztahu, který byl hluboce nerovnovážený. Abychom je mohli rozluštit, musíme se naučit rozeznávat pod hladkým povrchem textu subtilní hru hrozeb a obav, útoků a ústupků. Musíme se naučit rozmotávat různobarevná vlákna, která tvořila pletivo těchto dialogů.“ Dále pokračuje v obecnější rovině: „Není nutné poukazovat na to, že si antropologové v posledních letech textovou dimenzi své činnosti stále více uvědomují (...). Pro historiky, kteří často (ne však vždy) mají co dočinění s texty, to není na první pohled nic nového. Ale věc není tak jednoduchá. Uvědomit si rozmanitost aspektů jednoho textu při práci etnografů (...) současně znamená překonávat naivně pozitivistickou epistemologii, kterou dodnes zastává až příliš mnoho historiků. Neexistují žádné neutrální texty – dokonce i notářský inventář v sobě nese kód, který musíme rozluštit. (...) Již jsme viděli, že i z tak masivně kontrolovaných textů, jako jsou inkviziční akta, může vyzařovat protikladná kulturní realita. A tento závěr se dá rozšířit i na texty etnografických zpráv.“ GINZBURG, Carlo. Inkvizitor jakožto antropolog, s. 44. Viz též *tamtéž*, s. 48.

⁴³ SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí 1948–1963 a děkan Václav Boštík v zápase s komunistickým režimem v roli kněze a stavebníka*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2012. SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2014.

⁴⁴ Národní archiv, fond archivní 852 – Státní úřad pro věci církevní (1949–1956).

⁴⁵ Národní archiv, fond archivní 997 – Ministerstvo školství a kultury (1945–1967), církevní odbor.

⁴⁶ SOA Zámrska – SOA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995). Podstatná část dokumentů k Václavu Boštíkovi se týká financí, zejména finančních odměn podle kongruového zákona a pozdějších předpisů, dále doby jeho pracovní neschopnosti po roce 1949 a důchodu.

pořádání. Místní okolnosti zbavení Václava Boštíka souhlasu k výkonu duchovenské činnosti ilustruje fond OV KSČ Ústí nad Orlicí uložený tamtéž,⁴⁷ celkový kontext jeho lokálního působení a politickou aktivitu pak fond města Ústí nad Orlicí.⁴⁸

Na základě podrobné rešerše byly podle dochovaných evidencí bývalé Státní bezpečnosti a archivních pomůcek k fondům Archivu bezpečnostních složek k Václavu Boštíkovi nalezeny pouze dílčí informace, a to v objektových svazcích vedených k tématu římskokatolické církve,⁴⁹ Československé strany lidové⁵⁰ a drobné zmínky ve svazku k osobě Františka Jakubce⁵¹ a jediná zmínka ve vyšetřovacím spise Václava Bíbuse.⁵² Již v předchozím bádání byly využity a pro účely disertační práce opětovně prověřeny záznamy v evidenci bývalého Studijního ústavu ministerstva vnitra na archiválii, jež částečně pokrývají důvody a průběh internace Václava Boštíka v nacistických věznicích a koncentračním táboře.⁵³ V ostatních případech byl výsledek rešerše v negativní.⁵⁴ Václav Boštík na základě dostupných materiálů nespolupracoval s StB a její příslušníci jej systematicky nesledovali.

K doplnění životních zvrátů Václava Boštíka v době druhé světové války a v době poválečné dobře posloužily dokumenty Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu⁵⁵ a Městského muzea Ústí nad Orlicí. Badatelsky je nyní částečně přístupný též Archiv Papežské koleje Nepomucenum, který dokládá význam studií Václava Boštíka v Římě a také jejich konkrétní náplň. Celou řadu archiválií k fungování farnosti ale i plány projektů a korespondenci obsahuje též archiv Římskokatolické farnosti – děkanství Ústí nad Orlicí, přestože i zde panují minimálně pochybnosti o ucelenosti dochovaných materiálů.

Zásadním mimoarchivním pramenem k působení děkana Václava Boštíka v Ústí nad Orlicí zůstává čtyřdílný rukopis⁵⁶ Ludmily Ehlové (1912–1999),⁵⁷ zpracovaný jako velmi

⁴⁷ SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: KSČ – okresní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1990).

⁴⁸ SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945).

⁴⁹ Archiv bezpečnostních složek, objektový svazek arch. č. OB-174 HK.

⁵⁰ Archiv bezpečnostních složek, objektový svazek arch. č. OB-185.

⁵¹ Archiv bezpečnostních složek, objektový svazek arch. č. KR-947186 MV.

⁵² Archiv bezpečnostních složek, objektový svazek arch. č. V-1191 HK.

⁵³ Archiv bezpečnostních složek, sig. 134-434-6/3, 141-330-12/15, 141-334-15 a 304-258-22/28.

⁵⁴ Jedná se o následující archiválie Archivu bezpečnostních složek: obj. svazek arch. č. H-713 (rozsáhlý objektový svazek k tématu římskokatolické církve), objektový svazek arch. č. V-109 HK a KR-943386 MV (archiválie k R. D. Antonínu Říkovskému, kaplanu v Ústí nad Orlicí a pozdějšímu spolupracovníkovi StB) a objektový svazek arch. č. TS-940009 MV (svazek tajného spolupracovníka Josefa Nouzy).

⁵⁵ Jedná se o osobní spis účastníka národního odboje, návrhy na udělení vyznamenání a záznam v kartotéce vyznamenaných osob.

⁵⁶ (1) EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík. I. díl: Ústecký kostel*. Rukopis. Ústí nad Orlicí: 1965–1966. Dále jen EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. (2) EHLOVÁ, Ludmila. Děkan Václav Boštík. Ia. díl: Ústecký kostel*. Ústí nad Orlicí: 1965–1966. Dále jen EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. (3) EHLOVÁ, Ludmila. Děkan Václav Boštík. II. díl: Děkanství*. Ústí nad Orlicí: 1965–1966. Dále jen EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. (4) EHLOVÁ, Ludmila. Děkan Václav Boštík. III. díl: Dodatek*. Ústí nad Orlicí: 1965–1966. Dále jen EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III.*

podrobné doplnění farní kroniky.⁵⁸ Autorka jakožto přímá účastnice většiny událostí poskytuje osobní svědectví, místy má však dílo zaměřené primárně na pastorační působení děkana Václava Boštíka ve farnosti Ústí nad Orlicí charakter nekritického obdivu. Všechny knihy jsou doplněny velkým množstvím fotografií a dalších příloh. Zajímavý vhled do uvažování děkana Václava Boštíka⁵⁹ a do okolností jeho smrti⁶⁰ poskytují dva rukopisy Alfréda Pifflla.

Doposud známé prameny nezodpověděly dvě významné otázky života Václava Boštíka. Práce nemohla nabídnout detailnější pojednání o účasti v první světové válce a pokusu o záchranu židovských obyvatel Ústí nad Orlicí během nacistické okupace. Prameny k vojenské službě v rakousko-uherské armádě scházejí (především vojenský osobní spis, tzv. kmenový list), protože sbírka kmenových listů ve Vojenském ústředním archivu pro ročníky narození 1887–1910 prošla v minulosti necitlivou skartací a pro ročník narození 1897 se zachovaly kmenové listy pouze pro důstojníky. Doložit nelze ani tradovaný výdej falešných potvrzení o křtu během druhé světové války, kterým se někteří Židé neúspěšně snažili odvrátit povinnost nastoupit transport do Terezína a dále do koncentračních táborů.

⁵⁷ **Ludmila Ehlová** se narodila 10. března 1912 v české rodině ve Vídni, její otec zde vlastnil hodinářský a zlatnický obchod. Po vzniku Republiky československé v roce 1918 se rodina přestěhovala do Ústí nad Orlicí, kde Ludmila Ehlová dokončila základní školní docházku, započatou již ve Vídni. Studovala na Škole uměleckých řemesel (SUŘ) v Brně, po návratu do Ústí nad Orlicí zde vyučovala výtvarnou výchovu, posléze se věnovala výuce náboženství. Po zrušení výuky náboženství pracovala jako hospodářka školní jídelny, dělnice v podniku Tesla Jablonné nad Orlicí, a nakonec až do odchodu do důchodu v prádelně v Ústí nad Orlicí. Zejména po druhé světové válce se účastnila hudebního života města: byla členkou Cecilské hudební jednoty a vedoucí jejího dětského sboru, dále členkou pěveckých souborů Lukes a Ženské okteto. Slečna Ludmila Ehlová byla též dlouholetou kronikářkou farnosti v Ústí nad Orlicí.

⁵⁸ *Memorabilienbuch der Dechantey Wildenschwerth. Anfangend vom Jahre 1836.* Děkanský úřad římskokatolické církve v Ústí nad orlicí, fond: Děkanský archiv Ústí nad Orlicí – uspořádáno Magdou Ženíškovou v r. 2005 – kniha č. 53 (Farní kronika).

⁵⁹ PIFFL, Alfréd. *Některé úvahy ndp. pana děkana Václava Boštíka z let 1954–59 (vydané v jediném exempláři jako rukopisný přepis stenogramů).* Ústí nad Orlicí, 1963.

⁶⁰ PIFFL, Alfréd. *A poznámka poslední, ta nejcivilnější, nejbolestivější o dvacátém třetím červenci 63.* Ústí nad Orlicí: 1963.

II. POTRIDENTSKÝ MODEL KLERIKA A JEHO ROZVINUTÍ, MĚSTO ÚSTÍ NAD ORLICÍ, KONTINUITNÍ TRADICE FARNOSTI

4. Potridentský model katolického diecézního kněze⁶¹

4.1. Reforma kléru jako součást katolické reformace

Abychom lépe porozuměli strukturálním proměnám římskokatolické církve ve 20. století, obrátíme nejprve naši pozornost k pojetí hierarchie a její symbolice, jak se ustavila v 16. století. Pohled na konstruování a charakteristiky „tridentského“ modelu světského kněze, typicky tedy faráře, respektive duchovního správce farnosti, má ve vztahu k následujícímu výkladu význam především kvůli jeho dlouhodobé stabilitě a následné analýze farnosti, v jejímž čele stál představitel tohoto modelu, byť až v první polovině 20. století, tedy se zahrnutím prvků pozdějších než raně novověkých. Zásadní je obecný pohled na uvedený typ klerika i vzhledem k tomu, že jeho formování a následná činnost umožňuje přiblížit se habitu specificky vychovávaného historického aktéra.⁶²

Pohled na náboženství, v tomto případě západní římské křesťanství, jako na svébytný sociální jev totiž může zahrnovat dvě oblasti, jež nám naznačený průhled umožní: (1) instituce a (2) vzorce jednání. Instituce (církve, biskupství, seminář) reprezentují náboženství v sociálním a historickém prostoru navenek. Vzorce jednání pak mohou zahrnovat jak vnějškově postřehnutelné skutečnosti, tak osobní postoj (sdílené vzorce jednání, rituály, hodnotové hierarchie, etické a morální závazky, hierarchie moci a kompetenci).⁶³ Stručně řečeno, potridentský model neřeholního duchovního nám ukáže náboženskou identitu historického aktéra, tedy její podstatnou část, složenou z více složek včetně „skupinově

⁶¹ Kapitola vychází z předchozího historického a teologického bádání, prezentovaného v SKLENÁŘ, Michal. *Tridentská reforma diecézního kléru a její vybrané vnější projevy. Kněžský oděv jako odraz požadavků kladených na diecézní kněžstvo po Tridentském koncilu*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2013. SKLENÁŘ, Michal. *Vývoj a proměny české katolické liturgiky v české liturgické literatuře (1752) 1780–1962 a (1616) 1841–1962*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2016.

⁶² Pro účely analýzy zde odhlížíme od ještě obecnějších témat (např. výchovu v křesťanské víře, významu autority rodičů nebo učitelů a jejich proměn apod.), která by mohla tvořit vzdálenější rámec výkladu v jeho biografické rovině, a soustředíme se na kněžskou formaci a kněžství vůbec, pro aktéra i výklad určující.

⁶³ Srov. HAVELKA, Miloš. *Víra, kultura, společnost. Náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*. In HAVELKA, Miloš a kol. *Víra, kultura, společnost. Náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 9–42, zde s. 13–19. Dále jen HAVELKA, Miloš a kol. *Víra, kultura, společnost. Náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*. Citovaným textem je popis pouze inspirován: rozdělení a termíny v něm nejsou použity tak, jak s nimi pracuje Miloš Havelka v úvodní studii kolektivní monografie.

sdílených vzorců chování či stability podřízenosti aktérů“ institucím a vzorcům jednání nebo „způsoby integrace do skupiny.“⁶⁴

Tridentský koncil (1545–1563) se zejména v závěrečné fázi svého konání rozhodl k vydávání reformních dekretů, které určily rámec následné katolické reformy, namířené proti reformační kontroverzi (protireformace). Ačkoliv uvedení koncilních závěrů do podmínek jednotlivých evropských zemí a farností trvalo delší dobu a v Čechách můžeme o začátku těchto snah hovořit až v souvislosti s pražskou synodou v roce 1605, pro římskokatolickou církev se jednalo o zásadní změnu.

Reforma v řadě ohledů navázala na předchozí středověké koncepty a potvrdila je,⁶⁵ v mnohém ale starší přístupy rozvinula (např. potvrzení a zároveň přesné vymezení svátostné praxe) nebo připojila závazná rozhodnutí zcela nová. Mezi novinky patřila dlouze diskutovaná rezidenční povinnost biskupů v diecézi a také zřízení kněžských seminářů právě pod dohledem biskupů. Jedním z nejvýraznějších nositelů reformy se měl stát nový typ klerika: v případě diecézního duchovenstva absolvent univerzity, formovaný v novém typu disciplinacní instituce a splňující určená kritéria, v případě řádového kléru pak člen nově vzniklého typu řeholní společnosti, řeholních kleriků (Tovaryšstvo Ježíšovo, Řád chudobných řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol).

4.2. Sebeuchopování kněžského stavu od raného novověku do II. vatikánského koncilu⁶⁶

Kněžské svěcení sice znamenalo jistou výlučnost posvěceného služebníka jakožto vysluhovatele svátostí již dlouho před *Tridentinem*, teprve uskutečnění jeho reforem v oblasti duchovenstva ale dalo vzniknout kléru ve smyslu samostatného a jeho členy takto chápaného stavu vedle stavů jiných. Zatímco dosud tvořily klérus osoby s různým vzděláním a formací,

⁶⁴ Miloš Havelka hovoří o náboženství jako celku, jeho pojetí lze však s drobnými úpravami úspěšně aplikovat také na některou socioprofesionální skupinu v rámci náboženství: „*Zde je tedy sociologický pohled (re)orientován na ty formy existence sociálních vztahů, a také, což je důležité, na formy sociální komunikace, které v daném prostředí odpovídají dobové představě náboženství a utvářejí náboženskou identitu současníků. Ta pak může být strukturována rozličným způsobem z různých akcentovaných složek (jako je bezpodmínečná platnost určitého ‚obrazu světa‘, představy jeho ‚původu‘ a také ‚řádu‘, jako je morálka, pravověrnost a podoby skupinově sdílených vzorců chování či stabilita podřízenosti aktérů organizacím a institucím, způsoby integrace do skupiny, rituály a kultury atd.), což ovšem znamená, že tzv. implicitní náboženské jevy, tj. takové, které nemusí být svými aktéry vědomě chápány nebo prožívány jako ‚náboženské‘, nemohou být vykládány ani substanciálně, ani jako (pouhé) funkcionální alternativy náboženských fenoménů, ale pouze vztahem k ostatním složkám daného prostředí náboženství, tedy jejich místem, postavením a významem v určité pospolitosti. Takto jsou také příslušníky různých náboženství rozpoznávány. Poněkud zjednodušeně řečeno: Za náboženská lze považovat taková jednání a rozhodování, která se orientují na zvláštním způsobem utvářený smysl, který má v životě individua (a případně i společnosti) osobitě postavení.“ Tamtéž, s. 17–18.*

⁶⁵ Viz PETRÁČEK, Tomáš. *Adaptace, rezistence, rezignace. Církev, společnost a změna v novověkých dějinách*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 17–25. Dále jen PETRÁČEK, Tomáš. *Adaptace, rezistence, rezignace*.

⁶⁶ Viz PETRÁČEK, Tomáš. Stát a kněží, kněží a stát. Proměny vztahu katolického kléru a státu v Evropě 19. a 20. století. In SLÁDEK, Karel a kol. *Křesťanství a islám v liberálním státu. Výzvy tradice a současnosti*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 151–168. PETRÁČEK, Tomáš. Kněžství, kněží a dějiny. Několik poznámek k proměnám forem kněžského života v moderní době. In *Salve* 2 (2010), s. 25–35.

postupně začala na místa duchovních správců přicházet generace, jejíž představitelé měli všichni splňovat základní soubor nároků, což vedlo k pevnějšímu ustavení kléru jakožto stavu. (Sociální postavení hrálo zejména vzhledem k vyšším církevním funkcím významnější úlohu i nadále, až do 20. století pocházeli kanovníci a biskupové téměř výhradně z aristokratických rodin.) V rámci klerického stavu se můžeme setkat s dvojitým *cursus honorum* – svátostným a správním (viz dále).

4.2.1. *Církev jako societas perfecta*

Potridentskou eklezilogii západní církve až do 20. století výrazně ovlivňovalo pojetí vypracované Robertem kardinálem Bellarminem (1542–1621), které vychází z pevné, viditelné, hierarchické podoby církve jakožto instituce.⁶⁷ Přístup vzniklý v kontextu katolické reformy položil důraz na hledání a dokládání jednotlivých znaků pravé církve (*ecclesia vera*): proti lutersko-kalvínskému pojetí byla postavena katolická církev jako *societas perfecta*, jako dokonalá společnost, protože má všechny atributy společnosti.⁶⁸ Důraz na hierarchickou strukturu se projevil také ve vztahu ke kněžství.

Přijetí kněžského svěcení bylo chápáno jako dosažení konečného stupně v hierarchii po přijetí tonsury, nižších (ostiář, lektor, exorcista, akolyta) a vyšších svěcení (podjáhen, jáhen, kněz),⁶⁹ jako dokončení postupu. Do stavu kleriků vstupoval seminarista obřadem tonsury, při němž mu biskup na pěti místech stříhal vlasy a po jehož vykonání mohl začít oblékat kněžskou kleriku. Původně mnišský zvyk se konal na znamení zřeknutí se světa a odevzdání života Bohu. Vedle rozlišení povolání k duchovnímu stavu, svobodného

⁶⁷ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 619–620. Dále jen MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*.

⁶⁸ Srov. DOLISTA, Josef. *Perspektivy církve. Vybrané kapitoly z eklesiologie*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 46.

⁶⁹ Všechna uvedená svěcení uděloval biskup, biskupské svěcení pak tři jiní biskupové. Do výčtu sedmi svěcení, čtyř nižších a tří vyšších, se obvykle biskupská konsekrace nezapočítávala. Úzké propojení biskupského svěcení s nižšími svěceními ovšem existovalo i v symbolické rovině – biskup mohl k pontifikální bohoslužbě oblékat roucha nižších svěcení. Naznačená plnost svátosti kněžství u biskupa byla teologicky rozpracována II. vatikánským koncilem, biskup může nadále užívat roucha ostatních posvěcených služebníků, nižší svěcení byla ovšem zrušena a do stavu kleriků se vstupuje přijetím jáhenského svěcení, ať už trvalého nebo dočasného před přijetím svěcení kněžského.

Popis svátostného *cursus honorum* kleriků odpovídá vzhledem k zaměření disertační práce praxi v českém prostředí ve 20. století, které vycházelo z platného kanonického práva, v roce 1917 kodifikovaném v Kodexu kanonického práva. *Codex iuris canonici Pii X. pontificis maximi iussu digestus Benedicti Papae XV. auctoritate promulgatus. Vatikan: Typis Polyglottis Vaticanis*, 1930. Český překlad prof. JUDr. Františka Kopa *Kodex kanonického práva*. Praha: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta, 1948. Dále jen CIC (1917). Stručně ke kodexu závaznému v letech 1917–1983 viz HRDINA, Antonín Ignác. *Kanonické právo*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 45–46. K popisu praxe viz SEDLÁK, Jan Nepomuk. *Cesta k oltáři Páně. Obřady sedmera svěcení kněžských a konsekrace biskupské*. 1. vydání. Praha: Haléř sv. Vojtěcha, 1922.

rozhodnutí a vyloučení kanonických překážek⁷⁰ se pro tonsuru vyžadoval věk minimálně 18 let a alespoň započaté studium teologie, všechna nižší svěcení mohla být udělena klerikovi v prvním ročníku. Zároveň s udělením tonsury byla také určena diecéze, v níž měl kandidát později působit.

Symbolická rovina následných nižších svěcení navazovala na starověkou praxi církve, svěcenci funkce obsažené v názvu stupně svěcení později již nevykonávali, podíleli se však na přípravě liturgie a přísluhování (ministrování). Velký symbolický význam má u všech stupňů svěcení obřad *traditio*, tj. předání (dotyk) symbolu udělovaného svěcení biskupem.

Symbyly při obřadu <i>traditio</i> a úkoly při mešní liturgii – nižší svěcení		
Stupeň svěcení	Symbyly	Úkoly
Ostiář (dveřník)	klíč	péče o sakrální prostor, zvonění
Lektor (čtenář)	lekcionář nebo misál nebo breviář nebo bible	četba vybraných úryvků před epištolou
Exorcista (vymítač)	kniha exorcismů nebo misál nebo pontifikál	podávání vody
Akolyta (služebník)	svíce, konvička na víno	péče o svíce a světla, služba ceroferáře, podávání vína

Nižší svěcení mohla být udělena i krátce po sobě a jejich nositelé (minoristé) mohli kdykoliv bez dalších potíží z formace odejít. Vyšší stupně svěcení se však již pojila s celoživotními závazky, byly navázány na dosažení určitého věku a ročníku studia a představovaly již veřejnou slavnost. Před udělením svěcení se vyžadovalo rozlišení povolání k duchovnímu stavu, svobodného rozhodnutí, vyloučení kanonických překážek a vykonání zkoušky; slavnosti (obvykle navázané na určité dny v roce) předcházelo také její veřejné oznámení v domovské farnosti kandidáta, modlitby před konáním a ve dny svěcení, složení vyznání víry a po roce 1910 i přísahy proti moderním bludům.

Další výrazné odlišení vyšších svěcení spočívá v užívání zvláštních liturgických oděvů: zatímco minoristé mohli ke klerice oblékat ke slavení liturgie pouze superpelici, majoristé během obřadu svěcení obdrželi svůj vlastní oděv. Jednotlivé prvky oděvu měly vedle vizuálního odlišení a symboliky postupného přijímání služeb také význam spirituální, protože ke každé součásti oblečení byla předepsána modlitba k jejímu oblékání. Postupné spění ke kněžskému svěcení vyjadřovalo i vzestupné pořadí jednotlivých svěcení, pokud se

⁷⁰ K typům kanonických překážek a možnostem dispenze viz CIC (1917), kán. 983–991. Součástí každého udílení svěcení byla též četba výstrahy, aby nikdo pod trestem exkomunikace nepřistupoval ke svěcení, pokud nesdělil kanonickou překážku k jeho udělení a neobdržel dispenz.

udělovala současně; typickou součástí obřadu vyšších svěcení tvořila také prostrace kandidátů, litanie ke všem svatým a pomazání posvátným olejem.

Doba udílení, symboly při obřadu <i>traditio</i>, oděv a úkoly při mešní liturgii – vyšší svěcení				
Stupeň svěcení	Minimální věk a ročník studia teologie	Symbol	Oděv	Úkoly
podjáhen	21 let, 3. ročník	prázdňý kalich, konvičky s vodou a vínem, epištolář nebo misál	humerál, alba, manipul, tunicella	přisluhování s paténou a kalichem, četba epištoly
jáhen	22 let, zahájený 4. ročník	evangeliář	humerál, alba, manipul, štóla, dalmatika	přisluhování knězi, zpěv či četba evangelia
kněz	24 let, zahájené druhé pololetí 4. ročníku	kalich s vínem, paténa s hostií	humerál, alba, manipul, štóla, ornát	celebrování

4.2.2. *Cursus honorum kléru a velký dvůr diecéze*⁷¹

Kněžský stupeň svěcení zakončoval v naprosté většině případů *cursus honorum* jednotlivých svěcení (tj. svátostnou linií), zároveň ale teprve jeho přijetí umožňovalo zapojení do správního *cursus honorum* římskokatolické církve, v případě světského kléru do struktury diecéze. Již v přihlášce do kněžského semináře se kandidát přihlašoval podle vlastního výběru k jedné diecézi, obvykle k diecézi rodné. Tímto krokem se stal potenciálním členem velkého dvora diecéze, soustředěného kolem osoby sídelního biskupa jakožto ústředního představitele místní církve.

Nejbližšími spolupracovníky biskupa a osobami nejvýše postavenými v rámci velkého dvora diecéze jsou jednak nejvyšší úředníci biskupské kurie, jednak sídelní kanovníci katedrální kapituly, přičemž často dochází ke spojování obou funkcí. Biskup mohl jmenovat jednoho generálního vikáře, svého zástupce s určenou pravomocí, který mohl užívat privilegií a odznaků titulárních apoštolských protonotářů (např. prsten, fialové prvky oděvu, částečné právo pontifikálií). Biskupskou kancelář řídil a biskupský archiv spravoval kancléř s pomocí (vicekancléře a) notářů – všichni používali jako odznak svého úřadu prsten. Dále biskup musel obsazovat církevní soud v čele s oficiálem, dále zde působil místooficiál a jednotliví

⁷¹ Popis velkého dvora diecéze odpovídá vzhledem k zaměření disertační práce praxi v českém prostředí ve 20. století, které vycházelo z platného kanonického práva. Viz PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. II. Hierarchický řád církevní*. 1. vydání. Obořiště u Dobříše: Theologický ústav Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele, 1937. Dále jen PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému II*. Pro stručný přehled též příslušná hesla TRETERA, Jiří Rajmund – HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011.

soudci a další soudní úředníci, přičemž soudci „jsou sesaditelní (*ad nutum*), neztrácejí však úřad za *sedisvakance* ani nemohou býti odstraněni kapitulním vikářem.“⁷²

Členové katedrální kapituly tvořily biskupův „senát a poradní sbor“ (*senatus et consilium*),⁷³ který se scházel na konzistoriích – panoval zde tedy zcela analogický vztah jako v případě kardinálů vůči papeži včetně přísluhování při liturgických úkonech a pohřbu; vnitřní záležitosti každé kapituly se ale řídily zvláštními stanovami. Mezi hlavní úkoly kanovníků dále náležela modlitba officia a konání slavnostních bohoslužeb, podle stanov užívali některé zvláštní oděvy, především mozety⁷⁴ a cappy,⁷⁵ a doplňky, především prsteny a kanovnická signa;⁷⁶ někdy měli i právo pontifikálií. Důležitou úlohu hrála kapitula v okamžiku uprázdnění biskupského stolce: informovala o situaci Svatý stolec a ze svých řad volila dočasného správce diecéze, kapitulního vikáře. Úřad kapitulního vikáře zanikal jmenováním nového biskupa papežem, během působení sice měl pravomoci ordináře, pro výkon pravomocí platí ovšem kanonická zásada o odložení důležitých rozhodnutí do doby obsazení katedry („*sede vacante nihil innovetur*“).⁷⁷

Další součást dvora – již vzdálenější, protože do sídla biskupa přijížděli pouze občas – tvořili venkovští vikáři (děkani, arcikněží apod.), které biskup jmenoval z řad farářů určitého vikariátu. Vikáři svolávali a řídili vikaritání porady, vlastnili pečeť (razítko) vikariátu, mohli se účastnit diecézní synody a v zastoupení biskupa vizitovat a dohlížet na farnosti ve svěřeném vikariátu.⁷⁸

Kromě získání některého vyššího správního úřadu či významnější farnosti⁷⁹ po vykonání příslušných zkoušek mohli být duchovní za své zásluhy také vyznamenáni. Vedle titulů udělovaných Svatým stolicem na návrh biskupa (prelátské důstojenství různého typu)⁸⁰

⁷² PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému II*, s. 191.

⁷³ Srov. CIC (1917), kán. 391, par. 1.

⁷⁴ Mozeta – krátký barevný pláštík s řadou knoflíků vepředu, zahalující ramena a ruce po lokty, nošený k chórovému oděvu.

⁷⁵ Cappa – plášť, připojovaný k mimoliturgickému oděvu.

⁷⁶ Kanovnické signum – přívěšek, zpravidla z drahého kovu a se znakem či patronem kapituly, nošený k liturgickému oděvu na řetězu kolem krku

⁷⁷ PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému II*, s. 436.

„Nový biskup musí od kapituly, od kapitulního vikáře, od ekonoma od ostatních úředníků, kteří byli ustanoveni za uprázdnění stolce, požadovat počet z jejich úřadů, pravomocí, správy a jakékoli služby a zakročit proti těm, kdož se provinili při svém úřadě či správě, i když od kapituly nebo od zástupců kapituly po vydání počtu dosáhli zproštění anebo osvobození. Tiž vydají počet novému biskupovi z písemností příslušejících Církvi, dostalo-li se jim jakých.“ Srov. CIC (1917), kán. 444, par. 1.

⁷⁸ „Povšechný ráz vikářovy činnosti je dozor (*vigilantia*) na život a působnost farního duchovenstva, na posvátná místa a liturgické obřady, na bohoslužebná roucha a na církevní majetek.“ PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému II*, s. 436. Srov. CIC (1917), kán. 445–450

⁷⁹ V rámci farností lze sledovat několik dalších logických hierarchií: v době existence patrimoniální správy i po jejím zániku existovaly fary bohatší (nadanější) a chudší, zcela jinak mohla vypadat fara a farnost ve velkém městě a v malé obci apod.

⁸⁰ Od roku 1905 se systém řídil motu proprio *Inter multiplices* z 21. února 1905. Viz PIUS X. Motu proprio *Inter multiplices De protonariis, praelatis urbanis et aliis, qui nonnullis privilegiis praelatorum propriis*

se jednalo o biskupova ocenění zásluh diecézního kléru. V české církevní provincii se vyskytovalo udílení titulárních úřadů se vztahem k centrálním úřadům kurie, udílení čestných titulů nebo čestných práv. K udělení titulu se vázala zvláštní privilegia, která měnila titul dotyčného kněze a umožňovala užívat specifických součástí oděvu, a to při slavení liturgie i mimo ně.

Vyznamenání udělovaná biskupem diecéznímu duchovenstvu v českých zemích⁸¹	
Vyznamenání	Privilegia
čestný konzistoriální rada	titulatura <i>Reverendissimus</i> , připojení <i>expositorium canonicae</i> (černý límec) ke klerice, obvyklý titul vikářů či děkanů
(arci)biskupský notář	(dříve třírohý klobouk) prsten
osobní děkan	žádné zvláštní privilegium
osobní farář	připojení synodálií (druhé rukávy s knoflíky) ke klerice, právo účasti na diecézní synodě
synodálie	připojení synodálií (druhé rukávy s knoflíky) ke klerice, právo účasti na diecézní synodě, obvyklé právo farářů

Kromě dalších zvláštních úřadů – v královéhradecké diecézi např. arciděkanství v Kutné Hoře jako pozůstatek staršího správního členění diecéze a vzhledem k významu místa ponechaný titul – pak tvoří největší část světského kléru nižší duchovenstvo sestávající z farářů a kaplanů. Faráři je na rozdíl od pomocného duchovního (kaplana) svěřena do péče konkrétní farnost jakožto duchovnímu správci. Faráře jmenuje do jeho úřadu biskup, kapitulní vikář jmenuje pouze dočasné administrátory farností.⁸² Zájemce či zájemci o uprázdněnou faru museli složit farářskou zkoušku, statutárními zástupci farnosti se stali po biskupově rozhodnutí, převzetí dekretu a složení animodernistické přísahy. Kodex kanonického práva z roku 1917 odvozoval všechna práva faráře, zvláště vysluhování svátostí, dále svátostin včetně pohřbů, konání průvodů apod. od teritoriálně vymezené farnosti.⁸³

4.2.3. Tři centrální slavnosti veřejně stvrzující nároky a výlučnost

Uzavřenost a výlučnost klerického stavu se veřejně deklarovala při třech slavnostech, které byly propojeny s eucharistickou liturgií: kněžském svěcení, primiční mši svaté a svěření konkrétní farnosti do správy. Zatímco jednotlivé stupně svěcení přijímal kandidát v seminárním kostele či v katedrále a zvolna stoupal ve svátostném *cursus honorum* (viz

fruantur. In *Acta Sanctae Sedis* 37 (1904–1905), s. 491–512. Dostupné 28. 2. 2017 též z <<http://www.vatican.va/archive/ass/documents/ASS-37-1904-5-ocr.pdf>>.

⁸¹ Srov. BOROVIČ, Klement. *Úřední sloh církevní. Příručná kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo*. 2. vydání. Praha: B. Stýblo, 1887, s. 8–11.

⁸² Srov. PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému II*, s. 212.

⁸³ Srov. CIC (1917), kán 451–470. Dále srov. PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému II*, s. 215–229 (komentář výše uvedených kánonů).

výše), zbývající slavnosti se odehrály v rodišti a v místně nového působení a byly tak určeny především pro místní komunity.

Svatost kněžství uděluje v římskokatolické církvi vždy biskup při slavnostní bohoslužbě.⁸⁴ Jáhni během obřadu klečí před biskupem a během zpěvu litaní ke všem svatým konají modlitbu vleže tváří k zemi (prostrace), biskup je světí konsekrací modlitbou s vkládáním rukou, obléká jim kněžský liturgický oděv a maže olejem. Před II. vatikánským koncilem (a dnes v mimořádné formě římského ritu) zůstávala zadní část kasule na zádech novosvěcence svinutá, biskup mu mazal ruce olejem katechumenů, podal patěnu s hostií a kalich s vínem k dotyku a říkal: „*Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, missasquae celebrare, tam pro vivis, quam pro defunctis. In nomine Domini. Amen – Přijmi moc přinášet v církvi obět a sloužit mše za živé i za mrtvé ve jménu Páně. Amen.*“ Novosvěcenci poté koncebrovali společně s biskupem a v závěru liturgie skládali veřejné vyznání víry, poté jim biskup udělil moc odpouštět hříchy: *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris retenta sunt. – Přijmi Ducha svatého, těm, kterým hříchy odpustíš, jsou odpuštěny, a těm, kterým je neodpustíš, odpuštěny nejsou.*“ Po vyslovení této formule rozvinul biskup svěcencům i zadní část ornátu na znamení přijetí plné kněžské moci a dokončení obřadu svěcení. Novokněží pak do rukou biskupa skládali slib poslušnosti, přijali od něho políbení pokoje a požehnání. Před koncem mše svaté ještě biskup nabádal kněze k ctnostnému kněžskému životu.

Primiční mši svatou (*missae primae, z primitiae* – prvotiny plodů) slaví novokněz obvykle ve své rodné obci a farnosti. Primice má charakter svatby kněze s církví, který se ukazuje především na doprovodných zvycích. Primicianta mohla od rodného domu do kostela doprovázet primiční nevěsta, novokněz bývá obdarováván, ozdoben primičním věncem, běžná je též navazující hostina a odpolední pobožnost či rozdávání upomínek ve formě primičních obrázků.⁸⁵ Účast na primiční mši svaté je spojena s možností získat plnomocné odpustky a zvláštní úlohu hraje též novokněžské požehnání. Vedle svatebních prvků lze sledovat též charakter rozloučení s rodinou a rodnými místy; rodiče kupříkladu od slavení primice začali svému synovi vykat.⁸⁶

⁸⁴ Viz *Pontificale Romanum. Editio Princeps (1595–1596)*. Edizione, anastatica, introduzione e appendice a cura di Manlio Sodi, Achille Maria Triacca con la collaborazione e di Gabriella Foti. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1997, s. 60–82.

⁸⁵ Srov. CABAN, Peter. *Primiční omša. Teológia, dejinný vývin a liturgická prax*. 1. vydání. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 32–33, 37 a 75. Primice. In BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 384–385, zde s. 384.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 20. Dále srov. *Tamtéž*, s. 39–41 a 96.

Obřad instalace nového duchovního správce⁸⁷ měl rovinu duchovní a světskou. Nového faráře uvádí do farnosti přímý nadřízený, vikář či děkan, zvláště v době existence patrimoniální správy byla též obvyklá přítomnost světské vrchnosti. Průběh slavnosti byl v hlavních obrysech následující: po vstupním průvodu požádal budoucí farář přítomného vikáře o instalaci. Některý z kleriků poté přečetl konfirmaci, farář složil přísahu na evangeliář, od patrimoniálního úředníka (církvního představeného) obdržel klíče od kostela a od vikáře požehnání. Po skončení mše svaté následovalo pohoštění na faře.⁸⁸ Instalace podtrhovala jednak správu (ústřední okamžik se odehrával při předání klíčů od kostela s formulací *Trado tibi claves*), jednak slavnostní přivítání nového kněze farností.⁸⁹

Všechny tři stručně popsané události jsou v životě kněze mimořádně významné a mají přímý vztah k jeho myšlenkovému i žitému světu a vzorcům jednání, protože se při nich veřejně deklaruje jeho sociální i svátostná role v římskokatolické církvi. Vzorce jednání jako specifická a laikem nenahraditelná úloha v rámci komunity věřících, poslušnost vůči představeným nebo jednoznačné rozloučení s rodinou se při svěcení, primici i instalaci jasně ukazují a lze je tedy využít pro konstruování myšlenkového světa diecézního klerika i v prvních dvou třetinách 20. století.

4.3. Podněty katolického osvícenství – vytvoření nového modelu působení kněze ve farní správě

Původně protestantský koncept tří úřadů Ježíše Krista v 18. století převzala i katolická teologie a rozvinula jej právě v souvislosti s teologií kněžství. Trojí Kristovo poslání (*tria munera Christi, triplex munus Christi*): úkol posvěcovat (*munus sanctificandi*) odvislý od Ježíšova jedinečného velekněžství, úkol učit (*munus docendi*) související s prorockým úřadem a úkol vést, respektive vládnout (*munus regendi, gubernandi*) navázaný na Kristův královský majestát se přímo svázaly s výukou nově ustavené pastorální teologie a s pastoračním působením kleriků ve svěřených farnostech.⁹⁰

⁸⁷ Viz FREILINGER, Christoph. *Die Amtseinführung des Pfarrers. Die liturgischen Ordnungen und ihre Bilder des Gemeindeführers. Eine Studie zum deutschen Sprachgebiet in der Neuzeit*. 1. Auflage. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2003.

⁸⁸ Srov. STUHLÁ, Pavla. Instalace farářů na panství Vimperk v 18. století. In *Zlatá stezka. Sborník prachatického muzea* 5 (1998), s. 249–264, zde s. 251.

⁸⁹ Srov. PUMPR, Pavel. *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách na příkladu panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2009, s. 131–137. Dostupné 27. 6. 2016 také z WWW <http://is.muni.cz/th/12225/ff_d?info=1:zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DPavel%20Pumpr%26start%3D1>.

⁹⁰ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*, s. 370. KOPEČEK, Pavel. *Fundamentální liturgika pro 3. ročník studia teologie*. Skripta. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2006, s. 7, 15 a 168.

Tři hlavní teologické charakteristiky kněžstva po Tridentském koncilu⁹¹	
Teologická charakteristika	Obsah charakteristiky – role kněze
<i>Ego sum pastor bonus.</i>	pastýř, vůdce (vést)
<i>Hoc est enim corpus meum.</i>	vysluhovač svátostí (posvěcovat)
<i>Solus sacerdos est minister huius sacramenti.</i>	prostředník mezi Bohem a lidmi (učit)

Na konci 18. století se v habsburské monarchii začal prosazovat koncept katolického osvícenství⁹² a římskokatolická církev měla osvícenské reformy přenést z centrální až na lokální úroveň. Za tím účelem byla vybavována novým typem diecézních kněží, kteří měli být zároveň vychovateli upozorňujícími na obecné blaho, vzdělanými pastýři, kazateli, učiteli a katechety i státními úředníky. Představa o úkolech kněze v postbarokní době s osvícenskými reformami souzněla a církev (na lokální úrovni tedy kněží) se měla stát oporou osvícenského státu. Výmluvným dokladem změněné situace byla reforma teologického vzdělávání, jehož pevnou součástí se stala pastorální teologie, tedy komplex disciplín pro praktické vedení farnosti od doprovázení věřících při různých životních událostech přes výuku ritů jednotlivých svátostí až po vedení matričních knih a další agendy.⁹³

⁹¹ Srov. DÜRR, Renate. Images of the Priesthood. An Analysis of Catholic Sermons from the Late Seventeenth Century. In *Central European History* 33 (2000), s. 87–107, zejm. s. 92–107. Dále srov. *Conciliorum oecumenicorum decreta*. Editio tertia. Bologna: Institutio per le scienze religiose, 1972, s. 742–753.

⁹² Viz ČINÁTL, Kamil. Katolické osvícenství a koncept pastorální teologie. In *Kuděj* 2 (2000), s. 28–39. Dále jen ČINÁTL, Kamil. Katolické osvícenství a koncept pastorální teologie. Dále srov. KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Triton, 2004, s. 22–34, 73–81.

⁹³ Srov. *Tamtéž*, zejm. s. 29.

5. Město Ústí nad Orlicí a místní farnost na konci 18. století⁹⁴

5.1. Josef František Jaroslav Schaller: *Topographie des Königreichs Böhmen* (1789)

V Topografii Josefa Schallera nacházíme v části věnované Chrudimskému kraji *Wildenschwert* (Austí nad Orlicí)⁹⁵ jako městečko či městys s 254 čísly popisnými, lokalizované vzhledem k Praze, Lanškrounu (sídlo patrimoniální správy) a Chocni. Stručné heslo zmiňuje, že se obyvatelé, „kteří hovoří zpravidla česky“, žijí vedle jiných zdrojů především zpracováváním lnu. Ze staveb autor zmiňuje pouze „místní děkanský kostel, zasvěcený Nanebevzetí Panny Marie.“⁹⁶ Další údaje pocházejí až z mladších děl stejného typu – podrobnější v Topografii Johanna Gottfrieda Sommera (1837)⁹⁷ a počet domů a obyvatel v Popisu Království českého od Františka Palackého (1848).⁹⁸

5.2. Jan Leopold Mosbender v Ústí nad Orlicí (1732–1776)

Rokem 1732 začínají novější a také lépe rekonstruovatelné dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí.⁹⁹ Kníže z Lichtenštejna, majitel panství, vybral na uprázdněné místo zdejšího faráře

⁹⁴ Kapitola je zařazena kvůli poučenějšímu proniknutí k osobě a příběhu děkana Václava Boštíka především jako duchovního správce farnosti v městě Ústí nad Orlicí, který vědomě navazoval na své předchůdce a zároveň vkládal do farnosti vlastní impulsy.

⁹⁵ Založení města Ústí či Oustí (v latinském jazyce *civitas Wilhelmsvert* či *Wilhelmswerde*, v německém *Wildenschwert* či *Wilhelmswerde*) souviselo s kolonizační činností premonstrátského kláštera v Litomyšli za vlády Přemysla Otakara II. (1253–1278) a posléze rodu pánů z Drnholce. Přesné datum založení města není známo, jeho vývoj lze částečně sledovat od roku 1285. Nejstarší dochovaná městská listina ovšem pochází až z roku 1499, protože v roce 1498 postihl sídlo požár, který zničil také archiv listin. Od svého založení se Ústí stalo součástí lanšperského, později lanškrounsko-lanšperského panství. Toto panství daroval král Václav II. (1278/83–1305) v roce 1304 Zbraslavskému klášteru, od roku 1358 patřilo litomyšlskému biskupství. Po husitských válkách získali panství s městem Kostkové z Postupic. Mezi další majitele panství v průběhu let dále patří páni z Pernštejna, z Harasova, rod Bohdaneckých z Hodkova, od roku 1622 jej vlastnili Lichtenštejnové. K dějinám města Ústí nad Orlicí viz především KŘIVOHLÁVEK, Jan F. *Znaky, vlajky, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2005, s. 64–68 na s. 320–342 rozsáhlá regionální bibliografie. Dále jen KŘIVOHLÁVEK, Jan F. *Znaky, vlajky, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. ŠILAR, Jaroslav. *Dějiny města Ústí nad Orlicí od počátků do druhé poloviny 17. století*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011 [práce pochází z roku 1967], na s. 99–101 regionální bibliografie. SEKOTOVÁ, Věra – MACKOVÁ, Marie. *Ústecká radnice a městské dějiny. Od feudalismu k novodobé společnosti*. 1. vydání Ústí nad Orlicí: Oftis, 1998. Dále jen SEKOTOVÁ, Věra – MACKOVÁ, Marie. *Ústecká radnice a městské dějiny*.

⁹⁶ SCHALLER, Josef František Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen. Darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlösser, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlösser und Städte unter den ehemaligen und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden. Elfter Theil, Chrudimer Kreis*. 1. Ausgabe. Prag, Wien: in der von Schönfeldschen Handlung, 1789, s. 99.

⁹⁷ Srov. SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt. Fünfter Band. Chrudimer Kreis*. 1. Ausgabe. Prag: Calve, 1837, s. 157–159. Dostupné 18. 1. 2017 z http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10011365_00199.html?zoom=1.2000000000000006.

⁹⁸ Srov. PALACKÝ, František. *Popis království Českého čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obyvatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného*. 1. vydání. W Praze: Nákladem knihkupectví J. G. Kalve, 1848, s. 175. Dostupné 18. 1. 2017 z https://books.google.cz/books?id=lqAJAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

⁹⁹ Základním pramenem pro novější dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí je *Memorabilienbuch der Dechantey Wildenschwerth. Anfangend vom Jahre 1836*. Děkanský úřad římskokatolické církve v Ústí nad orlicí, fond: Děkanský archiv Ústí nad Orlicí – uspořádáno Magdou Ženiškovou v r. 2005 – kniha č. 53 (Farní kronika).

Jana Leopolda Mosbendera (1693–1776),¹⁰⁰ a to mimo jiné kvůli jeho znalosti českého jazyka. Kněz pocházející z rodiny měšťana a konšela Chrudimi se pro lokalitu stal zakladatelskou postavou. Krátce po svém příchodu zahájil opravy vnitřního vybavení kostela a začal vést doposud neexistující písemnosti včetně farní kroniky. Inicioval stavbu kaple svaté Anny v Hylvátech, křížové cesty na nedaleký Andrlův chlum, opravu morového sloupu na orlickoústeckém náměstí. Energická konsolidace farnosti nezůstala bez povšimnutí církevních představených (Ústí nad Orlicí v této době patřilo k pražskému arcibiskupství): Jan Leopold Mosbender se stal vikářem východní poloviny Chrudimského kraje, čestným kanovníkem kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi, děkanem a v roce 1761 byla fara v Ústí nad Orlicí povýšena na děkanství.¹⁰¹

Patrně také z důvodu vzestupu v rámci diecézní hierarchie, novým povinností i potřebně lepšího zázemí a reprezentativního prostoru přistoupil v letech 1742–1748 duchovní správce Ústí nad Orlicí ke stavbě nové budovy fary.¹⁰² Kromě toho se již pastorační nevěnoval sám: dosáhl obsazení kaplanského místa a z vlastních zdrojů uhradil prostředky pro vznik druhého kaplanského místa. Ve farnosti začali opět fungovat bratrstva i literátští zpěváci.¹⁰³ Hlavním projektem Jana Leopolda Mosbendera se ovšem stala stavba nového děkanského kostela v letech 1770–1776. Vzhledem k velikosti a významu tehdejšího malého Ústí se jednalo o stavbu převyšující momentální potřeby, realizovanou s vydatnou finanční pomocí děkana, patronátního pána knížete z Lichtenštejna místního tkalcovského cechu. Dokončení největšího díla na podzim roku 1776 se Jan Leopold Mosbender nedožil – zemřel 26. července 1776 a byl pohřben v právě dokončovaném děkanském kostele.

¹⁰⁰ Až do příchodu Jana Leopolda Mosbendera na místo orlickoústeckého faráře v roce 1732 máme k dispozici z dějin místní farnosti pouze drobné útržky. Zbraslavská kronika potvrzuje její existenci na území Ústí, města založeného ve druhé polovině 13. století, v roce 1297. Dostupné prameny ze 14. a 15. století redukují poznání o dění ve farnosti na občasné zmínky o zde působících kněžích, kontinuální seznam duchovních správců je možné sestavit od roku 1620. Přesnou podobu původního kostela nelze zrekonstruovat, jeho možné zasvěcení Panně Marii si lze pouze domýšlet. Nízký podélný kostel ze dřeva na kamenné podezdívce stával na starém hřbitově, nedaleko náměstí. Stavba byla orientována a vcházelo se do ní bočním vchodem od náměstí, hlavní vchod obrácený k západu se neotevíral. Odděleně od chrámu stávala dřevěná zvonice, nově postavená v roce 1530. Budova fary byla postavena stejně jako kostel ze dřeva na kamenné podezdívce; poprvé je explicitně zmíněna v listině z roku 1350, její pozdější podoba snad pocházela z roku 1667. K církevním dějinám regionu viz ZEINER, Karel Emanuel. *Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky*. 1. vydání. Rychnov nad Kněžnou: vlastní náklad, 1880, s. 17–18. Viz též *tamtéž*, s. 63–68. Dále jen ZEINER, Karel Emanuel. *Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky*. CIBULKA, Josef – SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese lanškrounském*. 1. vydání. Praha: Archeologická komise při České akademii věd a umění a Německá společnost věd a umění pro Republiku československou, 1935. Dále jen CIBULKA, Josef – SOKOL, Jan. *Soupis památek*. SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí města*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 1999. Dále jen SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí města*.

¹⁰¹ Viz podrobněji SEKOTOVÁ, Věra. Jan Leopold Mosbender – vzpomínka k 220. výročí úmrtí. In *Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí 7* (1996), s. 24–30.

¹⁰² Viz SEKOTOVÁ Věra: Budova děkanství. Příloha Ústeckého městského zpravodaje. In *Ústecký zpravodaj 8* (1994).

¹⁰³ Viz SEKOTOVÁ, Věra. Literáti v Ústí nad Orlicí. In *Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací 10* (2000), s. 24–32.

5.3. Ikonografický program kostela¹⁰⁴

Vnější vzhled děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Ústí nad Orlicí doznal pouze dílčích změn: v roce 1870 byla k zadní stěně presbytáře přistavěna kaple Panny Marie Matky útěchy a v roce 1906 nová sakristie na východní straně kněžiště. Celý kostel je zvenčí členěn vpadlými poli, typickým zůstává bohaté jižní průčelí – zdobené kamenným soklem, sloupy, balkonem, sochami a lichtenštejským erbem z šedo zeleného pískovce – obrácené směrem k náměstí a pokračující ve středu věži.

Kostel je sálového typu s obdélníkovým presbytářem položeným pravděpodobně ze situačních důvodů k severu. Výška kostelní klenby činí 15 m, vítězného oblouku 11,9 m, délka lodi 40 m a šířka 14,5 m. Oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie od Jana Dallingera von Dallingen, inspektora knížecí galerie, pochází z doby kolem roku 1776. Původní malovanou oltářní architekturu nahradila roku 1858 architektura dřevěná od místního řezbáře, tehdy také vznikl současný svatostánek a profilovaný rám oltářního obrazu.

V presbytáři se dochovaly dřevěné konšelské lavice s erbem Lichtenštejnů a znakem města Ústí nad Orlicí. Vedle dřívějších sedmi, dnes čtyř, bočních oltářů svatého Františka, svaté Anny, Panny Marie Karmelské, Čtrnácti svatých pomocníků, svatého Jana Nepomuckého a Panny Marie Oustecké zaujímá v ikonografii prostoru zvláštní místo obraz Panny Marie Oustecké. Jedná se o obraz Assumpty středověkého původu (původní deskový obraz byl však několikrát přemalován), jenž visel už v kostele původním a do nového byl slavnostně přenesen během první mše svaté.¹⁰⁵ K obrazu se váže pověst o záchraně obyvatel Pannou Marií. Autorem původní, dnes zabílené, výmalby a fresek v kostele, dále obrazů křížové cesty a malých obrazů na bočních oltářích je Jan Umlauf¹²

¹⁰⁴ Kromě výše citovaných titulů viz CIBULKA, Josef – SOKOL, Jan. *Soupis památek*.

¹⁰⁵ Viz SEKOTOVÁ, Věra. *Tradice ústeckého mariánského obrazu*. 1. vydání. Vysoké Mýto: Okresní muzeum, 1996.

¹² K malířské rodině Umlaufů viz ADAMEC, Stanislav. *Sakrální stavby a motivy v obcích farnosti Letohrad*. 1. vydání. Letohrad: farnost sv. Václava, 1999.

6. Město Ústí nad Orlicí a zdejší farnost na konci 19. a na začátku 20. století

6.1. Proměny světského kněžstva a kněžského působení v 19. století

V průběhu 19. století patřila volba kněžského povolání k formě sociálního vzestupu.¹⁰⁶ Praktickou přípravu na úlohu duchovního správce farnosti bohoslovci získávali v rámci již rozvinutého a pevně ustaveného konceptu pastorální teologie. Výuka ale již nemusela probíhat na univerzitě, protože v 19. století se v českém prostředí ve větší míře začaly zakládat biskupské semináře (teologické instituty či učiliště).¹⁰⁷ Výkon farářovy duchovní moci se realizoval ve třech hlavních segmentech: (1) výuce náboženství, (2) vlastní kněžské úlohy (tj. zejména vysluhování svátostí a svátostin) a konečně (3) měl duchovní správce „*býti osadníkům za nejbližší vrchnost duchovní na místě biskupa, dohlížeti na osadu a držeti křesťanskou kázeň u věcech života náboženského, přihlížeti a vhodnými prostředky pomáhati, aby se křesťanský řád a mrav na celé osadě upevňoval.*“¹⁰⁸ V evropských zemích byl také již etablovaný potridentský systém správního kněžského *cursus honorum*, spojený mnohdy s ideálem dlouhodobého působení jedné osoby ve stejné lokalitě.

V 19. století došlo také k výraznému nárůstu neobarokní zbožnosti – některé starší formy lidové zbožnosti se znovu objevily ve větší míře (poutě, pobožnosti, činnost spolků a bratrstev spojená s deklarováním katolicismu ve veřejném prostoru), zároveň se objevily i prvky nové (májové pobožnosti k Panně Marii, společná recitace nešpor v českém jazyce).¹⁰⁹ I v římskokatolickém prostředí tak nalezl odezvu romantismus, a to v situaci probíhající sekularizace či odkouzlování světa.¹¹⁰

Naznačené změny probíhaly v souvislosti s počínající piánskou epochou v dějinách církve, vymezenou pontifikáty Pia IX. a Pia XII. (1846/1870–1939/1958). V jejím průběhu se

¹⁰⁶ „Mnozí v 19. a první polovině 20. století chápou kněžství jako příležitost sociálně si polepšit, vymanit se z koloběhu chudoby a dřiny na venkovské usedlosti, materiálně zajistit sebe i své příbuzné, získat respekt a úctu, které tehdy ještě kněžím náležely. Kdo studoval na kněze, mohl na rozdíl od jiných profesí poměrně snadno najít mecenáše či řád, který mu studia hradil, ačkoli by si to jeho rodina nemohla dovolit, nebo rozhodně ne v plné výši.“ PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 92. Dále jen PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*.

¹⁰⁷ Srov. NOVOTNÝ, Miroslav. *Výchova a vzdělání kněží v diecézních seminářích v Čechách ve druhé polovině 18. a v první polovině 19. století*. In *Historie – Otázky – Problémy* 2 (2009), s. 119–132.

¹⁰⁸ SKOČDOPOLE, Antonín. *Učebná kniha bohosloví pastýřského*. 1. vydání. České Budějovice: vlastní náklad, s. 45.

¹⁰⁹ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl. 45. Dále jen KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*. Dále srov. GAŽI, Martin. *Katolictví většinové společnosti*. In NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2010, s. 44–68. Dále jen NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu*.

¹¹⁰ Viz WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*. 1. vydání. Praha: Jelínek, 1945. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918*. 1. vydání. Praha: Torst, 1998, s. 35–38.

římskokatolická církev výrazně spojila s restauračními snahami v Evropě a snahami o návrat před Francouzskou revolucí roku 1789. Úsilí bylo spojeno se zdůrazněním role papeže a centrální úlohy Říma, velkou nedůvěrou vůči modernímu světu a novým myšlenkám a explicitními odsouzeními některých rozvíjejících se myšlenkových směrů.¹¹¹ Piánská epocha církve přinesla zejména v průběhu druhé poloviny 19. století také rozvoj reprezentačních prvků kněžského stavu, především na nejvyšší úrovni hierarchie, a to v liturgii i mimo její slavení.¹¹²

6.2. Slovník naučný Františka Ladislava Riegera (1860–1874, 1872)

V devátém díle slovníku redaktorů Františka Ladislava Riegera a Jakuba Malého nalezneme Ústí nad Orlicí na posledním místě z celkových tří měst. Heslo charakterizuje město jako „starožitné“, po údajích o 3 941 obyvateli v 435 domech následuje „*děkanský chrám Nanebevzetí P. Marie r. 1770 nově vystavěný s krásným obrazem mariánským, zvony (...); mimo město lázně s kaplí sv. Jana Křtitele*“ a po údajích o místních úřadech poukaz na „*zpěvácký spolek, nejstarší v Čechách, založený již na začátku tohoto století*.“ Druhou část hesla tvoří stručné dějiny města a údaje o okrese.¹¹³

6.3. Jan Nepomuk Cibulka v Ústí nad Orlicí

V době vydávání Riegerova Slovníku naučného působil v Ústí nad Orlicí v letech 1851–1888 v úřadu děkana Jan Nepomuk Cibulka (1810–1888), zdejší rodák.¹¹⁴ Jedná se o nejvýznamnější kněžskou osobnost stojící v čele orlickoústecké farnosti v průběhu 19. století.¹¹⁵ Jeho působení bylo zatíženo opakovanými spory s představiteli místní samosprávy a Jan Nepomuk Cibulka financoval své projekty z vlastních prostředků za pomoci patrona kostela.

Kolem roku 1870 provedl zásadní opravu chrámu: nechal kostel znovu vybít, položit novou podlahu a nově vyzdobit freskami a obrazy od regionálního malíře Jana Umlaufa,

¹¹¹ Srov. PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma. Odkaz Druhého vatikánského koncilu* 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 24–54 a 77–81. Zde též odkazy na další literaturu.

¹¹² Srov. MARTINEK, Radek. Nad knížaty a králi? Změna vizuálního obrazu papežství po II. vatikánském koncilu. In *Salve* 4 (2013), s. 85–102.

¹¹³ Srov. Ústí nad Orlicí. In *Slovník naučný. Díl 9.* 1. vydání Praha: I. L. Kober, 1872, s. 811–812.

¹¹⁴ Vzhledem k níže popsaným sporům Jan Nepomuk Cibulka nečinil žádný zápis do farní kroniky a o působení v Ústí nad Orlicí z jeho pohledu jsme informováni pouze díky rodinné kronice. Pokud není citováno jinak, informace pocházejí z pramene *Kronika rodiny Cibulkových v Ústí*. Kopie zápisu o životě Jana Nepomuka Cibulky v osobním archivu autora.

¹¹⁵ Působení kněze v místě rodiště je zarážející, v římskokatolické církvi se jednalo a stále jedná o zcela výjimečnou praxi. Jan Nepomuk Cibulka nejprve zastával v Ústí nad Orlicí funkci kaplana, posléze roku 1847 odešel na místo faráře v Brühl u Vídně a odtud se do rodného města vrátil do úřadu děkana po smrti Martina Rollera, s nímž měl během kaplanského období osobní spory.

k presbytári byla v roce 1870 připojena kaple Panny Marie, Matky útěchy (Útěchová kaple). Věnoval se též opravě střechy a věže kostela. Právě s opravou věže je spojen spor „baňáků“ a „nebaňáků“, který prošel všemi soudními instancemi. Při opravě věže byl totiž do její báně vložen další pamětní zápis. Měšťané tvrdili, že děkan do něj přidal hanlivý zápis o nich. Když za několik let bylo potřeba opravit korouhev, spis děkan Jan Nepomuk Cibulka ukázal a tím se ospravedlnil. Mimo jiné se také radnice snažila připravit děkanství o jeho půdu, děkana o jeho plat nebo nechávala sledovat obsah jeho kázání. Spory dokládají odlišnou situaci kněze, navíc místního rodáka, ve městečku konce 19. století. Jan Nepomuk Cibulka ovšem v jiných ohledech dosáhl značného uznání – do kostela v Ústí nad Orlicí nechal kníže Lichtenštejn umístit velký relikviář svatého Gaudencia.

Jan Nepomuk Cibulka dále opětovně zbudoval kapli v Černovíře a opravil kapli v Hylvátech. Vedle převzetí farnosti v úpadku lze Cibulkovo působení srovnávat s prvním děkanem Janem Leopoldem Mosbenderem i v dalších oblastech: reorganizoval literátský kůr, inicioval stavbu křížové cesty (kaplí) na Andrlův chlum a stal se čestným kanovníkem královéhradecké katedrální kapituly. Jan Nepomuk Cibulka byl pohřben na hřbitově obklopujícím kostel, náhrobní kříž zřejmě zamýšlel jako dominantu tehdejšího městského hřbitova, kde se ovšem krátce poté kvůli nevyhovujícím podmínkám pohřbívání přestalo a hřbitov začal být označován jako „starý“.¹¹⁶

6.4. Ottův slovník naučný (1888–1909, 1907)

Pro dvacátý šestý díl Ottova slovníku naučného z roku 1907 zpracoval heslo „Ústí nad Orlicí“¹¹⁷ regionální historik, učitel, člen městské i okresní samosprávy Emanuel Karel Zeiner (8. 12. 1851–23. 6. 1915). Město s německým názvem *Wildenschwert* je uvedeno na šestém místě z celkových sedmi Ústí, jedná se o město okresní v lanškrounském hejtmanství. Autor po zdůraznění umístění „v *půvabné lesnaté krajině*“ poukazuje na železniční trať, udává k roku 1900 6 108 obyvatel českých a 9 německých v 526 domech, z průmyslu je zastoupeno zejména tkalcovství. Vedle dějin města tvoří součást hesla i přehled trhů a významných rodáků (např. Jaroslav Kocian), údaje o soudním okrese se sídlem ve městě a černobílé vyobrazení městského znaku.

Po výčtu správní a občanské vybavenosti Emanuel Karel Zeiner uvádí „*děkan. chrám Nanebevzetí P. Marie se starobylym obrazem mariánským*“ s roky výstavby, část o hudební

¹¹⁶ Viz HAVEL, Josef – HAVLOVÁ, Ludmila. *Až sem... Z historie pohřbívání v Ústí nad Orlicí*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Grantis, 2016.

¹¹⁷ Srov. ZEINER, Emanuel Karel. Ústí nad Orlicí. In *Ottův slovník naučný. Díl XXVI*. 1. vydání. Praha: J. Otto, 1907, s. 248–249.

proslulosti města otevírá údaj o Cecilské hudební jednotě s odkazem na dílo Jana Zábrodského. Heslo je vlastně resumé autorovy knihy *Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky* z roku 1880, uvedené na konci dějepisné části. V publikaci věnované městu Ústí nad Orlicí začíná kapitola s názvem *Znameníjší budovy ve městě* popisem děkanského kostela, protože mezi nimi „*prvé místo zaujímá.*“

6.5. Dokončení ikonografického programu kostela, oprava v roce 1927

Emanuel Karel Zeiner zakončuje obecnou část svého výkladu poukazem na dotvoření typického rázu děkanského kostela ve druhé polovině 19. století a pochvalným konstatováním: „*Vůbec dlužno říci, že v době novější velmi mnoho na zvelebení jeho naloženo bylo, a že krásnou dobu naše potomkům zůstává památku.*“¹¹⁸ Ikonografický program kostela skutečně doznal změn: v presbytáři vznikla podle původní fresky dřevěná oltářní architektura navazující na nový svatostánek, prostor ale zcela novým způsobem dotvořily malby a obrazy od Jana Umlaufa (1825–1916). Akademický malíř se po studiích v Praze a Vídni vrátil do rodného kraje, kde se věnoval zakázkám pro církevní stavby. V Ústí nad Orlicí namaloval obrazy křížové cesty, malé obrázky na boční oltáře, stěny ozdobil květinovými motivy, presbytář i loď kostela freskami. Výsledný efekt výmalby kostela (dnes kvůli postupnému zabílení většiny míst zastřený) měl patrně náboj silného uměleckého zážitku, což dokládá skutečnost, že právě v kostele Nanebevzetí Panny Marie se rozhodl Alfons Mucha pro malířskou dráhu a Jana Umlaufa ctil.¹¹⁹

Z prvních desetiletí 20. století máme k dispozici o dějinách farnosti pouze kusé informace. Kromě již zmíněného zrušení hřbitova a výčtu děkanů či kaplanů nelze k historii zdejší komunity nic dalšího říci. Významným se pro farnost stal rok 1927, který je také viditelný v dlažbě před hlavním vchodem, protože skončila generální oprava kostela, iniciovaná děkanem Ladislavem Kaubem. Na dotvoření ikonografického programu tak navázaly po několika desetiletích ryze praktické a udržovací práce (oprava podlahy, nová střecha), které později umožnily Václavu Boštíkovi soustředit se na detailnější prvky, protože stavba prošla rekonstrukcí.

¹¹⁸ ZEINER, Karel Emanuel. *Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky*, s. 17

¹¹⁹ Srov. MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1982.

7. Kontinuitní tradice farnosti

7.1. Tradice mariánské úcty

Mariánská úcta, typická pro celé římskokatolické prostředí, je v lokálním prostředí pevně zakořeněna. Dlouhodobý vztah k Matce Páně vyjadřuje vedle obvyklých prvků katolické lidové zbožnosti (votivní mše svaté, modlitba růžence, májové pobožnosti) zasvěcení kostela tajemství Nanebevzetí, boční oltář Panny Marie Karmelské spojený s působení barokní náboženské fraternity, orlice s mariánským monogramem na věži kostela i obraz Panny Marie Oustecké. Zázračný obraz¹²⁰ přenesli do nového chrámu z původního kostela při první mši svaté; patrocinium starého kostela v Ústí sice neznáme, mariánské ale zůstává pravděpodobné. Několik variant obrazu tvoří součást orlickoústeckých domácností i sbírek zdejšího muzea. V době působení děkana Václava Boštíka byl zmíněný obraz Assumpty zahrnut do míst, k nimž se v určitých údobích liturgického roku vázala zvláštní výzdoba. Poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie tak tvoří centrum mariánské farnosti.¹²¹

7.2. Hudební tradice – Cecilská hudební jednota

Tradované úsloví, že v „Oustí umí každý housti“ má svoji oporu především na zdejším kůru. Zřejmě již od konce 14. století zde působilo literátské bratrstvo, nejstarší zdejší graduál (o němž v disertaci ještě bude zmínka) pochází z roku 1588. Literáti se věnovali vokálnímu zpěvu, o nedělích a svátcích vícehlasně a o všedních dnech chorálně. V Ústí nad Orlicí byla roku 1803 založena a dosud zde nepřetržitě působí¹²² Jednota svaté Cecílie k pěstování hudby kostelní, dnes nazývaná Cecilská hudební jednota.¹²³ Se scholou děkanského kostela je

¹²⁰ Obraz Panny Marie Oustecké visí na epištolní straně lodí, dříve nad mariánským postranním oltářem. Podle pověsti, jež se váže buď k roku 1468, nebo 1620, se nepřátelské vojsko Uhrů nebo Švédů během svého tažení chystalo vydrancovat město. Obyvatelé se shromáždili v kostele, kde se modlili, Panna Maria se v podobě znázorněné na obraze zjevila nad věží, vojáci od svého úmyslu upustili a téměř žádné škody na místě nenapáchali. Stojí také za povšimnutí, že důležitý ikonografický příspěvek k obrazu, zpracoval v roce 1929 zdejší rodák a kunsthistorik Josef Cibulka, který obhajoval jeho středověký původ. Viz CIBULKA, Josef. Korunovaná Assumpta na půlměsíci. Příspěvek k české ikonografii XVI.–XVI. století. In JAROŠOVÁ, Markéta. *Professori Josef Cibulka ad honorem. Sborník příspěvků přednesených na symposiu „Život a dílo profesora Josefa Cibulky“ dne 14. 12. 2007. Opera facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium vol. IX.* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění ve vydavatelství Togga, 2009, s. 111–154. Dále jen JAROŠOVÁ, Markéta. *Professori Josef Cibulka ad honorem. Původní otištění studie* In POCHE, Emanuel – WIRTH, Zdeněk et al. *Sborník k sedmdesátým narozeninám Karla B. Mádla.* Praha: Jan Štenc, 1929, s. 80–127, zejm. s. 154.

¹²¹ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách.* 1. vydání. Praha: V. Kotrba, 1903, s. 320–321. Dále srov. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 1999, s. 87 (typ zázračného obrazu – záchrana před nepřátelským vojskem), 231 (přehled farářských relací z let 1676 a 1700) a 240 (mariánský obraz v Ústí nad Orlicí jako obraz středověkého původu).

¹²² K širším souvislostem vzniku Cecilské hudební jednoty viz LORENC, Jan. *Cecilianismus – cyrillismus a jeho odraz v činnosti Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí.* Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Hudební katedra, 2010.

¹²³ Základní práce ke starším dějinám Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí ZÁBRODSKÝ, Josef. *Paměti Cecilské hudební jednoty v Ústí n. Orlicí, vydané na památku stoletého jejího trvání.* 1. vydání. Ústí nad

spojena řada osobností kulturního života města a okolí a zároveň jejich čestných členů, např. operní pěvec Jan Ludevít Lukes (1824–1906), esperantista Karel Píč (1920–1995), hudební skladatelé Alois Hnilička (1826–1909), Josef Bohuslav Foerster (1859–1951) či Josef Olejník (1914–2009), ale také houslový virtuos Jaroslav Kocian (1883–1950).¹²⁴

7.3. Lidová tradice – betlemářství

Ústí nad Orlicí a jeho nejbližší okolí patří mezi oblasti s dlouhou betlemářskou tradicí, která je jedním z projevů mnohohrstevnaté lidové zbožnosti.¹²⁵ Výrazněji se zde rozvíjela do konce 18. století, kdy císař Josef II. zrušil vánoční hry a výjevy v kostelích a ztvárňování betlémských a blízkých událostí se přesunulo do soukromých domů. Typické místní betlémy se malovaly na papír, je pro ně charakteristické velké množství pestrobarevných figur nejrůznějšího typu a dalších doplňků, což dalo vzniknout také označení „oustecký (ústecký) gobelín“.¹²⁶

Orlicí: Cecilská hudební jednota, 1904. K novějším dějinám viz vedle řady vysokoškolských kvalifikačních prací BORKOVCOVÁ, Marie et al. *200 let trvání Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí. Sborník příspěvků z konference Měšťanská kultura a hudební tradice v Ústí nad Orlicí ze dne 20. listopadu 2011.* 1. vydání. Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto: Městské muzeum v Ústí nad Orlicí, Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, 2003.

¹²⁴ Viz SEKOTOVÁ, Věra. *Jaroslav Kocian a Cecilská hudební jednota.* 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003.

¹²⁵ „Od 13. století (bezpochyby díky jesličkám postaveným svatým Františkem z Assisi roku 1223 v klášteře Greccia) se krom jiných vypoodobnění betlémských jeslí, od pradávna existujících v kostelích, rozšířil zvyk stavění malých betlémů v domácích obydlích. Jejich příprava (do níž jsou zapojeny zvláště děti) se pro různé členy rodiny stává příležitostí ke kontaktu s tajemstvím narození Páně (...).“ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*, čl. 41.

¹²⁶ Viz základní práce SEKOTOVÁ, Věra – BROŽEK, Zdeněk. *Vánoce s betlémem. Ze soukromých sbírek občanů Ústí nad Orlicí.* 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 1994. Dále jen SEKOTOVÁ, Věra – BROŽEK, Zdeněk. *Vánoce s betlémem.* Dále viz HACKENSCHMIED, Zdeněk Václav. *Ústecké betlémy.* 2. vydání. Ústí nad Orlicí: Akademický klub Čada, 1999. Jedná se o reprint publikace z roku 1927.

III. VÁCLAV BOŠTÍK (1897–1934)

8. Syn a student

Václav Boštík pocházel z rodu „sedláků a chalupníků“ ze Zrnětína, jehož nejstarší předkové se v obci objevili v 60. letech 16. století.¹²⁷ Budoucí kněz se narodil 21. února 1897 ve Vysokém Mýtě: zápis ve křestní matrice obsahuje vedle data křtu (28. února 1897) také datum přijetí svátosti biřmování (7. července 1909) a poznámku o kněžském svěcení („*Ordinatus presbyter 9. Jul. 1922 Romae*“) a místu kněžského působení („*Decanus Ústí nad Orl.*“).

Václav byl synem krejčího Václava Boštíka (1872–1938) a Anny Benešové (1874–1903), měl tři sourozence: Janu, Josefa a Jaroslava. Starší sestra Jana se narodila neznámému otci a Anně Benešové jako nemanželská a krejčí Václav Boštík ji po svatbě 4. února 1896 legitimoval. Mladší bratr Josef žil v Hradci Králové, pracoval zde v Hospodářské komoře a v roce 1932 si doplnil vzdělání absolvováním Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Nejmladší Václavův bratr Jaroslav působil jako disponent Moravské banky a žil s rodinou v Boskovicích. Anna Benešová zemřela ve svých devětadvaceti letech na tuberkulózu, s otcem se pak o děti starala babička a krejčí Václav Boštík se v roce 1925 znovu oženil s Bohumilou Hůlovou.

Po pobytu ve Vysokém Mýtě a následně v Sezemicích se rodina přestěhovala do Hradce Králové, kde Václav Boštík od školního roku 1909/1910 osm let navštěvoval klasické

¹²⁷ Nejstarším doložitelným předkem pozdějšího děkana Václava Boštíka (1897–1963) je Jan Jiříček, později Michálek († 1588), který roku 1564 v Zrnětíně za šedesát kop grošů zakoupil grunt („*sidlo s rolí*“). V roce 1588 jej krátce před svou smrtí („*poznávajice nebezpečnosti života svého*“) převedl na svého syna Mikuláše Michálka (asi 1566–1628), který při převodu gruntu na syna Matouše (1591–1662) poprvé použil příjmení Boštík. Ještě Matoušovi vnuci jsou v soupisu poddaných podle víry z roku 1653 zapsáni jako nekatolíci, příjmení odvozené od slovesa „boštit“ – chválit Boha, varianta jména Bohuslav, tedy snad ukazuje na náboženskou horlivost jeho prvního nositele. Větev rodu, k níž přísluší děkan Václav Boštík, žila v Zrnětíně, poté od roku 1828 v Peklech a od roku 1866 v Cerekvici. ZDVORILÝ, Radek (ed.). *Kronika rodu Boštík*. Lysá nad Labem: 2014, s. 6–10. Za poskytnutí pramene děkuji panu Svetlanu Bostikovi, pro něhož Radek Zdvorilý kroniku rodu zpracovával. Text je doveden do roku 1824, kdy odešel František Boštík (1773–1827) do Slavonie, oblasti v dnešním Chorvatsku a Srbsku. Odtud se pak jednotlivé větve dále rozptýlily do Spojených států amerických, Rakouska a Německa. Srov. BOSTIK, Svetlan. *Famile Bostik. Stammbaum*.

Patrně nejznámější nositel příjmení **Václav Boštík** (1913–2005), český malíř a grafik, byl s děkanem Václavem Boštíkem vzdáleně příbuzný, patřil ovšem k jiné větvi rodu, pobývajíc v dané době v Horním Újezdě. K osobě malíře Václava Boštíka viz nejnověji BOŠTÍK, Martin. *Fenomén Boštík. Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležákova mlýna v Horním újezdu*. 1. vydání, Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014. BOŠTÍK, Martin. *Václav Boštík (1913–2005). K stému výročí malířova narození*. 1. vydání. Řevnice: Arbor vitae ve spolupráci s Regionálním muzeem v Litomyšli, 2013.

Ke stejné větvi rodu náležel také **R. D. František Xaver Boštík** (1883–1964), který se kromě kněžského povolání věnoval také poezii, literatuře a fotografii.

K rodinné větvi pobývajíc v Zrnětíně náležel **R. D. Josef Boštík** (1925–1998), dlouholetý administrátor ve Zbýšově a Vlkanči.

Kněžskému povolání se věnoval taktéž **R. D. Jan Beneš**, bratr Anny Benešové a strýc Václava Boštíka, spojený především s farností v Chrasti, zesnulý v roce 1941.

gymnázium.¹²⁸ Do roku 1918 byla výuka těsně provázána s liturgickým rokem a vládnoucí habsburskou dynastií: žáci i učitelé před zahájením výuky často zpívali hymnu rakouských národů, účastnili se povinně mší svatých za živé i zesulé členy arcidomu při jejich významných životních výročích, dále nedělních a svátečních mší svatých, přistupovali ke svátostem (svátost smíření a svaté přijímání v polovině října a v době velikonoční); účast na každodenně slavené ranní mši svaté byla dobrovolná.¹²⁹ Odstranění církevního rámce a proměny školních festivit v Republice československé již Václav Boštík v pozici žáka neprožil. Ani v jiných ukazatelích se královéhradecké gymnázium nevymykalo ostatním českým středním školám tohoto typu: mezi žáky výrazně převažovali chlapci a vzhledem k českému rázu města žáci čeští.

Profesoři a žáci C. k. Vyššího gymnasia v Hradci Králové v letech 1909–1917 ¹³⁰								
Rok	Počet profesorů	Počet žáků	Složení žáků					
			Chlapci	Dívky	Češi	Němci	Jiná národnost	Židé
1909/10	29	315	310	5	313	2	0	6
1910/11	28	334	329	5	332	2	0	8
1911/12	28	342	333	9	338	4	0	8
1912/13	29	327	320	7	324	3	0	5
1913/14	27	319	314	5	317	2	0	6
1914/15	26	301	296	5	297	3	1	7
1915/16	25	298	293	5	295	2	1	8
1916/17	26	394	288	6	292	2	0	9
1917/18	29	336	308	5	312	1	0	10

Zajímavý průhled do dalšího směřování a sociálního vzestupu absolventů královéhradeckého gymnázia nabízí seznam spolužáků Václava Boštíka, zpracovaný k 31. srpnu 1947 u příležitosti sjezdu k 30. výročí ukončení střední školy. Z šestadvaceti absolventů – pětadvaceti mužů a jedné ženy – se kupříkladu pět věnovalo právním profesím a vždy čtyři zvolili povolání kněze, vojáka a lékaře.

¹²⁸ Název gymnázia v době studií Václava Boštíka zněl „C. k. Vyšší gymnasium v Hradci Králové“, název se po roce 1918 několikrát změnil, v letech 1927–1940 připomínal absolventa gymnázia Aloise Rašína. Od roku 1952 se v názvu objevilo jméno jiného žáka, Josefa Kajetána Tyla. Současný název školy zní „Gymnázium J. K. Tyla“. Do roku 1914 výuka probíhala v Jezuitské koleji na Novém náměstí (dnes Nové Adalbertinum), v letech 1914–1927 v Borromaeu (dnes Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína), od roku 1927 sídlí gymnázium v budově na nábřeží Labe, vystavěné podle návrhu Josefa Gočára.

¹²⁹ Srov. DULÍČEK, Lukáš. *Dějiny gymnázia v Hradci Králové v letech 1908–1948*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2012, s. 19–20. Dostupné 5. 2. 2017 z <https://is.muni.cz/th/348682/ff_b/Dulicek_Bakalarska_prace.pdf>. Dále jen DULÍČEK, Lukáš. *Dějiny gymnázia v Hradci Králové v letech 1908–1948*. Bakalářská práce. Autor poskytuje shrnutí na základě prostudovaných výročních zpráv a školní kroniky z daného období. V oblasti liturgiky se v textu vyskytuje řada nepřesností.

¹³⁰ Srov. DULÍČEK, Lukáš. *Dějiny gymnázia v Hradci Králové v letech 1908–1948*. Bakalářská práce, s. 17.

Seznam absolventů gymnázia v Hradci Králové – ročník 1909–1917¹³¹	
Jméno	Zaměstnání
Adamec Leopold	inspektor československých drah, Hradec Králové
Bešťák Jaroslav	štábní kapitán, Sabinov
Bošтік Václav	děkan, Ústí nad Orlicí
Gebrt František	farář, Mříčná u Jilemnice
Hádek Antonín	obchodní s kožešinami, Železný Brod
Kolářský Milič	podplukovník, generální štáb – zeměpisný útvar, Praha
Mareš Josef	farář, Výprachtice
Michlová Marie	profesorka na dívčím reálném gymnáziu, Brno
Mour Karel	lékař, Golčův Jeníkov
Nesládek Josef	ředitel školy, Malé Svatoňovice
Němec Karel	primář ve výslužbě, Domažlice
Nový František	ředitel měšťanské školy, Chrudim
Pokorný Josef	sekretář vikariátu, Ratboř u Kolína nad Labem
Rosenberg Oldřich	právník, Zemské finanční ředitelství, Praha
Rufer Antonín	primář ve výslužbě, Nymburk
Soukal Josef	přednosta berní správy, Rumburk
Šafář František	advokát, Praha
Škoda Václav	přednosta okresního soudu, Čáslav
Štába František	štábní kapitán, vojenská akademie, Hranice
Urban Otokar	soudce Nejvyššího soudu, Brno
Valtera František	advokát, Jaroměř
Váňa Václav	farář Církve československé (husitské), Havlíčkův Brod
Vondráček František	plukovník intendant, Praha
Vrtička Karel	státní obvodní lékař, Hodonín
Voděhnal Pavel	úředník Národní banky, Praha
Wipler Karel	úředník firmy Bursík a Kohout, Praha

¹³¹ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Bošтік III. Dodatek*, s. 60. Pro účely disertační práce byl seznam uspořádán abecedně a popis povolání upraven.

9. Voják rakousko-uherské armády (1916)

K účasti Václava Boštíka v první světové válce lze s jistotou říci pouze několik jednotlivin.¹³² Čeští branci z Hradce Králové¹³³ rukovali jednak k IX. litoměřickému sboru, jednak k VIII. pražskému sboru. Války se aktivně zúčastnil v rakousko-uherské armádě, do československých legií nevstoupil a v roce 1918 složil s vyznamenáním maturitní zkoušku na gymnáziu v Hradci Králové. Ludmila Ehlová uvádí pouze stručně, že narukoval jako sedmnáctiletý (tedy v roce 1914 či 1915), podle dochovaného lístku byl v červnu 1916 jednoročním dobrovolníkem u setniny strojních pušek (Maschinengewehr-Kompanie).¹³⁴ V průběhu bojů měl být Václav Boštík zraněn a po celý zbytek života neměl plně pohyblivou levou ruku, což bylo patrné kupříkladu při pozdvihování.¹³⁵

Mnohem pozdější je pak vyjádření děkana Václava Boštíka ze dne 27. dubna 1951, kterým reagoval na povolání na vojenské cvičení: „(...) *K Vašemu dopisu (...) oznamuji, že hlášení o vojenské povinnosti se mne snad netýká. Neboť jsem stár a nadto superarbitrován. Václav Boštík, děkan v Ústí nad Orlicí, nar. 21. 2. 1897, odveden v r. 1915. V r. 1916 zraněn, zajat a po návratu z ruského zajetí superarbitrován r. 1918. Od té doby si mne vojenské úřady nevěšmaji.*“¹³⁶ Není jasné, kdy se Václav Boštík vrátil zpět do Hradce Králové, aby zde úspěšně dokončil osmileté středoškolské studium, zahájené v roce 1909: možná byl původně jednoročním dobrovolníkem pro léta 1915–1916 a kvůli zajetí se vrátil později, maturitní zkoušku skládal 2. července 1918.¹³⁷

V lednu 1918 se vážná zásobovací situace v Hradci Králové vyhrotila zejména kvůli nedostatku uhlí a potravin a 22. ledna ve městě proběhla z podnětu sociální demokracie

¹³² Přes veškeré úsilí zaměstnanců VÚA/VHA i dalších osob se nepodařilo zjistit detailnější informace ani v pramenech, ani v sekundární literatuře, viz výše Rozbor použitých pramenů a literatury.

¹³³ Viz KOŠTÁLOVÁ, Iva. Počátek první světové války v Hradci Králové. In *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost* 8 (2011), s. 23–43.

¹³⁴ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel* s. 14. Dopis datovaný 1. června 1916 vložen tamtéž. Lístek odkazuje na útvar „22/66“, který se nepodařilo identifikovat. Nejpravděpodobnější zařazení Václava Boštíka podle domovské obce Hradce Králové by znamenalo jeho působení u 18. pěšího pluku (k. u. k. Infanterie-regiment Nr. 18; viz DULÍČEK, Lukáš. *Východočeši pod císařským praporem. C a k. pěší pluk č. 18 v I. světové válce*. 1. vydání. Praha: Československá obec legionářská, 2015), v úvahu teoreticky připadá ještě 2. praporu polních myslivců (k. u. k. Feldjägerbataillon Nr. 2). 22. prapor polních myslivců (k. u. k. Feldjägerbataillon Nr. 22) byl doplňován z okresu Cheb, 22. polní kanonový pluk (k. u. k. Feldkanonenregiment Nr. 22) z VIII. Sborové oblasti.

¹³⁵ Dle rozhovoru s Mgr. Věrou Sekotovou, dlouholetou kronikářkou města Ústí nad Orlicí, jejíž rodina udržovala s děkanem Václavem Boštíkem přátelské vztahy, ze dne 16. 1. 2008. Informaci o zranění se nepodařilo potvrdit rešerší v Seznamech ztrát (Verlustlisten).

¹³⁶ Kopie dopisu děkana Václava Boštíka církevnímu odboru Okresního národního výboru ze dne 27. 4. 1951 – č. j. ani jiné údaje neuvedeny. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí*, karton 1, inv. č. 105. Informaci o zajetí a zranění se nepodařilo potvrdit rešerší v Seznamech ztrát (Verlustlisten).

¹³⁷ Srov. Evidenční list (§§ 24–26 vládní nařízení ze dne 17. července 1928, č. 124 Sb. z. a n.). *SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995)*, inv. č. 11956, sig. 463.5.1.

jednodenní generální stávka spojená s (dělnickou) demonstrací na Velkém náměstí. Další výrazné vystoupení obyvatelstva se odehrálo 1. května, kde již otevřeně zaznívaly protimonarchistické politické požadavky. Již v předcházejícím období byla situace napjatá, širší společenské vrstvy se však radikalizovaly až na počátku roku 1918. Výše zmíněné a v prvních letech války pokračující nadšení se tak jako na jiných místech postupně vyčerpalo kvůli povolávání mužů do zbraně, povinným odvodům zemědělských plodin, zhoršující se zásobovací situaci a v říjnu 1918 též epidemii španělské chřipky. Dne 14. října 1918 došlo k další demonstraci a k neúspěšnému pokusu o převrat, po přijetí zpráv o událostech v Praze se v Hradci Králové spontánně vítal vznik republiky.¹³⁸

I po vzniku Československa zůstávala situace ve městě napjatá mj. kvůli možnosti otevřeného konfliktu s částí místní vojenské posádky. Vývoj událostí měl i církevní rovinu: „*K určitému uklidnění emocí a obnově pořádku měly napomoci bohoslužby konané dne 1. listopadu 1918 v katedrále (...) a sloužené královéhradeckým biskupem Josefem Doubravou, který na rozdíl od většiny biskupů v českých zemích přál myšlence vzniku samostatného státu, a to již v době, kdy za ni hrozil postih.*“¹³⁹ Biskup vyzval občany, kteří se přes deklarovaný odpor nového státu vůči římskokatolické církvi a Římu slavnosti zúčastnili v hojném počtu, k poslušnosti a loajalitě vůči Republice československé.

Ludmila Ehlová upozorňuje, že válečná zkušenost měla vliv na charakter Václava Boštíka: „*Prošel velkou část Evropy a život na frontě bezohledně naplnil svými stíny jeho mládí. Na vojně naučil se vidět člověka v celé jeho ubohosti, bezmocnosti, ale také zlobě. A právě tato doba, naučila ho oné, pro něho tak příznačné, uzavřenosti, která ho neopustila po celý život.*“¹⁴⁰ Ačkoliv mohla mít uzavřenost Václava Boštíka různé kořeny, zkušenost z bojů první světové války zřejmě sehrála v tomto osobnostním rysu důležitou úlohu. Pro mladého Václava Boštíka měla účast ve Velké válce ještě jeden zásadní dopad: pravděpodobně ještě v průběhu zmíněné otřesné zkušenosti se rozhodl věnovat duchovnímu povolání diecézního kněze.

¹³⁸ Viz podrobněji PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek. Říjnové události roku 1918 v Hradci Králové. In *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost* 4 (2007), s. 343–357.

¹³⁹ Tamtéž, s. 352.

¹⁴⁰ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík. I. Kostel*, s. 14.

10. Seminarista (1918–1924), kaplan (1924–1933), administrátor (1933–1934)

10.1. Studium na bohosloveckém učilišti v Hradci Králové, kněžská formace v biskupském semináři v Hradci Králové

Na podzim roku 1918 nastoupil Václav Boštík do diecézního alumnátu v Hradci Králové¹⁴¹ a zahájil zde své filozofické a teologické studium a formaci k přijetí kněžského svěcení. Do biskupského semináře bylo pro školní rok 1918/1919 zapsáno celkem 32 bohoslovců, přímo v Hradci Králové jich pobývalo 28, zbývající 4 v Římě. V prvním ročníku (*theologiae auditores anni I.*) studovalo 10 bohoslovců, mezi nimi Václav Boštík.¹⁴² Představenými, kteří v semináři zastupovali biskupa Josefa Doubravu (biskupem královéhradeckým 1903–1921) a kteří zodpovídali za výchovu seminaristů, byli rektor a odborník na Nový zákon Hugo Doskočil¹⁴³ a vicerektor, pastorální teolog Bedřich Augustin.

V semináři pobývali a studovali čeští a němečtí bohoslovci pospolu (vztahy mezi nimi se vyostřovaly pouze v souvislosti s oslavami 28. října, jichž se na královéhradeckém náměstí

¹⁴¹ Alumnát (bohoslovecké učiliště, spojené s biskupským/diecézním/malým seminářem) v Hradci Králové vznikl v roce 1802 z podnětu biskupa Maria Tadeáše hraběte Trauttmansdorffa (biskupem 1794–1811/1815, poté arcibiskup olomoucký a kardinál). Tak jako v jiných případech se jednalo o místo výuky (učiliště) a výchovy (seminář), zřízené pod dohledem diecézního biskupa v jeho sídelním městě. Před zřízením semináře v Hradci Králové, kde vzniklo biskupství v roce 1664, studovali královéhradečtí kandidáti kněžství v Praze. Královéhradecký biskupský seminář byl založen jako první svého druhu v Rakousku. Srov. DOMABYL, Gusrav. Alumnáty v Čechách. In *Český slovník bohovědný I.* 1. vydání. Praha: Václav Kotrba, 1912, s. 332–340, zde s. 337–340. Ke starším dějinám semináře viz FILIPP, Dominik Josef. *Biskupský pacholecký seminář Borromaeum v Hradci Králové.* 1. vydání. Hradec Králové: s. n., 1861. Publikace vyšla ve stejném roce také v německém jazyce. SOUKUP, Jan. Klerikální seminář a bohoslovné učiliště v Hradci Králové. In *Časopis katolického duchovenstva* 6 a 7 (1891), s. 321–329 a 400–418. HOLOUBEK, Ladislav. *Biskupský seminář v Hradci Králové. Provoz, výuka a život v něm od založení do konce 19. století.* Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové: Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, 2013. Viz též KUCHAROVÁ, Hedvika – NEŠPOR, Zdeněk R. Pastor. Bonus seu ide (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století. In *Český časopis historický* 2 (2007), s. 351–391.

¹⁴² Srov. *Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos Reginae-Hradedensis* (1919), s. 15. Kromě Václava Boštíka nastoupili do prvního ročníku Petr Groh (Vrchovina), Jindřich Chýla (Rakovník), Johann Pacht (Dolní Újezd), Josef Pospíchal (Čachotín), Vojtěch Sádlo (Police nad Metují), Josef Štěpán (Vrchoviny), Franz Tietze (Broumov), Jan/Johann Wolf (Březové Hory). Z uvedených alumnů přijali zcela jistě kněžské svěcení dva, Václav Boštík a Johann Pacht (ordinován v roce 1931, farář v Damníkově/Thomigsdorfu, po druhé světové válce odsunut).

¹⁴³ „Třeba na Nový zákon jsme měli rektora semináře doktora Huga Doskočila, obdivuhodného člověka, který byl navíc opravdový odborník a trojnásobný doktor. Studoval ve Vídni [K. u K. höheres Weltpriesterbildungsinstitut zum hl. Augustin, tzv. Frintaneum nebo Augustineum] a spolu s ostatními premianty byl promován v přítomnosti císaře, který mu jako projev zvláštní milosti či vyznamenání daroval prsten. Ten pak doktor Doskočil nosil při nejrůznějších slavnostech. Pan rektor byl opravdu vševěd – úžasně se vyznal v koních, měl absolutní sluch a byl možná naším největším kampanologem, odborníkem na zvonařství. Měl se dokonce stát hradeckým biskupem, ale nakonec mu v tom zabránilo jeho velké skrupulantství. Neustálá nejistota, v níž žil, byla až chorobná. Mši svatou sloužil třeba půl druhé hodiny, protože pořád neměl jistotu, že vyslovil správně konsekrační slova, která jsou v celé bohoslužbě nejdůležitější, a tak je opakoval třeba desetkrát za sebou. Při našem svěcení nám zase během mše svaté důrazně přitlačoval ruku ke kalichu, aby měl jistotu, že se ho skutečně dotýkáme.“ TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera.* 1. vydání. Praha: Torst, 2001, s. 81–82. Dále jen TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti.*

účastnil i biskup), v jednotlivé dny se měl pro komunikaci používat výhradně latinský, český nebo německý jazyk, v praxi se ale nařízení někdy nedodržovalo. Přednášky hlavních předmětů se konaly v latině, ostatní v češtině. Budíček probíhal v 6.00 hodin, v 6.30 následovaly ranní chvály a rozjímání, v 7.00 mše svatá a v 7.30 snídaně. Mezi 8.00 a 11.30 se bohoslovci podle ročníků věnovali studiu v oddělených aulách, poté proběhla pobožnost v seminárním kostele a oběd v refektáři. Po poledním odpočinku mezi 14. a 16. hodinou seminaristé znovu naslouchali přednáškám a poté se věnovali studiu samostatně. „*Vycházky jsme měli jen jednou týdně, ale to pak bylo volno celé odpoledne. Mohli jsme jít, kam jsme chtěli. V létě jsme se chodili koupat na soutok Divoké Orlice s Labem nebo poznávali okolní vesničky. Vždycky jsme někam vyjeli autobusem, vystoupili a dál šli pěšky.*“¹⁴⁴ Na delší dobu opouštěli bohoslovci seminář o Vánocích a Velikonocích.

Povinné předměty v prvním ročníku biskupského semináře v Hradci Králové ve školním roce 1918/1919¹⁴⁵	
Předmět	Vyučující
Fundamentální teologie a křesťanská filozofie	Jan Konečný
Starozákonní biblické studium s exegezí hebrejských textů	Josef Slabý
Liturgika	Jan Jindra
Křesťanská sociologie	Bedřich Augustin
Praktické předměty (teorie a praxe modlitby breviáře, přísluhování při liturgických obřadech, církevní zpěv)	představení semináře, zpěv Václav Gyurkovics

Roční pobyt v biskupském semináři byl vedle zahájení kněžské formace a prvotního seznámení s teologií pro alumna Václava Boštíka zásadní především kvůli prvnímu setkání s Josefem Cibulkou (1886–1968). Rodák z Ústí nad Orlicí byl v roce 1909 v Římě vysvěcen na kněze, roku 1910 zde získal doktorát teologie a vrátil se do své diecéze. Zastával pak několik funkcí v Hradci Králové a v roce 1913 se stal ceremonářem biskupa Josefa Doubravy. Na biskupském učilišti inicioval vznik oboru křesťanská archeologie, dějiny umění a ochrana církevních památek, kromě toho zastával pozici docenta liturgického zpěvu. Oba uvedené obory vyučoval v letech 1917–1919, začal zde psát první práce z dějin umění a ve školním

¹⁴⁴ *Tamtéž* s. 80. Vzpomínky Bohumila Víta Tajovského popisují fungování semináře na začátku 30. let 20. století. Pozdější premonstrátský opat vstoupil do diecézního semináře v Hradci Králové s úmyslem věnovat se úloze diecézního kněze, své rozhodnutí ovšem změnil. Od opuštění semináře jej představení zrazovali, protože jej chtěli poslat na studia do Říma. Obecně k malým seminářům v Republice československé viz ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918–1949)*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2010, s. 242–309, zejm. s 242–248 a 255–260. Dále jen ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918–1949)*.

¹⁴⁵ Srov. JÄGER, Pavel. Výuka a osobnosti diecézního teologického institutu ve 20. století. In POLEHLA, Petr (ed.). *350 let královéhradecké diecéze*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015, s. 235–252, zde s. 246–247.

roce 1918/1919 byl zároveň spirituálem semináře.¹⁴⁶ Pozdější poučený přístup Václava Boštíka k církevnímu umění, liturgii i zpěvu dostal zřejmě první základy v kontaktu s Josefem Cibulkou, který mohl mít v tomto období v pozici spirituála vliv také na duchovní rozvoj mladého bohoslovce.

Nadaní studenti bohosloví mohli být posláni k náročnějšímu studiu filozofie a teologie na pražské teologické fakultě nebo v Římě (před rokem 1918 též ve Vídni). Osoby ve vedení diecéze, představení semináře a řada vyučujících teologického učiliště měla zkušenost se studiem teologie v zahraničí – v *Bohemicu* pobývali kupříkladu generální vikář a pozdější biskup Mořic Pícha (1888–1893), rektor Hugo Doskočil (1895–1900) nebo Josef Cibulka (1905–1910). Každý z nich mohl mít vliv na biskupovo rozhodnutí vyslat mezi prvními poválečnými studenty do Říma také Václava Boštíka. Ten dne 13. června 1919 přijal tonsuru,¹⁴⁷ již vstoupil do stavu kléru a mohl začít nosit černou kleriku: přijetím prvního nižšího svěcení tak učinil první krok v rámci *cursus honorum* směrem ke kněžskému svěcení.

10.2. Studium v Římě a kněžská formace v české koleji *Bohemicum*

Podle rozhodnutí představených pokračovala kněžská formace Václava Boštíka od listopadu 1919 v české koleji *Bohemicum* v Římě¹⁴⁸ a studium na Papežské univerzitě *Urbaniana*. Během první světové války museli alumni i většina představených vzhledem ke své rakousko-uherské státní příslušnosti Řím opustit, kolej pak v letech 1915–1919 provizorně fungovala v arcidiecézním semináři v Praze – Dejvicích. *Bohemicum* bylo v zanedbané a válkou poškozené budově obnoveno 10. listopadu 1919.

Čeští biskupové se rozhodli i nadále podporovat českou kolej v Římě a vyslyšeli tak i uvedeného vicerektora, jenž v relaci za rok 1918 psal: „*Proto obrací se v úctě podepsaný*

¹⁴⁶ Srov. *Tamtéž*. Dále srov. Josef Cibulka. In NOVOTNÝ, Vojtěch – VAŇÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013, s. 181–184.

¹⁴⁷ *Catalogus alumnorum Pontificii collegii Bohemi Romae 1884–1928*, číslo zápisu 223, s. 298. *Archiv Papežské koleje Nepomucenum*.

¹⁴⁸ Dne 4. listopadu 1884 založil papež Lev XIII. v Římě kolej *Bohemicum*, určenou pro bohoslovce z české církevní provincie – počítalo se s 30 muži. Původní záměr souvisel se snahou zmírnit napětí mezi českými a německými bohoslovci (potažmo kněžími) jejich přesunem do Říma, kde mělo vyhocené nacionalistické tendence nahradit vědomí příslušnosti ke všeobecné církvi, a to bez ohledu na národnostní dělení. Apoštolský nuncius ve Vídni napsal dne 11. března 1884 kardinálu státnímu sekretáři: „*Jak církev, tak stát mají totožný zájem na vykořenění tak závažného zla, jak jen to bude možné. Nejlepším způsobem k dosažení tohoto cíle je zařadit, aby vědecká formace a morální výchova mladého duchovenstva probíhala mimo Čechy, daleko od ohniska politických vášní a v centru katolicismu.*“ PARMA, Tomáš (ed.). *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014, s. 36. Dále jen *Česká kolej v Římě*. Srov. *Tamtéž*, s. 99.

Viz též POLC, Jaroslav V. Od poutního domu k papežské koleji. In *Brázda speciál. Nepomucenum 1929–1999*. Řím: Pontificio Collegio Nepomuceno, 1999, s. 25–50. Dále jen *Brázda speciál*. Jedná se o mimořádný výtisk občasníku *Brázda*, vydávaný českými seminaristy v Římě, k 70. výročí založení *Nepomucena*. Citovaný text vyšel již dříve samostatně POLC, Jaroslav V. *Od českého domu k papežské koleji*. 1. vydání. Řím: Nepomucenum, 1994.

úpěnlivou prosbou na nejdůst. Ordinariáty, aby společně zahájily akci u Apoštolské Stolice a Československé vlády, aby Česká kolej mohla se o prázdninách navrátiti do Říma, aby vyhlédly některé hodné bohoslovce svých seminářů a později hlásící se kandidáty do České koleje. Snad to bude státi oběti, ale budou vyváženy požehnáními, která zachráněná, obnovená, vzkvétající papežská Česká kolej církvi a vlasti naší přinese.“¹⁴⁹ Společně s vicerektorem Josefem Bouzkem dorazilo do Říma sedm českých bohoslovců,¹⁵⁰ mezi nimiž se nacházel i dvaadvacetiletý královéhradecký alumnus Václav Bošík. Tito se připojili ke dvěma stávajícím alumnům, takže celkový počet bohoslovců v akademickém roce 1919/1920 (od 1. listopadu 1919) činil pouhých devět osob. Nárůst počtu seminaristů kolej sice teprve čekal, ale již první skupina studentů stojí za pozornost vzhledem k pozdějšímu působení.

Alumni papežské koleje <i>Bohemicum</i> v akademickém roce 1919/1920 ¹⁵¹		
Jméno (rok nástupu do koleje)	Datum a místo narození	Vyšší hodnosti v rámci <i>cursus honorum</i> , vyznamenání
Josef Bařka (1919)	16. března 1901, Plzeň	monsignor, ThDr., konzistorní rada, kněžské působení v litoměřické a posléze v českobudějovické diecézi, fotograf
Václav Bošík (1919)	23. února 1897, Vysoké Mýto	děkan v Ústí nad Orlicí, biskupský notář, sekretář vikariátu, † 1963
Václav Černý (1918)	3. listopadu 1898, Plzeň	monsignor, ThDr., vicerektor <i>Nepomucena</i> , † 1935
Ladislav Havel (1919) ¹⁵²	5. listopadu 1896, Roudnice	
Julius Hewera/Hevera (1919)	12. dubna 1900, Praha	ThDr., středoškolský profesor náboženství v Praze, asistent a zatímní profesor Teologické fakulty Německé univerzity, † 1945

¹⁴⁹ Dopis vicerektora Josefa Bouzka českým biskupům. Jan [sic!] Bouzek, vicerettore – corrispondenza 1913–1925. *Archiv Papežské koleje Nepomucenum*, kart. Boh 3.

„Mons. Josef Bouzek, kanovník kolleg. kapitoly na Vyšehradě, papežský komoří, č. rada ABiskupské konsistoře, bisk. notář královéhradecký, českobudějovický a litoměřický, vyznam. papež. křížem Benemerenti (...). Když po první světové válce se pomýšlelo na obnovu české koleje římské, kteráž za války byla zabrána pro uprchlíky a jejíž vicerektor dr. Dvořák zatím zemřel, jm. jej ABisk. dr. Kordač jeho nástupcem. Tak se vydal v listopadu 1919 do Říma s prvními sedmi bohoslovci z Čech. Věnoval se koleji celou duší, hmotných starostí měl v těch poválečných letech dost. Při tom zastával funkci prostředníka českých i slovenských biskupů v jednáních s posv. kongregacemi.“ Josef Bouzek. In PETERA, Václav. *Géniové církvi a vlasti*. Dostupné 18. 1. 2017 z <<http://www.cdct.cz/petera/data/dil.XII/pet.71.jpeg>>.

¹⁵⁰ Srov. *Česká kolej v Římě*, s. 101–102

¹⁵¹ Srov. Seznam chovanců papežské České koleje v Římě t. č. v Praze dle stavu ze dne 1. listopadu 1919. *Archiv Papežské koleje Nepomucenum*, kart. Boh. 4. Dále srov. Alunni, documenti vari. *Archiv Papežské koleje Nepomucenum*, kart. Boh 16. Alumni – varia (1899–1921), *tamtéž*. Dále srov. příslušná jména KORONTHÁLY, Vladimír (ed.). *Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikona farností Arcidiecéze pražské 1848–2010. Díl I. Almanach [biskupů, kněží a jáhnů arcidiecéze pražské] (A-L)*. 1. vydání. Praha: Arcibiskupství pražské, 2013. KORONTHÁLY, Vladimír (ed.). *Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikona farností Arcidiecéze pražské 1848–2010. Díl II. Almanach [biskupů, kněží a jáhnů arcidiecéze pražské] (M-Ž)*. 1. vydání. Praha: Arcibiskupství pražské, 2013.

¹⁵² K Ladislavu Havlovi se nepodařilo dohledat žádné údaje.

Josef Ježek (1916)	7. června 1895, Pardubice	děkan v Říčanech u Prahy, 1943–1945 vězněn (Zásmuky, Pankrác, Terezín, Dachau), sekretář vikariátu, vikář, arcibiskupský notář, čestný konzistorní rada, nesídelní kanovník vyšehradské kapituly, osobní arciděkan, † 1963
Antonín Stříž (1919)	17. ledna 1888, Bohdalice	monsignor, ThDr., arcibiskupský komisař a examinátor, sídelní kanovník vyšehradské kapituly, papežské vyznamenání <i>Bene merenti</i> , tajný komoří Jeho Svatosti <i>supra numerum</i> , † 1960
Josef Vladyka (1917)	9. března 1897, Dolní Karlovice	monsignor, středoškolský profesor náboženství, sekretář a posléze i ceremonář Karla kardinála Kašpara, skutečný konzistorní rada, tajný komoří Jeho Svatosti <i>supra numerum</i> , † 1965
František Výborný (1919)	4. prosince 1900, Smíchov	ThDr., středoškolský profesor náboženství, 1945 vězněn (Zásmuky), děkan, † 1948

V čele české koleje a kněžského semináře *Bohemicum* stál rektor, v době pobytu Václava Boštíka Leopoldo Capitani (1919–1926). Úřad vicerektora vykonával kněz české národnosti, v letech 1918–1924 Josef Bouzek a v letech 1924–1935 Václav Černý. Od roku 1919 vznikla v české koleji samostatná funkce spirituála, již vykonával v letech 1919–1929 Bohumil Spáčil, S.I.; doposud měl duchovní péči o bohoslovce na starosti vicerektor. Pobyt v Římě, spojující formaci a studium, měl tři základní úlohy, jež se v daném období týkaly také seminaristy Václava Boštíka: (1) vychovávat elitní složku diecézního duchovenstva určenou nejen k přímé farní pastoraci, ale i k působení v konzistorních funkcích (2) poskytovat kvalitní filozofické a teologické vzdělání, (3) formovat budoucí klérus samotnou přítomností v centru katolického světa a poskytnout jim tak vhled do světového rozměru církve.

Studium v Římě znamenalo pro alumny dlouhodobé odloučení od domácího prostředí. Na rozdíl od seminářů v českých zemích pobývali bohoslovci v Itálii po celou dobu studia, v době letních prázdnin v Trevi v Umbrii; domů neodjížděli ani na Velikonoce či Vánoce, dokonce ani v případě úmrtí člena rodiny. Vedle studia a soustavné kněžské formace byla důvodem nepřerušovaného pobytu v Itálii snaha o zdokonalení jazykových znalostí. V *Bohemicu* se hovořilo v pondělí, ve středu a v pátek česky, v úterý, ve čtvrtek a v sobotu německy, v neděli latinsky a italsky,¹⁵³ v průběhu letních prázdnin se bohoslovci soustředili

¹⁵³ Srov. VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. 1. vydání. Brno, Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, s. 28–29. Dále jen VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce*.

na italštinu.¹⁵⁴ Celkově panoval v koleji velmi přísný režim, vyjádřený kupříkladu i tím, že si bohoslovci mezi sebou povinně vykali.¹⁵⁵

Alumni *Bohemica* a následně *Nepomucena* navštěvovali přednášky na Urbanově koleji (*Scholae pontifici collegii Urbani de Propaganda fide*, resp. *Athenaeum pontifici collegii Urbani de Propaganda fide*, dnes Papežská kolej Urbaniana), která byla založena roku 1627 a podléhala Kongregaci pro šíření víry (současné Kongregaci pro evangelizaci národů). V průběhu čtyř let vysokoškolského studia se Václav Boštík v rámci univerzitního kurikula filozofie a teologie věnoval teoretické výuce, protože praktická část přípravy ke kněžskému působení ve farnostech (liturgika, homiletika, církevní zpěv apod.) probíhala v semináři.

Obsah univerzitního studia Václava Boštíka v Římě ¹⁵⁶	
I (1919/1920)	kanonické právo
II (1920/1921)	Propedeutická a filozofická část: psychologie, logika Teologická část: Písmo svaté, dogmatická teologie, morální teologie, církevní dějiny
III (1921–1922)	dogmatická teologie, sakramentální teologie
IV (1922/1923)	Písmo svaté, dogmatická teologie, sakramentální teologie, morální teologie

Klerik Václav Boštík pobýval v Římě, respektive Umbrii, od 10. listopadu 1919 do 5. června 1923.¹⁵⁷ Během prvního ročníku studia zde postupně přijal nižší svěcení (ostiariát a lektorát 19. května 1920, exorcistát a akolytát 1. listopadu 1920). Ve třetím ročníku byl vysvěcen 27. listopadu 1921 na podjáhna, 11. března 1922 na jáhna a 9. července 1922 přijal svěcení kněžské. Ve čtvrtém ročníku zastával novokněz Václav Boštík funkci prefekta – tvořil mezičlánek při komunikaci mezi představenými koleje, zejména rektorem, a bohoslovci, dohlížel na dodržování kázně. Zápis v *Catalogus alumnorum* jej charakterizuje

K dějinám a fungování *Bohemica* a *Nepomucena* v různých obdobích viz též např. KROČIL, Vlastimil. Československo a Římská studia. In WEISS, Martin – SVOBODA, Rudolf a kol. *Kříž pod rudou hvězdou*. 1. vydání. České Budějovice: Jih, 2009, s. 233–241. KOTOUS, Jan. František Zapletal (1861–1935). Vychovatel, organizátor, biskup. In NECHVÁTAL, Bořivoj – HUBER, Jiří – KOTOUS, Jan (edd.). *Královský Vyšehrad 3. Sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 309–330. ŠKARVADA, Jaroslav. Ze života biskupa litomyšlského. In SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl. Duchovní tvář českého města*. 1. vydání. Litomyšl: Město Litomyšl, Státní okresní archiv Svitavy, Muzeum a galerie, 1994, s. 203–219. KUKÁNOVÁ, Zlataše. Od České bohoslovecké koleje k Nepomucenu. In *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 20/1 (2012), s. 61–130.

¹⁵⁴ Srov. TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti*, s. 89.

¹⁵⁵ Srov. PILÍK, Karel – PALÁN, Aleš. *Není trní bez růže. Karel Pilík v rozhovoru s Alešem Palánem*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 55. Viz též *tamtéž*, s. 48–68.

¹⁵⁶ Srov. Esami degli alumni di Bohemium all'Ateneo di Prop. fide. *Archiv Papežské koleje Nepomucenum*, kart. Boh 4.

¹⁵⁷ *Catalogus alumnorum Pontificii collegii Bohemi Romae 1884–1928*, číslo zápisu 223, s. 298. *Archiv Papežské koleje Nepomucenum*.

následovně: „*Alumnus pius, docilis, lactus, disputationum amator, indolis satis, actuae.* – Žák zbožný, nadaný, veselý, milovník disputace, povahy dosti bystré, předpisů znalý, v letech 1922–23 prefekt.“¹⁵⁸ Pod zápisem je ještě připsáno „*decanus in Ústí n. Orlicí.*“ Stejně jako ostatní bohoslovci věnoval Václav Boštík každý rok koleji finanční příspěvek.¹⁵⁹

Denní program v *Bohemicu* na začátku 20. let 20. století se pravděpodobně příliš neodlišoval od programu bohoslovců v *Nepomucenu*,¹⁶⁰ protože se nijak nevymyká z obvyklého seminárního řádu. Den začínal v 5.30 hodin budíčkem, v letních měsících v 5.00, aby bylo možné ráno studovat, následovala ranní modlitba v kapli, meditace, modlitba a snídaně – vše za zachování přísného ticha (*silentium*). Seminaristé se pak přesunuli do školy, vicerektor určoval složení tzv. fil, tedy šestičlenných skupin, rozdělených do dvojic, které se měnily po dvou měsících. Bohoslovci vždy museli chodit ve dvojicích, oblečení v klerikách a případně sopránách, před odchodem se kontrovala čistota obuvi.

Po dopolední výuce se studenti shromáždili ke společnému zpytování svědomí a polední modlitbě Anděl Páně, přesuny se odehrávaly v tichosti, při jídle se předčítalo z Písma svatého a následně z vybraných knih. Duchovní četba měla podpořit také jazykovou vybavenost alumnů, proto se v pondělí, ve středu a v sobotu používaly texty české, v úterý a v pátek německé a ve čtvrtek italské, přičemž vicerektor předčítajícího v případě chyby opravil. Následovala četba úryvku z martyrologia, modlitba a tiché díkůvzdání v kapli. Jakmile povstal přítomný představený, mohli odejít také bohoslovci a zahájit rekreaci v zahradě – při rozhovorech se používal stejný jazyk jako při obědě. Odpolední výuka začínala ve 14.30 hodin, s postupem roční doby směrem k létu se začátek posunoval až na 16.00 hodin, po skončení výuky se obvykle odehrávala návštěva některého kostela v Římě.

Výuka končila 29. června, zkoušky končily v polovině července a bohoslovci pak odjeli na letní pobyt do vily v Livornu, kde měli režim poněkud volnější. Celé dopoledne bylo vyhrazeno společné rekreaci nebo četbě v zahradě, někdy též společnému programu (např. homiletické průpravě nebo přednesu poezie),¹⁶¹ v 10.00 hodin se podávala svačina a následovalo soukromé studium, oběd, siesta, vycházka k moři nebo do hor s modlitbou růžence během zpáteční cesty a večere. Atmosféra mezi bohoslovci se oproti akademickému

¹⁵⁸ *Tamtéž.*

¹⁵⁹ Srov. Elenchus alumnorum Pontificii collegii Bohemorum in Urbe secundum annum s. ordinationis. *Archiv Papežské koleje Nepomucenum*, kart. Boh 16, číslo zápisu 182.

¹⁶⁰ Srov. Příběh Nepomucena. Rozhovor s Mons. Františkem Plannerem. In *Brázda speciál. Nepomucenum 1929–1999*. Řím: Pontificio Collegio Nepomuceno, 1999, s. 7–23, zejm. s. 7–12. Dále jen Příběh Nepomucena.

¹⁶¹ Veřejný přednes básní tvořil součást života na akademické půdě v Římě od počátku 20. století. Studenti během každoroční slavnosti *Accademia Polyglotta* recitovali poezii ve svých národních jazycích. I tímto způsobem se manifestovala „jednota v rozličnosti“, tedy široce pojímaná katolická jednota, která převyšuje jednotlivé rozdíly včetně jazykových, jež mohou koexistovat vedle sebe. Viz VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce*, s. 27.

roku proměnila, konaly se též výlety na vzdálenější místa: „*O prázdninách se celá kolej sjednotila. Tam nebyly rozdíly mezi ročníky. V Římě jsme chodili na přednášky podle ročníků, takže jsme byli tak trochu rozdělení, kdežto o prázdninách jsme byli všichni dohromady, a kolej se tak nějak sjednotila. Obyčejně tam byl nějaký výlet, to zaplatil Mons. rektor, nějakým autobusem se jelo, v Toskánsku bylo možností dost: Pisa, Pistoia, Siena, Florencie, Arezzo a různá místa.*“¹⁶²

V české koleji v Římě soustředili církevní představení intelektuálně zdatné studenty teologie, kteří byli po návratu určeni ke vzestupu v rámci římskokatolického *cursus honorum*. V centru katolicismu se vychovávala elita české a moravské církevní provincie.¹⁶³ Pobyt a formací v *Bohemicu*, respektive *Nepomucenu* prošli mnozí duchovní, z nichž se později stali příslušníci československého episkopátu nebo vyššího kléru, případně vychovatelé bohoslovců a vyučující teologických oborů.¹⁶⁴ Po roce 1949 se ovšem situace zásadně změnila: výbava k potenciálnímu vzestupu v rámci dvora římskokatolické církve se změnila v obtíž, která vystavovala absolventy i stávající studenty nebezpečí většího tlaku.

Kromě vlastního teologického studia a formace směřující k přijetí kněžského svěcení měl dlouhý pobyt ve Věčném městě pro Václava Boštíka velký význam. Ludmila Ehlová poukazuje na to, že si zde získal blízký vztah k liturgii a umění, který později – jak uvidíme – dokázal přenést do českého prostředí a využít v pastoračním působení: „*Celá dlouhá léta žil vzdálen domova a vlasti. A tato doba studií strávená v Římě otevřela mu dokořán bránu vedoucí k chápání umění a krásy. V dokonalé formě poznával zde hudbu církevní i vznešenost liturgie, mohl se obdivovat velkolepým výplodům architektonickým, naučil se rozumět kráse umění výtvarného. Řím vtiskl mladému bohoslovcovi svůj ráz po celý jeho život. Zůstal ‚Římanem‘ v nejkrásnějším slova smyslu i v malých poměrech své vlasti.*“¹⁶⁵ Do Republiky československé se mladý kněz Václav Boštík vrátil v létě roku 1923, po čtyřech letech pobytu v Římě.

¹⁶² Příběh Nepomucena, s. 10.

¹⁶³ Viz KUKÁNOVÁ, Zlatuše. Řím jako intelektuální centrum výchovy katolických bohoslovců. In *Jihočeský sborník historický* 4 (2012), *Supplementum* 4, s. 343–372.

¹⁶⁴ Z nejznámějších absolventů *Bohemicaa* a později *Nepomucena* připomeňme **biskupy** Josefa Berana, Šimona Bártu, Karla Kašpara, Karla Otčenáška, Mořice Píchu, Františka Zapletala, **profesory** Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci Josefa Lusku či Josefa Ryšku; **spirituála a rektora** kněžského semináře v Praze Jana Nepomuka Řihánka, **skladatele liturgické hudby** Josefa Olejníka.

Papež Pius XII. ve svém listu pro československý episkopát z 28. srpna 1945 k 600. výročí narození svatého Jana Nepomuckého, podle něhož se *Nepomucenum* nazývá, uvedl: „*S Námi se obdivujete úrodě výborných kněží, které tato kolej darovala vaší zemi; proto jest nanejvýše přáti, aby se mu vaší přízní dostalo co nejdříve nových, a to četných chovanců, aby v Římě u hrobu knížat apoštolských byli uvedeni do posvátné vědy a do katolického duchovního života.*“ Dopis papeže Pia XII. arcibiskupům, biskupům a ostatním místním ordinářům v Československé republice. In ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, s. 105–109, zde s. 108. Dále jen ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření*.

¹⁶⁵ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 34.

10.3. Začátek kněžského působení v Československu, příchod do Ústí nad Orlicí

Po návratu do Československé republiky působil Václav Boštík nejprve od 1. září 1923 do 30. června 1924 jako kooperátor¹⁶⁶ v malé obci Dolní Libchavy nedaleko Ústí nad Orlicí,¹⁶⁷ poté od 1. července 1924 do 31. března 1927 jako kaplan a záhy jako druhý kaplan v Pardubicích.¹⁶⁸ Zde pravděpodobně navázal mezi farníky první kontakt se svým pozdějším dlouholetým spolupracovníkem a přítelem, architektem Karlem Řepou. V roce 1927 se dosavadní administrátor v Ústí nad Orlicí Ladislav Kaube stal místním děkanem¹⁶⁹ a Václav Boštík byl krátce poté 1. dubna 1927 jmenován prvním kaplanem tamtéž.¹⁷⁰ Ústí nad Orlicí, kde jej členové farnosti znali již z jeho předchozího působení v Dolních Libchavách, se tak stalo jeho třetím kněžským působištěm. V srpnu roku 1933 náhle při žňových pracích zemřel osmačtyřicetiletý orlickoústecký děkan Ladislav Kaube, dosavadní kaplan zastával krátce (1933–1934) funkci administrátora a k 1. červnu 1934 se stal děkanem v Ústí nad Orlicí.¹⁷¹

Zatímco devět „kaplanských let“, která Václav Boštík strávil na třech pastoračně odlišných místech (velké město, malá obec, menší, dříve a později okresní město) ze soudobé praxe nevybočuje, jmenování sedmatřicetiletého kněze děkanem v okresním městě bez předchozí zkušenosti faráře obce nebo menšího města poněkud překvapuje a jedná se o jeho výrazný vzestup v rámci hierarchie diecézního duchovenstva. Představení zřejmě dali přednost znalosti prostředí, spolehli se na předchozí formaci a kaplanské působení nového děkana a jejich rozhodnutí mělo pro orlickoústeckou farnost zásadní dopad.

¹⁶⁶ Viz CIC (1917), kán. 471–476. „Jeho práva a povinnosti se řídí podle diecézních ustanovení, podle listu ordinářova a podle příkazu samotného faráře; ale není-li výslovně stanoveno jinak, musí mocí svého úřadu zastupovat faráře, a jej podporovat ve veškeré farní službě, s výjimkou aplikace mše sv. za lid.“ Tamtéž, kán 476, § 6.

¹⁶⁷ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 9 (1923), s. 76.

¹⁶⁸ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 7 (1924), s. 68. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 10 (1924), s. 88.

¹⁶⁹ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 2 (1927), s. 16.

¹⁷⁰ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 4 (1927), s. 34.

¹⁷¹ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 5 (1934), s. 84. Dále srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 20. Evidenční list (§§ 24–26 vlád. nařízení ze dne 17. července 1928, č. 124 Sb. z. a n.). SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11956, sig. 463.5.1.

IV. ORLICKOÚSTECKÝ DĚKAN (1934–1942)

11. Nová situace římskokatolické církve v českých zemích po roce 1918

Zánikem monarchie a vznikem Republiky československé se zásadním způsobem proměnila pozice římskokatolické církve. V prvních letech existence samostatného státu zaznamenala vnější i vnitřní oslabení a určitá konsolidace v obou zmíněných směrech nastala až ve 30. letech 20. století.¹⁷² Vnější oslabení se projevilo v politickém a veřejném životě i veřejném prostoru (vztahy se Svatým stolcem, deklarovaný protiřímský antiklerikalismus, spor o smysl českých dějin, ničení kulturního dědictví spojeného s katolicismem). Vnitřní oslabení způsobil rozkol v českém katolickém kněžstvu vedoucí ke vzniku nové denominace s názvem Církev československá.¹⁷³ Pozice římsko-katolické církve se odrazila též v institucionální rovině – změnách v episkopátu a počtu konsekrovaných kněží.¹⁷⁴

Přes naznačené otřesy zůstala římskokatolická konfese v českých i ostatních zemích republiky většinová, byť se u řady osob mohlo jednat pouze o zápis v matrice. „*At' si byly subjektivní pocity předních představitelů nového státu jakékoli, byli tito mužové navzdory čerstvým vzpomínkám na boj proti katolickému Rakousku ve vztahu k této konfesi politickými realisty.*“¹⁷⁵ Realismus se projevilo mimo jiné v rychlém navázání diplomatických styků se Svatým stolcem,¹⁷⁶ přičemž na „*tento vztah se přesně hodí výraz chladně korektní.*“¹⁷⁷

¹⁷² **K základním tématům** českých církevních dějin v letech 1918–1938 viz stručně KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české XIII. 1918–1929*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2000, s. 150–161. KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české XIV. 1929–1938*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2002, passim. Vedle řady prací k osobnostem českého církevního života a k politickému katolicismu viz **edice pramenů** FORMÁNEK, Jakub – ŠMÍD, Marek (eds.). *Pastýřské listy 1918–1945*. Praha: Karmelitánské nakladatelství pro Arcibiskupství pražské, 2017. PEHR, Michal – ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928). Úvodní studie*. 1. vydání. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2012. HELAN, Pavel – ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919–1925). Výběrová edice dokumentů*. 1. vydání. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013. ŠMÍD, Marek – PEHR, Michal – ŠEBEK, Jaroslav – HELAN, Pavel. *Československo a Svatý stolec. Diplomatická korespondence a další dokumenty 1917–1928. Výběrová edice*. 1. vydání. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2015. K tématu **z hlediska konfesního práva** viz VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 2013. VALEŠ, Václav. *Konfesní právo. Průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 122–134. **Z prací českých církevních historiků** viz HALAS, František. *Neklidné vztahy. K jednomu aspektu výročí 28. října 1918*. 1. vydání. Svitavy: Trinitas, 1998. Dále jen HALAS, František. *Neklidné vztahy*. ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918–1949)*.

¹⁷³ Nejnověji srov. např. MAREK, Pavel. *Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního křesťanství v letech 1920–1924*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Viz též HRDLIČKA, Jaroslav. *Československá (husitská) a římskokatolická církev. Léta 1920–1991*. In *Církevní dějiny 2* (2008), s. 12–36.

¹⁷⁴ Viz BOHÁČ, Zdeněk. *Atlas českých církevních dějin 1918–1999*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. Dále jen BOHÁČ, Zdeněk. *Atlas českých církevních dějin 1918–1999*.

¹⁷⁵ HALAS, František. *Neklidné vztahy*, s. 52.

¹⁷⁶ Viz ŠMÍD, Marek. *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015.

12. Pastorační působení v okresním městě ve 30. letech 20. století

12.1. Liturgie a sakrální architektura jako pastorační nástroj

Nejen z doby svého pobytu v Římě znal Václav Boštík zcela jistě důrazy papežů Pia X. a Pia XI. v oblasti pastorační (např. časté svaté přijímání věřících). Katolická akce se sice v českém prostředí rozvinula méně institucionalizovaným a organizovaným způsobem než v Itálii a jinde, ale její myšlenky zde působily. Katolická akce „*se měla zformovat v silné obnovné hnutí, které však bude plně podřízeno papeži a založeno na striktně hierarchickém principu. Jedním z ústředních pojmů, s nímž operovala, byla tak rovněž idea posílení významu církevního společenství, a to jak v rodině, kde měla probíhat prvotní náboženská výchova, tak i ve farnostech, které měly symbolicky vytvářet rodinu věřících.*“¹⁷⁸ Encyklika *Quadragesimo anno* (1931) přinesla impulsy k ekleziologickému konceptu církve jakožto mystického těla Kristova, a to jak v kontextu potvrzení staršího a dlouhodobě vlivného chápání církve jako *societas perfecta* (církve se všemi atributy společnosti, nyní však čelící sekularismu a laicismu), tak v kontextu záměru „*vstoupit mnohem důrazněji do veřejného prostoru, ofenzivně čelit sekularizaci ve společnosti.*“¹⁷⁹

Nelze říci, nakolik děkan Václav Boštík v době svého pastoračního působení v Ústí nad Orlicí své projekty vědomě vztahoval k naznačeným celocírkevním konceptům, byl jimi ale ovlivněn v pozici bohoslovce i duchovního správce. Liturgické slavení církve (ale i prostor nebo potřebné věci) dokázal promyšleně zakomponovat do moderně pozměňované barokní sakrální architektury a využít je jako pastorační nástroj, k posílení významu církevního společenství, vstupu do veřejného prostoru i čelení sekularizaci společnosti.

12.2. Dvorní architekti stavebníka Václava Boštíka, malý dvůr farnosti

Václav Boštík při svých projektech dlouhodobě spolupracoval se dvěma, respektive třemi architekty: Janem Sokolem z Prahy, Karlem Řepou z Pardubic a Alfrédem Pifflem z Bratislavy. Orlickoústecký děkan nebyl pro jmenované pouze jedním zákazníkem z mnoha dalších – o blízkém a přátelském vztahu svědčí čilá korespondence jdoucí nad rámec zakázek¹⁸⁰ nebo časté vzájemné návštěvy, do Ústí nad Orlicí přijížděli i příbuzní architektů. Jejich návrhy zhotovovali především zámečník a umělecký kovář František Kolář a truhlář Václav Bíbus, oba z Ústí nad Orlicí.

¹⁷⁷ HALAS, František. *Neklidné vztahy*, s. 52. Viz též PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, s. 77–85.

¹⁷⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. 1. vydání. Praha: Academia, HÚ AV, 2016, s. 78.

¹⁷⁹ *Tamtéž*, s. 79.

¹⁸⁰ *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí*, karton 2, inv. č. 119 a *tamtéž* karton 5, inv. č. 453–454.

V nedalekém Jablonném nad Orlicí zastával funkci vikáře přítel¹⁸¹ děkana Václava Boštíka jménem Václav Sokol, který byl strýcem architekta prof. Ing. arch. Jana Sokola (1904–1987)¹⁸² a který snad zprostředkoval kontakt s děkanem Boštíkem. Jan Sokol se tak stal prvním z dvorních architektů a s primárním působištěm v kostele. Jan Sokol patřil k žákům architekta Charlese-Édouarda Jeannereta – Le Corbusiera a jeho působení v Ústí nad Orlicí bylo zakončeno úpravou liturgického prostoru po II. vatikánském koncilu.¹⁸³

Pravděpodobně díky předchozímu kaplanování v Pardubicích nebo doporučení se děkan Václav Boštík seznámil s akad. arch. Karlem Řepou (1895–1963).¹⁸⁴ Řepa se záhy stal druhým dvorním architektem v Ústí nad Orlicí a byly mu svěřovány především práce na děkanství, ale i v kostele. Za zmínku stojí, že se jedná o jednoho z českých žáků architekta Josipa Plečnika.

Prof. Ing. arch. RTDr. Alfréd Piffel, CSc. (1906–1972) se často vracel do svého rodiště Ústí nad Orlicí za svými rodiči i za svým přítelem děkanem Boštíkem.¹⁸⁵ Stal se třetím architektem děkana Boštíka a také jeho důvěrníkem, o čemž svědčí zejména jeho autorství prepisu Boštíkových stenogramů. Alfréd Piffel je také autorem knížky popisující události v době úmrtí děkana Boštíka, publikace zachycující Boštíkovy plány a Boštíkova prvního dočasného parte.

12.3. Působení v místní samosprávě, pozvolný vzestup v rámci klerického *cursus honorum*

Členové římskokatolického světského duchovenstva se v době existence první republiky stávali součástí politického života,¹⁸⁶ typické svou roztržitostí a řešením konfliktů na základě proporcionalizace politické moci.¹⁸⁷ Kněží mnohdy veřejně deklarovali podporu Československé straně lidové jakožto reprezentantce katolického elementu nebo se

¹⁸¹ Václav Sokol často Ústí nad Orlicí navštěvoval a výmluvným dokladem jeho vztahu k děkanu Boštíkovi jsou dochovaná blahopřání k Boštíkovým narozeninám.

¹⁸² Viz SOKOL, Jan. *Dlouhá léta s architekturou*. 1. vydání. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1996. TENTÝŽ. *Moje plány. Paměti architekta*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2004.

¹⁸³ Viz HAVLÍČEK, Štěpán. Architekt Jan Sokol – autor sakrální architektury a jeho působení v Ústí nad Orlicí po II. vatikánském koncilu. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan. Sborník k 50. výročí úmrtí děkana Václava Boštíka*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013, s. 33–40.

¹⁸⁴ Podrobněji viz PANOCH, Pavel – BARTOŠ, Štěpán. *Karel Řepa. Pardubický architekt ve věku nejistot*. 1. vydání. Pardubice: Helios, 2003. Dále jen PANOCH, Pavel – BARTOŠ, Štěpán. *Karel Řepa. Pardubický architekt ve věku nejistot*.

¹⁸⁵ Viz PIFFEL, Jan – PIFFEL, Lukáš. Děkan Václav Boštík a prof. Alfréd Piffel. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan*, s. 29–31.

¹⁸⁶ Ke vztahu římskokatolické církve a Republiky československé z hlediska konfesního práva viz VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církve a náboženských společností v období první Československé republiky*.

¹⁸⁷ Srov. HEUMOS, Peter. Strukturální prvky první Československé republiky. Politicko-spoločenský systém, intermediární organizace a problém stability. In *Soudobé dějiny 2–3* (1995), s. 157–168.

stávali jejími členy.¹⁸⁸ Stranická příslušnost či podpora lidovců umožňovala kléru vstupovat do prostředí zastupitelstev a rad obcí též na lokální úrovni.

Tak jako tvořili představitelé velkého dvora diecéze (kanovníci a v jednom případě i generální vikář) součást samosprávy v centru diecéze Hradci Králové,¹⁸⁹ stal se na konci 30. let 20. století děkan Václav Boštík jakožto představitel malého dvora součástí politických elit¹⁹⁰ okresního města Ústí nad Orlicí. Od 1. prosince 1935 se stal děkan Václav Boštík členem městského zastupitelstva i městské rady a na ustavující schůzi zastupitelstva byl 16. prosince 1935 zvolen druhým náměstkem starosty.¹⁹¹ V obou případech zastával veřejnou funkci za Československou stranu lidovou resp. za volební skupinu ČSL, a při pohledu na zápisy z jednání upoutá častá absence ze zasedání (omluvy a zastupování).¹⁹² Již 30. dubna 1936 rezignoval na místo místostarosty¹⁹³ a funkci člena městské rady a zastupitelstvo opustil vlastním rozhodnutím 26. března 1938, tedy méně než tři měsíce před volbami, jež proběhly 12. června 1938 (ustavující schůze 30. června).¹⁹⁴ Detailnější důvody rezignací neznáme, děkan Václav Boštík je v případě míst radního a náměstka formuloval následovně: „*Krok*

¹⁸⁸ K politickému katolicismu po roce 1918 viz např. TRAPL, Miloš. *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu 1918–1938*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. TRAPL, Miloš. *Československá strana lidová*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl. Období 1861–1938*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 2005, s. 655–681. Vedle řady studií Miloše Trapla viz též např. PEHR, Michal. T. G. Masaryk a (český) politický katolicismus v době první republiky. In *Masarykův sborník* 14 (2006–2008), s. 161–172.

¹⁸⁹ Srov. LANDSMAN, Martin – POKORNÝ, Radek. Personální obsazení samosprávných sborů města Hradce Králové od roku 1850 do roku 1942. In *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost* 1 (2004), s. 117–173, zejm. s. 161–172 (přehled zastupitelů).

¹⁹⁰ Obecně k tématu lokálních politických elit a právnímu zakotvení komunální politiky v předválečném Československu viz ČOPÍK, Jan. *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I – do roku 1945*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2014, s. 73–95 a 107–110. Viz též metodologické poznámky PULLMANN, Michal. Komunální elity druhé poloviny 19. století a počátku 20. století v českých zemích – stav bádání a možnost využití metodologických podnětů z německé a rakouské literatury. In ČECHUROVÁ, Jana – ŠTAIF, Jiří. *K novověkým sociálním dějinám českých zemí VI. Sociální dějiny dnes*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004, s. 33–58, zejm. s. 44–47. V ještě obecnější rovině viz též KOUŘIL, Miloš. Katoličtí kněží v politice Československa v meziválečném období. In *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918–1938. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918–1938“ konané v Olomouci v roce 1996*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 31–41.

¹⁹¹ Srov. Schůze městského zastupitelstva 1932–1935. *SOA Zámrsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945)*, inv. č. 1164/2.

¹⁹² Srov. Městské zastupitelstvo – programy, prezenční listiny 1936–1941, *SOA Zámrsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945)*, inv. č. 1164/1. Dále srov. Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946. *SOA Zámrsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), Pamětní knihy*, s. 23. Dostupné 23. 4. 2017 též z <http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_0383_p00035&nadpis=CZ_225204010_0383_p00035&strana=1> Dále jen Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946. Viz též SEKOTOVÁ, Věra – MACKOVÁ, Marie. *Ústecká radnice a městské dějiny*, s. 68–80.

¹⁹³ Srov. Zpráva ke schůzi zastupitelstva v Ústí nad Orlicí dne 30. června 1936. *SOA Zámrsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), Zastupitelstvo – doplňovací volby*, ka. 253, inv. č. 1258.

¹⁹⁴ Srov. Oznámení Václava Boštíka o rezignaci Městské radě Ústí nad Orlicí ze dne 26. března 1938. *Tamtéž*. Dále srov. Zpráva MNV Ústí nad Orlicí Okresnímu úřadu v Lanškrouně o rezignaci Václava Boštíka a doplňující volbě Rudolfa Šmída ze dne 7. dubna 1938. *Tamtéž*. Zvoleným náhradníkem se stal dělník Rudolf Šmíd. *Tamtéž*.

tento odůvodňuji zaneprázdněním ve svém úřadě, kterému povinen jsem cele se věnovati. Svě rozhodnutí činím se souhlasem Čsl. strany lidové v místě.“¹⁹⁵ V případě zastupitelstva se jednalo o stručné oznámení.

Výsledky voleb do městského zastupitelstva v Ústí nad Orlicí v roce 1935 ¹⁹⁶		
Pořadí	Strana	Počet hlasů – počet mandátů
1	Strana pracujícího lidu (sociální demokracie, národní socialisté, komunisté)	2 273 – 15
2	Československá strana živno-obchodní středostavovská	740 – 5
3	Československá strana lidová	675 – 5
4	Národní sjednocení	589 – 4
5	Strana soukromého vlastnictví majitelů domů a domků a pozemků	371 – 3
6	Německá sociálně demokratická strana	290 – 2
7	Německé volební sdružení	283 – 2
8	Strana republikánská, maloročníků, majitelů domů	70 – 0
9	Strana československý Domov majitelů domů a domků	48 – 0

Výsledky voleb do městského zastupitelstva v Ústí nad Orlicí v roce 1938 ¹⁹⁷		
Pořadí	Strana	Počet hlasů – počet mandátů
1	Strana národně sociální	1061 – 10
2	Strana živnostenská	611 – 6
3	Sociální demokracie	611 – 5
4	Československá strana lidová	577 – 5
5	Komunistická strana Československa	551 – 5
6	Národní sjednocení	472 – 4
7	Strana majitelů domků	153 – 1

A konečně: na příkladu Václava Boštíka je také jasně patrné upevnění a vzestup římského katolicismu v československé republice ohrožované nacistickým Německem, upevnění a vzestup ve smyslu katolicismu jako přirozené a ne tak vyhraněně konfliktní součásti republikánské společnosti. Na začátku 20. let se představitelé ČSL v Ústí nad Orlicí oficiálních slavností k 28. říjnu (soustředěvaných na Wilsonově náměstí a u Památníku odboje – sochy bubnujícího legionáře) na rozdíl od ostatních politických i nepolitických

¹⁹⁵ Dopis Václava Boštíka Městské radě v Ústí nad Orlicí ze dne 30. dubna 1936. *Tamtéž*.

¹⁹⁶ Srov. Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1935–1940. SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), Pamětní knihy, s. 22. Dostupné 23. 4. 2017 též z <http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_0383_p00034&nadpis=CZ_225204010_0383_p00034&strana=1>.

¹⁹⁷ „V této neklidné době se také u nás provedly volby osadní a to 12. června 1938. Tyto volby mají pro město menší význam, a proto také byla volební agitace velice mírná. Veřejné volební schůzky měly pouze strany komunistická, sociálně demokratická a strana lidová.“ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1941, s. 21.

sdužení nezúčastňovali a zvolili vlastní program: slavnostní kázání, mši svatou „za blaho republiky“ a schůzi.¹⁹⁸ Změna klimatu se projevila kupříkladu v únoru 1939, kdy byly podle vyhlášky ministra školství do školních učeben navráceny kříže, „*kteřé byly uchovány z minulé doby na děkanství*“ a po smrti papeže Pia XI.: „*Za zemřelého Sv. Otce Pia XI. byla 15. února [1939] jako všude jinde v našem chrámu Páně sloužena zádušní mše svatá, které se po dlouhých létech zase zúčastnili zástupci státních úřadů, obce a žactvo místních škol.*“¹⁹⁹

Změny začaly být patrné již dříve. Kromě konání sousedských plesů totiž již v první polovině 30. let úspěšně žádala místní organizace ČSL společně s „*ostatními katolickými spolky*“ městskou radu v Ústí nad Orlicí, aby byla v předvečer svátku svatého Václava slavnostně rozsvícena světla na věži muzejní budovy a v den svátku železná koruna nad sochou.²⁰⁰ Pisatelé se snažili vyvážit nekatolické oslavy ve městě, jak je patrné z žádosti z roku 1934: v předvečer svatováclavských oslav i v jejich den mělo být „*museum ozářeno tak jak to bývá ve dnech uznaných národních svátků Jana Husi. Místní organizace čsl. strany lidové doufá, že šl. městská rada plně uzná rovnoprávnost svých občanů.*“²⁰¹

V průběhu 30. let také začal děkan Václav Boštík pozvolna stoupat, respektive připravovat se na pravděpodobný vzestup v rámci *cursus honorum* diecézního kléru. Ještě v roce 1934 v souvislosti s výrazným posunem v diecézní hierarchii na místo děkana v Ústí nad Orlicí obdržel první a obvyklé kněžské vyznamenání, *expositorium canonicale*,²⁰² takže mohl černou kněžskou kleriku doplnit černým otevřeným límecem. Po kanonické vizitaci v roce 1937 mu byla udělena „*pochvala Jeho Excelence nejdůstojnějšího ordináře*“ královéhradeckého biskupa Mořice Píchy. Vizitace proběhla zároveň s udílením svátosti bířmování 11. května 1937 – pontifikální mše svaté se kromě velkého množství lidu a kněžstva z okolí účastnili také rodáci z Ústí nad Orlicí, kteří ve stejné době zažívali vzestup: kanovník královéhradecké katedrální kapituly Karel Kepll a profesor církevního umění

¹⁹⁸ Srov. Oslavy 28. října. SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), inv. č. 846. Oslavy. SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), inv. č. 1177.

Václav Bíbus, farník a truhlář, podepsal jakožto důvěrník ČSL v Ústí nad Orlicí následující list, datovaný 26. října 1921: „*Slavné městské radě v Ústí nad Orlicí! Výbor československé strany lidové klade si za čest oznámiti, že nehodlá účastniti se společného projevu ke dni 28. X. t. r. z toho důvodu, že mezi požadavky navrženými k resoluci stojí pasus navržený členem Volné Myšlenky ‚Rozluka církve od státu‘, což považujeme za politicum, jež rozhodně nepatří k slavnostnímu projevu v den tak památný, pro nějž zmírali přec též příslušníci katolické církve. Znova protestujeme proti pozvání řečníka Volné Myšlenky, kterou považujeme za rušivého činitele spokojeného soužití v národě, a protestujeme také z toho důvodu, jelikož, Volná Myšlenka není organizací politickou. Budeme tedy konati slavnost samostatně a to s tímto pořadem: o ½ 9 slavnostní promluva ve zdejším chrámu Páně, načež slavné služby Boží za blaho republiky a potom slavnostní schůze ve spolkovém domě.*“ Tamtéž, fol. 17.

¹⁹⁹ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946, s. 45 a 47.

²⁰⁰ Srov. Žádost MO ČSL MNV Ústí nad Orlicí zde dne 21. září 1935. SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), Strana lidová 1933–1943 (sic!), ka. 240, inv. č. 1225.

²⁰¹ (Sic!) Srov. Žádost MO ČSL MNV Ústí nad Orlicí ze dne 10. září 1934. Tamtéž.

²⁰² Srov. Ordinariátní list královéhradecké diecéze 12b (1934), s. 160.

a křesťanské archeologie Josef Cibulka.²⁰³ V době působení v místní samosprávě se již děkan Václav Boštík v lokálních podmínkách etabloval jakožto činorodý kněz, a to nejprve kaplan a posléze duchovní správce. Veřejná angažovanost a zapojení do širších sítí elit mohly taktéž tvořit část z významných atributů jeho pravděpodobného pozdějšího vzestupu v rámci klerického *cursus honorum*.

²⁰³ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III.*, s. 22.

V. VĚZEŇ (1942–1945)

13. Nová situace římskokatolické církve v protektorátu Čechy a Morava

Na vznik druhé republiky a posléze protektorátu musela římskokatolická církev reagovat z hlediska své organizační struktury. Z celkových 3 130 sídel farností se po Mnichovské dohodě 1 216 z nich ocitlo mimo české a moravské území a v těchto říšských župách byla zavedena přechodná církevní správa.²⁰⁴ V letech 1940–1941 se postupně uprázdnily českobudějovický a brněnský biskupský a pražský arcibiskupský stolec, k dohodě mezi nacistickým Německem a Vatikánem v této otázce nedošlo a sedisvakance tudíž trvala až do poválečné doby. Z českých diecézí²⁰⁵ byla královéhradecká postižena nejméně, pro odtrženou část jmenoval biskup Mořic Pícha biskupského komisaře a posléze generálního vikáře (trutnovský generální vikariát).²⁰⁶

Činnost římskokatolické církve během existence protektorátu, zejména v jeho počátcích, se často spojuje s jejím působením na poli organizace jinak velmi omezeného kulturního a společenského života ve veřejném prostoru, které se někdy propojovaly s národními a vlasteneckými prvky, zvláště poutě (Velehrad, Veselá hora u Domažlic) a další slavnosti.²⁰⁷ Nelze opominout ani perzekuci katolických křesťanů, jakož i jejich zapojení do protinacistického odboje.²⁰⁸

²⁰⁴ Srov. BOHÁČ, Zdeněk. *Atlas českých církevních dějin 1918–1999*, s. 20. Viz též VAŠKO, Václav. *Církevněpolitický vývoj Československa (1938–1989)*. In HLEDÍKOVÁ, Zdeňka POLC, Jaroslav V. (eds.). *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. 1. vydání. Praha: Zvon, 1994, s. 277–294.

²⁰⁵ Viz PAKANDL, Josef. *Nacistická okupace českého pohraničí a českých zemí a její důsledky pro církevní správu*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2012, s. 11–33. Dostupné 13. 2. 2017 z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/147978>.

²⁰⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 18–19. K církevní správě a snahám o zřízení nových biskupství v odtržených oblastech viz KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Albis international, 2002, s. 427–439.

²⁰⁷ Srov. STRÍBRNÝ, Jan. *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*. In JAN, Libor (ed.). *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, Českomoravská komise pro srovnávací církevní dějiny, Matice moravská, 2000, s. 78–115. STRÍBRNÝ, Jan. *Duchovní v koncentračních táborech*. In MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznících a věznicích. Materiály z vědecké konference*. 1. vydání. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1996, s. 59–60.

²⁰⁸ **K širšímu kontextu a papežství** viz HALAS, František X. *Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 567–584. Dále jen HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*

K českému katolickému diecéznímu kléru viz HOFFMANN, Bedřich. *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. 1. vydání. Přerov: Společenské podniky, 1946. LUDVÍK, František. *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek. Dokumenty – projevy – směrnice*. 1. vydání. Praha: Arcidiecéšní pastorační ústředí, 1946. BENEŠ, Josef. *Kaine, kde je tvůj bratr. Medailonky českých katolických kněží – obětí fašismu*. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971. CHVATÍK, Josef. *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*. In FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří (eds.). *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 55–84.

14. Pastorační v protektorátu Čechy a Morava

14.1. Projekty²⁰⁹

Až do jara roku 1942 pokračoval děkan Václav Boštík ve stavebních projektech v kostele i na děkanství. V letech 1938–1941 probíhalo v několika etapách restaurování všech oltářních obrazů v děkanském chrámu pod vedením Bohuslava Slánského.²¹⁰ Z doplnění inventáře a pokladu stojí za zmínku moderní monstrance ze zlaceného stříbra, kterou podle návrhu Jana Sokola v roce 1942 zhotovil pražský zlatník Heinrich Grünfeld.²¹¹

Obě jména svědčí o velké pečlivosti věnované pracím a snaze zadat je předním odborníkům. Bohuslav Slánský (1900–1980) pracoval v této době v restaurátorské dílně Národní galerie (Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění), po druhé světové válce se stal profesorem samostatného oboru restaurování na Akademii výtvarných umění v Praze.²¹² Dílna Heinricha Grünfelda na Starém Městě vyřizovala objednávky na klenoty, liturgické předměty a výzdobu dodávala nejen v Praze (např. práce v novostavbě kostela Nejsvětějšího Srdce Páně na Vinohradech),²¹³ ale i do Vatikánu. Zmíněná monstrance byla jakožto reprezentativní předmět moderního českého sakrálního umění v roce 1947 na žádost Domu umělců v Brně zapůjčena na výstavu „Náboženské umění 20. století“.²¹⁴ (V roce 1950 se firma po období nucené správy stala součástí národního podniku Safina, viz níže.)

K českému katolickému řeholnímu kléru viz např. NOVOTNÝ, Vojtěch. *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2012, s. 26–44. HAZDRA, Zdeněk. Antonín hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic (1889–1942). Šlechtic, kněz a vlastenec. In MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.). *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 374–387. VODIČKOVÁ, Stanislava. Papežovi špioni. Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova v soukolí moderních dějin na příkladu P. Antonína Zgarbika SJ. In *Securitas imperii 19/2* (2011), s. 110–142.

K sudetoněmeckému kontextu viz např. VALASEK, Emil. *Der Kampf gegen die Priester im Sudetenland 1938 bis 1945. Eine Dokumentation*. 1. Auflage. Königstein: Institut für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien, 2003. GRULICH, Rudolf. *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2002.

²⁰⁹ Pro širší kontext viz JOSEFOVIČOVÁ, Milena. Architekti, architektura, architektonická teorie. In MAGINCOVÁ, Dagmar (ed.). *O protektorátu v sociokulturních souvislostech*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, s. 125–156. Dále jen MAGINCOVÁ, Dagmar (ed.). *O protektorátu v sociokulturních souvislostech*. PECH, Milan. Psychopatologie výtvarného umění Protektorátu Čechy a Morava. In *tamtéž*, s. 63–78.

²¹⁰ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 139–140 (přehled prací).

²¹¹ „Svým moderním pojetím liší se tato monstrance od všech běžných monstrancí. Jen přísná účelnost, ušlechtilé tvary a ladné linie zdobí tuto schránku (...) a právě tato vznešená jednoduchost působí dojmem vysoce elegantním.“ *Tamtéž*, s. 46.

²¹² Viz BAUEROVÁ, Zuzana. *Proti času. Konzervování-reštaurování v Československu 1918–1971*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2015, s. 79–103, 181–182, 202–228 K Josefu Cibulkovi srov. *tamtéž*, s. 110–116. Dále viz MAŠÍN, Jiří. In memoriam Bohuslava Slánského. In *Umění* 29 (1981), s. 266–269. Bohuslav Slánský je též autorem opakovaně vydávaného učebního textu *Technika malby*.

²¹³ Srov. ČIŽINSKÁ, Helena. Jubileum kostela Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze na Vinohradech. In *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C. Literární historie 1–2* (2012), s. 156–162, zde s. 156–158. Dostupné 16. 2. 2017 z <http://www.nm.cz/publikace/publikace-download.php?name=File1&dir=archiv&table=tabPublikaceArchiv&id=3811>.

²¹⁴ Viz katalog k výstavě *Náboženské umění XX. století. 20. prosinec 1947–11. leden 1948. Výstava v Domě umění v Brně*. 1. vydání. Brno: Aleš, 1947.

Výraznou proměnou prošla na začátku 40. let také budova děkanství: Karel Řepa v návaznosti na předchozí úpravy probíhající od roku 1934 zpracoval projekt dřevěné verandy. Podle přání děkana Václava Boštíka k části budovy směřující do děkanské zahrady „připojil rizalit zahradní verandy s kruhovým altánovým půdorysem a zvonovou střechou.“²¹⁵

14.2. „Oprava“ varhan²¹⁶

Samostatně je třeba pojednat otázku varhan v děkanském kostele. Na území protektorátu Čechy a Morava nebylo možné stavět nové varhany, pouze rekonstruovat stávající nástroje. „Rekonstrukce“ či „oprava“ varhan v Ústí nad Orlicí ale fakticky znamenala tak výraznou úpravu, že ve výsledku můžeme hovořit o varhanách nových. Původní varhany se naposledy používaly 4. ledna 1942, poté došlo k jejich rozebrání. Přes níže popsanou nepřítomnost děkana Václava Boštíka ve farnosti práce nadále pokračovaly a o poutní slavnosti 16. srpna 1942 se již hrálo na nástroj nový. Slavnosti byl přítomen a varhany požehnal generální vikář Karel Kepl.²¹⁷ Přestavbu provedla firma Jana Tučka z Kutné Hory podle návrhu Františka Michálka, profesora konzervatoře v Brně. Nástroj byl přestavěn na pneumatickou trakturu, přidaly se nové jazykové rejstříky, později také němé píšťaly. Byť dnes hodnotíme pneumatickou trakturu jako problematickou, děkan Václav Boštík sledoval tehdejší nejnovější trendy ve varhanářství a neváhal je využít. Vysoké náklady na úpravu zřejmě hradil ze svých úspor.

Václav Boštík po celou dobu svého působení v Ústí nad Orlicí dění na kůru výrazně ovlivňoval: účastnil se zkoušek, již tři roky po svém nástupu předsedal výročním schůzím Cecilské hudební jednoty a v roce 1945 se stal jejím čestným členem. Nepřipouštěl ke zpěvu ženy a usiloval o skutečné uvedení ceciliánské reformy do praxe – zpěv chorálu muži v liturgickém oděvu. Kompromisním řešením se stalo rozdělení hudebního doprovodu liturgie podle liturgického roku: v době adventní a postní se varhany nepoužívaly vůbec, v ostatních dobách se ordinarium zpívalo jednohlasně a proprium vícehlasně (kromě tradičních vánočních koled), nástroje se používaly pouze při významných příležitostech. Upozaděním instrumentální složky se Cecilská hudební jednota přes určitý odpor některých členů vrátila k linii literátské hudební tradice. Pro zajímavost dodejme, že když v roce 1943 slavila

²¹⁵ PANOCH, Pavel – BARTOŠ, Štěpán. *Karel Řepa. Pardubický architekt ve věku nejistot*, s. 41.

Autoři chybně u obrázku č. 70 uvádí: „Mříž se srdčitými motivy pro vstup do kostela Nanebevzetí Panny Marie v Ústí nad Orlicí, čtyřicátá léta.“ Jedná se však o vstupní mříž na děkanství, zpracovanou podle návrhu Karla Řepy. *Tamtéž*, s. 41.

²¹⁶ Podkapitola zpracována zejména podle PECHÁČKOVÁ, Cecilie. Pan děkan si přál aneb Cecilská hudební jednota za působení děkana Boštíka mezi roky 1942–1961. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan*, s. 53–58. Autorka vychází z kronik Cecilské hudební jednoty a z dalších pramenů z archivu scholy V současné době působí jako varhanice a regenschori v Ústí nad Orlicí.

²¹⁷ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I*, s. 50.

Cecilská hudební jednota 140. výročí svého vzniku, vznikl o ní pořad Československého rozhlasu podle námětu orlickoústecké rodačky a spisovatelky Marie Rollerové, rozené Kocianové. Sbor v pořadu nejen vystupoval, ale nahrál při této příležitosti i gramofonovou desku.²¹⁸

²¹⁸ Srov. ŠNEJDAROVÁ, Dina. The Cecilian Music Society. In *Czech Music Quaterly* 4 (2014). Český překlad dostupný 3. 2. 2017 z <http://dinasnejdar.blogspot.cz/2016/06/cecilska-hudebni-jednota_21.html>.

15. Odbojová činnost a věznění

15.1. Působení PVVZ na Orlickoústecku

V Ústí nad Orlicí působily od jara 1939 tři odbojové skupiny: (1) skupina pod vedením Norberta Vašíčka, navázaná na Obranu národa²¹⁹ a Petiční výbor Věrní zůstaneme, (2) skupina pod vedením Ladislava Cihláře, navázaná na Petiční výbor Věrní zůstaneme, „*kteřá pracovala jen v úzkém kroužku opatrně, rozvážně a důsledně, zapojená prostřednictvím bratrského faráře O. Mikuláštika na Dr. [Jaroslava] Valentu z Ústředí v Praze*“ a (3) skupina pod vedením Jana Kováře, navázaná na KSČ.²²⁰ Děkan Václav Boštík se stal členem druhé odbojové skupiny, kde vedle vedoucího Ladislava Cihláře a Otto Mikuláštika působil ještě Antonín Mládek.²²¹ Činnost všech skupin koordinujících svou činnost spočívala v šesti oblastech: (1) vyhledávání spolupracovníků, (2) šíření letáků a tiskovin, získávaných prostřednictvím kurýrů z Prahy, (3) zajišťování zbraní a střeliva, (4) pomoc uprchlíkům přes Slovensko a Moravskou Ostravu, (5) získávání a distribuce financí pro rodiny zatčených občanů, (6) spolupráce na stavbě vysílaček pro Chrudim a Pardubice.

Mezi skupinami existovalo jisté propojení, protože zmíněný Norbert Vašíček, zaměstnanec pošty, poskytl děkanu Václavu Boštíkovi ilegální časopis *V boj*. Po prolistování děkan časopis vrátil, zapojil se ovšem do odboje tím, že mu poskytl finance pro pořízení vysílačky a pro rodiny, jejichž otcové byli uvězněni.²²² Během povstání v Jugoslávii v létě roku 1941 měli být dle pokynu z ústředí vytvořeny národní výbory, přičemž v Ústí nad Orlicí „*v té době byl již připraven a jen působnost jednotlivců nabyla [sic!] přesně vymezena. Do té doby vše řídil s. Vašíček, který měl být pověřen vyšší funkcí v krajském měřítku.*“²²³ Výčet osob dokládá spolupráci skupin a také umožňuje sledovat předválečnou, válečnou i poválečnou kontinuitu lokálních elit.

²¹⁹ Pro širší kontext činnosti Obrany národa v severovýchodních Čechách viz HLUŠIČKOVÁ, Růžena – BRUNCLÍK, Jan. *Obrana národa na Královéhradecku v letech 1939–1940*. In *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost* 1 (2004), s. 81–99. BRUNCLÍK, Jan. *Brigádní generál Petr Novák – velitel obrany národa v severovýchodních Čechách*. In *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost* 2 (2005) s. 175–185.

²²⁰ Srov. ZÁBRODSKÝ, František. *Válečné vzpomínky 1939–1945*. Městské muzeum Ústí nad Orlicí, př. č. 760/75, inv. č. A 350, s. 1. Dále jen ZÁBRODSKÝ, František. *Válečné vzpomínky 1939–1945*.

²²¹ Srov. ŠPŮRKOVÁ, Zdeňka. *Pod tíhou osudu. II. světová válka v Ústí nad Orlicí (příprava pro výstavu k 60. výročí ukončení II. světové války)*. Škola muzejní propedeutiky, Asociace muzeí a galerií České republiky, 2004, s. 75–76, zde s. 76. Rukopis uložen v Městském muzeu Ústí nad Orlicí. Dále jen ŠPŮRKOVÁ, Zdeňka. *Pod tíhou osudu*.

²²² Srov. DOLEŽALOVÁ, Jarmila. *Václav Boštík v době protektorátu Čechy a Morava*. In SKLENÁŘ, Michal. *Náš pan děkan*, s. 41–52. Autora opírá text o důkladný výzkum v archivních materiálech, o nichž se zmiňuje v úvodním komentáři k pramenům a literatuře.

²²³ ZÁBRODSKÝ, František. *Válečné vzpomínky 1939–1945*.

Návrh členů MNV Ústí nad Orlicí (asi 1941) ²²⁴		
Jméno	Funkce	Osudy během války
František Mejdr	předseda a vedoucí samosprávy	Zemřel 14. května 1942 v KT Osvětim.
Ladislav Cihlář	vojenské záležitosti	Vězněn, válku přežil.
Josef Kovář, Alois Blažek, Ladislav Lochman	zástupci dělníků	Všichni popraveni 9. dubna 1943 v Berlíně.
Antonín Mládek	finance	Vězněn, válku přežil.
Oskar Švec, Otto Mikuláščík	školství	? Otto Mikuláščík vězněn, válku přežil.
Václav Boštík	sociální záležitosti, ovlivňování katolického duchovenstva	Vězněn, válku přežil.
Otakar Weiss	průmysl	Popraven 12. října 1943 v Drážďanech.
František Zábrodský	bezpečnost, občanské záležitosti	Vězněn, válku přežil.
Norbert Vašíček a spolupracovníci	pošta	Popraven 22. října 1943 v Drážďanech.
František Záluský	dráhy	Zemřel 31. srpna 1943 v KT Terezín.
J. Kohout	právní záležitosti	Válku přežil.
F. Filip	četnictvo	?

Zajímavé jsou obě poznámky uvedené u Václava Boštíka: sociální záležitosti zřejmě souvisí částečně s jeho agendou v národním výboru před rokem 1939, ovlivňování kléru může snad znamenat snahu získat odbojové spolupracovníky také mezi diecézním kněžstvem.²²⁵ Během vlny zatýkání probíhající od prosince 1941 do dubna 1942 byl společně s dalšími osobami zatčen také děkan Václav Boštík. Vzhledem k nedostatku pramenů můžeme namísto detailního rozboru důvodů zatčení pouze citovat stručný zápis z farní kroniky: „Zradou byla jejich skupina odhalena“²²⁶ nebo kroniky města referující o zatčení „vážených a významných osob.“²²⁷ Ludmila Ehlová explicitně hovoří o tom, že jméno děkana Václava Boštíka padlo

²²⁴ K výčtu osob srov. ZÁBRODSKÝ, František. *Válečné vzpomínky 1939–1945*. ŠPŮRKOVÁ, Zdeňka. *Pod tíhou osudu*. František Zábrodský byl stejně jako Norbert Vašíček zatčen 29. července 1941 a zbývající text vzpomínek se tedy týká doby jeho věznění.

²²⁵ Viz SVATOŠOVÁ, Andrea. *Odbojová činnost farářů Antonína Marka a Václava Slavička. Život na Libčansku a Všestarsku v době okupace a 2. světové války*. In *Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost* 4 (2007), s. 411–423.

²²⁶ *Farní kronika*, s. 639.

²²⁷ „Gestapáci zatkli p. děkana a jiné 6. března 1942. Dnešní den, který připadá na pátek, nutno zvlášť onačit jako ústecký černý pátek. Za mrazivého dopoledne přijeli ve svém pověstném autu pardubičtí gestapáci, aby provedli náhlé zatčení těchto osob. Místního děkana p. Boštíka, českobratrského faráře p. Mikuláščíka, duchovního měst. úřadu p. Mládku, úředníka občanské záložny p. Cihláře a přednostu nového nádraží p. Záluského. Současně těmto zatčeným byly odebrány rozhlasové přijímače, které zatčení sami museli odnésti na četnickou stanici. Zajištění těchto vážených a významných osob uvedlo zase naše město v bezmocné

při nacistických výsleších již dříve zatčených členů skupiny, což částečně potvrzují i některé prameny.²²⁸ Během vyšetřování gestapo skupinu označovalo za Národní revoluční výbor (National Revolutionausschus). Administrátorem farnosti se stal starší kněz Ignác Dovrtěl, emeritní farář v Klášterci nad Orlicí a osobní děkan.²²⁹

15.2. Internace v nacistických věznicích²³⁰

Václav Boštík byl převezen k výslechům do Zemské donucovací pracovny, tj. do věznice gestapa v Pardubicích. Ve zprávě vyšetřovatele Waltera Krögera z 8. srpna 1942 nacházíme celkem 92 osob, včetně Václava Boštíka, zatčených kvůli odbojové činnosti v působnosti jeho úřadu včetně údajů o nalezení zbraní, výbušnin a několika vysílaček. Děkan Václav Boštík byl předán vyšetřujícímu soudci 16. srpna 1942 za přípravu velezrady a následně odeslán vlakem do Drážďan. Podle později zaznamenaného svědectví spoluvězně proběhl přesun následovně: „(...) časně z rána asi ve 4 hodiny jsme byli probuzeni, od dozorce Rudy Kecka jsme dostali každý kousek chleba a čtvrtlitru černé vody. Dozorce poukázal na to, že ostatní jídlo dostaneme až v Drážďanech, pochopitelně, že jsme nic nedostali a museli jsme zůstat o hladu až do druhého dne do rána.“²³¹

Ještě v průběhu internace Václava Boštíka v Pardubicích proběhl pravděpodobně pokus o jeho záchranu ze strany několika příbuzných a přátel. V archivu Městského muzea v Ústí nad Orlicí se nachází dopis Františka Knapovského, občana Ústí nad Orlicí, ze dne 15. srpna 1946, v němž uvádí: „Dne 20. července 1942 byl jsem zatčen pardubickým Gestapem pro činnost, kterou jsem prováděl v podpisové akci s Eduardem Eclarem, vedoucím záložny v Ústí n. Orlicí, Frant. Bíbusem, vrchním pošt. komisařem v Pardubicích, architektem Řepou v Pardubicích, Dr. Cibulkou [,] ředitelem Zemské galerie v Praze [,] a Dr. Boštíkem z Hradce Králové, ve prospěch již 7. března 1942 zatčeného a v Pardubicích vězněného děkana br. Václava Boštíka.“²³² Významnou úlohu v celé akci zřejmě sehrál Karel Řepa, jehož syn vzpomíná: „Jinou vzpomínkou jsou nedělní vycházky s rodiči, které směřovaly do pardubické Dubiny, kolem zdi známé věznice. Nevím, jak se na dálku táta s panem děkanem

pobouření, nejvíce ovšem v dotčených rodinách bylo mnoho slz a nářků.“ (Sic!) Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946, s. 422.

²²⁸ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 33.

²²⁹ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 3 (1942), s. 53.

²³⁰ Podkapitola se opírá především o předchozí výzkum DOLEŽALOVÁ, Jarmila. Václav Boštík v době protektorátu Čechy a Morava. In SKLENÁŘ, Michal. *Náš pan děkan*, s. 41–52.

²³¹ *Vzpomínky Jana Drnka*. Cit. podle textu Jarmily Doležalové, jež má text k dispozici v soukromém archivu, s. 44.

²³² Dopis (svědectví) Františka Knapovského ze dne 16. srpna 1946. Městské muzeum Ústí nad Orlicí, př. č. 268/98, inv. č. D 7011/3.

domluvili, ale na mávajícího pana děkana za zamřížovaným oknem nikdy nezapomenu.“²³³ Po celou dobu podporovala děkana Václava Boštíka hospodyně Filoména Kalousová (obuv, oblečení, léky), která jej také v rámci omezených možností písemně informovala o dění ve farnosti.

Do věznice v Drážďanech přijel Václav Boštík v pátek 21. srpna 1942 kolem 16. hodiny. Podle přijímacího protokolu z 23. srpna měřil vězeň 171 cm, vážil 60 kg, měl šedé oči, tmavě blondřaté vlasy, ovládal německý jazyk a jako zvláštní znamení byla zapsána jizva na levé paži (zřejmě pozůstatek výše zmíněného zranění z první světové války). 29. října 1942 obdržel Václav Boštík zatýkací příkaz, v němž byl „obviněn, že se jako protektorátní příslušník dopustil s jinými v letech 1940/41 (1) velezrádného chování a chtěl násilím či pod pohrůzkou násilí zcela nebo částečně včlenit území říše k cizímu státu (...). (2) Napomáhal nepřátelské moci ve vnitrozemí během války proti říši a v hrozící válce (...). S ohledem na výši očekávaného trestu je tu nebezpečí, že by žalovaný uprchl.“²³⁴ Dne 4. prosince 1942 byl přemístěn do druhé věznice v Drážďanech, nazývané Matylδα, a odtud zpět do původní věznice 12. dubna 1943. Lidový soudní dvůr v Berlíně (Volkgerichtshof) rozhodl o vyjmutí děkana Václava Boštíka z odbojářské skupiny a vedení samostatného řízení od 7. května 1943, protože výše citovaný první bod obvinění nebylo možné – na rozdíl od ostatních – prokázat. Soud totiž vnímal členství Václava Boštíka ve výboru jako prokázané, ale vzhledem k tomu, že neexistoval údaj o tom, kdy má tento orgán vzniknout, nemohl být souzen za přímou odbojovou, a tedy vědomou účast v něm. Na základě tohoto rozhodnutí byl děkan propuštěn z vazební věznice a ihned předán gestapu, jenž na něj okamžitě uvalilo další soudní vazbu. Již při odvezení Václava Boštíka z Pardubic do Drážďan si gestapo v případě, že by pominuly důvody k vazbě, vymínilo jeho zpětné předání kvůli odeslání do koncen-tračního tábora.

Václav Boštík se vrátil do protektorátu, dne 9. června 1943 se ocitl ve věznici v Praze-Pankráci. Obvinění Zvláštního soudu (Sondergericht) při Německém zemském soudu v Praze se zakládalo na tom, že v letech 1940–1941 věděl o připravované velezradě, dále přijal ilegální tiskoviny a celou záležitost neoznámil. Dne 1. července 1943 v 11.00 hodin zasedal soud, který uznal Václava Boštíka vinným a odsoudil jej za neoznámení protistátní činnosti k trestu odnětí svobody v délce trvání 2 roky. Z doby věznění, jež při vynesení rozsudku činila již 17 měsíců, se z uděleného trestu odečetlo pouze 12 měsíců, protože se obžalovaný během líčení zcela nepřiznal. Naopak za polehčující okolnost soud uznal dosavadní

²³³ ŘEPA, Miroslav. Krásné vzpomínky. In SKLENÁŘ, Michal. *Náš pan děkan*, s. 27–31, zde s. 27.

²³⁴ DOLEŽALOVÁ, Jarmila. Václav Boštík v době protektorátu Čechy a Morava. In SKLENÁŘ, Michal. *Náš pan děkan*, s. 45.

bezúhonnost a také nasazení v první světové válce. Soudce poskytl zajímavé svědectví, když neuvěřil obhajobě Václava Boštíka, že nerozpoznal ilegální tisk, protože se podle jeho mínění jedná o vzdělaného a inteligentního člověka, „což ukazuje i jeho způsob obhajoby a výpověď si pravděpodobně připravil během své dlouhé doby věznění. Uvnitř srdce sympatizuje s odbojem, a proto skutečnost neoznámil. Trest dva roky je přiměřený a odpovídá návrhu státního zástupce.“²³⁵ Ani v předchozích ani v tomto líčení se nikdy neobjevila záležitost vydávání falešných potvrzení o křtu židovským obyvatelům Ústí nad Orlicí.²³⁶

15.3. Internace v koncentračním táboře, pochod smrti

K výkonu trestu Václava Boštíka odvezl vlak 21. července 1943 do Lansbergu nad Lechem, kde strávil zbývající rok do vypršení trestu. O tomto úseku jeho internace nejsme bohužel podrobněji informováni a znovu se s vězněm setkáváme až 4. července 1944, kdy se vrátil do Prahy. Po tříměsíční samovazbě na Pankráci byl – v souladu s výše uvedeným nárokem gestapa, které označilo jeho návrat za nežádoucí²³⁷ – 26. září 1944 přemístěn do Malé pevnosti Terezín a odtud odjel 10. října 1944 se sběrným transportem do koncentračního tábora Flossenbürg.²³⁸ Některé prameny sice uvádějí, že již 5. prosince 1944 byl odeslán do pobočného tábora v Litoměřicích,²³⁹ pravděpodobně ale v koncentračním táboře setrval (nebo se znovu vrátil) až do 23. dubna 1945.

Koncentrační tábor Flossenbürg vznikl v roce 1938, za dobu jeho existence jím prošlo asi 95 000 vězňů, z nichž více než 73 000 zahynuly na následky hladu, mučení a pokusných injekcí. Jestliže v roce 1942 pobývalo v táboře asi 6 500 vězňů, v únoru 1945 se již jednalo o 12 000 a v dubnu 1945 o 16–17 000 osob.²⁴⁰ Dne 15. června 1944 přijela do koncentračního tábora Flossenbürg skupina vězňů z Malé pevnosti Terezín, v níž se nacházel

²³⁵ *Tamtéž*, s. 48.

²³⁶ Ve Státním oblastním archivu Zámorsk – Státním okresním archivu Ústí nad Orlicí je zachován seznam židovských obyvatel Ústí nad Orlicí čítající 25 osob zde trvale bydlících a árijských 5 osob, manželů či manželek Žida nebo Židovky, a dále seznamy majetku těchto osob. Srov. Verzeichniss. Juden welche in Wildenschwert dauernd wohnhaft sind. *SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), Židé*, ka. 283, inv. č. 1311. Verzeichniss von arischen Personen welche in einer Ehe mit Juden leben. *Tamtéž*.

²³⁷ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 33.

²³⁸ Viz BENZ, Wolfgang – DIESTEL, Barbara (Hrsg.). *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Band 4. Flossenbürg, Mauthausen, Ravensbrück*. 1. Aufgabe. München: C. H. Beck, 2006, s. 15–288. LOSIN, Elke. *Katholische Geistliche in nationalsozialistischen Konzentrationslagern. Frömmigkeit zwischen Anpassung, Befehl und Widerstand*. 1. Aufgabe. Würzburg: Königshausen und Neumann, 2011, s. 13, 42 a 250.

²³⁹ Viz ADAM, Alfons. *Otroci Třetí říše. Pobočné koncentrační tábory na území České republiky*. 1. vydání. Praha: GplusG, 2016, s. 279–306.

²⁴⁰ Srov. MALÁ, Irena – KUBÁTOVÁ, Ludmila. *Pochody smrti*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965, s. 63. Dále jen MALÁ, Irena – KUBÁTOVÁ, Ludmila. *Pochody smrti*.

také Fridolín Macháček (1884–1954).²⁴¹ Plzeňský muzeolog a historik vydal v roce 1946 knihu vzpomínek *Plzeň, Terezín, Flossenbürg*, v níž mimo jiné poznamenává: „*Především byli jsme my Češi nejdemokratičtější skupinou. Stýkali jsme se mezi sebou bez stavovských předsudků a nepoznal bys ve skupině spolu se dorozumívajících Čechů, kdo je dělníkem nebo intelektuálem, venkovským sedlákem nebo městským velkoobchodníkem, a pan děkan ztratil se v houfu zrovna tak, jako zámečník ze Škodovky.*“²⁴² Zda je oním „panem děkanem“ míněn Václav Boštík, nelze říci s jistotou, i tak ovšem Fridolín Macháček poskytuje vzácný vhled do fungování tábora v posledním roce jeho existence a také podrobné líčení pochodu smrti.

Na jaře 1945 přišlo do tábora velké množství dalších vězňů, takže jednak značná nouze o potraviny začala být ještě naléhavější, jednak se stále více šířily nakažlivé nemoci a s nimi narůstal počet mrtvých.²⁴³ Bezprostřední přípravy na odchod z tábora zahájilo v týdnu po 8. dubnu 1945 důkladné odvěšvení, 12. dubna byly zničeny pečlivě vedené kartotéky vězňů podle bloků a také hole, býkovce a karabáče k bití. V následujících dnech probíhalo další ničení důkazů: věžňové podle rozkazu pálili dokument, odstranili hák ze sloupu na „apelplacu“, čistili zdi krematoria a v místech popraviště zřídili zahrádku. Velký ohlas vzbudilo nakládání majetku vězňů jednotkami SS do nákladních automobilů a přelet spojeneckých letadel – všichni počítali s veřejně oznámeným dobrovolným odevzdáním tábora západním vojskům. Ve čtvrtek 19. dubna ale došlo k náhlé změně situace: nejprve byli shromážděni a odvedeni z tábora všichni židé,²⁴⁴ následně mělo tábor opustit více než 14.000 ostatních vězňů. Evakuaci charakterizuje Fridolín Macháček jednoznačně: „*Jestliže by se nepodařilo umístit tyto vězně jinde, měli být všichni postříleni.*“²⁴⁵

V pátek 20. dubna se vězni určení k evakuaci vydali na cestu do koncentračního tábora Dachau, vzdáleného 300 km, na pochod smrti; americké jednotky Flossenbürg osvobodily 24. dubna.²⁴⁶ Kdo nemohl pokračovat v pěším pochodu nebo se pokusil o útěk, byl zastřelen a ponechán na místě, takže trasu lemovaly ostatky zavražděných vězňů. Nepokoje (rvačky, krádeže) vznikaly ve velké míře, především kvůli hladu. V neděli 22. dubna vězně nedaleko

²⁴¹ Viz ZÍVALOVÁ, Kristýna. *Historikem ve dvacátém století IV. Fridolín Macháček – historik, archivář, muzeolog*. 1. vydání. Plzeň: viaCentru s.r.o., 2010. ŠPĚT, Jiří. *Fridolín Macháček jako muzeolog a organizátor českého muzejnictví*. 1. vydání. Plzeň: Západočeské muzeum, 1996. MORÁVKOVÁ, Naděžda. *Plzeňský historik Fridolín Macháček – ideově nevhodný válečný hrdina*. In MAGINCOVÁ, Dagmar (ed.). *O protektorátu v sociokulturních souvislostech*, s. 157–167.

²⁴² MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň – Terezín – Flossenbürg*. 1. vydání. Praha: František Novák, 1946, s. 115. Dále jen MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň – Terezín – Flossenbürg*.

²⁴³ Srov. *Tamtéž*, s. 148nn.

²⁴⁴ „*Židé odcházejí s ranečky na transport. Kam? Nikdo nedovede odpovědět. Konečně, utěšují se největší optimisté mezi námi, nezapomínejte, že se s židy vždycky jedná jinak, nás se to netýká, vždyť nám bylo tolikrát jasně řečeno, že se tábor evakuovat nebude.*“ *Tamtéž*, s. 157.

²⁴⁵ *Tamtéž*, s. 158.

²⁴⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 160–161.

Chamu (asi 70 km od Flossenbürgu) opustili jejich strážní, následně se průvod setkal s americkou armádou: „Z tanků se na nás smějí široké obličejy, z tanků v odpověď na naše jásavé pozdravy se snáší na nás celý déšť konzervovaných krabiček, balíčků cigaret a tabáku.“²⁴⁷ Ludmila Ehlová líčení Fridolína Macháčka stručně potvrzuje: „V dubnu 1945 byli všichni vězňové z tábora vyhnáni na dalekou cestu do koncentrač. tábora Dachau. Pochod smrti se této akci říkalo. Kdo nemohl a cestou padl, toho SS na místě ubili. Děkan Boštík a Ant. Mládek šli tuto křížovou cestu vedle sebe. Za ruce se vedli, podporovali se a vzkazy jeden druhému pro domov sdělovali pro případ, že by jeden z nich cestou padl. Nepadl žádný, poněvadž dříve, než jim síly vypověděly Americká armáda je osvobodila.“²⁴⁸

Osvobození Češi se přesunuli dále od frontové linie do obce Stammsried, kde zůstali následující dva týdny, většina se usídlila v místním státním zámku. Díky zásobám od Američanů mohla začít v zámku fungovat česká kuchyně, na základě vyslechnutých rozhlasových zpráv se začalo tisknout asi 80 exemplářů českých novin s názvem *Cesta*.²⁴⁹ Po 7. květnu se pak začaly jednotlivé skupiny Čechů vracet zpět domů.

Z koncentračního tábora Flossenbürg vyšlo mezi 27. březnem a asi 20. dubnem 1945 několik skupin vězňů na pochody smrti, jejichž přesné zrekonstruování není možné. Zprávy o pochodech uvádějí celkem 12 000 vězňů, na jaře 1945 jich ovšem v táboře pobývalo 16 či 17 000.²⁵⁰ Výše zmíněný Fridolín Macháček byl součástí skupiny směřující do koncentračního tábora Dachau. Vězni prošli Georgengsberg, Waldau, Oberviechtach, Schneeberg, Rötze a Rodig, během cesty jich stovky zemřely,²⁵¹ v blízkosti Chamu byli pak přeživší osvobozeni americkou armádou. Václav Boštík zcela jistě opustil Flossenbürg s jednou ze skupin, které pochodovaly směrem k Dachau,²⁵² místo jeho osvobození nelze přesně určit.

²⁴⁷ *Tamtéž*, s. 170.

²⁴⁸ (Sic!) Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 33.

²⁴⁹ Srov. MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň – Terezín – Flossenbürg*, s. 170–172.

²⁵⁰ Srov. MALÁ, Irena – KUBÁTOVÁ, Ludmila. *Pochody smrti.*, s. 63, 66 a 71.

²⁵¹ K dispozici jsou údaje 2 200 a 1 297 mrtvých vězňů. Srov. *Tamtéž*, s. 68.

²⁵² Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 33.

VI. NAVRÁTILEC A DUCHOVNÍ SPRÁVCE FARNOSTI (1945–1949)

16. Obnova římskokatolické církve po druhé světové válce

Období od května 1945 do února 1948 můžeme v českých církevních dějinách označit za „dobu obnovy struktur“. Přestože postavení české a slovenské církve bylo vzhledem k její angažovanosti v průběhu války odlišné, celkově docházelo k její postupné obnově.²⁵³ Její ideové shrnutí obsahuje první společný pastýřský list československého episkopátu, který reagoval na poselství papeže Pia XII. k 600. výročí narození svatého Jana Nepomuckého.²⁵⁴ „*Obnovujeme slib oddanosti naší drahé Československé republice a společně se všemi katolíky chceme ze všech sil pracovati o její rozkvět. (...) Pohanství v duších, pohanství v rodině a ve všech odvětvích veřejného života se projevuje stále více.*“²⁵⁵ Postupně byly obsazeny všechny vakantní biskupské stolce²⁵⁶ i opatství.²⁵⁷ Dále se obnovilo katolické školství, tisk (nákladem vynikají především periodika *Katolík*, *Neděle* a *Rozsévač*)²⁵⁸ a spolky (třetí řády, mládežnické organizace, Orel).²⁵⁹ Došlo také k návratu k prvorepublikařskému systému vyučování náboženství.²⁶⁰

Období nacistického totalitního panství sice v rámci útlaku zastavilo řadu rozvíjejících se katolických aktivit stejně jako jiné české aktivity (spolkový život, veřejná shromáždění, časopisy apod.), celkově se ale pozice římskokatolické církve výrazně upevnila, což se plně projevilo po skončení okupace. Cizost katolického elementu byla částečně překonána zkušeností druhého odboje a vězněním, ale také prostým sdílením osudu národa. Římští katolíci se v tomto smyslu opět stali jeho součástí, protože sdíleli bez privilegií založených na

²⁵³ Srov. VAŠKO, Václav. *Dům na skále I. Církev zkoušená. 1945–začátek 1950*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 17. Dále jen VAŠKO, Václav. *Dům na skále I*.

²⁵⁴ WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů. Katolická církev v materiálech jihočeských archivů let 1949–1976*. 1. vydání. České Budějovice: Jih, 2009, s. 14. Dále jen WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů*.

²⁵⁵ Společný pastýřský list episkopátu Republiky československé o současných nejnaléhavějších otázkách československých katolíků ze dne 14. listopadu 1945. In *Pastýřské listy 1945–2000*. 1. vydání. Arcidiecéze pražská. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. 13–17, zde s. 13. Dostupné 18. 1. 2017 také z WWW <<http://www.kardinal.cz/res/data/007/000775.pdf>>. Dále jen *Pastýřské listy 1945–2000*.

²⁵⁶ Praha: Josef Beran (1946), Brno: Karel Skoupý (1946), České Budějovice: Josef Hlouch (1947), Litoměřice: Štěpán Trochta (1947).

²⁵⁷ Praha – Slovany (Emauzy): Maurus Alois Verzich (1946), Praha – Břevnov: Anastáz Jan Opasek (1947), Rajhrad: Václav Pokorný (1947), Želiv: Bohumil Vít Tajovský (1948).

²⁵⁸ Ke katolickému tisku v letech 1939–1945 včetně seznamu periodik viz ZLÁMAL, Bohumil. *Průručka českých církevních dějin VII*, s. 354 – 395. Ke katolickému tisku v letech 1948–1989 včetně seznamu periodik viz NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 97–143, 150–151. Dále jen NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu*.

²⁵⁹ VAŠKO, Václav. *Dům na skále I*, s. 17–18.

²⁶⁰ „*Vyučování náboženství. V 1. a ve 2. postupovém roce školy obecné se vyučuje náboženství opětně dvě hodiny týdně ve smyslu zákona ze dne 13. července 1922 č. 226 Sb., § 3, odst. 2, neboť omezení náboženského vyučování na 1 hodinu týdně v 1. a ve 2. postupném ročníku bylo provedeno nezákonně ve prospěch německého jazyka. Ve 4. třídě školy měšťanské se vyučuje opět církevním dějinám, neboť německý zákaz jim vyučovati pozbyl platnosti.*“ *Acta curiae Reginae Gradecensis* (5–7) 1945, s. 45.

vyznávané víře stejný osud. Dělicí linie mezi „národem“ a „církví“ sice nezmizela úplně, ztratila ale svůj negativní náboj, protože členové církve byli zároveň členy utlačovaného národa a – což je velmi podstatné – byli také tak chápáni. Došlo tak k určitému propojení, nebo spíše přijetí a vplynutí římských katolíků do československé společnosti.

Nechceme přitom přeceňovat pouze opakovaně zmiňovanou zkušenost setkávání katolických kněží i laiků s jinak smýšlejícími osobami ve vězení.²⁶¹ V letech nacistické diktatury – nacismus byl Piem XI. označen za novopohanství a jeho myšlenky neslučitelné s křesťanstvím²⁶² – v naprosté většině případů nebyli členové a představitelé římské církve v protektorátu pronásledováni na základě svého vyznání, nýbrž kvůli občanským postojům, zapojení do odbojové činnosti, poslechu zahraničního rozhlasu atd. Výjimky lze pochopitelně dohledat: kněží mohli být posláni do koncentračního tábora v Dachau za obsah kázání a na druhé straně se i v řadách katolíků našli spolupracovníci německých úřadů a gestapa. Poválečná obnova struktur římskokatolické církve (obsazení vakantních biskupství a opatství, obnovení výuky teologie a fungování teologických učilišť, návrat vězněných kněží do pastorage) proběhla rychlým tempem.

Změny v politickém spektru třetí republiky znamenaly pro katolickou církev oslabení jejího „politicko-společenského postavení ve státě (...). ČSL přestala být přímou politickou reprezentací katolické církve v českých zemích a na Slovensku neměla církev [po zrušení Hlinkovy ľudové strany] vůbec žádné politické zastoupení.“²⁶³

²⁶¹ Viz např. VODIČKOVÁ, Stanislava. *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk. Paměti patera Františka Štveráka, vězně nacistického a komunistického režimu*. 1. vydání. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. Dále jen VODIČKOVÁ, Stanislava. *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk*.

²⁶² Viz PIUS XI. Mit brennender Sorge. In *Antitotalitní encykliky*. 1. vydání. Praha: Krystal OP, 2015, s. 51–78, zejm. s. 55–56.

²⁶³ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 17. Dále jen DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků*. Dále srov. FIALA, Petr a kol. *Český politický katolicismus 1848–2005*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 196nn, 346nn.

17. Návrat orlickoústeckého děkana

17.1. Dvojí přivítání Václava Boštíka v Ústí nad Orlicí

Městský kronikář popsal příjezd Rudé armády do Ústí nad Orlicí následovně: „*Za ohromného jásotu a hlaholu kostelních zvonů projeli náměstí dva první pancéřové vozy se salvovými děly, které hrozivě trčely po obou stranách vozu. Lidé tomu říkají Stalinovy varhany.*“²⁶⁴ Václav Boštík, jemuž se podařilo pochod smrti přežít, společně s Antonínem Mládkem přijel 14. května 1945 do Prahy – odtud také pochází první poválečná fotografie v uniformě koncentračníka. První cesta vedla do pražského bytu Josefa Cibulky, převlékl se do zapůjčených civilních šatů a vydal se vlakem na cestu do Ústí nad Orlicí, kde se mu dostalo dvojnásobného spontánního přivítání.

První uvítání proběhlo 15. května, když ve večerních hodinách svolaly obyvatele do kostela zvony. Václava Boštíka přivítali u zadních lavic kostela administrátor Ignác Dovrtěl a kaplan Antonín Říkovský „*a pak šel děkan Boštík úplně prázdným, všemi reflektory zářícím, bohatě vyzdobeným kostelem k hlavnímu oltáři sám jediný. Krok jeho svižný jako býval, ale postava jeho útlá, útlá až k neuvěření. Nikdo ho nenásledoval. Nikdo nechtěl rušit tyto první jeho okamžiky shledání. A v tomto jeho mlčenlivém osamoceném uvítání bylo cosi dojemného.*“²⁶⁵ Poté v chrámu, který byl kromě bříz před svátkem Božího těla vyzdoben také prapory čtyř spojeneckých zemí, proběhla děkovná adorace se svátostným požehnáním, zpěvem Te Deum, státní hymny a svatováclavského chorálu.

Následující den, 16. května, projížděl v 10.30 hodin městem vlak s prezidentem Edvardem Benešem. Městský kronikář popsal všeobecné nadšení a navázal: „*Po odjezdu vlaku se pochodovalo s hudbou do města ke kostelu, kde byl radostně přivítán pan děkan V. Boštík, který se den předtím navrátil šťastně po tříletém utrpení z koncentračního tábora. Pan děkan prošel špalírem krojovaných dětí a dospělých a dojat děkoval za bouřlivé přivítání. Potom odešel průvod k domu p. Mládky měst. důchodního, který se také s p. děkanem vrátil z koncentračního tábora, byl radostně přivítán.*“²⁶⁶

V děkanském kostele pak byla v neděli 20. května 1945 (Boží hod svatodušní) sloužena děkanem Václavem Boštíkem děkovná mše svatá a zpíváno Te Deum „za osvobození vlasti“; kazatelem byl místní rodák a kanovník královéhradecké kapituly Karel Keppl.²⁶⁷ V rámci oslav zahájení výuky na školách 28. května pak děkan Václav Boštík promluvil k obyvatelům, kteří v průvodu přišli z náměstí maršála Stalina k místu, kde stával

²⁶⁴ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946, s. 484.

²⁶⁵ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I.*, s. 54.

²⁶⁶ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946, s. 492. Kronika uvádí Václava Boštíka též v připojeném v seznamu osvobozených politických vězňů.

²⁶⁷ Srov. *Tamtéž*, s. 494.

památník odboje. Obrátil se zde k dětem a „*dojemnými slovy vylíčil utrpení našeho národa za okupace a naznačil, co by čekalo naši mládež, kdybychom nebyli osvobozeni.*“²⁶⁸

17.2. Revoluční národní výbor, Místní národní výbor a kontinuita s předválečným uspořádáním a protektorátní přípravou

Symbolickým dokončením návratu Václava Boštíka zpět do Ústí nad Orlicí a také potvrzením kontinuity s předválečným obdobím se stalo jeho zvolení do národního výboru. Již 5. května 1945 se v Ústí nad Orlicí sešel Revoluční národní výbor, a to v budově děkanství, jeho členové²⁶⁹ fakticky převzali moc 8. května. Dne 29. května pak proběhly na náměstí volby do Místního národního výboru, po jejich skončení zazněla československá a sovětská hymna. Následující den se volili členové komise MNV – děkan Václav Boštík se stal jak členem šestatřicetičlenného výboru (dříve zastupitelstva), tak komise MNV (dříve městské rady) s dvanácti členy.²⁷⁰ Za pozornost stojí nejen přítomnost osob s koncentračnickou zkušeností v MNV, kteří byli podle kronikářova zápisu pozdravováni „nadšeným potleskem“, ale také výrazná kontinuita s předchozím stavem i představami v době trvání protektorátu. Krátce nato získal dne 16. července 1945 osvědčení o národní a politické spolehlivosti.²⁷¹ Později však již veřejné funkce nezastával a také v rámci místní organizace ČSL byl pouze řadovým členem.²⁷²

Poválečnou obnovou prošla také orlickoústecká organizace Československé strany lidové: začal fungovat její akční výbor, 1. června 1945 požádala Místní národní výbor o prostory pro kancelář v Třebovské ulici, kde dosud sídlila německá záložna, a o kancelářský nábytek německé firmy Klöckner. Žádost s bratrským pozdravem podepsal truhlář a funkcionář Václav Bíbus.²⁷³ MNV první žádosti vyhověl a druhé vyšel vstříc 7. června 1945.²⁷⁴

Přestože se období let 1945–1948 označuje za dobu „limitované demokracie“, z uvedeného dění těsně po skončení druhé světové války vysvítá na lokální úrovni města Ústí nad Orlicí silná kontinuita, a to v několika ohledech. Václav Boštík se znovu stal děkanem

²⁶⁸ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946, s. 497.

²⁶⁹ František Mývalt (předseda), Václav Bíbus, František Dvořák, Josef Neuwirth, Bohumil Pánek, Augustin Pražák, Antonín Šípek, Roman Škarka, Miloš Vrbický, František Vyhnálek a Josef Žabokrtský. Srov. Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946, s. 482.

²⁷⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 497–498. Dále srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I.*, s. 58.

²⁷¹ Osvědčení Místního národního výboru v Ústí nad Orlicí o národní a politické spolehlivosti pro Václava Boštíka ze dne 16. července 1945. *SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995)*, inv. č. 11956, sig. 463.5.

²⁷² Srov. Organizace lidové strany do roku 1948. OO – MV Ústí n. Orl. *Archiv bezpečnostních složek, objektový svazek arch. č. OB-185 HK*.

²⁷³ Srov. Žádost Akčního výboru ČSL MNV Ústí nad Orlicí zde dne 1. června 1945. *SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945), Strana lidová 1933–1943 (sci!)*, ka. 240, inv. č. 1225.

²⁷⁴ Srov. Přidělení místností Akčnímu výboru ČSL ze dne 7. června 1945. *Tamtéž*.

a tím byla zachována církevně-správní kontinuita. Zároveň se stal členem Místního národního výboru, čímž navázal na své předválečné působení v místní samosprávě. Tento národní výbor také do velké míry odpovídal představám o jeho složení, pocházejícím ještě z dob protektorátu. Emotivnost, rozsah a spontánnost uvítání „pana děkana“ nenese pouze prvek vítání duchovního správce jeho farností v kostele, nýbrž i uvítání „navrátilce z koncentračního tábora“ obyvateli města ve veřejném prostoru.

Události po vypjatém období existence protektorátu Čechy a Morava v mikro-historickém kontextu Ústí nad Orlicí potvrzují tezi o obnově církevních struktur,²⁷⁵ tezi o kontinuitě české komunální politiky v letech 1938 a 1945 a konečně také poznámku Josefa Miklíka, S.I.: „*Vytrpěli jsme v Terezíně mnoho a přece nelituji, že jsem tam byl. Vykonal jsem mnoho dobrého; naši činnost posoudil jeden z vynikajících vězňů slovy: ‚Rehabilitovali jste v očích českého člověka katolickou církev!‘*“²⁷⁶ Představitelé římskokatolické církve v čele s budoucím arcibiskupem Josefem Beranem byli – přes selhání jednotlivců – vnímáni jako součást českého národa, který trpěl útlak a hrozil mu úplný zánik. V této atmosféře se odehrávala zmíněná poválečná obnova církevních struktur (obsazování vakantních biskupských a opatských kateder, obnova církevní správy, školství atd.) a v tomto ohledu získala církev také značný kredit a společenské uznání.

17.3. Odsun Němců z Orlickoústecka

Papež Pius XII. a v návaznosti na něho také episkopát v Československu odmítal nehumánní krutosti spojené s odsunem německého a maďarského obyvatelstva i uplatňování principu kolektivní viny.²⁷⁷ Václav Bošík tak krátce po svém návratu z koncentračního tábora zaujal postoj, k němuž později vybízeli českoslovenští biskupové v prvním společném pastýřském listu ze dne 14. listopadu 1945: „*Když jsme sami trpěli, bylo to pro nás čestné a je to pro nás slávou; když bychom se dopustili samy křivdy, bylo by to pro nás vinou před Bohem a skvrnou před lidmi, a zahraničí by nám nezapomenulo. Ani stín ukrutnosti bývalých koncentračních táborů nás nesmí poskvřniti, protože historie má pronikavý zrak a v pozdějších létech by stavěla na pranýř každý přehmat tak, jako se dnes pranýřuje krutost táborů (...)*“²⁷⁸

²⁷⁵ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 63–67. Dále jen BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*.

²⁷⁶ MIKLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína* 1. vydání. Praha: Č.A.T, 1945, s. 82.

²⁷⁷ Srov. ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření*, s. 75–80.

²⁷⁸ Společný pastýřský list episkopátu republiky o současných nejnaléhavějších otázkách českých katolíků. In *tamtéž*, s. 110–111.

Výše konstatované otupení hran mezi církví a národem s sebou neslo také schvalování postupu vůči německému obyvatelstvu ze strany křesťanů,²⁷⁹ tj. schvalování radikální očisty národa od cizích prvků.²⁸⁰ V Ústí nad Orlicí vznikl internační tábor pro Němce z města i z širokého okolí,²⁸¹ sloužil zároveň jako sběrný pro německé obyvatelstvo, internované v menších táborech regionu.²⁸² V táboře byl od začátku května 1945 internován také sedlák, vyučující na rolnických školách a především bývalý starosta obce Oldřichovice přiléhající k Ústí nad Orlicí Karl Hübl. Podle obžaloby v roce 1938 souhlasil s přičleněním malé obce Jiříkov k Německé říši, jednalo se asi o 50 domů a přibližně 300 obyvatel. Na jaře roku 1946 poskytl vedle zaměstnankyně statku a dělníka z Jiříkova pozitivní svědectví o Karlu Hüblovi také Václav Boštík, čímž mu umožnil opustit Československo společně s rodinou.²⁸³

Přístup ke konkrétnímu člověku kontrastuje s mladším prohlášením děkana Václava Boštíka. Na své věznění sice děkan Václav Boštík později údajně vzpomínal jako na období, kdy „trpěl pro vlast“²⁸⁴ a příliš se k němu nevracel, k Němcům obecně ovšem zřejmě zachovával obdobný postoj jako velká většina poválečné společnosti. Na začátku roku 1954 podle okresního církevního tajemníka řekl v diskusi o mezinárodní situaci, že nevěří Němcům

Dne 16. listopadu 1945 byl vypracován Pamětní spis katolických biskupů československé vládě Československé republiky, v němž biskupové apelovali: „*Nedá se srovnati s křesťanským cítěním a s dobrým jménem našeho národa, jak se někdy zachází s Němci a také s Maďary, zvláště ze strany některých podřízených orgánů. (...) Proto snažně žádáme, aby vláda republiky chránila tato přirozená práva Němců a Maďarů proti přehmatům neodpovědných a lehkomyslných živlů.*“ Pamětní spis katolických biskupů československé vládě Československé republiky. In *tamtéž*, s. 112–113.

²⁷⁹ Radikální postoj je patrný např. v VODIČKOVÁ, Stanislava. *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk*, passim.

²⁸⁰ Viz FROMMER, Benjamin. *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010.

²⁸¹ Viz SKŘIVÁNEK, Milan. *Odsun Němců ze Svitavska 1945–1947*. 1. vydání. Hradec Králové: Historický klub – pobočka Hradec Králové, 1995, zejm. s. 9–22, 54–59 a 80–81.

²⁸² Srov. PADEVĚT, Jiří. *Krvavé léto 1945. Poválečné násilí v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Academia, 2016, s. 482. Publikace podává pouze charakteristiku tábora; násilná úmrtí nebo jiné excesy, jimž se autor věnuje, na území města Ústí nad Orlicí – na rozdíl od mnoha obcí a měst v okrese – nezaznamenává. Během existence protektorátu se osamostatnila městská část Hylváty, k čemuž kronikář města poznamenal: „*14. května 1945. (...) Obec Hylváty zato byla dnešním dnem zase k Ústí připojena a dosazen tam byl zatím český zmocněnec. Přirozeně že vojsko rudé armády v Hylvátech jako všude mezi Němci bez slitování oplácelo zločiny, které Němci prováděli v Rusku, takže v důsledku toho 52 Němců v Hylvátech ztratilo život sebevraždou. Celé rodiny takto skončily. V jednom bytě zastřelil Němec dr. Schwarz 10 lidí a sebe. (...) Při té příležitosti poznamenávám v roce 1938 měly Hylváty 1 816 obyvatel, z toho bylo 54% Čechů. Po záboru se vystěhovalo z Hylvát 502 Čechů a zbytek 493 Čechů zůstal tam po celou dobu okupace. Během války měla obec průměrně 1450 obyvatel a počátkem roku 1945 bylo tam 916 Němců. Na frontách padlo 42 hylvátských Němců. 24. července 1945 byla obec přičleněna zase k Ústí. Národní výbor byl zrušen a veškerá správa přenesena do města. Protivně Hilbetten středisko venkovského nacismu zmizelo a je z toho Ústí nad Orlicí II. Hylvátští Němci během války projevovali nesmírné sebevědomí a zupnost a nyní vzali odplatu.*“ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1937–1946, s. 490–491.

²⁸³ Srov. CIHLÁŘ, Jiří. *Starosta Oldřichovic Karl Hübl. Sedlák, spisovatel a politik*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2006, s. 40–41. Viz též CIHLÁŘ, Jiří. *Sudetoněmečtí demokraté, antifašisté a Orlickoústecko*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003. Pro širší kontext viz NEČAS, Jaroslav. *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945–1948 a jeho ohlas v dobovém tisku*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2011. Dostupné 27. 1. 2017 z <https://is.muni.cz/th/261061/ff_b/MLS_Hradec_Kralove_a_jeho_ohlas_v_tisku.pdf>. Zde též přehled regionální literatury.

²⁸⁴ Dle rozhovoru s Mgr. Věrou Sekotovou, dlouholetou kronikářkou města Ústí nad Orlicí, ze dne 16. 1. 2008.

jejich snahu o mír a že ke snahám o sjednocení je vede snaha vymanit se z okupace a realizovat odvetu: „*To jsou Němci, a ti jsou stejní jak na západě tak východě. Jsou to prušáctí militaristé a na jejich převýchovu je potřeba nejméně 20 let.*“²⁸⁵

²⁸⁵ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. ledna 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

18. Pastorační působení v okresním městě ve druhé polovině 40. let 20. století

Prožívali běžní farníci v Ústí nad Orlicí poválečné období jako obnovu církve v opětovně ustaveném Československu? Ačkoliv nemuseli znát obsah posledních dvou encyklik papeže Pia XII. – *Mystici corporis* o tajemném těle církve (1943) a *Mediator Dei* o posvátné liturgii (1947) – zažívali ze strany děkana Václava Boštíka vědomé používání liturgie a liturgického prostoru jakožto pastoračního nástroje. Právě k tomu ve druhém jmenovaném okružním listu hierarchii vybízel: „*Všemožně též těmi prostředky a těmi pomůckami, které vaše moudrost uzná za nejvhodnější, usilujte o to, aby klérus a lid byli jedna mysl a jedna duše: a kéž se křesťanský lid tak činně účastní liturgie, aby se vskutku stala posvátným úkonem, jímž kněz, který se stará o duše především ve své farnosti, spolu se shromážděným lidem vzdává věčnému Bohu náležitou bohopoctu.*“²⁸⁶ V celé encyklice pak papež zdůrazňuje, že „*především je naléhavě nutno, aby křesťané žili liturgickým životem.*“²⁸⁷

Členové farnosti byli po návratu děkana Václava Boštíka do úřadu duchovního správce svědky plynulého navázání na předválečné projekty a rozvíjení projektů nových, mohli tedy i osobně prožívat onu výše zmiňovanou „obnovu struktur“. Ještě v průběhu druhé světové války došlo v Ústí nad Orlicí ke změně kaplana: v roce 1943 přišel Antonín Říkovský,²⁸⁸ který zde působil do roku 1946. Poté působili na zdejším kaplanském místě Otto Šrůtek²⁸⁹ a Rudolf Seidl.²⁹⁰ Orlickoústecká farnost v čele s navrátilivším se děkanem Václavem

²⁸⁶ PIUS XII. *Encyklika o posvátné liturgii Mediator Dei*. 1. vydání. Brno: Museum, 1948, čl. 197.

²⁸⁷ *Tamtéž*, čl. 195.

²⁸⁸ **R. D. Antonín Říkovský** (1914–1980) přijal kněžské svěcení 29. června 1940, před příchodem na kaplanské místo v Ústí nad Orlicí působil jako kaplan ve Vysokém Mýtě. Slečna Ludmila Ehlová jej popisuje jako „*velmi oblíbeného kaplana*“ a uvádí jej mezi lidmi, kteří „*dobře se starali o osiřelé děkanství[,] když děkana Boštíka Němci zavřeli.*“ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 44 a 45.

„*V roce 1946 odešel Antonín Říkovský do Hostinného, kde se stal administrátorem a poté i děkanem, v roce 1948 postoupil na místo sekretáře vikariátu. Okresní církevní tajemník jej hodnotil „jako jednoho z nejreakčnějších duchovních na okrese, který je slepě oddán biskupovi. Neunikl mu ani fakt, že Říkovský jako jediný duchovní na okrese nemá v kanceláři obraz prezidenta Gottwalda. Děkan si však odmítl obraz opatřit, dokud to nedostane oficiálně nařídí* [což je zajímavý doklad uplatňování legalistického přístupu u kněze, viz dále – poznámka M. S.]. *Svou zprávu o Říkovském končil pohrůzkou, že Říkovského za jeho nepřátelství „při první příležitosti, kterou nám poskytnete, odměníme.“*“ Antonín Říkovský byl roku 1952 v souvislosti s činností jocistické mládeže zatčen a následujícího roku odsouzen k 18 měsícům vězení. Většinu trestu strávil ve vyšetřovací vazbě, namísto plánované malé obce poté nastoupil jako administrátor děkanství ve Dvoře Králové nad Labem a od roku 1961 působil jako vikář trutnovského vikariátu. Postup v církevní kariéře byl umožněn závazkem spolupráce s StB, podepsaným roku 1956. Srov. KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2015, s. 37. Dále jen KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce.

²⁸⁹ **R. D. Otto Šrůtek** (1922–2008) přijal kněžské svěcení 29. června 1947, jako kaplan působil nejprve v Ústí nad Orlicí, poté v Pardubicích a Přelouči. Duchovním správcem byl ve Zdechovicích, Kladrubech nad Labem, Lipoticích, Cholticích a Turkovicích. Závěr života strávil emeritní zdechovický farář v kněžském domově ve Staré Boleslavi. Byl nositelem titulů biskupský notář, osobní děkan a čestný konzistoriální rada.

²⁹⁰ **R. D. Rudolf Seidl** (1921–2007) přijal kněžské svěcení 29. června 1947, jako kaplan působil nejprve v letech 1947–1955 v Litomyšli a poté v letech 1955–1961 v Ústí nad Orlicí. Duchovním správcem byl v Horních

Boštíkem prožila během roku 1947 dva významné impulsy, které u jejích členů mohly potvrzovat výše uvedenou tezi o přijetí kontinuity s předválečným obdobím. U příležitosti 950. výročí mučednické smrti svatého Vojtěcha putovala po Československu jeho lebka, uložená v průhledné schráně z křišťálu a slonové kosti podle návrhu architekta Jana Sokola. Ve dnech 3.–4. května mohli relikvii uctít také občané Ústí nad Orlicí. Automobil s relikvií doprovázela čestná stráž Orlů na motocyklech; na hranicích města byl ostatek slavnostně uvítán vikářem Václavem Sokolem, děkanem Václavem Boštíkem, kněžstvem, předsedou MNV, předsedou ONV a občany z města i okolí. Lebka byla umístěna na nosítka a nesena městem do kostela slavnostním průvodem se státním praporem v čele. Ve zcela zaplněném kostele pak proběhla pobožnost. Relikvie byla uctívána na zvlášť upraveném místě před oltářem Panny Marie Oustecké, děkan Václav Boštík pronesl kázání a poté jí ve vchodu kostela požehnal. Lidé se s ostatky rozloučili po nedělní mši svaté.²⁹¹

Dne 6. července 1947 slavil v děkanském kostele primiční mši svatou novokněz z Ústí nad Orlicí, Václav Jakubec.²⁹² Na primiční obrázek zvolil výrok svatého Řehoře Velikého: „*Modlete se, věřící, za nás kněze, abychom působili požehnaně.*“ Farnost zažila velkou slavnost, která začínala v rodném domě primicianta nedaleko kostela, kam jej uvedl děkan Václav Boštík.²⁹³ V kněžském semináři pobývali po druhé světové válce tři mladí muži, spojení s Ústím nad Orlicí:²⁹⁴ vedle Václava Jakubce ještě Josef Kacálek²⁹⁵ a Jindřich Stránský. Josef Kacálek pocházel z Výprachtic, ale v případě Jindřicha Stránského farnost očekávala primiční slavnost v blízké budoucnosti (viz dále).

Dne 11. srpna 1947 obdržel děkan Václav Boštík, člen Svazu osvobozených politických vězňů v zájmové skupině katolické kněžstvo, dvě vyznamenání – Československý válečný kříž 1939 a Medaili za zásluhy I. stupně.²⁹⁶ Ve zdůvodnění se uvádí členství

Heřmanicích, Výprachticích, Valteřicích a Čenkovicích. V roce 1994 se stal sídelním kanovníkem nově vzniklé kolegiální kapituly u kostela Povýšení svatého Kříže v Litomyšli. Závěr života strávil v charitním domově Generál Laudon u Lanškrouna.

²⁹¹ Zpracováno podle zvláštní přílohy 950. jubileum svatovojtěšské – uvítání sv. ostatků v Ústí nad Orlicí 3.–4. V. 1947. Vlepeno v EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 57

²⁹² **R. D. Václav Jakubec** (1923–2004) přijal kněžské svěcení 29. června 1947, vojenskou službu strávil u PTP, jeho pastorační působení je spojeno především s místem administrátora a děkana v Heřmanově Městci.

²⁹³ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 61–62.

²⁹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 45.

²⁹⁵ **R. D. Josef Kacálek** (1922–1997) přijal kněžské svěcení 29. června 1947, pocházel z obce Výprachtice a v Ústí nad Orlicí strávil část dětství a mládí. Z důvodu hrozícího uvěznění kvůli rozšiřování pastýřských listů a oběžníků Josefa kardinála Berana se v letech 1950–1959 skrýval na samotě Zabylí u Poniklé, po prozrazení byl v letech 1959–1960 vězněn ve Valdicích. Do roku 1968 zůstal bez státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti a vykonával dělnické profese, poté dlouhodobě působil jako administrátor a posléze děkan v Lanškrouně a ve zdejší děkanském kostele je mu věnována pamětní deska. Aktivně byl zapojen do jocistického i skautského hnutí (známý pod skautským jménem Dikobraz).

²⁹⁶ Srov. Návrhy na udělení Československého válečného kříže a Medaile za zásluhy I. stupně – Václav Boštík. Záznam z kartotéky vyznamenaných osob – Václav Boštík. *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv*. Kopie dokumentů v soukromém archivu autora.

v Ústředním vedení odboje domácího, distribuce ilegálního časopisu, podpora rodin zatčených, podpora činnosti ilegální skupiny a také obsah kázání.²⁹⁷ Dokumentaci návrhu potvrzenou členy odbojové skupiny podepsal tehdejší předseda svazu, arcibiskup Josef Beran.

Když poválečné Československo převzalo do svého právního řádu nařízení exilové vlády o výše uvedených vyznamenáních, staly se jeho součástí definice oprávněných nositelů. Československý válečný kříž 1939 příslušel mimo jiné „jako viditelné vyznamenání těm československým občanům ve vlasti (...), kteří se zúčastnili boje, vzplanuvšího v r. 1939, a prokázali v něm vynikající a úspěšný čin výkonný nebo velitelský, při němž byli osobně vystaveni nebezpečí života nebo život obětovali.“²⁹⁸ Členstvím v odbojové skupině s armádním zastřešením se odbojář Václav Boštík stal *de facto* vojákem, protože „československá vojenská medaile za zásluhy o dvou stupních zřizuje se jako vojenské vyznamenání pro příslušníky československé armády za vynikající vojenské činy mimo boj.“²⁹⁹ Udělením dvou vyznamenání v horkém létě roku 1947 byla potvrzena a symbolicky vyjádřena pozice děkana Václava Boštíka jako člena odboje proti nacistům a jeho punc přeživšího koncentračního tábora a věznic.

Zároveň se světskými poctami dosáhl děkan Václav Boštík ve druhé polovině 40. let také posunu v rámci klerického *cursus honorum*, který měl podle všech předpokladů ještě pokračovat. Ke dni 1. září 1946 byl jmenován druhým sekretářem vikariátu Lanškroun; v úřadu vikáře pokračoval Václav Sokol z Jablonného nad Orlicí a prvním sekretářem se stal Josef Flegr z Dolní Dobrouče, oba věkově i služebně starší kněží, osobní děkani a čestní konzistorní radové.³⁰⁰ Krátce poté, na začátku roku 1947, obdržel děkan Václav Boštík titul biskupského notáře.³⁰¹ Padesátiletý duchovní správce v Ústí nad Orlicí tak po věznění a pobytu v koncentračním táboře zaznamenal jednak potvrzení předcházejících pozic (návrat na místo děkana, lokální politika), jednak nepopiratelný vzestup v církevním i společenském žebříčku, přičemž se obě roviny vzájemně doplňovaly.

²⁹⁷ Z údajů zřejmě vychází i pozdější a níže citované záznamy o odbojové činnosti děkana Václava Boštíka včetně nesprávného údaje o věznění v Landsbergu do konce druhé světové války. Konkrétní „výroky pronesené z kazatelny“ ani informace k pokusu o záchranu židovských obyvatel Ústí nad Orlicí se zde nenacházejí. *Tamtéž.*

²⁹⁸ Vyhláška ministra vnitra č. 41/1946 Sb., ze dne 26. ledna 1946 o platnosti nařízení vlády republiky Československé ze dne 20. prosince 1940, č. 4/1941 Úř. věst. čsl., se zřizuje Československý válečný kříž z r. 1939, Stanovy Československého válečného kříže z r. 1939, čl. 1. Dostupné 21. 1. 2017 z <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=42&r=1946>>.

²⁹⁹ Vyhláška ministra vnitra ze dne 23. března 1946 o platnosti nařízení vlády republiky Československé ze dne 20. dubna 1943, č. 5 Úř. věst. čsl., jímž se zřizuje Československá vojenská medaile za zásluhy, Stanovy Československé vojenské medaile za zásluhy, čl. 1. Dostupné 21. 1. 2017 z <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=13254&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>.

³⁰⁰ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 9 (1946), s. 152.

³⁰¹ Srov. *Ordinariátní list královéhradecké diecéze* 1 (1947), s. 23.

VII. DĚKAN, STATUTÁRNÍ ZÁSTUPCE FARNOSTI (1949–1961)

19. Nová situace římskokatolické církve v Československu po únoru 1948 a po říjnu 1949

19.1. Stalinismus v Československu – zápas s hierarchickou strukturou (1948–1953)

Komunistická strana Československa, která se v únoru 1948 stala nezpochybnitelným hegemonem, resp. systémově prosadila svou již dříve získanou hegemonii, započítávala mezi své hlavní protivníky římskokatolickou církev. V období stalinismu probíhala v Československu na několika úrovních veřejná, halasná, státem organizovaná proticírkevní kampaň, přestože vyznávat víru bylo ústavně zakotveným právem.³⁰² Otevřeně, až pompézně vedená kampaň proti katolické církvi (a nejen proti ní) do tohoto úseku dějin komunistických diktatur neodmyslitelně patří, protože „*nastolení či porážka totalitních režimů byly vždy provázeny redefinicí toho, co by mělo být zapomenuto, a co by naopak mělo být uchováno ve vzpomínkách jednotlivců.*“³⁰³

Mezi únorem 1948 a březnem 1949 sice probíhala oficiální jednání mezi československou vládou a episkopátem a ve svatovítské katedrále bylo po zvolení Klementa Gottwalda prezidentem slouženo *Te Deum*, zároveň ale vstoupily v platnost první útlaková opatření vůči katolickému tisku a výuce náboženství na školách (zákon o jednotné škole). Po aféře s odposlouchávacím zařízením při jednání biskupů ve Sterém Smokovci odmítli nejvyšší představitelé římskokatolické církve dále jednat o *modus vivendi* a veřejně deklarovat souhlas se změnami po únoru 1948.³⁰⁴

První fáze proticírkevního tažení se soustředila na rozštěpení římskokatolické církve a vytvoření národní církve pomocí tzv. Katolické akce, na niž reagovali jak biskupové

³⁰² Srov. Zákon 150/1948 Sb. Ústavní zákon ze dne 9. května 1948, § 16. Dostupné 18. 1. 2017 také z <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html> Dále jen Ústava 1948.

³⁰³ ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. In *Historická sociologie* 1 (2010), s. 9–29, zde s. 10. Dostupné 18. 1. 2017 také z <http://www.historicka.sociologie.cz/docs/01_2010/kolektivni_pamet.pdf?phpMyAdmin=tEAgvVdYp3Qikb07agfL0FOO18a>.

³⁰⁴ Jedná se o veřejné vyjádření loajality připravené úředníky Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) a schválené Gottwaldem z 11. března 1951. Text obsahuje formulaci, že představitelé římskokatolické církve „bez výhrad“ přijímají zákony a předpisy týkající se katolické církve v ČSR. Zúčastnění (Mořic Pícha, Štěpán Trochta, Štefan Onderko, Antonín Stehlík, Jozef Čárský a Ambróz Lázik) následující den složili slib věrnosti Československé republice. Srov. HNILICA, Pavol Mária. *Náboženské problémy v krajine ovládané komunistami*. 1. vydanie. Trnava: Dobrá kniha, 2006, s. 96.

„*Jestliže však byli biskupové jednotní v názoru, co mají obhajovat při vyjednávání s představiteli státní moci, lišili se v mínění o vhodnosti postupu, který by se měl zvolit k dosažení jejich cílů.*“ HALAS, František X: *Fenomén Vatikán*, s. 597. K tématu podrobněji KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1993, s. 126–150. Dále jen KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*. Dále srov. DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou. 20 let svobody 1989–2009*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 100.

pastýřským listem,³⁰⁵ tak papež exkomunikačními dekrety.³⁰⁶ Legislativní rovina zahrnovala podřízení církve a církevních společenství státnímu dohledu³⁰⁷ a likvidaci jejich hospodářské samostatnosti (tzv. církevní zákony a následná usnesení vlády a vyhlášky ministrů na ně navázané), zákon o právu rodinném zrušil občanskou účinnost církevní formy sňatku³⁰⁸ a církev již nemohla vést matriky.

Velmi důsledně postupoval československý stát proti českým a moravským biskupům, které v čele diecézí vystřídal kapitulní vikáři a konzistorní vládní zmocněnci. Naopak bez příslušného legislativního rámce proběhl zásah vůči mužskému řeholnímu životu (akce K, jíž předcházely procesy s představiteli komunit).³⁰⁹ Postup vůči ženským řeholím se zastavil u akce Ř (internace sester, zařazení do výroby, postupné odvolávání řeholnic z nemocnic

³⁰⁵ Biskupové odsoudili schizmatickou organizaci ve společném pastýřském listě „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“ takto: „*Prohlásili jsme a znovu prohlašujeme, že tato nepravá Katolická akce je hnutí rozkolné a každá účast na něm a spolupráce musí být stíhána církevními tresty. Inspirátoři a svolavatelé upadli již ipso facto do exkomunikace (...)*.“ Pastýřský list biskupů a ordinářů ČSR o spolupráci církve a státu. In *Pastýřské listy 1945–2000*, s. 72–74, zde 72. Veřejné čtení tohoto dokumentu či jeho distribuce znamenala zahájení první vlny uvěznění kněží, zatím na relativně omezenou dobu.

³⁰⁶ Srov. RÁZEK, Adolf. Exkomunikační dekrety. In *Securitas imperii* 11 (2005), s. 135–195, zde s. 168–170. Dále jen *Securitas imperii* 11. O tom, že komunistickému vedení státu nebylo vydání exkomunikačních dekretů zcela lhostejné, svědčí kromě jiného³⁰⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. září 1949: „*Katolický duchovní, který uskutečňuje cíle vatikánského exkomunikačního dekretu tím, že odepre udělit příslušníku katolické církve svátosti nebo provést náboženský úkon proto, že je členem nebo příznivcem KSČ, je vinen zločinem velezrady podle § 1, odst. 1, písm. c) zák. č. 231/1948 Sb.*“ *Rozhodnutí Nejvyššího soudu 51/19 Sb ze dne 30. září 1949*. Dostupné 18. 1. 2017 z WWW <<http://spcp.prf.cuni.cz/judikat/judikat1.htm>>.

³⁰⁷ *Zákon 217/49 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní*. Dostupné 18. 1. 2017 také z WWW <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1949/sb67-49.pdf>>. Viz KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 94–111. *Nové církevní zákony*. 1. vydání. Praha: Státní úřad pro věci církevní, 1949. Na Slovensku vznikl Státní slovenský úřad pro věci církevní s obdobnou strukturou.

³⁰⁸ *Zákon 265/1949 Sb.* Dostupné 18. 1. 2017 také z WWW <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1949/sb86-49.pdf>>.

³⁰⁹ Úvahy o zásahu proti řeholím se objevují v jednání ÚV KSČ již v srpnu 1949, konkrétní obrysy získala akce K v lednu 1950. Základní příručky k problematice pronásledování společností apoštolského života v průběhu komunistického totalitního panství VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1946–1964*. 1. vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2004. Dále jen VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací*. VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu 1948–1989. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. 1. vydání. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2005. Dále jen VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu*. K plánu SÚC na postup proti klášterům viz BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ Milena – KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951. I. Církevní komise ÚV KSČ (církevní šestka). Duben 1949–březen 1950*. Brno: Doplněk, 1994, s. 410. Dále jen *Církevní komise*.

Stručně k jednotlivým společnostem apoštolského života JIRÁSKO, Lubomír. *Církevní řády a kongregace v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Fénix, 1991. Podrobně k jednotlivým společnostem apoštolského života a k jejich představitelům BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností v českých zemích 1. Řády rytířské a křížovníci*. 1. vydání. Praha: Libri, 2002. TENTÝŽ. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností v českých zemích 2/1. Řeholní kanovníci*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. TENTÝŽ. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností v českých zemích 2/2. Mnišské řády*. 1. vydání. Praha: Libri, 2004. TENTÝŽ. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností v českých zemích 3/1. Žebravé řády*. 1. vydání. Praha: Libri, 2006. TENTÝŽ. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností v českých zemích 3/2. Žebravé řády*. 1. vydání. Praha: Libri, 2007. TENTÝŽ. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností v českých zemích 3/3. Řeholní klerikové*. 1. vydání. Praha: Libri, 2008. TENTÝŽ. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích 3/4. Řeholní klerikové (jezuité)*. 1. vydání. Praha: Libri, 2012.

a zákaz noviciátu) a akce B (zákaz ženských řeholí), která nakonec nebyla uskutečněna (počítalo se s pozvolným vymizením řeholního způsobu života ze společnosti).³¹⁰ Kromě výše popsaných zásahů vzniklo pro nižší klérus Mírové hnutí katolického duchovenstva,³¹¹ stát navíc kontroloval a omezoval studium teologie a formaci ke kněžství a centralizoval je v Litoměřicích a v Bratislavě.³¹² V souvislosti s dřívějším studiem Václava Boštíka v Římě stojí za pozornost tvrdý postup vůči alumnům a absolventům římské koleje Nepomucenum, iniciovaný církevní šestkou.³¹³

19.2. Období budování tzv. lidové demokracie – začátek zápasu s vírou (1953–1960)

Římskokatolická církev zůstala i po roce 1953 „nepřítelem číslo jedna“ a cíle proticírkevní politiky se taktéž nezměnily, proměnou ovšem prošly prostředky. Vedle doznívající veřejné kampaně se důležitějším a z dlouhodobého hlediska také mnohem účinnějším se stal administrativní útlak, ateizační politika a hrozba postihem.³¹⁴ Přehodnocení

³¹⁰ Srov. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 181–182. Dále srov. TESÁŘ, Petr. Ženské řehole v období totalit. In VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu*, s. 19–58, zde s. 24.

³¹¹ JAKUBČIN, Pavol. Mírové hnutí katolického duchovenstva. In *Salve* č. 1, 2011, s. 33–50, zde 33. Dále jen JAKUBČIN, Pavol. MHKD.

³¹² „Pro potřeby katolické církve v českých zemích existovaly v l. 1945–1948 čtyři různé typy teologického studia: teologické fakulty, diecézní bohoslovecká učiliště, řádová bohoslovecká učiliště a neškolské formy teologického studia.“ Zásahy proti teologickému vzdělávání ze strany státu lze sledovat od dubna 1949, „proces zestátnění byl dovršen v roce 1950.“ „Fakulty byly právně zřizovány jak církví (...), tak i státem. Finančně je vydržoval stát. Studovali na nich nejenom seminaristé příslušné diecéze, ale i vybraní bohoslovci jiných diecézí, řeholníci a laici. Diecézní bohoslovecká učiliště byla vždy přidružena k diecéznímu semináři a jednalo se o církevní ústavy určené ke vzdělávání seminaristů. Stát nicméně vydržoval příslušné profesory stejně jako i představené semináře. Řádová bohoslovecká učiliště byla zřizována příslušnou řeholí pro potřeby vlastního dorostu.“ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 43 a 67. Dále jen NOVOTNÝ, Vojtěch. *KTF 1939–1990. Teologické vzdělávání v roce 1948*: a) teologické fakulty: Praha, Olomouc; b) diecézní bohoslovecká učiliště: Litoměřice, České Budějovice, Hradec Králové, Brno; c) řádová bohoslovecká učiliště: Obořiště (redemptoristé), Olomouc (dominikáni), Praha (kapucíni), Olomouc (kapucíni), Přestavky a Osek u Duchova (salesiáni), Děčín nad Labem (jezuité), pouze formálně také Kroměříž (františkáni); d) neškolské formy teologického studia: např. Studium catholicum navázané na Katolickou akci. *Tamtéž*, s. 47–50 a 58. Vojtěch Novotný přináší zřejmě poprvé úplný seznam vzdělávacích institucí v tomto období. Dále srov. seznamy počtu studentů katolické teologie v roce 1948. *Tamtéž*, s. 57. NOVOTNÝ, Vojtěch. *KTF 1939–1990*, s. 145nn. K tajnému studiu teologie v letech 1950–1989 viz NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu*, s. 45 – 95.

Profesor katolické dogmatické teologie vysvětluje tento postup následovně: „(...) Rudý totalitní režim teologii nepotřeboval, nechtěl a likvidoval. Faktem je, že zmíněný režim vystupoval nejostřeji právě proti katolické teologii. Proč asi? Odpověď je prostá: žádný totalitní, ideologický a z hlediska víry v živého Boha idolatrický systém, jenž je zločinem povýšeným na státní zřízení, nemůže vystát člověka důsledně žijícího v pravdě (...).“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 12.

³¹³ Papežská kolej Nepomucenum v Římě byla Státní bezpečností chápána jako místo zajišťující spojení mezi československým episkopátem a Vatikánem. Církevní komise ÚV KSČ schválila (na podnět tzv. pokrokových kněží) zákaz vysílání dalších bohoslovců na studia do zahraničí a znemožnění návratu těch, kdo tam v této době byli. Srov. *Církevní komise*, s. 128 a 132.

³¹⁴ Srov. HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*, s. 601. STRÍBRNÝ, Jan. *Katolická církev čtyřicet let pod komunistickou mocí*. In *Salve* 1 (2011), s. 151–156, zde s. 153. SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 147

tohoto přístupu vycházelo z přesvědčení vrcholných komunistických orgánů i Státního úřadu pro věci církevní, že „*problém církve je z mocenskopolitického hlediska vyřešen a že režimu nehrozí z této strany žádná nebezpečí.*“³¹⁵ Postupy se více zaměřily na vykořenění náboženské víry a cit pro posvátno v náboženském slova smyslu vůbec, proto můžeme období po roce 1953 v Československu nazývat zápasem s vírou jeho obyvatel.³¹⁶

Hlavními nástroji zápasu s vírou se stala výuka náboženství (od školního roku 1952/1953 nepovinný a neklasifikovaný předmět s povinností odevzdat přihlášku řediteli školy, vytačení laických katechetů ze škol,³¹⁷ v rámci KSČ přesvědčovací aktivity k nepřihlašování dětí³¹⁸) a nové civilní obřady komunistického politického náboženství³¹⁹ doprovázející významné okamžiky (vítání občánků, změny názvů dní v kalendáři apod.).³²⁰ Ateistická propaganda včetně veřejného prostoru, estetizace symbolů a festivit měla víru potlačit nebo zatlačit do soukromé sféry.³²¹

³¹⁵ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 163.

³¹⁶ Uvedené období bývá nazýváno nejčastěji „zápas o věřící“ (Jaroslav Cuhra, Karel Kaplan, Martin Weis). Vhodnějším termínem se ovšem zdá být „zápas s vírou“. Komunistické totalitní panství nespádalo totiž boj o konkrétní lidi (ti byli ke státu připoutáni už prostým faktem obývání jeho území), nýbrž se snažilo změnit jejich osobní přesvědčení.

³¹⁷ Srov. TRETERA, Jiří Rajmund. Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950. In STRÍBRNÝ, Jan – HANUŠ, Jiří (eds.). *Stát a církev v roce 1950*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 21–33, zde s. 28. WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů*, s. 73. DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 64–66.

³¹⁸ K tématu religiozity členů KSČ v jihočeském regionu viz WEIS, Martin. Ty ještě věříš, soudruhu. In *Studia theologica* 1 (2009), s. 60–69. Příspěvek dokládá také obrovský zájem komunistů získat mládež: „*Ve výchově mládeže má velký význam důsledný boj proti náboženskému tmářství a pověřám. Ústřední výbor ve zvláštním usnesení o zesílení atheistické výchovy zejména vyzdvihl aktuálnost boje proti náboženským přežitkům mezi mládeží. Víme, že právě na mládež se v poslední době soustřeďuje nepřátelská agitace církví. Přes časté zdůrazňování jsme právě mezi mládeží mnoho neudělali a teprve v současné době začínáme mezi mladé lidi pronikat. Chceme zdůraznit, že při plnění usnesení byra krajského výboru o atheistické výchově je orientace na mládež hlavní věcí.*“ Referát Lubomíra Štrougala na závěr Krajského aktivu v Českých Budějovicích ze dne 29. března 1959. *Tamtéž*, s. 65.

³¹⁹ „*Bolševická církevní politika se v Rusku obrátila proti pravoslavné církvi o něco dříve. Otevíraly se hroby a relikviáře a mnoho relikvií bylo zničeno. Vyhazování a ničení kostí mělo být důkazem pomíjivosti náboženství. V Rusku existovala od pradávna posvátná tradice uctívání tělesných ostatků mrtvých. (...) Není bez ironie, že bolševici, když přišlo na věc a potřebovali uchovat památku revoluce, sáhli zpět ke kultu relikvií, když nabalzamovali Lenina a vystavili jej k uctívání. (...) Až k formám sekulárního zbožštění šel v náboženském uctívání svých vůdců maoismus. Existují v něm všechny prvky náboženství a kultu, jakož i svatého učení spojeného se systematickou katechezí. Nejen to, že kolem Mao Ce-tunga vznikl sluneční kult podle všech pravidel (...), ale jeho spisy si v průběhu času získaly kanonickou platnost.*“ MAIER, Hans. *Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 13–14.

Kromě výše citovaných pohledů historiků zmiňme také náhled katolického teologa, který se s nimi v zásadě shoduje: „*Lze říci, že stalinismus v mnohém kopíroval určité formy převzaté z křesťanství: moskevský diktátor byl v zásadě ‚papežem‘ světové internacionály, sjezdy byly ‚koncily‘, prvomájové průvody byly procesemi s ‚ikonami‘ představitelů komunistického hnutí. Břežněvovský reálný socialismus zase upadal do panteistického materialismu, přičemž přetrvával kult neomylné strany a pozitivisticky pojímané vědy, která byla ve skutečnosti nuceně poplatná ‚idolu‘ marxistických teorií.*“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 73. Dále jen POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*.

³²⁰ WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů*, s. 80–91.

³²¹ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 175. HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 155–158. Dále jen HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*.

20. Pastorační působení v okresním městě od konce 40. do konce 50. let 20. století

20.1. Liturgie a architektura – péče o detail

Václav Boštík v oblasti liturgie pozoruhodným způsobem kombinoval zcela tradiční prvky katolické zbožnosti (eucharistická či mariánská úcta), prvky navázané na Ústí nad Orlicí (Cecilská hudební jednota a chrámová hudba) a prvky výrazně inovativní (plán stavby nového kostela a úpravy stávajícího prostoru odpovídající výzvam liturgického hnutí ve světě).

Velkolepé projekty, jakým byl kupříkladu stožár na vlajku na dvoře děkanství (1935–1936) nebo vstupní dveře do kostela (1948), ustoupily od konce 40. let jinak laděným změnám. Václav Boštík se začal soustředit na vnitřní vybavení děkanství a kostela a podnikl zde změny přímo navázané na liturgii, nejen čistě funkční výměny. Jan Sokol navrhl novou křestní sadu, křtitelnici a svícen na paškál, Karel Řepa provedl úpravy obložení kůru a stavbu literátských kůrků. Všechno nové mělo určitým způsobem sloužit farníkům, změny byly určeny pro ně. Nyní už nejen pro pohled a potěšení, ale pro praktické využití. Nemůžeme opomenout ani symbolický význam těchto změn. Vždyť z praktického hlediska by mohla původní křtitelnice sloužit svému účelu ještě mnoho let, Boštík ale tím, že svým farníkům postavil před oči křtitelnici novou, jim vyslal signál o důležitosti a aktuálnosti svátosti křtu. Proti antiklerikální kampani 50. let Václav Boštík „nasadil.“ nový předmět odkazující na prastarou tradici církve. Tím vlastně neartikulovaně podpořil vědomí o církvi jako o stále přetrvávající instituci.

Zdá se, že v některých svých důzazech v oblasti liturgiky se děkan Václav Boštík velmi blížil myšlenkám liturgického hnutí (aktivnější účast věřících na bohoslužbě, porozumění jednotlivým gestům, prožívání liturgického roku apod.). Na základě uskutečněných změn i nerealizovaného projektu přestavby můžeme říci, že konkrétní sakrální budovu chápal ve třech, zejména později rozvíjených, rovinách: (1) prostor, (2) světlo, (3) liturgie.³²²

Roviny budování sakrálního prostoru Václavem Boštíkem děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie		
Prostor	Světlo	Liturgie
dlažba, vzhled zadní části lodi a kůru, oltářní stupně, sedes, časově omezené výzdoby	vstupní dveře, umělé osvětlení kostela	paramenta, ciborium, monstrance, křtitelnice, svícen na paškál, křestní souprava

³²² Srov. ZAHNER, Walter. Možnosti a hranice proměny chrámového prostoru. In *Salve* č. 2, 2012, s. 69–95, zejm. s. 82–85.

Od začátku 50. let 20. století se v Československu podle vzoru Sovětského svazu začal propagovat socialistický realismus, respektive socialistické umění, jako jediný vhodný umělecký směr. Ten se měl vyznačovat třemi charakteristikami: (1) typizací s důrazem na třídní příslušnost, (2) stranickostí v budovatelském slova smyslu, (3) lidovostí s cílem co nejširší srozumitelnosti díla.³²³ Zakázky děkana Václava Boštíka se ale vyznačovaly jinými kvalitami, proto lze jeho počiny po roce 1948, respektive 1950, označit za součást marginálního proudu.³²⁴

Václav Boštík reflektoval skutečnost, že „zásadním fenoménem ve formování prostoru je časová a prostorová kontinuita, spojitost zkušenosti,“³²⁵ a svými projekty chtěl působit na farníky a přispět k jejich určité formaci. Kombinaci barokního prostoru kostela s raně rokokovými prvky a robustních i detailních zásahů do jeho mobiliáře je ale třeba chápat ještě hlouběji než změny ve smyslu přidání nebo odebrání nějaké věci, ačkoliv se jedná o změny kvalitní a funkční. Děkan Boštík, zdá se, cíleně využíval architekturu děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie s novými prvky jako pastorační nástroj, a to v dvou významech: (1) primárně jako identitotvorný nástroj namířený *ad intra* do svěřené farnosti (péče o detail, nově potřebné kvality víry, brigády), (2) sekundárně jako nástroj upozorňující na životaschopnost farnosti navenek.

Děkan Václav Boštík totiž chápal uspořádání liturgického prostoru jako zásadní součást svého pastoračního působení: vtiskl tak do něj nejen svoji invenci, ale i jisté důrazy směřované k farníkům. Zejména po roce 1948 (1949), kdy se – částečně pod vlivem zatlačování veškerých projevů religiozity „do zdí kostelů“ – soustředil na vnitřní vybavenost děkanského chrámu. Celek nové podoba kostela můžeme považovat za – Václavem Boštíkem iniciované a Alfrédem Pifflem, Janem Sokolem a Karelem Řepou navržené – doplnění ikonografického programu chrámu, za umělecké vyjádření nově potřebných kvalit víry katolického křesťana v cíleně ateizovaném prostředí komunistického totalitního panství: vědomí vlastní dějinnosti a kontinuity tradic, specifické antropologie a jisté aktivizace. Jde tedy o celek kostela i jeho jednotlivé prvky (historické tabule, křtitelnice, vstupní dveře atd.) jakožto „analogickou reprezentaci“, která vůči člověku skutečně promlouvá,³²⁶ odkazuje na

³²³ Socialistický realismus. In KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 II*. 1. vydání. Praha: Academia, 2011, s. 841–842, zde s. 841.

³²⁴ Viz KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968. Společnost a moc*. 1. vydání. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008, s. 341–342. Dále jen KAPLAN, Karel. *Kronika. Kořeny reformy 1956–1968*.

³²⁵ VESELÝ, Dalibor. *Architektura ve věku rozdělené reprezentace. Problém tvořivosti ve stínu produkce*. 1. vydání. Praha: Academia, 2008, s. 37.

³²⁶ Srov. HARRIES, Karsten. *Etická funkce architektury*. 1. vydání. Řevnice, Praha: Arbor vitae, Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2011, s. 114.

ony nově potřebné kvality víry, která tvoří integrální součást jeho života a architektura tak má existenciální rozměr.³²⁷

20.2. Svěcení nedělí a svátků

Otázku zavedení pracovní doby o nedělích a ostatních zasvěcených svátcích³²⁸ řešili zákonodárci již v roce 1946, tehdy ovšem návrh zákona nakonec pro značný odpor, který vyvolal, nevešel v platnost.³²⁹ Úprava svátkového práva vešla v platnost 19. března 1948,³³⁰ změny nastaly v roce 1951.

Státem uznávané svátky v ČSR 1948–1951	
Den	Den pracovního klidu
Nový rok (1. ledna)	ANO
Sv. tří králů (6. ledna)	NE
Velký pátek	NE
Pondělí velikonoční	ANO
Nanebevstoupení Páně	NE
Pondělí svatodušní	ANO
Boží Tělo	NE
Sv. apoštolů Petra a Pavla (29. června)	NE
Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna)	NE
Všech svatých (1. listopadu)	ANO
Neposkvrněného početí Panny Marie (8. prosince)	NE
Hod Boží vánoční (25. prosince)	ANO
Druhý svátek vánoční	ANO
neděle	ANO/NE

³²⁷ „Estetika, zkušenost krásy, chápáné nikoli v dekorativním smyslu, nýbrž existenciálně, je neoddělitelně spojena se skutečností naší víry. Musíme uznat, že estetika není libovolná nadhodnota liturgie, nýbrž naše jediná možnost, jak žít naší vírou ve společenství, prožívat Boha skrze názor a pociťovat jeho blízkost. Jsme odkázáni na slova, obrazy a zvuky, na symboly a rity, na stavby a jejich vybavení, na mobiliář, nářadí, roucha. S tím jsou spojeny všechny detaily, které nutně a vědomě požadují, aby byly utvářeny tak, aby se staly smysluplnými a účinnými. Uspořádání chrámového prostoru se v podstatě řídí liturgií, a proto potřebuje impuls odpovědného kněze, který chápe tuto úlohu jako podstatnou součást své pastorační práce.“ KRAUS, Stefan. *Ars celebrandi. Umění a liturgie*. In *Salve 2* (2012), s. 47–57, zde s. 52.

³²⁸ Zasvěceným svátkem se rozumí všechny neděle v liturgickém roce a dále konkrétní významné slavnosti v jeho průběhu. Počet zasvěcených svátků v průběhu dějin kolísá a taktéž se liší jejich počet v jednotlivých zemích. Věřící mají v tyto dny povinnost zúčastnit se bohoslužby a dodržovat sváteční pracovní klid. V popisovaném sporu se jedná především právě o omezení pracovního klidu, tedy o neuznávání některých církevních svátků ze strany státu.

³²⁹ „Komunisty ovládaná vláda chtěla omezit počet zasvěcených svátků. Jedním z argumentů byla potřeba splnit dvouletý hospodářský plán vyhlášený 28. října 1946 s cílem zlepšit hospodářskou situaci ve státě. Vláda proto chtěla rozšířit fond pracovní doby jednak konáním tzv. národních směn o nedělích a jednak chystala úpravu zákona o svátkovém právu, který by podstatně snížil počet zasvěcených svátků s pracovním volnem. Když se proti tomu zvedla vlna odporu jak v katolickém tisku, tak v prohlášení představitelů církve v Československu, vláda od zamýšleného kroku ustoupila.“ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 23.

³³⁰ Zákon, jímž se mění a doplňuje zákon o úpravě svátkového práva 78/1948 Sb. Dostupné 17. 2. 2017 z <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=78&r=1948>>. Dále jen Zákon o státním svátku 1948.

Typologie svátků v ČSR a ČSSR 1951–1975 ³³¹		
Den	Typ	Pracovní klid
Výročí osvobození Československa Sovětskou armádou (9. května)	státní svátek	ANO
neděle	den pracovního klidu	ANO
Nový rok (1. ledna)	den pracovního klidu	ANO
Pondělí velikonoční	den pracovního klidu	ANO
Svátek práce (1. května)	den pracovního klidu	ANO
Den znárodnění (28. října)	den pracovního klidu	ANO
1. svátek vánoční	den pracovního klidu	ANO
2. svátek vánoční	den pracovního klidu	ANO
Vítězství československého pracujícího lidu (25. února)	významný den	NE
Slovenské národní povstání (29. srpna)	významný den	NE
Velká říjnová socialistická revoluce (7. listopadu)	významný den	NE
slovanští věrozvěsti Cyril a Metoděj (5. července)	památný den	NE
Mistr Jan Hus (6. července)	památný den	NE

V životě farnosti znamenalo zrušení svátků zásah do pravidelného rytmu konání bohoslužeb. Po vstoupení uvedeného zákona v platnost obdržel děkan Boštík lakonické sdělení kapitulní konzistoře: „Upozorňujeme tímto duchovní správy, aby o svátcích státem neuznaných byly konány bohoslužby jako jiný všední den“³³² a musel se podle něho zařídit. Vyšel-li dříve zasvěcený svátek na všední den v týdnu, musela se jeho oslava přesunout na nejbližší následující neděli. Omezování nedělního a svátečního klidu, právně připouštěné,³³³ byla záležitost plánovaná značně dopředu, kněží vždy obdrželi oznámení

³³¹ Zákon o státním svátku, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech 93/1951 Sb. Dostupné 17. 2. 2017 z <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0587_00.htm> . Dále jen Zákon o státním svátku 1951. Zásadní úprava nastala až v roce 1951, kdy již byl význam jednotlivých dnů hierarchizován, a dny liturgického roku rozdělené v tomto období na třídy podle významu ztratily z hlediska státu význam. Nejvýznamnější svátky liturgického roku, tj. 1. třídy, rozdělené na skupiny: (1) Hod Boží vánoční, velikonoční, svatodušní a jejich oktávy, (2) Velikonoční triduum, (3) Zjevení Páně, Nanebevstoupení Páně, Nejsvětější Trojice, Boží Tělo, Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, Ježíše Krista Krále, (4) Neposkvrněné početí Panny Marie, (5) vigilie Narození Páně, oktáv Narození Páně, (6) neděle v době adventní a postní, Bílá neděle, (7) popeleční středa, dny Svatého týdne, (8) Památka všech věrných zemřelých, (9) svatodušní vigilie, (10) velikonoční a svatodušní oktáv, (11) ostatní svátky 1. třídy slavené v celé církvi, (12) ostatní svátky 1. třídy slavené v konkrétním místě, (13) ostatní svátky 1. třídy připojené ke kalendářům provincie na základě dovolení Svatého stolce.

³³² Dopis Biskupské konzistoře Hradec Králové duchovním v diecézi ze dne 20. 4. 1953, č. j. 1388/53. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí*, neinventarizováno.

³³³ Zákon o státním svátku 1948, § 3: „Po dobu, kdy toho vyžadují hospodářské zájmy státu a jejíž konec stanoví vláda nařízením, neplatí ustanovení o nedělích pro tyto státně uznané svátky a památné dny republiky Československé, připadnou-li na všední den: Sv. tři králů, Velký pátek, Nanebevstoupení Páně, Božího Těla,

konzistoře, kdy mají přesunout nedělní bohoslužby tak, aby nezasahovaly do nařízené pracovní doby.³³⁴

20.3. Povinná veřejná prohlášení

Loajální prohlášení a další aktivity při nejrůznějších příležitostech děkan Václav Boštík plnil, slib věrnosti republice složil do rukou předsedy ONV 18. ledna 1950.³³⁵

Jako nástroj sdělování politicky podbarvených událostí byly využity i zvony. Slavnostní zvonění se tak stalo součástí celostátních vzpomínkových akcí k výročí karpatsko-dukelské operace v říjnu roku 1949.³³⁶ Smuteční zvonění bylo nařízeno v den pohřbu Klementa Gottwalda: „*Abychom i navenek dali najevo, že sdílí církev římskokatolická zármutek nad tak náhlým úmrtím hlavy a vůdce státu, presidenta Gottwalda, doporučujeme, aby všemi zvony na všech chrámech i kaplích římskokatolických v den pohřbu, tj. dne 19. března [1953], od 12 do 12:15 hod. bylo vyzváněno. (...) Všichni kněží nechť spontánně se zúčastní společných civilních smutečních obřadů.*“³³⁷

Zejména v první polovině 50. let byli kněží vyzýváni světskými i církevními nadřízenými, tedy okresními církevními tajemníky i kapitulními vikáři, k aktivní účasti

Sv. apoštolů Petra a Pavla, Nanebevzetí Panny Marie, Neposkvrněného Početí Panny Marie, 7. března a 28. září.“ Zákon o státním svátku 1951, § 2, čl. 4.: „*Vyžadují-li to hospodářské nebo jiné důležité zájmy státu, může příslušný ústřední úřad nebo orgán jím zmocněný stanovit, že se v určitých závodech nebo provozovnách ve dnech pracovního klidu pracuje a v jakém rozsahu.*“

³³⁴ „*Podle vládního usnesení ze dne 7. 4. 1953 se stanoví, že soboty dne 2. května 1953 a 2. ledna 1954 budou dny pracovního klidu a pracovní doba na ně připadající se přesunuje na následující neděle (...). V důsledku tohoto nařízení ukládáme duchovním správcům, aby o uvedených nedělích (...) zařídili pořad bohoslužeb tak, aby nebyla jimi narušena pracovní doba. Dopolední bohoslužby nechť se skončí nejpozději do půl osmé hod. (...) Věřícím budiž udělena na dotyčné neděle dispens od zachování pracovního klidu.*“ *Tamtéž.*

³³⁵ „*(...) náš lid vyjádřil před časem svůj dobrý poměr ke knězi a k církvi novými církevními zákony (...). Je Vám tedy známo, že každý duchovní musí složit slib věrnosti naší republice, jestliže chce vykonávat své kněžské povolání. (...)*“ Dopis ONV Ústí nad Orlicí děkanu Boštíkovi ze dne 17. ledna 1950, č. j. neuvedeno. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, karton 1, inv. č. 105.*

³³⁶ „*V důsledku toho vyzývá biskupská konzistoř duchovní správce, aby se ve všech obcích, kde se budou dukelské oslavy konat, se jich zúčastnili a vyzvali k účasti své věřící. V neděli dne 2. října nechť slouží duchovní správcové slavnostní bohoslužby na paměť dukelského vítězství a vzpomenu při rozmluvě význam dukelského vítězství (...). Ve všech farních kostelích na znamení vděčnosti a úcty k padlým hrdinům (...) budiž v neděli dne 2. října 1949 od 11:30 do 12 hodin vyzváněno.*“ Dopis Biskupské konzistoře v Hradci Králové duchovním v diecézi ze dne 15. září 1949, č. j. 8047/49. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, karton 1, inv. č. 98.*

³³⁷ „*Úmrtím p. presidenta republiky Klementa Gottwalda utrpěla naše republika těžkou a nenahraditelnou ztrátu, nad kterou pocitují všichni dobří občané našeho státu nejhlubší bolest. Ale právě toto těžké navštívení nechť jest pro každého občana, a tím spíše pro kněze, pohnutkou k pevnému semknutí se kolem naší vlády (...). Abychom i navenek dali najevo, že sdílí církev římskokatolická zármutek nad tak náhlým úmrtím hlavy a vůdce státu, presidenta Gottwalda, doporučujeme, aby všemi zvony na všech chrámech i kaplích římskokatolických v den pohřbu, tj. dne 19. března, od 12 do 12:15 hod. bylo vyzváněno. Duchovní správce upozorňujeme, že smuteční obřady za zemřelého p. presidenta mohou být konány dle místních poměrů, nikoliv však v den pohřbu (...). Všichni kněží nechť spontánně se zúčastní společných civilních smutečních obřadů. Jest to samozřejmou povinností všeho duchovenstva.*“ Dopis Biskupské konzistoře v Hradci Králové duchovním v diecézi ze dne 16. 3. 1953, č. j. 989. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, sloha 1, inv. č. 105.*

na mírové kampani – k boji za mír. Předpoklad, že „otázka míru ve světě a nesouhlas s válkou jsou pro představitele církve témata, vůči kterým nebudou mít námitky,“³³⁸ se do značné míry ukázal jako pravdivý, pokud veřejná mírová prohlášení neobsahovala zmínky o křesťanském pojetí míru a spravedlnosti ve světě. Jednalo se například o odsouzení války na Korejském poloostrově v roce 1950. Děkan Boštík příkazu uposlechl a Koreu na konci svého kázání, v němž předestřel vlastní pojetí míru ve světě, zmínil.³³⁹ Důraz byl při těchto prohlášeních kladen na to, aby se všichni kněží vikariátu vyjádřili jednotně.³⁴⁰ Diktování obsahu kázání, které mohlo být kontrolováno,³⁴¹ ve smyslu výzev věřícím (případně jiným kněžím) k „boji o mír“ či „uzavírání socialistických závazků“ se opakovalo:³⁴² kněží měli kupříkladu povzbuzovat farníky k podepsání prohlášení Československého výboru obránců míru o zachování míru, zákazu atomové zbraně apod.³⁴³

Ve dnech 26. května – 16. června 1951 probíhala celostátní podpisová akce týkající se Paktu míru mezi pěti velmocemi. K tomu, aby se k prohlášení Československého výboru obránců míru přidal co největší počet obyvatel, využil komunistický režim

³³⁸ JAKUBČIN, Pavol. MHKD, s. 34.

³³⁹ „(...) Tato základní pravda měla by se stát prvním zákonem na celém světě a jeho výsledkem by byl všeobecný mír a klid a pokoj. Proto my kněží na celém světě modlíme se denně celým srdcem: 'da pacem in diebus nostris', 'dej mír našim dnům, dej mír mezi národy', neboť bolestně dotýkají se nás všechny spory, které se řeší válkou, ať v Evropě nebo v daleké Koreji.“ Prohlášení děkana Boštíka. Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, karton 2. inv. č. 119.

³⁴⁰ Prohlášení kněží okresu Ústí nad Orlicí ze dne 21. 3. 1951, podepsáno 8 kněží. „Prohlášení. My, římskokatoličtí duchovní okresu Ústí nad Orlicí, si uvědomujeme vážnost dnešní mezinárodní situace, kdy nepatrná skupina lidí ze sobectví, z touhy po světovládě ohrožuje světový mír. Usilovat o mír ve světě je povinností každého člověka. Prosíme Pána Boha, aby všechny požadavky Světové rady míru našly pochopní u všech lidí, kteří nesou odpovědnost za osud národů celého světa. Obracíme se ke všem věřícím našeho okresu, aby všemi svými silami vyvíjeli úsilí a všestranně pracovali pro upevnění míru, neboť mír je výrazem nejvyššího křesťanského příkazu lásky v mezinárodním životě. Odsuzujeme se vši rozhodností násilí a zvěrstva a použití otravných plynů, kterých je používáno proti mírumilovnému obyvatelstvu Koreje a Číny. Dále odsuzujeme se vši rozhodností znovuvyzbrojování západního Německa, a tím podporování válečného úsilí v samotné Evropě. Prohlašujeme, že budeme pracovat na svých farnostech k tomu, abychom šířili vzájemnou úctu a lásku, abychom podepřeli budovatelské úsilí našeho lidu, a tak vytvořili předpoklady pro trvalý mír mezi národy a státy.“ Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, zvláštní složka „1956“ – chybně deponovaný dokument.

³⁴¹ Pro srovnání výpověď Mons. Josefa Valeriána, pamětníka babických událostí: „Sledovala StB nebo církevní tajemník vaše aktivity? Brzy jsem se dozvěděl, že sledují má kázání. Měl jsem promluvu vždy třetí neděli (...). Byl jsem upozorněn, že další neděli si mě přijdou soudruzi poslechnout. (...) Ze sakristie jsem viděl, že je [kostel] nabitý, a nevěděl jsem, co si mám počít. (...) Oslovil jsem tedy věřící: 'Bratři a sestry, dnes nebudu kázat, protože by to možná přineslo více škody než užítku. Přišli sem totiž lidé, kteří chtějí církvi škodit. Proto se raději pomodleme za nás i za ně, aby jim Bůh otevřel oči.' Moc si pak lámali hlavu, jak jsem se o jejich příchodu dověděl.“ VLČEK, Vojtěch (ed.). Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 311.

³⁴² „Prosíme proto, abyste dopisem vyzval všechny duchovní svého vikariátu [děkan Boštík byl sekretářem vikariátu Ústí nad Orlicí], aby 5. 11. 1950 zaměřili svá kázání k boji o mír a vyzval věřící k plnění nadkontingentních dodávek a uzavírání socialistických závazků. Dále ať vyzvou všechny věřící k zapisování se se svými závazky do čestných listin, které v tento den budou vystaveny před všemi kostely v kraji.“ Dopis KNV Pardubice děkanu Boštíkovi ze dne 25. 10. 1950, č.j. 2337/Kr-Ch-I/4-50. Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, sloha 1. inv. č. 106.

³⁴³ Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, karton 1. inv. č. 119.

i katolickou církev, tentokrát její hierarchické zřízení. Děkan Boštík nejprve obdržel k tomuto tématu pastýřský list biskupa Píchy, v němž se dočetl: „*Snažte se všemi prostředky, které Vám poskytuje nejen Vaše duchovní poslání, nýbrž které vám také ukládá Vaše občanská povinnost, podporovat lidové hlasování pro mír v kázáních a ve Vaší pastorační činnosti.*“³⁴⁴ V další fázi pak biskupská konzistoř oznamovala (v zásadě nařizovala) další aktivity spojené s „hlasováním“, konkrétně „*každý kazatel jest kromě toho [tj. kromě přečtení pastýřského listu] povinen konati dvě mírová kázání, a to po dvě neděle za sebou.*“³⁴⁵

20.4. Alfréd Piffel: Chrám a veriaci

Alfréd Piffel v letech 1947–1957 přednášel v Bratislavě na Fakultě architektury a pozemního stavitelství Slovenské vysoké školy technické. V letech 1950–1952 zde působil jako děkan a současně vyučoval na Akademii výtvarných umění Univerzity Komenského. Z uvedeného období je patrně nejznámější jeho vedoucí role při záchranných pracích na Bratislavském hradě (1953–1957),³⁴⁶ zároveň však publikoval skripta a odborné texty – a také texty popularizační. V 51. svazku edice *Malá naučná knižnica* s podtitulem „*Edice populárných brošúr zo všetkých odvetví vedy, moderne chápaných a pokrokovovo vysvetľovaných*“ publikoval Alfréd Piffel v roce 1950 publikaci *Chrám a veriaci*.³⁴⁷ Profesor slovenské techniky zpracoval pojednání o vývoji křesťanského bohoslužebného prostoru od antiky k baroku. Na příkladech ze starověkých náboženských systémů vysvětluje základní součásti chrámů a ukazuje jejich využití v křesťanském prostředí. Krátce po vydání byla kniha na pokyn Slovenské národní ediční rady z knihkupectví stažena „*pro závažné ideologické nedostatky.*“³⁴⁸

³⁴⁴ „*Pastýřský list věřícím diecése královéhradecké o lidovém hlasování pro světový mír. (...) Jest vám dobře známo, jak stále horečně se zbrojí, jak ohromné náklady na zbrojení brzdi hospodářskou výstavbu národů a podkopávají jejich blahobyť a jak máloslibná jsou mírová jednání, která se právě konají. Jest tedy nejvyšší čas, abychom podnikali vše možné na odvrácení nebezpečí. Co však můžeme a musíme podniknouti? Jsou to především vroucí a vytrvalé modlitby (...). Vytvořilo se mezinárodní hnutí Obránců míru, jehož nejvyšším mluvčím je Světová rada míru. Tato Světová rada míru obrátila se ke všem národům světa s výzvou, aby se vyslovily pro uzavření mírového paktu pěti velmocí. (...) Drazí v Kristu! Jako váš biskup a nositel apoštolátu Ježíše Krista v diecési, apoštolátu pokoje a míru, žádám Vás naléhavě, abyste se v plném počtu zúčastnili tohoto plebiscitu mírového (...). Ale i k vám, drazí spolubratři a pomocníci v pastýřském úřadu, mám prosbu. (...) Snažte se všemi prostředky, které Vám poskytuje nejen Vaše duchovní poslání, nýbrž které vám také ukládá Vaše občanská povinnost, podporovat lidové hlasování pro mír v kázáních a ve Vaší pastorační činnosti. (...) Tento pastýřský list budiž věřícím přečten z kazatelny v neděli dne 21. května 1951.*“ Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí, sloha 1. inv. č. 105.

³⁴⁵ Výzva Biskupské konzistoře Hradec Králové k mírovému hlasování určená diecézním duchovním – znovu se tu opakuje výzva a dále kromě hlasování a přečtení listu mají kněží i přesvědčovat lid. *Tamtéž.*

³⁴⁶ Viz PIFFEL, Alfréd. *Zápas o Bratislavský hrad. Denník 1948–1972*. 1. vydanie. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2007.

³⁴⁷ PIFFEL, Alfréd. *Chrám a veriaci*. 1. vydanie. Bratislava: Tatran, 1950.

³⁴⁸ Prof. dr. Ing. arch. Alfréd Piffel, CSc. Vybrané osobné dáta. In HOLMANOVÁ, Alena (ed.). *Profesor Alfred Piffel. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie pri príležitosti storočnice narodenia*. 1. vydanie.

V souvislosti s děkanem Václavem Boštíkem, zamýšleným projektem přestavby děkanského kostela v Ústí nad Orlicí (viz dále) i vzhledem k dalším životním etapám Alfréda Pifflla je zajímavá perspektiva celé knihy, výrazně ovšem propojená s marxisticko-leninskou ideologií.³⁴⁹ Autor totiž zdůrazňuje pocity a pohled věřícího-laika, jeho dojem z posvátného prostoru: „*Pozorovali jste někdy průměrného věřícího v kostele? Ze začátku na sebe nechává působit prostředí chrámu, prohlíží si tvary říms, soch a zlacených ozdob, potom plaše sklouzne pohledem nad hlavy svých sousedů, ohlédne se a za chvíli už se věnuje přítomným v kostele.*“³⁵⁰ Odmyslíme-li již zmíněný a opakovaně zdůrazňovaný rámeček, můžeme v tomto přístupu spatřovat jednu ze součástí konceptu Václava Boštíka, který usiloval o co největší přiblížení kostela farníkům jednak promyšlenými změnami jeho vnitřního uspořádání, jednak příležitostnou výzdobou či dobře připraveným doprovodným zpěvem a hudbou, a to i v době pro římskokatolickou církev výrazně nepříznivé. U Alfréda Pifflla se ve vztahu k děkanu Václavu Boštíkovi ukazuje dvojí vztah – odborníka, znalce baroka, architekta a projektanta na straně jedné³⁵¹ a důvěrníka na straně druhé. Spjoval je nejen zájem o umění a Ústí nad Orlicí (rodná obec Kerhartice se stala součástí města), ale také obdobné zkušenosti, protože Alfréd Piffll pocházel z velmi chudých poměrů a v roce 1943 též zapojil do protinacistického odboje ve svém tehdejšímu působišti Roudnici nad Labem.

Oblíbený pedagog, archeolog, dovedný malíř a kunsthistorik Alfréd Piffll musel ukončit výrazné pracovní zatížení, protože byl v srpnu roku 1957 zatčen.³⁵² Podle obžaloby napsal své matce do Ústí nad Orlicí dopis, v němž si stěžoval „*na nedostatek základního*

Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave pre Fakultu architektúry, 2008, s. 166–171, zde s. 168. Dále jen HOLMANOVÁ, Alena (ed.). *Profesor Alfred Piffll*.

³⁴⁹ „*Církev otroctví schvalovala. Stačí uvést některé názory apoštola Pavla, abychom si uvědomili, jak se křesťanství uvádělo do praxe a jaký byl vztah k tehdejšímu sociálnímu útlaku. (...) Věřící byli připoutáni k oltáři, feudálního pána měli za zády, takže urozená rodina neměla právě důstojný výhled. Tuto nedůstojnost odstranila církev velmi benevolentním způsobem: dovolila feudálnímu pánovi, aby se svojí rodinou zaujal místo v apsidě. (...) Apsida sama je určena pouze pro lordy, pro šlechtu a kapitalisty, pro celou tu obchodní společnost, reprezentující Anglii s jejími veškerými společenskými formalitami.*“ *Tamtéž*, s. 32, 56 a 58. Přes uvedené příklady poskytuje práce kvalitní a zároveň čtivý úvod do zvolené problematiky, doplněný černobílými kresbami.

³⁵⁰ *Tamtéž*, s. 10.

³⁵¹ Viz KVASNICOVÁ, Msgdaléna. Na rozhraní dvou světů. Alfred Piffll jako architekt a projektant. In HOLMANOVÁ, Alena (ed.). *Profesor Alfred Piffll*, s. 94–108.

³⁵² „*Otec vždy doufal, že půjdu v jeho stopách. V rodině se to bralo jaksi samozřejmě, vždyť jsem dost slušně kreslil a sám od sebe rýsoval podle pohlednic půdorysy některých hradů či zámků. Takže představa byla: po základní škole gymnázium a potom studium architektury. Nu, přišel začátek srpna 1957. Otec byl na politickém školení pedagogických pracovníků v Kysilinkách při Zvolene. Po skončení školení měl přijet za mnou k babičce do Ústí nad Orlicí. Nepřišel jeden den, ani další. Babička si vzpomněla, že před několika dny, když pracovala na zahrádce, se u plotu zastavil policista a vyptával se, kdy otce očekává. To bylo špatné znamení. Za několik dní přicestovala moje matka, byla na návštěvě v Praze a otec ji neodpověděl na telegram se zaplacenou odpovědí. Cestovala proto do Bratislavy. Otec zatkl 9. srpna 1957 brzy ráno. Matka našla byt s vypáčenými skříněmi po domovní prohlídce a na stole byl protokol o zabavených věcech. Jednalo se o různé otcovy poznámky a deníky, byl toho plný kufr. Z prázdnin už nebylo nic.*“ PIFFLL, Jan. *Náš otec. Spomieniky syna Jana na prof. Dr. Ing. arch. Alfreda Pifflla, CSc.* In *tamtéž*, s. 158–165, zde s. 162. Další výstava se v Ústí nad Orlicí uskutečnila v roce 2007, u příležitosti 100. výročí narození Alfréda Pifflla.

stavebního materiálu při rekonstrukčních pracích a nízký počet pracovníků, kteří jsou navíc odvoláváni na manifestace (tehdy kvůli návštěvě sovětských státníků Bulganina a Chruščova) a jiná pozvání ‚důležitějšího‘ významu než rekonstrukce.“³⁵³ Dopis matka Alfréda Piffila, farnice pečující o květinovou výzdobu v děkanském kostele, neobdržela a během procesu nebyl přečten. Profesor Alfréd Piffil strávil dva roky ve věznicích v Bratislavě a v Praze za údajný pokus o veřejné pobuřování a pomlouvání spřátelené mocnosti. Během věznění mohl sice částečně pracovat i mimo věznici a domů si dokonce odnést své nákresy z cely, po propuštění se ovšem musel začít žít jako dělník na stavbě a k odborné činnosti se mohl vrátit až později, k rehabilitaci došlo *in memoriam* v roce 1992. Za pozornost stojí, že jediná významnější připomínka osobnosti Alfréda Piffila se uskutečnila z iniciativy jeho manželky v Ústí nad Orlicí v roce 1977 u příležitosti nedožitých 70. narozenin.³⁵⁴

20.5. Zrušená primice

V roce 1950 se měla v kapli Povýšení svatého Kříže v Ústí nad Orlicí – Kerharticích uskutečnit významná slavnost: svoji primiční mši svatou zde měl sloužit Jindřich Stránský, který až dosud pobýval na studiích v Římě.³⁵⁵ Pro účastníky se vytiskly obvyklé primiční

³⁵³ Prof. dr. Ing. arch. Alfred Piffil, CSc. Vybrané osobné dáta. In *tamtéž*, s. 168.

³⁵⁴ „Otec po sobě zanechal nejen obrazy a skici, básně a odborné publikace, ale i množství podkladů z různých archeologicko-architektonických výzkumů. V prvních letech po jeho smrti se naše matka snažila tyto podklady umístit do různých příslušných institucí, aby se snad v budoucnu daly využít. Snažila se i o uspořádání výstavy, která by především Bratislavským přiblížila otcovu bohatou práci. Podařilo se jí však uspořádat pouze jednu výstavu, výstavu jeho výtvarných prací u příležitosti nedožitých sedmdesátin v jeho rodišti Ústí nad Orlicí.“ PIFFL, Jan. *Náš otec. Spomieniky syna Jana na prf. Dr. Ing. arch. Alfréda Piffila, CSc.* In *tamtéž*, s. 158–165, zde s. 164.

³⁵⁵ Seminaristé z českých a moravských diecézí odešli do Říma v roce 1939 (kupříkladu Heřman Keymar, Karel Otčenášek či Karel Pilík) a další, společně se slovenskými, až v roce 1945 (kupříkladu Jozef Tomko či Jaroslav Škarvada). Vicerektor Nepomucena Josef Bezdiček přijel do Československa a biskupům nabídl volná místa pro studenty teologie v Římě. Dne 24. listopadu 1945 odjeli z Československa do Itálie autobusy s asi prvními 35 bohoslovci. Poměry studentů v Římě po druhé světové válce byly velmi náročné, v mnohém podobné situaci po velké válce, kdy zde pobýval Václav Boštík, ke konci války a ještě po ní neměli seminaristé – stejně jako mnoho jiných obyvatel Říma – kupříkladu dostatek jídla. Některé záležitosti ovšem zůstávaly neměnné, například studium v latinském jazyce nebo dlouhodobé odloučení od domova. Srov. KOLÁŘ, Bohumil – BALÍK, Jan – KYLIÁNOVÁ, Irena. *S největší vděčností. Rozhovor s P. Bohumilem Kolářem*. 1. vydání. Praha: Jan Malík, Nové město, 2013, s. 48, 68–69. Dále jen KOLÁŘ, Bohumil – BALÍK, Jan – KYLIÁNOVÁ, Irena. *S největší vděčností. Rozhovor s P. Bohumilem Kolářem*. Ke studiu a osobám představených viz *tamtéž*, s. 83, 86–94, 96–100. Dále viz PILÍK, Karel – PALÁN, Aleš. *Není trní bez růže*, s. 48–58.

„Vyjeli jsme dvěma autobusy 17. listopadu 1945. Měl jsem na sobě kožich po dědečkovi, poněvadž jsme dostali zprávu, že je v Římě v zimě dost nevlídně a že se tam skoro vůbec netopí. Cesta nám trvala celý týden. Autobusy byly staré, někdy se porouchaly a měli jsme také jen jednu verzi dokladů. Čekali nás potíže na hranicích, projížděli jsme různými zónami, do nichž byla tenkrát Evropa rozdělena. (...) Cestou nám ukradli ze střechy několik kufřů, skládali jsme se pak, aby ti postižení měli nějaké prádlo. V Římě to tehdy vypadalo hůř než v Praze – byl tam hlad a zima. V naší koleji, tedy v Nepomucenu, se první rok vůbec netopilo, jenom na Štědrý den večer nám trochu zavlažili. K snídani jsme dostali hnědou vodu a půl dalaťmanky, s tím jsme museli do poledne vydržet, poslední hodinu jsem byl skoro ve mdlobách. A k obědu jsme toho opět mnoho neměli. Jednou se vicerektor ztratil a po čtyřech dnech přijel s nákladním autem plným brambor, za což sklídl náš potlesk. Ve sklepe koleje jsme chovali prasata a dokonce jsme je načerno poráželi. Čas ubíhal, poměry se zlepšily v Itálii, ale zhoršovaly u nás.“ ŠKARVADA, Jaroslav. Ze života biskupa litomyšlského (autorizovaný přepis nahrávky na magnetofonovém pásku). In *Litomyšl. Duchovní tvář českého města. Sborník historických prací*. 1. vydání.

obrázky, novokněz zvolil obrázek svatého apoštola Petra a evangelní verš: „*Žeň hojná jest, ale dělníků málo. Proste proto Pána žní, aby poslal dělníky na vinici svou,*“ (Lk 10, 2).³⁵⁶ Pro primicianta byl připraven jako dar kalich s jeho iniciálami, jenž měl právě při první mši svaté ve svém rodišti poprvé použít. K plánované mši svaté ovšem nedošlo, protože Jindřich Stránský se do míst svého narození již nevrátil a vzhledem k napjaté situaci zůstal v zahraničí. Později vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova (v *Nepomucenu* zastávali členové Tovaryšstva funkci spirituálů)³⁵⁷ a působil ve Spojených státech amerických a Chile, poslední léta života strávil v Santiagu de Chile, kde zemřel 23. prosince 2000 a byl zde také pohřben.³⁵⁸ Od roku 1947, kdy slavil v Ústí nad Orlicí primici Václav Jakubec, se další slavnost odehrála až v letech 1970 (Josef Jakubec, S. I.), 1985 (Arnošt Jílek) a 1991 (František Mráz).

Zrušená primice vypovídá o řadě skutečností, především o změně situace církve. Jindřich Stránský se rozhodl ke kněžskému působení mimo Československo i na základě přání rodičů, kteří se obávali o jeho bezpečí po návratu, a v jeho životě tak chyběla významná kněžská událost: slavení mše svaté v domovské farnosti, slavnost, novokněžské požehnání. Zlom v jeho životě ukazuje na reálné nebezpečí pro římského absolventa teologie, jež jeho rodiče vnímali vzhledem ke zvlášť tvrdému postupu vůči kněžím-navrátilcům z Říma (viz výše). Dále se zde jasně ukazuje změna situace římskokatolické církve v Československu – ještě v létě roku 1948 se z Říma vrátili všichni novokněží a o setrvání za hranicemi příliš nepřemýšleli, oni ani jejich představení nevnímali návrat jako aktuálně nebezpečný.³⁵⁹

Rokem 1949 se také na 40 let výrazně změnil profil římského absolventa, který byl dříve určen k doplnění diecézního kléru a posléze i k doplnění diecézní elity. Pokud kněží tak jako Jindřich Stránský po ukončení studií a formace v *Nepomucenu* nevstoupili do některého z řádů či kongregací a tím se nestali součástí řeholního duchovenstva, otevíraly se jim čtyři

Litomyšl: Město Litomyšl, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, Muzeum a galerie Litomyšl, 1994, s. 203–219, zde s. 207–208.

³⁵⁶ Srov. *Kamínky IV. díl. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. 1. vydání. Hradec Králové: Česká biskupská konference, 2001, obrazová příloha, s. III.

³⁵⁷ Funkci spirituála české koleje *Nepomucenum* zastávali (a v novější době taktéž někdy zastávají) tradičně členové Tovaryšstva Ježíšova, což mohlo mít na volbu Jindřicha Stránského určitý vliv. Po druhé světové válce byl zdejším spirituálem P. fr. Václav Fejt, S. I., (1903–1986), muž s bohatou zkušeností zahraničních studií, zkušeností s působením ve vyšších řádových strukturách, později působil mimo jiné v české redakci Rádia Vatikán.

³⁵⁸ Za upřesňující informace o životě P. fr. Jindřicha Stránského, S. I., děkuji panu Miroslavu Škeříkovi a panu Josefu Havlovi, který zprostředkoval kontakt s panem Milanem Stránským, bratrem zesnulého jezuity, taktéž žijícím v Chile.

³⁵⁹ Na otázku, zda v létě 1948 zvažovali novokněží po studiu v Římě zůstat v zahraničí, odpověděl tehdejší novokněz Bohumil Kolář: „*Všechny struktury církve v Československu fungovaly. Samozřejmě jsme mohli tušit, co může přijít. Od představených nepadlo ani slůvko, že uvažují, abychom zůstali. Nám také připadalo naprosto samozřejmě, že po dostudování nasedneme do vlaku a pojedeme domů. (...) Na první pohled se zdálo, že církevní poměry [v Československu] jsou docela v pořádku. Tlak proti církvi přišel až později. Všichni biskupové pracovali na svých místech, existovaly kláštery i církevní školy.*“ KOLÁŘ, Bohumil – BALÍK, Jan – KYLIÁNOVÁ, Irena. *S největší vděčností. Rozhovor s P. Bohumilem Kolářem*, s. 103–104.

možnosti dalšího působení: (1) zapojení do zahraniční diecéze, (2) kněžské působení u komunity krajanů, českých exulantů, (3) akademická dráha, (4) působení v papežské kurii.³⁶⁰ V řadě případů českých exulantů se jedná o kombinaci (krátkého) pastoračního působení s některou z dalších možností – část elity české římskokatolické církve působila až do roku 1989 mimo českou a moravskou provincii.³⁶¹

20.6. Pohřeb Jaroslava Kociana

Na výše zmíněnou tradici duchovní hudby navazují ve městě Ústí nad Orlicí dvě významné hudební přehlídky: od roku 1959 každoročně konaná Kocianova houslová soutěž a od roku 1968 každé dva roky konaná Heranova violoncellová soutěž, obě určené mladým muzikantům a obě upomínající na významné orlickoústecké rodáky. Bohuš Heran (1907–1968)³⁶² stál u zrodu obou soutěží a po jeho náhlé smrti byla přehlídka cellistů pojmenována po něm. Jaroslav Kocian (1883–1950),³⁶³ geniální houslista s celosvětovým renomé, začínal svou kariéru jako tříletý na kůru v Cecilské hudební jednotě, v Ústí nad Orlicí jej připomíná také název základní umělecké školy, hudební festival Kocianovo Ústí a ulice Mistra Jaroslava Kociana.

Jaroslav Kocian se během svého života do Ústí nad Orlicí často vracel a platil zde za osobu velmi známou a váženou. Z hlediska působení Václava Boštíka se nejzajímavěji jeví detailnější pohled na houslistův pohřeb, kombinující státní a lokální rozloučení se světskou a církevní částí. Virtuosoovy tělesné pozůstatky se sice od roku 1958 nacházejí na hřbitově na Vyšehradě, a to dokonce v hrobce Slavín, původně byly ovšem v souladu s houslistovým přáním uloženy do rodinné hrobky v rodném městě, kde také proběhly dva pohřební obřady, respektive jeden se dvěma částmi. Jaroslav Kocian zemřel dne 8. března 1950 a státní část pohřbu se odehrála v Rudolfinu (Domě umělců) v sobotu 18. března.

Jedním z řečníků se stal také Stanislav Flekač, předseda MNV Ústí nad Orlicí: „*O Ústí se odedávna říkávalo, že je městem s dobrou muzikantskou tradicí. Velmi často na to*

³⁶⁰ Srov. Papežská kolej Nepomucenum. Rozhovor s rektorem Karlem Vránou. In *Studie* 130–131 (1990), s. 381–390, zde s. 385.

³⁶¹ Kupříkladu pozdější rektor *Nepomucena* Karel Vrána (v roce 1950 zůstal v Římě) působil nejprve v zahraniční diecézi a následně v akademické sféře, pomocný brněnský biskup Petr Esterka (emigrace 1957) se po pastorační praxi věnoval komunitám českých exulantů a královéhradecký biskup Jan Vokál (emigrace 1983) po obdobné praxi zastával funkci minutanta v Sekci pro obecné záležitosti Státního sekretariátu ve Vatikánu.

³⁶² Viz MATYÁŠOVÁ, Helena. *Bohuš Heran. Violoncellista, pedagog a člověk*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Městské muzeum v Ústí nad Orlicí, 2011.

³⁶³ Viz nejnověji POSLEDNÍ, Jiří et al. *Jaroslav Kocian. 125 let. 1883–2008*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Ofis, 2008. PEKOVÁ, Jitka – SÜSSEROVÁ, Jarmila. *Bratrance Jaroslav, Quido a Tomáš Kocianovi*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Město Ústí nad Orlicí ve spolupráci s Městským muzeem v Ústí nad Orlicí, 2008. Viz též BARVÍNKOVÁ, Lenka. *Sborové tradice a současnost v Ústí nad Orlicí*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova: Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2013. Dostupné 18. 1. 2017 z <<https://is.cuni.cz/webapps/zp/detail/123533>>.

vzpomínal i Mistr Kocian, zvláště když vyprávěl o svých začátcích v Ústí. Dnes už i on patří k této hudební tradici, kterou bohatě rozhojnil jako málokdo před ním. V souvislosti s jménem Kocianovým mluvilo se tak o Ústí nad Orlicí téměř ve všech světadílech, kde Mistr vystupoval (...).³⁶⁴ Stanislav Flekač nezmínil, že začátky kariéry Jaroslava Kociana byly spojeny s kůrem v děkanském kostele a s Cecilskou hudební jednotou. Ve sborníku vydaném v roce 1953 proto upoutá, že do něho přispěl dvěma texty i tehdejší varhaník Jaromír Lahulek,³⁶⁵ který o Cecilské hudební jednotě psal, a návaznost na farnost vyslovila ve své esejí Marie Rollerová: „Jsem si jista, že se drží hodně blízko nebeské varhanice svaté Cecílie a že jsou jí i tady věrni tak, jako byli na zemi, že hrají, zpívají dál ke cti a chvále Boží, milého města a jeho muziky.“³⁶⁶

V neděli 19. března pak proběhly obřady v Ústí nad Orlicí. Dopoledne byla rakev s ostatky „v záplavě věnců vystavena ve vestibulu městského divadla. U rakve čestnou stráž konali členové místního Sokola. V poledne byla rakev převezena do děkanského kostela a ve 3 hod po církevních obřadech na hřbitov. Za nesmírné účasti smutečních hostí a místního obecenstva, kráčel průvod na hřbitov, kde po obřadech a proslovech bylo jeho vzácné tělo vloženo do hrobky k jeho rodičům k věčnému odpočinku.“³⁶⁷ Zpráva v Rudém právu pomíjí církevní část rozloučení, informuje však, že jeden z pohřebních věnců v kronikářem popsané „záplavě“ zaslal ministr Václav Kopecký.³⁶⁸

³⁶⁴ Pohřební řeč předsedy MNV v Ústí nad Orlicí St. Flekače, přednesená při pohřbu Jaroslava Kociana v Domě umělců. In *Jaroslav Kocian. Sborník statí a vzpomínek*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953, s. 170–171.

³⁶⁵ LAHULEK, Jaromír. Seznam Kocianových skladeb. In *tamtéž*, s. 89–93 a LAHULEK, Jaromír. Jaroslav Kocian mezi ústeckými hudebníky. In *tamtéž*, s. 149–154.

³⁶⁶ ROLLEROVÁ, Marie. Vzpomínáme. In *tamtéž*, s. 188–200, zde s. 200.

³⁶⁷ „19. března 1950. Po delší chorobě zemřel náš slavný rodák, mistr houslové hry Jaroslav Kocian, 7. března [sic!] 1950 ve věku 67 roků. Záhy po absolvování pražské konservatoře v mladém věku proslavil se Jaroslav Kocian mistrovskou hrou na housle po všech světadílech, kde ve všech velkých městech pořádal koncerty s nesmírným úspěchem. Jeho jméno mělo v té době přímo kouzelný zvuk a bylo známo po všech kulturních střediscích světa. Pokryt slávou vrátil se do své vlasti a stal se profesorem mistrovské školy houslové na pražské konservatoři, kde působil až do svého stáří. Vychoval řadu výborných houslistů a studium pod jeho vedením stalo se velkou ctí mnoha umělců. Povahou byl velmi prostým demokraticky založeným člověkem a plnokrevným ouštákem. Všechny prázdniny trávil ve svém rodném Ústí, kde si při každé příležitosti rád s lidmi porozprávěl, takže stal se v Ústí velmi známým a oblíbeným. Vláda republiky čsl. oceňujíc jeho velké zásluhy o české umění, vypravila mu státní pohřeb se všemi poctami. Rakev s jeho tělem byla vystavena v pražském Rudolfinu a po skončení obřadů převezena do Ústí. Pohřeb v Ústí konal se 19. března 1950 v neděli odp. ve 3 hod. Dopoledne byla rakev v záplavě věnců vystavena ve vestibulu městského divadla. U rakve čestnou stráž konali členové místního Sokola. V poledne byla rakev převezena do děkanského kostela a ve 3 hod po církevních obřadech na hřbitov. Za nesmírné účasti smutečních hostí a místního obecenstva kráčel průvod na hřbitov, kde po obřadech a proslovech bylo jeho vzácné tělo vloženo do hrobky k jeho rodičům k věčnému odpočinku. Svým velkým uměním zasloužil se o vlast a svoje rodné město. Čest budiž jeho památce.“ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí. III. díl 1946–1953 (1956), s. 142–143.

³⁶⁸ Srov. Pohřeb Jaroslava Kociana. In *Rudé právo* 21. března 1950, s. 5. Srov. též zprávu In *Duchovní pastýř* 29 (1980), s. 95–96.

Farnost se ke smutečním obřadům aktivně připojila:³⁶⁹ asistovanou zádušní mši svatou sloužil profesor Josef Cibulka, děkan Václav Boštík byl přítomen v roli jáhna, na kostele zaválaly černé smuteční prapory, v konání čestné stráže u rakve vystřídal sokoly a mladé občany města členové Cecilské hudební jednoty, jež rozloučení doprovázela hudbou a zpěvem a vybraní muži z jejich řad také rakev vynášeli z kostela a naložili do pohřebního automobilu. Pohřební průvod jako obvykle obešel náměstí a ubíral se ulicemi města ke hřbitovu, kde rakev k rodinnému hrobu přenesli přítomní zástupci MNV. V březnu 1950 tak proběhl v Ústí nad Orlicí pohřeb významného rodáka za účasti a spolupráce představitelů města i farnosti a oba obřady (obě části obřadu) na sebe přímo navazovaly.

20.7. Výpověď za koledu³⁷⁰

Pro dokreslení situace ve farnosti ve druhé polovině 50. let 20. století uvádím případ Ludmily Ehlové. V lednu roku 1958 musela farní kronikářka a také vedoucí dětského sboru při Cecilské hudební jednotě Ludmila Ehlová řešit zcela novou životní situaci – hledat si nové zaměstnání. Dosavadní vedoucí školní jídelny střední textilní školy v Ústí nad Orlicí totiž 27. prosince 1957 od 14.00 do 15.15. hod. zorganizovala v prostorách jídelny zkoušku vánočních koled a básní, jež měly děti zpívat a přednášet v neděli 29. prosince v kostele u betléma. Ludmila Ehlová chtěla kvůli zimě využít vytopeného prostoru, v době vánočních prázdnin již ke svému účelu nevyužívaného, namísto kostelního kůru. Odbor pro školství a kulturu Rady ONV Ústí nad Orlicí rozvázal s Ludmilou Ehlovou pracovní poměr, protože *„bylo zjištěno, že jste svévolně používala místností školní stravovny k shromažďování mládeže k činnosti, která se neslučuje s úkoly naší nové školy. K vytýkané činnosti jste neměla souhlas vedení školy ani jiného nadřízeného orgánu. Vaše jednání kvalifikujeme jako hrubé porušení povinností.“*

Na případu se ukazuje několik dalších rovin. Členové Okresního výboru Odborového svazu zaměstnanců školství zřejmě chtěli celou záležitost vyřešit urychleně, bez jednání s dalšími nadřízenými orgány a opakovaně se k ní nevracet. Proto Ludmilu Ehlovou vyzývali, aby přistoupila na výpověď dohodou výměnou za pozitivní posudek pro následujícího zaměstnavatele. Ludmila Ehlová se však proti rozhodnutí odvolala k úrovni okresní (Odbor pro školství a kulturu Rady ONV Ústí nad Orlicí), krajské (Rozhodčí komise při odboru

³⁶⁹ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III.*, s. 67–74. Ludmila Ehlová se věnuje pouze rozloučení v městském divadle a církevní části rozloučení v Ústí nad Orlicí. Následující odstavec vychází z fotografického materiálu na uvedených stranách, který – oproti jiným částem rukopisu – komentuje jen stručně. Bez udání letopočtu připojuje informaci o exhumaci umělcova těla a jeho převezení na Slavín.

³⁷⁰ Podkapitola zpracována na základě materiálů: Fragmenty pozůstalosti Ludmily Ehlové v soukromém archivu autora, složka týkající se propuštění ze zaměstnání s kopii zápisů a dopisů.

školství a kultury Rady KNV Pardubice) i centrální (Ústřední rozhodčí komise při ministerstvu školství) a po zamítnutí žádosti na všech uvedených úrovních se ještě obrátila dopisem (žádost o ochranu) na ministra školství. Odvolání chápala totiž jako útok na svou osobu věřící v Boha, koledy pouze jako záminku: „*Nakonec jsem podotkla, že se mi zdá, že k dnešní rozmluvě by došlo i v tom případě, kdyby mi nebyl vytykán přestupek, že jsem s dětmi zpívala ve stravovně koledy. Poněvadž ne koledy, ale moje smýšlení je v očích ONV na závalu.*“ Ve všech případech byla – na přímý pokyn ONV Ústí nad Orlicí – neúspěšná.

Ludmila Ehlová argumentovala tak, že poslední zkouška dětí před veřejným vystoupením byla provedena ve školní jídelně pouze kvůli teplu: „*Poněvadž o vánočních prázdninách nebyl ve stravovně žádný provoz a já musela v jídelně, která je mou úřední místností, pracovat [a] tedy i topit, myslela jsem si, že alespoň jednou si budou moci děti zazpívat v teple. Ani ve snu mi nenapadlo, že bych se tím dopouštěla nějakého přestupku. (...) A jest-li vedu děti ve sboru k tomu, aby byly pilné, pravdomluvné a na slovo poslušné doma i ve škole a snažily se vyniknout svým dobrým a ukázněným chováním všude, nevím opravdu, v čem je moje vina a čím podkopávám autoritu školy*“

V souvislosti s prošetřováním případu jsou zvláště zajímavé dialogy na lokální úrovni se školním a osvětovým inspektorem. Zápis obsahuje nadnesení otázek náboženské svobody a osobní víry Ludmily Ehlové („*Učitel náboženství a učitelé ostatní si výukou odporují. (...) Řekla jsem, že by snad bylo lépe, kdyby se náboženství ve škole nevyučovalo, poněvadž stejně teď zaujímá místo více než podřadné. (...) Ve školách se vyučuje náboženství, a nikdy nebyl činěn na žádného duchovního nátlak, aby ve svém kostele, sboru nebo modlitebně propagoval a kázal Marx-leninismus. A Vy, soudružko, pro své náboženské přesvědčení jste přece nikdy z naší strany neměla obtíží, což musíte přiznat.*“), pozdravů a oslovování (nepoužívání pozdravu Čest práci, loučení pozdravem S Bohem, neuznávání oslovení soudruhu a soudružského tykání) vztahů mezi vědou a vírou („*Uznala jsem plně, že bychom se na tomto úseku neshodli.*“) nebo výtky vůči tomu, že hudební nadání využívá zaměstnankyně na kostelním kůru a nikoli v Pionýru. Když Ludmila Ehlová argumentovala, že koledy se o Vánocích hrají také v rádiu, poukázali inspektoři na problém zvaní dětí a tím i dalších osob do kostela a shromažďování v kostele.

Ať už připustíme výklad propuštěné zaměstnankyně školní jídelny (později pracovala jako dělnice v Jablonném nad Orlicí, odkud musela odejít kvůli zdravotním obtížím), nebo budeme hodnotit zásah ONV a dalších orgánů jako samostatný sled úkonů, zůstává celá záležitost zarážející. Uchopení bychom jistě mohli směřovat kupříkladu k otázce překročení dlouhodobě ustavené symbolické hranice, které mělo za následek využití všech dlouhodobě

latentních důvodů k propuštění. Poměrně tvrdý a zejména velice rychlý zásah vůči jedné aktivní farnici ovšem upoutává pozornost na pozadí sledovaného příběhu děkana Václava Boštíka.

20.8. Václav Bíbus

Jméno Václava Bíbuse je v textu opakovaně zmiňováno jednak v souvislosti s truhlářskými pracemi v děkanském kostele, jednak kvůli jeho angažovanosti v místní organizaci Československé strany lidové. Na jeho příkladu můžeme vidět jednu z možností životního stylu v Republice československé i poválečném Československu. Truhlářský mistr, živnostník, katolický křesťan a aktivní farník, lidovec, funkcionář Orla. Václav Bíbus se narodil 10. dubna 1899 v Ústí nad Orlicí,³⁷¹ po vyučení se stal truhlářem – soukromým živnostníkem. Ve městě platil za osobou velice známou: byl dlouholetým předsedou městského i okresního výboru Československé strany lidové, okrskovým náčelníkem Orla, režisérem i hercem místního ochotnického divadelního souboru, funkcionářem fotbalové SK Ústí nad Orlicí. Po skončení druhé světové války se stal členem Revolučního národního výboru v Ústí nad Orlicí i Zemského národního výboru v Praze.

Václav Bíbus byl také aktivním farníkem: až do své smrti zpíval v Cecilské hudební jednotě. Především ale jeho rukama prošlo obrovské množství zakázek z podnětu děkana Václava Boštíka pro orlickoústecký kostel a děkanství. Z kostelních prací jmenujme nové obložení kůru i hracích skříní (1948) a nové stupně k hlavnímu oltáři (1954, spolupráce s truhlářem Antonínem Šklíbou). Jeho dílem byly také vstupní dveře do děkanství (1936) a děkan Václav Boštík svěřil Václavu Bíbusovi i výrobu nábytku do svého bytu (1936). Ten všechny jmenované zakázky vyráběl podle návrhů architekta Karla Řepy.

Václav Bíbus „po únoru 1948 opustil všechny funkce v lidové straně. Jeho živnost také postupně přešla do komunálu (...). Byl na něj vyvíjen tlak, aby se do veřejných funkcí vrátil. Když to odmítl, byl v roce 1953 povolán na mimořádné vojenské cvičení do PTP. (...) Protože se po jeho návratu domů nic nezměnilo, byl 27. října 1954 zatčen a odvezen do vyšetřovací vazby v Pardubicích a Chrudimi.“³⁷² Krajský soud v Pardubicích jej pak 25. ledna 1955 za velezradu odsoudil ke dvanácti letům odnětí svobody, propadnutí celého jmění

³⁷¹ DUŠEK, Radim – MACKOVÁ Marie. *Osudy politických vězňů 1948–1989. Zdokumentováno na území okresu Ústí nad Orlicí*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, 1996, s. 21. Dále jen DUŠEK, Radim – MACKOVÁ, Marie. *Osudy politických vězňů*.

³⁷² *Tamtéž*, s. 22.

a ztrátě čestných občanských práv.³⁷³ Trest si odpykával ve věznici Mírov,³⁷⁴ propuštěn byl v rámci amnestie roku 1960.

Po návratu z výkonu trestu byl Václavu Bíbusovi kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu vyměřen invalidní důchod. „Podle tehdy platných předpisů samozřejmě podle výdělku z vězení. Avšak i tato částka mu byla rozhodnutím komise ONV snížena o více než 50%, takže mu bylo přiznáno 200 Kčs měsíčně. Vzhledem k tomu pracoval dále ve vodárně.“³⁷⁵ Václav Bíbus zemřel 20. dubna 1966 v Ústí nad Orlicí,³⁷⁶ plně rehabilitován byl rozhodnutím Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. listopadu 1990.

Na základě dostupných pramenů nelze sledovat přímou souvislost mezi vězněním truhláře Václava Bíbuse a děkanem Václavem Boštíkem. V roce 1949 byl sice Václav Bíbus dotazován, zda obdržel od Václava Boštíka pastýřský list, věc ovšem popřel. Ve vyšetřovacím spisu děkan Václav Boštík není uveden jako svědek a další stopa pak mizí.³⁷⁷ Případ Václava Bíbuse tak ukazuje pád nezpochybnitelného člena předválečných i poválečných lokálních elit, jehož věznění a invalidní důchod připravil děkana Václava Boštíka o cenného spolupracovníka.

20.9. Řeholní společenství v Ústí nad Orlicí

V Ústí nad Orlicí měly své zastoupení tři ženské řeholní společnosti: kongregace vincentek,³⁷⁸ sestry Neposkvrněného početí Panny Marie³⁷⁹ a sestry sv. Františka z Assisi.³⁸⁰ Ze sekulárních institutů zde byl živý III. řád sv. Františka z Assisi.³⁸¹

³⁷³ Podle § 78 odst. 1 písm. c), odst. 2 písm. a); § 29 odst. 2 zákona č. 86/1950 Sb. (Trestní zákon). Rozsudek hovořil o ukrývání vysílačky a střelné zbraně.

³⁷⁴ „Milé děti, přeji Vám ze srdce všechno to nejlepší co může táta dětem vůbec přát. Mějte se hlavně rádi. Láska je požehnání, je to odpouštění, obětování, zatím co neupřímnost je nenávist a odtud to všechno zlo. Odpouštějte si vzájemně když nějaký mráček bude stínit ve Vaše hnízdečku. Buďte k sobě upřímní a důvěřiví. Nic mezi Vámi nemá být tajem. Oběti přinášejte vzájemně, vyhovte jeden druhém když poznáte má-li kdo z Vás určité přání. Věřte mi, že toto vše Vám radím a přeji po mých životních zkušenostech. Nyní teprve vidím do života. Nyní bych dovedl jinak žít ve své rodině. Chtěl bych abych mohl znova začínat žít, jak bych vše napravil. To je však jednodušší – život se nedá opakovat to nejde vrátit se! Proto to mé přání je takové a kdybych Vám mohl přáti ústně řek bych Vám to také tak a i více, Držte se Boha – Bůh je vše a bez Boha není požehnání, není nic. To vše od táty upřímně a ze srdce. Prosím Vám pošlete mi foto z Vaší svatby, je to dovoleno a za 3 dny to pošlu zpět. Zdraví a líbá Vás všechny táta.“ Dopis Václava Bíbuse z vězení, 1. dubna 1956. (Sic!) DUŠEK, Radim – MACKOVÁ, Marie. *Osudy politických vězňů*, s. 470.

³⁷⁵ *Tamtéž*, s. 22.

³⁷⁶ K tomu poznamenává syn Josef Bíbus: „Když otec v roce 1966 zemřel, přišlo se s ním rozloučit mnoho lidí, v té době už se lidé přece jenom tolik nebáli.“ *Tamtéž*.

³⁷⁷ Srov. *Archiv bezpečnostních složek, vyšetřovací spis arch. č. V-1191-HK*.

³⁷⁸ Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence z Pauly (*Congregatio Sororum Misericordiae S. Vincentii*) – vincentky. Založena roku 1634 v Paříži, Svatým stolicem schválena roku 1668, v českých zemích působí od roku 1845. Hlavní oblasti činnosti: charita, výchova.

³⁷⁹ Kongregace Sester Neposkvrněného početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi (*Congregatio Sororum Immaculatae Conceptionis Beate Mariae Virginis III. Ordinis S. Francisci*; dříve pod názvem Školské Sestry III. řádu sv. Františka pod ochranou Neposkvrněného Početí). Založena roku 1846 v Moravské Třebové,

Sestry vincentky působily v orlickoústecké nemocnici, a to od jejího vzniku v roce 1936.³⁸² Civilní zdravotní sestry zde zpočátku nebyly zaměstnány vůbec.³⁸³ Děkan Boštík pravidelně docházel do nemocniční kaple sv. Vincence sloužit bohoslužby a do nemocnice udělovat svátosti. „V té době [od začátku roku 1950] byly postupně řeholní sestry nahrazovány sestrami civilními. V roce 1959 byly sestry již jen na operačním sále, na infekčním a ušním odd. Snaha odstranit řádové i těchto posic byla zřejmá.“³⁸⁴ Datum odchodu posledních třinácti sester vincentek z nemocnice bylo stanoveno na 15. červenec 1960, místem nového působiště se jim stal domov důchodců v Terezíně. „Zároveň bylo nařizováno, že musí během 24 hodin vyklidit kapli.“³⁸⁵ Farnost se s nimi rozloučila se smutkem a slzami.³⁸⁶ Milosrdné sestry nakonec odešly, stejně jako členky několika dalších kongregací, do pohraniční vsi Bílá Voda, kde si postavily klášter. „Sestry byly určeny (...) k pozvolnému vymírání.“³⁸⁷

Svatým stolcem schválena roku 1859. Hlavní oblasti činnosti: výchova, výpomoc v duchovní správě, sociálně charitní oblast.

³⁸⁰ Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě (*Congregatio Sororum Misericordiae III. Ordinis S. Francisci*). Založena roku 1844 v Opavě, Svatým stolcem schválena v roce 1912. Hlavní oblasti činnosti: péče o nemocné, vzdělávání.

³⁸¹ Členy byly v podstatě všichni aktivní členové farnosti, včetně např. Ludmily Ehlové. Předsedou místního sdružení terciářů byl děkan Boštík.

³⁸² *Farní kronika*, s. 638.

„V okresní nemocnici v Ústí nad Orlicí mohly sestry působit od r. 1936 až do r. 1960.“ MARTINKOVÁ, Pavla. Česká provincie Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence z Paul. In VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu*, s. 133 – 143, zde s. 141.

³⁸³ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 175.

³⁸⁴ *Tamtéž*.

³⁸⁵ *Tamtéž*, s. 182.

³⁸⁶ „Brzy ráno, již před 5. hodinou sloužil pro ně děkan Boštík mši sv. naposledy. Dětský sbor zpíval na rozloučenou (...). Po mši sv. zašly sestry do sakristie rozloučit se. Krátce. Nebylo možno. I děkanu Boštíkovi se zlomil hlas a jen stiskem ruky děkoval sestram za všechno dobré, co mu prokázaly. Sestry plakaly hlasitě, slov nebyly schopny. Mezitím co sestry byly v sakristii sešly děti z káru dolů do kostela a špalírem se postavily u mřížky. Každé dítě drželo v ruce kytic. Bylo tolik kytic, kolik bylo sester, tj. 13. Když vyšly sestry ze sakristie, vystoupila Mařenka Dvořáková a hlasitě, jménem všech se rozloučila takto: ‚Milé, ctihodné sestry! Za všechno dobré co jste u nás v Ústí vykonaly, za všechny vaše oběti a modlitby zaplat' vám Pán Bůh sám. S láskou budeme na vás vzpomínat, s láskou a vděčností se budeme za vás modlit. Přejeme vám, aby vám Pán Bůh ve vašem novém působišti žehnal a opatroval vás na každém kroku. Přijed'te se na nás podívat a prosíme, modlete se za nás. S Pánem Bohem.‘“ *Tamtéž*.

„Byly pro město požehnáním.“ *Farní kronika*, s. 642.

³⁸⁷ MARTINKOVÁ, Pavla. Česká provincie Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence z Paul. In VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu*, s. 133–143, zde s. 141.

„Po nucených odchodech z nemocnic a z míst svých původních působišť pracovaly sestry v domovech sociálních služeb nebo u mentálně postižených – podobně, jak to zažívaly sestry jiných kongregací. (...) Sestry naší kongregace pracovaly v několika větších nemocnicích v Ústí nad Orlicí, v Lounech, Domažlicích, Lnářích, v Bechyni u Tábora, ve Frýdku, Kyjově, odkud byly také postupně propuštěny. Měly se vystěhovat, ale neměly kam jít. Bylo jim povoleno postavit si z vlastních prostředků klášter. (...) Náhle přišel zákaz z okresního úřadu v Hodoníně, že se zde [tj. v Čeložnicích u Kyjova] nesmí stavět. Komunistické úřady totiž zjistily, že v místě stavby je většina lidí, kteří s nimi sympatizují, a proto si mohou dům postavit jedině v pohraničí. (...) Věnovaly se činnosti ve vlastních domácích společenstvích, zhotovování bohoslužebných rouch a přepisování tehdy nedostupné náboženské literatury (...). Celkem v Bílé Vodě byly sestry z 12 kongregací – přes 400 řeholních sester – kolosální řeholní společenství. Vše zde bylo organizováno komunistickým ateistickým vedením a sestry byly určeny podle jejich plánu k pozvolnému vymírání. (...)“ *Tamtéž*.

Sestry Neposkvrněného Početí přišly do Ústí nad Orlicí z Broumova, kde byly členky kongregace po propuštění ze vzdělávacích a ošetrovatelských zařízení soustředěny, na dobu pouhých devíti měsíců: 12. srpna 1952 – 4. května 1953.³⁸⁸ Pracovaly zde jako dělnice v přádelně bavlny Utex v městské části Kerhartice,³⁸⁹ ubytování měly zajištěno v městské části Dukla.³⁹⁰ „Ke konci roku [1952] nastaly v továrnách nesnáze se svěcením nedělí a zasvěcených svátků. V Ústí nad Orlicí se sestry rozhodly, že v tyto dny do práce nepůjdou, a oznámily, že jsou ochotny je nadpracovat. Pokládaly to tehdy za povinnost dobrého příkladu pro místní katolíky.“³⁹¹ Tyto řeholnice odešly z Ústí pracovat do liberecké textilní továrny Textilana.³⁹²

Čtyři opavské sestry františkanky přišly do orlickoústeckého domova důchodců z nemocnice v Pardubicích 1. srpna 1959.³⁹³ Působily zde do 30. března 1982, kdy odešly do Opavy.³⁹⁴

V Ústí nad Orlicí působily řeholní sestry v nemocnici, zde nejvíce zasáhly jeho běh. Nuceně pak pracovaly členky jiných kongregací v domově důchodců a v továrně. Komunistický režim cíleně odsouval zasvěcené osoby pryč z míst jejich původních působišť, z míst, kde by mohly působit na mládež a obecně z veřejného života. Školy a jiné vzdělávací instituce i nemocnice nahradily domovy důchodců, ústavy pro mentálně postižené, případně internace. Kdysi běžný jev – řeholní sestra v roli ošetrovatelky – se stal minulostí. Sestry už neměly sloužit nemocným, kteří se zase vrátí do normálního života, ale těm nejstarším a nejubožejším, jejichž úděl už nelze zvrátit. Navíc vzhledem k zákazu přijímání nových členek³⁹⁵ se počítalo s brzkým úplným vymizením ženských řádů a kongregací ze společnosti.

³⁸⁸ *Tamtéž*, s. 257.

³⁸⁹ Viz KOL. *Vývoj textilního strojírenství v regionu Orlicka*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003, s. 132, 140nn.

³⁹⁰ Sestrám bylo přislíbeno, že dojde k odstranění rozhlasového zařízení v jimi obývané části budovy a ke zřízení kaple. Děkan Boštík sem docházel sloužit mše. Podotýkám, že vzdálenost mezi těmito dvěma částmi města je, na poměry okresního města, skutečně značná.

³⁹¹ NĚMCOVÁ, Magdalena. Kongregace sester Neposkvrněného Početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi. In VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu*, s. 240–273, zde s. 257. Ředitel závodu prohlásil, že „dělnice, které nechtějí v určité dny chodit do práce, závod nemůže potřebovat a že v Praze požádá, aby sestry byly poslány jinam.“ *Tamtéž*.

Podobná situace nastala i v továrně v Jiříkově. Zde sestrám vedení podniku sice zpočátku slíbilo svěcení nedělí a zasvěcených svátků, později už ovšem napracování hodin nestačilo.

³⁹² *Tamtéž*, s. 260.

³⁹³ *Tamtéž*, s. 191.

Všechny členky kongregace byly vyloučeny z práce v nemocnicích a poslány do domovů důchodců. Komunity byly přitom cíleně rozbíjeny, pardubická čítala dohromady 50 sester.

³⁹⁴ *Farní kronika*, s. 643.

³⁹⁵ Mužské řeholní komunity byly bez jakéhokoliv právního podkladu zrušeny, naproti tomu „komunity řeholnic byly sice zachovány, ale i ony byly bez právního podkladu vyvezeny od srpna 1950 v několika etapách ze svých klášterů a převedeny do práce převážně ve výrobě. V 'charitních domovech', v nichž byly ubytovány, byly pod stálou kontrolou příslušníků Státní bezpečnosti. Ti jim znemožnili přijímat nové členky.“ TRETERA, Jiří Rajmund. Postavení církve a náboženských společností v prvním řádu České republiky. In *Revue církevního práva* 3 (1998). Dostupné 18. 1. 2017 z WWW <<http://spcp.prf.cuni.cz/11/tzretera.htm>>.

Právě tím chtěli tvůrci církevní politiky provést likvidaci řeholního způsobu života v Československu zcela do důsledků: mužské řády zakázat, ženské řehole nechat postupně v ústraní dožít.³⁹⁶

³⁹⁶ Srov. VLČEK, Vojtěch. Geschichte der Orden. In SCHULZE WESSEL, Martin – ZÜCKERT Martin (Hg.). *Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert*. 1. Auflage. München: Oldenbourg, 2009, s. 641–664, zejm. s. 641–656.

21. Kontinuitní tradice farnosti v 50. letech 20. století³⁹⁷

21.1. Konec manifestačního katolicismu, farnost jako uzavřený malý dvůr

Děkan Václav Bošík se v průběhu 50. let více uzavřel do zdí děkanského kostela v Ústí nad Orlicí. Vyšel tak svým způsobem z nutnosti vstříc oficiálnímu názoru, že náboženský život se má odehrávat právě pouze v kostelech a neprosakovat na veřejnost. Rozhodl se pokračovat v projektech na zvelebení kostelního interiéru s cílem více podtrhnout *genia loci* chrámu. Právě zdůraznění jedinečnosti stavby, tedy její výzdoba a upravený vzhled vnitřního vybavení, mělo udržet soudržnost farnosti vystavené tlaku ze strany státních úřadů. Můžeme říci, že chrám se měl stát jakousi „oázou klidu“ pro věřícího člověka. Pokračovala již léty prověřená spolupráce s dvorními architekty Janem Sokolem a Karlem Řepou. Snad také v silném dojmu měnící se doby a vyvstalé potřebě zachovat paměť nechal v roce 1949 Václav Bošík Alfrédovi Pifflovi vypracovat přehled zařízení kostela a jeho dějiny; řediteli kůru Jaromíru Lahulkovi pak historii varhan.

Uzavírání malého dvoru farností do zdí kostelů se projevilo v nuceném opuštění veřejného prostoru, v němž již nebylo možné přihlašovat se manifestačně ke katolickému křesťanství. Zvláště bedlivě sledovali církevní tajemníci kupř. konání a účast na průvodech Božího těla. Křesťanské festivity s prosebnými či eucharistickými průvody nebo pobožnostmi nahradily festivity státní. Počet procesí se snižoval na základě tří kritérií: (1) shromáždění plánované na určité datum podléhalo povolení ONV s odvoláním na bezpečnost a plynulost dopravy, (2) povolení se zpravidla poskytovalo pouze pro průvod v těsné blízkosti kostela, nikoli do jiných částí města, (3) průvod se mohl konat výhradně mimo pracovní dny. Od 7. července 1952 musely být na pokyn Státního úřadu pro věci církevní „*veškeré slavnosti mimo kostely (...) hlášeny nejméně jeden týden před konáním církevnímu referátu ONV ku projednání s referentem dopravy ONV.*“³⁹⁸ Některé tradiční průvody konané v orlickoústecké farnosti a jejich vývoj zachycuje přehledně následující tabulka. K nejvýznamnějším procesím

³⁹⁷ Kapitola vychází z předchozího historického bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2014, s. 97–114. Dále jen SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce

³⁹⁸ „*V tomto hlášení bude udána hodina zahájení a skončení průvodu, místo kudy a kam se bude průvod ubírat a případně další údaje (...). Toto hlášení nahradí žádost o povolení průvodu. Je přirozené, že průvody budou konány mimo pracovní dobu. Na Zelený čtvrtek, Velký pátek a Bílou sobotu bohoslužby necht' jsou konány v časnějších hodinách, aby nenarušily pracovní dobu.*“ Dopis Biskupské konzistoře v Hradci Králové duchovním v diecézi ze dne 24. 3. 1953, č. j. 1049. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí*. Karton Acta curiae 1953–1967.

patří eucharistický průvod o slavnosti Těla a krve Páně (Božího těla), změny v jeho konání zachycuje tabulka druhá.³⁹⁹

Beze změny byly ponechány liturgické slavnosti konané v prostoru kostela nebo v jeho těsné blízkosti, ať už se jednalo o bohoslužby, slavení svátostí, průvody, pobožnosti (májové, prosebné apod.), adorace či kázání. Postupně docházelo k vytěsnění tohoto projevu religiozity z veřejných prostranství pouze do těchto míst.⁴⁰⁰ Tlak na uzavření se ovšem týkal i mnohem detailnějších projevů: již v roce 1948 musel být odstraněn stánek s katolickými tiskovinami před kostelem a prodej mohl probíhat pouze v kostele za lavicemi.⁴⁰¹

Liturgická slavnost, jiná příležitost	Průvod	Konání v 50. letech
Květná neděle	průvod ze starého hřbitova do kostela	zachován
Zelený čtvrtek	eucharistický průvod v kostele	zachován
Zmrtvýchvstání Páně	průvod kolem kostela	zachován
sv. Marka a křížové dny	prosebný průvod do polí za městem	zrušen
prosby za úrodu	prosebný průvod do polí za městem	zrušen
prosby za déšť	prosebný průvod do polí za městem	zrušen
prosby za jasné počasí	prosebný průvod do polí za městem	zachován pouze v kostele
Památka všech věrných zemřelých	průvod z kostela na hřbitov	zrušen
pobožnosti u soch světců ve městě v den svátku nebo následující neděli	Nejsvětější Trojice	zrušena
	sv. Václav	zachována pouze u světcovy sochy v kostele
	sv. Florián	zrušena
	sv. Jan Nepomucký	zachována pouze u světcovy sochy v kostele

³⁹⁹ Obě tabulky jsou zpracovány na základě Dopisu Biskupské konzistoře v Hradci Králové duchovním v diecézi ze dne 24. 3. 1953, č. j. 1049. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí*, Karton Acta curiae 1953–1967. Dopis ONV děkanu Boštíkovi ze dne 19. 1. 1951, č. j. 56-51/Ko/Do, *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí*, karton 1, inv. č. 105. Dopis děkana Václava Boštíka ONV – přehled průvodů konaných v orlickoústecké farnosti, uložen *tamtéž*. DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 146nn. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III. Dodatek*, s. 49, 69, 85. MALÝ, Alois. *Příručka církevních průvodů a jiných pobožností*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 16–68.

⁴⁰⁰ Zrušení průvodu neznamená zlikvidování konkrétní pobožnosti, ale její přesunutí do kostela. V některých případech se průvod konal pouze v kostele, jindy (např. když se i v inventáři nenachází socha příslušného světce) se průvod modifikoval v pobožnost. Tabulky zachycují stav před liturgickou reformou provedenou II. vatikánským koncilem (1962–1965); některé změny vnějších obřadů, k nimž došlo v ČSSR na počátku 70. let, jako např. zrušení tzv. „průvodu o Vzkříšení“, s útlakem církve v 50. letech nijak nesouvisí.

⁴⁰¹ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III. Dodatek*, s. 23.

Konání eucharistických průvodů o svátku Božího těla (slavnosti Těla a krve Páně) 1918–1968				
Letopočet	Kolem náměstí	Kolem kostela	V kostele	Poznámka
1918–1939	●	○	○	---
1940	●	○	○	pouze v neděli
1941–1943	●	○	○	---
1944	○	●	○	---
1945–1950	●	○	○	---
1951–1953	●	○	○	ve čtvrtek večer a v neděli
1954–1958	●	○	○	pouze v neděli
1959–1967	○	○	●	---
1968	●	○	○	---

Důležitým pastoračním nástrojem, který nabyl oproti předchozím obdobím na důležitosti zároveň s důrazem na detailně propracovaný interiér, se stala podpora eucharistické zbožnosti. Děkan Boštík vytvořil vysoce efektní výzdobu tehdejšího hlavního oltáře pro adorace v průběhu liturgického roku: monstranci Jana Sokola obklopoval při výstavě bílý splývavý satén.⁴⁰²

K běžnému životnímu koloběhu farnosti náležely již od potridentského období „lidové misie“ jako projev lidové zbožnosti.⁴⁰³ Tento způsob formace věřících byl, mimo jiné v návaznosti na „akci K“, komunistickými úřady postupně vytlačován a zakazován. V Ústí nad Orlicí vykonal poslední misie Řád bratří kazatelů v roce 1949. Děkan Boštík poté obdržel v březnu 1950 „dočasný“ zákaz konání misí, o jehož zrušení nebyl pochopitelně nikdy vyrozuměn.⁴⁰⁴ Na nastalou situaci chybějících duchovních obnov farnosti reagoval Boštík originálně. Mužské části farnosti nabídl laické exercicie konané, zřejmě někdy i pod jeho

⁴⁰² EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 69.

V děkanském archivu je uloženo šest malých návrhů výzdoby presbytáře, zejména hlavního oltáře, během výstavu Nejsvětější svátosti oltářní. Zda je autorem těchto skic děkan Boštík či architekt Řepa (tomu Boštík zadal výzdobu presbytáře poprvé již roku 1947 a později ji různě modifikoval) nelze s jistotou říci. Návrhy však nepočítají se zahalením soch a sloupů na stranách oltáře. Na všech fotografiích, které zachycují konečnou podobu výzdoby v různých letech, látka zakrývá celou oltářní architekturu kromě sousoší Nejsvětější Trojice. Bílý splývavý satén použitý k této výzdobě získal děkan Boštík od místního továrníka Jana Rollera. Viz Obrazová příloha.

⁴⁰³ V souvislosti s ustálením a sjednocením slavení liturgie vyhrazené klerikům se rozvíjely různé formy lidové zbožnosti. Jednou možností se staly duchovní obnovy farnosti (bohoslužby, kázání, katecheze, přednášky, svátost smíření; obecně hraje významnou úlohu motiv obrácení) konané zpravidla řeholníky.

„Obnova sv. misie v Ústí nad Orlicí. Sv. misie v děkanském kostele v Ústí nad Orlicí (tzv. obnova misí) konána od 11. října do 16. října 1936. Misionáři byli od sv. Hory u Prahy v čele s rektorem Otto Loula. Kázání byla denně dopoledne i večer za velké účasti občanstva z farnosti ústecké i okolí.“ Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí 1935–1940, s. 85. *Soka Ústí nad Orlicí. Pamětní knihy*.

⁴⁰⁴ „Od dnešního dne až do odvolání nebereme na vědomí konání misí neb jejich obnovy v žádné farnosti. Opatření toto jest přechodného rázu a o zrušení budete včas vyrozuměn.“ (Sic!) Dopis ONV Ústí nad Orlicí děkanu Boštíkovi ze dne 29. 3. 1950, č. j. 185/1950. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí*, karton 1. inv. č. 105.

vedením, poslední den občanského roku na v Králíkách.⁴⁰⁵ V této době se jednalo o unikátní záležitost.⁴⁰⁶

Pastorační práci kněží narušoval nárůst schůzí a byrokratické úřadování vyžadované ze strany okresních církevních tajemníků. Děkan Boštík, jakožto státní zaměstnanec, musel vyplňovat předepsaným způsobem tabulky a dotazníky a poté je zasílat na ONV. Většinou se jednalo o majetkoprávní záležitosti,⁴⁰⁷ někdy ale i o jmenné seznamy zaměstnanců farnosti včetně ministrantů.⁴⁰⁸ Významnou část agendy tvořila hlášení o fungování farnosti – počet bohoslužeb a účast na nich, vysluhování svátostí.⁴⁰⁹ Také organizované konference tzv. Mírového hnutí katolického duchovenstva patřily mezi aktivity, „*kteřé měly odvádět pozornost kněží od vlastní duchovní činnosti.*“⁴¹⁰

Dům kněze, orlickoústecké děkanství, se dostal mezi objekty, o jejichž využití k účelům zcela mimo jejich původní určení měly komunistické úřady zájem. V roce 1959 vznikla z příkazu ONV na děkanství (ve sklepě na zahradě, protože Mosbenderova rezidence není podsklepena) ústředna civilní obrany.⁴¹¹ Dále v srpnu „*téhož roku nařídily úřady, aby byl vystěhován na děkanství sál, kde měli lidé z města uskladněný nábytek. Na děkanství měli*

⁴⁰⁵ „*Oušťáci na děkana Václava Boštíka vzpomínají vždycky s velikou úctou. Myslím si, že on tu farnost opravdu duchovně pozvedl. (...) Existovaly tzv. silvestrovské exercicie pro muže. (...) Muži na Silvestra místo do hospody šli na exercicie do Králik. (...) Myslím, že to dobré jádro farnosti se vytvořilo právě z těchto mužů (...). Tehdy to byla novinka. On dal do té farnosti tenhle duchovní vklad. (...) Takový člověk se zapsal Oušťákům do srdce. Takhle si asi lidé představují duchovního pastýře: jako toho, který s nimi žije, pracuje, vede je a třeba s nimi i trpí.*“ Dle rozhovoru s J. Exc. Mons. Josefem Kajnekem, světícím biskupem královéhradeckým a v letech 1978–1984 administrátorem v Ústí nad Orlicí zde dne 18. 11. 2007. Přesné místo konání exercicií zůstává vzhledem k likvidaci kláštera na Hoře Matky Boží otázkou.

⁴⁰⁶ V době před II. vatikánským koncilem byly běžné pouze povinné kněžské rekolekce a exercicie, laickou obdobu tvořily lidové misie, které ovšem nebyly duchovními cvičeními v pravém slova smyslu už jen z důvodu účasti celé farnosti. V této souvislosti se ukazuje Boštíkova snaha starat se nejen o materiální statky, nýbrž i o duchovní potřeby svěřených farníků.

⁴⁰⁷ Např. „*Přehled majetku církvi a náboženských společností a jejich důchodů, jakož i způsobu jejich zdanění a použití*“ (duben 1949), seznamy spravovaných objektů; porada ohledně farních schodků, porada o uzávěrkách roku, o způsobu vedení účetnictví atd. Kněží museli přesně dodržovat předepsané způsoby odpovědi včetně používání různobarevných per.

⁴⁰⁸ Dopis děkana Boštíka ONV ze dne 23. 4. 1951, č.j. 434-1951/Ko/Do. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanství úřad Ústí nad Orlicí, sloha 1. inv. č. 105.*

Uvedení ředitel kůru Filip Zámorský, zvoník Josef Kašpar kostelník František Jakubec, hospodyně Filoména Kalousová, jmenovitě osm ministrantů; všichni s daty narození.

⁴⁰⁹ „*(...) Mše sv. v děkanském kostele, v nemocniční kapli denně; v neděli 3 mše sv., ve fil. kaplich dle možnosti jednou měsíčně. (...) Stav farnosti: dle mého úsudku ucházející! Denně přistupuje ke sv. přijímání asi 60 lidí, v neděli asi 80, jednou měsíčně asi 100. Zvláštních změn nepozoruji. Náboženství se vyučuje na všech školách v odděleních. Děti přistupují dvakrát v roce společně k sv. svátostem. Některé přicházejí samy.*“ Zpráva o stavu farnosti Ústí nad Orlicí psaná děkanem Boštíkem dne 9. 12. 1955. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanství úřad Ústí nad Orlicí, sloha 1. inv. č. 105.*

⁴¹⁰ JAKUBČIN, Pavol. MHKD, s. 37.

⁴¹¹ Komise ONV dorazila k děkanu Boštíkovi již na jaře roku 1959 „*s tím, že na děkanství jsou veliké sklepy, že by tam zřídili ústřednu civilní obrany, ze které by řídili obranu města i okolí při požárech. Jinak by prý museli vykopat nějakou jámu za městem. Velmi byli udiveni, když jim děkan Boštík řekl, že děkanství není podsklepeno, ale nabídl jim k tomuto účelu sklep na zahradě (...). Sklep na zahradě si prohlédli, schválili a už o půlnoci zvonili, že mají cvičení, že jdou do sklepa. Děkan Boštík je sice pustil, ale řekl jim, že příště musí zahradou, aby nerušili. Byli by raději chodili předem, ale souhlasili.*“ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 175.

přijít nájemníci.“⁴¹² Z příkazu ONV, jenž poukázal na platné znění zákona,⁴¹³ musely být vyklizeny dvě místnosti v horním patře děkanství, které měly být využity jako sklad civilní obrany a obytná místnost pro nájemníka určeného ONV.⁴¹⁴ Děkan Boštík se však postavil ONV na odpor, když ten požadoval, aby byla hospodářská část budovy přeměněna na skladiště cementu a aby byl dvůr MNV posunutím zdi zvětšen na úkor dvora děkanského.⁴¹⁵ „Zdůvodňoval své jednání tím, že v hosp. budově má děkanství uskladněn materiál při stavbě různých lešení a opravách. O posunutí zdi nechtěl ani slyšet. Jediné co (...) dovolil, bylo to, aby si do hosp. budovy uskladňovali metaři vozíky a košťata pro čištění města. Musí to prý být ve středu města, aby se nezdržovali docházením.“⁴¹⁶

Václav Boštík důrazně vystupoval proti prorežimní Katolické akci⁴¹⁷ a odmítal spolupráci pod její hlavičkou i proti názoru některých farníků.⁴¹⁸ Plánoval také posílit pastorační vikariátu (a potažmo zřejmě také farnosti) vydáváním časopisu. K uskutečnění

⁴¹² *Farní kronika*, s. 642. V místnostech, které ONV požadoval, byl uskladněn nábytek občanů města Ústí nad Orlicí, kteří se museli přestěhovat do menších bytů a kterým děkan Boštík pro jejich věci poskytl místo na děkanství. Po vystěhování museli majitelé uskladnit nábytek jinde.

⁴¹³ „O bytech v budovách církvi a náboženských společnostech (...) může výkonný orgán místního národního výboru činit (...) jen se souhlasem krajského národního výboru, tj. krajského církevního tajemníka. Není tedy přípustné, aby duchovní správcové sami o své vůli disponovali volnými byty ve farních budovách.“ Zákon č. 67/1956 Sb. § 87.

⁴¹⁴ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 175. Horní sál byl určen za sklad CO a druhá kaplanka sloužila jako byt dvěma učitelkám ve výslužbě. Při srpnovém stěhování utrpěl děkan Boštík úraz. „Na palec pravé nohy mu spadl 80 kg těžký podstavec sochy. Při jeho cukrovce byl to úraz velmi vážný.“ *Farní kronika*, s. 642. Úraz nohy se sice zhojil, ale „15. února 1960 měl pan děkan menší záchvat mozkové mrtvice. Byl převezen do nemocnice, v květnu však se vrátil, vše v pořádku. Zdánilivě v pořádku.“ Tamtéž. Děkan Boštík si sám situaci zkomplikoval tím, že nedodržel po návratu z nemocnice klid a hrozila mu dokonce amputace palce.

⁴¹⁵ „Chtěli zabrat hospodářskou budovu a zeď oddělující děkanský dvůr od dvora městského chtěli posunout až za tuto budovu, aby se zvětšil dvůr MNV. Děkan Boštík rozhodně se opřel proti tomuto úmyslu.“ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 176.

⁴¹⁶ *Tamtéž.*

⁴¹⁷ Děkan Boštík rázně nedoporučil účast farníků na pouti organizované Katolickou akcí. Našli se asi dva farníci, kteří s tímto nesouhlasili a výletu s poutí se účastnili, Boštík se přesto vzepřel: „To se ozval. Tvrdě. To bylo při té příležitosti, kdy tady určitá část pod rouškou toho výletu (...) [se rozhodla akce zúčastnit]. A ještě ke všemu to bylo všechno nějak zdarma (...)“ Dle rozhovoru s Mgr. Věrou Sekotovou, dlouholetou kronikářkou města Ústí nad Orlicí, jejíž rodina udržovala s děkanem Boštíkem přátelské vztahy, ze dne 16. 1. 2008.

Dokud se jednalo o diecézní katolickou akci organizovanou z papežského podnětu, orlickoústecká farnost se akcí (přednášky, kurzy, svatováclavské slavnosti) běžně účastnila a spolupřátela je – obvyklou součástí byly bohoslužby či pobožnosti.

⁴¹⁸ „A nyní k místním poměrům. Včera se po Ústí mluvilo o mém podpisu, kterým jsem projevil souhlas s prohlášením výboru t.zv. katolické akce. Oznamuji Vám na svou čest, že jsem podpis odepřel a ono prohlášení nepodepsal. Jediným mým proviněním jest že jsem vyhověl žádosti, abych objasnil svůj poměr ke státu jako pozitivní a vyjádřil jsem jej slovy: Přeji si, aby v našem státě nastal klid, aby byl vyřešen i poměr mezi církví a státem. Modlím se, aby činitelé s obou stran našli cestu k dohodě. Tohoto podpisu mého prohlášení bylo zneužito jako bych souhlasil s projevem, který jsem přímo odsoudil. Myslím, že k vysvětlení dostačí. [obyčejnou tužkou, zřejmě rukou děkana Boštíka, připsáno:] 19. června 1949 [propisovací tužkou připsáno:] *Prohlášení děk. V. Boštíka v ústeckém kostele veřejně před každou mší sv.*“ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 83. Volně vložený, mnohokrát přehýbaný list velikosti A5. Psáno na stroji z druhé strany na starý svatební formulář.

tohoto projektu, vyplývajícího nejspíše ze snahy o celistvost a provázanost vikariátu (farnosti), již nedošlo.⁴¹⁹

Na základě platných právních předpisů svolil děkan Václav Boštík k nastěhování dvou bývalých učitelek do jím obývaného domu a vybudování skladu civilní obrany na zahradě děkanství, rázně se však vzepřel snaze o umenšení děkanského dvora, protože toto jednání MNV nemohl podložit žádným konkrétním zákonem či vyhláškou. Václav Boštík tedy nepostupoval podle závažnosti kroku vůči církvi: vždyť umenšení dvora před budovou děkanství o pár metrů čtverečních se jeví mnohem méně závažnější než nastěhování cizích osob na děkanství.

21.2. 150 let existence Cecilské hudební jednoty (1953)

Při valné hromadě Cecilské hudební jednoty 22. listopadu 1947 děkan Václav Boštík mimo jiné řekl: „*My v Ústí už pochopili, že jest rozdíl modlit se při mši svaté a modlit se mši svatou. Při mši sv. růženec, litanii, křížovou cestu atd. a modlit se třeba zpěvem mši svatou. To jest známka náboženské vyspělosti.*“⁴²⁰ Při stejné příležitosti v roce 1951 naznačil dvě kritéria pro výběr skladeb prováděných na kůru: (1) mají napomáhat k *sentire cum ecclesia* – cítění s církví – navázáním na příslušná období liturgického roku, (2) mají mít uměleckou hodnotu.⁴²¹

Kroniky Cecilské hudební jednoty svědčí nejen o množství zapojených osob (zpěváků i hudebníků), skladeb a vystoupení, ale velmi podrobně také o výročních oslavách scholy. Ceciliánský rok začíná 22. listopadu, v den liturgické připomínky svaté Cecílie, k čemuž se váže slavnostní mše svatá, valná hromada jednoty a další oslavy. Významná výročí byla přitom přirozeně připomínána obzvlášť slavnostním způsobem, kupříkladu k 100. výročí Cecilské hudební jednoty byla pořízena nová vitráž na kůr děkanského kostela.

Na 22. listopadu 1953 připadlo 150. výročí založení „jednoty k pěstování hudby kostelní“ v Ústí nad Orlicí. V zápisech k výročí vysvítá jak společenská atmosféra, tak jeho oslavy a přístup děkana Václava Boštíka.⁴²² V diskusích roku 1953 děkan „*rázně prohlásil*“, že na rozdíl od některých členů sboru zásadně odmítá přijímat za členky ženy.⁴²³ Kůr také

⁴¹⁹ „*Říkal jste, že na Podřipsku vydával vikariát podřipský věstník pro všechny fary vikariátu. Rozhodně počítejte s tím, že jednou budeme taky tady vydávat takový věstník.*“ PIFFL, Alfréd. *Úvahy*. Stenogram z jara 1957. Od roku 1995 vydává Římskokatolická farnost – děkanství Ústí nad Orlicí farní časopis INUF (Informační noviny ústecké farnosti).

⁴²⁰ *Kronika Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí I. od 22. XI. 1946 do 1. I. 1967*, s. 65. Dále jen *Kronika Cecilské hudební jednoty 1946–1967*.

⁴²¹ Srov. *Tamtéž*, s. 147.

⁴²² Srov. *Tamtéž*, s. 163–185. Zápis k cecilskému roku 1952/1953 nadepsaný Jubilejní rok, ve kterém se slaví 150. výročí založení Cecilské hudební jednoty v Ústí n. Orlicí 22. XI. 1952 22. XI. 1953.

⁴²³ Srov. *Tamtéž*, s. 165.

čekala změna regenschoriho, protože stávající ředitel kůru Antonín Šimeček byl zároveň ředitelem Lidové školy umění a kvůli působení ve sboru mu hrozila ztráta zaměstnání.

K vlastní slavnosti se připravilo tablo účinkujících ceciliantů a děkan Václav Boštík v promluvě před slavnostní mší svatou hovořil o svém pohledu na liturgickou hudbu: „*Liturgická hudba jest nedílnou součástí slavné liturgie. Chce dáti textu větší účinnost, aby slova Kristova i sláva církve více zapůsobila na duši věřících a lépe je připravila k přijetí plodů milostí, které pocházejí z liturgických úkonů. Z toho jest zřejmé, že úkolem liturgické hudby není posluchače pobaviti, rozptýliti nebo působiti, aby se pokochali uměleckými zážitky – to jest úkolem jiných druhů hudby, koncertní zábavné, taneční. Liturg. hudba nemá člověka rozptylovat, ale přivádět k usebrané modlitbě. (...) Krásný, jedinečně krásný jest náš kostel hudbou a zpěvem, kterým doprovází slavnou liturgii církve.*“⁴²⁴

Mše svatá v neděli 22. listopadu 1953 v 8.30 hod. ⁴²⁵	
Děkan Václav Boštík	Promluva
Alois Hnilička	Žalm 150 (smíšený sbor, orchestr a varhany)
Petr Kocian	Asperges me (smíšený sbor, orchestr a varhany)
	Cecilské fanfáry
Jaromír Lahulek	Introit (smíšený sbor <i>a capella</i>)
Jaroslav Kocian	Slavnostní mše (solisté, smíšený sbor, orchestr a varhany)
Jaromír Lahulek	Graduale (smíšený sbor, varhany)
Jaromír Lahulek	Offertorium (smíšený sbor, <i>a capella</i>)
Jaromír Lahulek	Communio (smíšený sbor, <i>a capella</i>)
Antonín Šimeček	Pange lingua (smíšený sbor, orchestr, varhany)
	Cecilská hymna

V 17.00 hodin se v děkanském kostele konal slavnostní koncert s díly místních i všeobecně známých autorů, zakončený *Te Deum* Antonína Dvořáka a svátostným požehnáním. Obvyklá slavnostní schůze v restauraci U Malinů proběhla bez větších okázalostí, což Ludmila Ehlová vysvětluje „přioštěním poměrů“ a „napadáním náboženství“, uvádí příklad vyučování náboženství a pokračuje: „*Úřady a zvláště církevní tajemník ONV pasli přímo po sebemenší zámince, jen aby mohli škodit. Běda, kdyby byla CHJ opravdu spolkem. Dávno by byla její činnost zastavena.*“⁴²⁶

21.3. Nový betlém pro děkanský kostel (1958–1959)

Mezi tradice typické pro město Ústí nad Orlicí náleží také tvorba a stavění betlémů (viz výše). Na konci 50. let 20. století se v kostelních sbírkách nacházely betlémy dva:

⁴²⁴ „*Nejen v jubilejním roce 1952–1953, ale po celá léta působení děkana Boštíka, byly výkony, repertoár a úroveň Cec. Hud. Jednoty vysoce hodnotné. Liturgická pravidla byla přísně a nesmlouvavě dodržována.*“ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 81.

⁴²⁵ *Kronika Cecilské hudební jednoty 1946–1967*, s. 175.

⁴²⁶ *Tamtéž*, s. 179.

figurkový a papírový.⁴²⁷ Betlém tvořený dřevěnými figurami z poloviny a z 90. let 19. století, později zřejmě doplněný ještě dalšími soubory figur, nazývaný podle jedné části také „tyrolský“, se v děkanském kostele stavěl zřejmě ještě po celou první polovinu 20. století – doklady k jeho pořízení i staršímu využívání chybí. V době působení děkana Václava Boštíka se dřevěný betlém stavěl na konstrukci umístěnou nad zpovědnicí na evangelní straně a v té době se již jednalo o zavedenou tradici.⁴²⁸ V roce 1948 zakoupil děkan Václav Boštík od profesora Josefa Cibulky oustecký betlém, složený z velkého množství papírových figurek, malovaných z většiny orlickoousteckým betlemářem Jarolímem Štantejským.⁴²⁹ Oba betlémy byly pak v letech 1948–1959 instalovány v různých kompozicích a dokonce v kombinaci na několika místech v děkanském kostele: nad zpovědnicí, na bočním oltáři, po obrazem Panny Marie Oustecké. Děkan Václav Boštík hledal takové umístění, aby betlém vynikl a zároveň jej bylo možné detailně pozorovat, přičemž za ideální místo považoval neexistující samostatnou boční kapli.⁴³⁰

Děkan Václav Boštík zřejmě s výsledkem stále nebyl spokojen a od roku 1954 uvažoval o zakoupení zcela nového betléma pro kostel v Ústí nad Orlicí. Definitivně se rozhodl, že nový betlém získá místo pod kazatelnu. Oslovil tedy architekta Jana Sokola, aby připravil návrh, který by zpracoval malíř Jan Zrzavý, přítel Josefa Cibulky. Původní záměr nemohl být realizován: Jan Zrzavý, který měl „*k celé věci vřelý vztah nejen jako umělec, ale i jako katolík*“,⁴³¹ sice i s Josefem Cibulkou v roce 1955 navštívil kostel a roku 1956 měl Jan Sokol zhotoven základní návrh a schéma betléma, k pracím (konkrétní postup měl být ponechán malíři) ale nedošlo. Snad se Jan Zrzavý soustředil na větší zakázky; nemohl také nalézt ze svého pohledu vhodné spolupracovníky sochaře pro výrobu malých částí figurek „*a když Zrzavý vzkázal, že ‚už to má‘, že figurky bude válet z Formely – a že už ‚skoro má jednoho anděla‘ – stárnoucí pan děkan usoudil, že to od Zrzavého nebude*“.⁴³²

⁴²⁷ Viz SEKOTOVÁ, Věra – BROŽEK Zdeněk. *Vánoce s betlémem*, s. 25–30.

⁴²⁸ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 105. K tématu včetně odkazů na další literaturu viz MÁTL, Ludvík. O kostelních betlémech v Ústí nad Orlicí. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan*, s. 59–65. Dále jen MÁTL, Ludvík. O kostelních betlémech v Ústí nad Orlicí.

⁴²⁹ Viz MÁTL, Ludvík. Malovaný Cibulkův betlém v Ústí nad Orlicí. In *Betlémy a betlemáři 1* (2015), s. 12–15. Dále viz též informačně stylizované texty PROCHÁZKA, Václav – MÁTL, Ludvík. Malovaný Cibulkův kostelní betlém. In *INUF* leden (2015), s. 8. SKLENÁŘ, Michal (s přispěním Ludvíka Mátle). Oprava a nové umístění figurkového betléma v Ústí nad Orlicí. In *INUF* leden (2017), s. 9.

⁴³⁰ Srov. *Tamtéž*, s. 105–107, 121–122, 136–141, 143, 173.

⁴³¹ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 107.

⁴³² SOKOL, Václav. *Příspěvek k historii betlémů v Ústí nad Orlicí*, nečíslováno. Text vydán u příležitosti zakončení kreseb Václava Sokola v Galerii pod radnicí v Ústí nad Orlicí dne 5. ledna 2003. Dále jen SOKOL, Václav. *Příspěvek k historii betlémů v Ústí nad Orlicí*.

Vzhledem ke stálému prodlužování celé záležitosti⁴³³ se děkan Václav Boštík rozhodl pro jiné řešení. Jan Sokol pro plánovaný betlém navrhl dřevěný podstavec (1958), jenž nahradil oltář pod kazatelnu. O Vánocích 1959 zde byl poprvé instalován nový betlém, navržený architektem Janem Sokolem, zhotovený jeho synem Václavem, začínajícím umělcem, a darovaný farnosti. Jednalo se o řešení moderní, neobvyklé, výrazně odlišné od orlickoústecké betlemářské tradice i od dosavadních variant kostelních betlémů. Václav Sokol zhotovil figury z hlíny, nabarvil temperovými barvami a voskem zvýšil jejich lesk, krajina byla vyrobena ze dřeva a lepenky, taktéž nabarven a navoskována. Betlém se skládal ze samostatných dílů a v celku zaujímal prostor 2,5 metru. Při prvním postavení betléma ještě nebyly dokončeny skály (doplněny později s pomocí místního řezbáře a truhláře) a figurky Tří králů, které se v kompozici objevily až o Vánocích roku 1960, 6. ledna 1961.⁴³⁴

Václav Sokol s odstupem vzpomínal na obvyklé návštěvy betlémů v domácnostech v Ústí nad Orlicí: „[Betlémy] byly nádherné, a já jsem se cítil trochu zaskočen: jak jsme si mohli dovolit propašovat do Ústí keramický Betlém, když místní tradice je tak silná? (...) Začínal jsem chápat, že náš Betlém je trochu ‚mimo‘ – ale pan děkan ho zaštitil svou autoritou, takže po několik let v Ústí ‚fungoval‘.“⁴³⁵ Betlém také splnil další nárok děkana Václava Boštíka, totiž jasné zdůraznění ústředního motivu narození Ježíše Krista oproti velkému množství motivů.⁴³⁶ Zřejmě právě kvůli tomu, že se nový betlém vymykal jak místní betlemářské tradici, tak podobě kostelního betléma tyrolského, nenašel u farníků jasnější pozitivní odezvu.⁴³⁷ Koneckonců: neochota farníků a zejména farnic ke změnám se jasně projevila již při prvním pokusu v roce 1954, a to ještě s využitím stávajícího figurkového betléma.⁴³⁸ S nástupcem děkana Václava Boštíka se autor betléma později nepohodl, část původních figurek odvezl a část zničil, protože jeho návrh nahradily figury z moduritu.⁴³⁹

⁴³³ „Zrzavého nemohu telefonem dovíci, není asi v Praze, doufejme, že dělá Betlém.“ Dopis Jana Sokola Václavu Boštíkovi ze dne 2. 12. 1956 – vloženo v EHLOVÁ, Ludmila *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 144. Dále srov. *tamtéž*, s. 162.

⁴³⁴ Srov. SOKOL, Václav. *Příspěvek k historii betlémů v Ústí nad Orlicí*. EHLOVÁ, Ludmila *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 181 a 187–188.

⁴³⁵ SOKOL, Václav. *Příspěvek k historii betlémů v Ústí nad Orlicí*. Václav Sokol se s odstupem vyjádřil následovně: „V textu je historie betléma popsána věrně – bylo v něm mnoho práce, ale doufám, že v Ústí nad Orlicí nemůže být nouze o kvalitní kostelní betlém.“ Dopis Václava Sokola Michalu Sklenářovi ze dne 19. 3. 2008.

⁴³⁶ Srov. EHLOVÁ, Ludmila *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 179. Dále viz s. 180–181.

⁴³⁷ Srov. MÁTL, Ludvík O kostelních betlémech v Ústí nad Orlicí, s. 63–64. Betlemář Ludvík Mátl hodnotí dílo Václava Sokola pozitivně a zakončuje: „Škoda, že se z tohoto betlému dochovalo jen neúplné torzo. Jeho nadčasovost a estetickou kvalitu by jistě ocenily až další generace věřících. Po úmrtí děkana Boštíka se betlém bohužel přestal stavět a tím začalo dlouhé období, kdy se v ústeckém kostele žádné jesličky nestavěly.“ *Tamtéž*, s. 64.

⁴³⁸ „Jedni tento zjednodušený, od vedlejších výjevů oproštěný Betlém uvítali s potěšením a radostí, druzí – a byli to hlavně ti, lépe řečeno ty, které v plném uvědomění své zbožnosti a dokonalosti došly k přesvědčení, že je nutno hájit ‚svatou věc,‘ zaujaly k tomu novému, – ovšem jen pro ně novému řešení – postoj naprosto odmítavý a ostrými svými jazyky zdeptaly Betlém tak, že kdyby bylo možno, nebyl by z něho zůstal kámen na kameni

21.4. Zamýšlené změny ikonografického programu kostela: plán nové křížové cesty, neuskutečněný projekt rozšíření chrámu

Děkan Václav Boštík měl jasnou koncepci pastorační péče o svěřenou farnost: její hlavní linie souvisela s architekturou, se slavením liturgie a liturgickým rokem. Nemáme možnost nahlédnout do těchto úvah prostřednictvím egodokumentů, kde by nám jejich iniciátor (možná) vyložil své osobní pohnutky a prožitky, a musíme tak reflektovat pouze výsledky jeho snažení a další prameny, osvětlující vznik a realizaci jeho počínů. Ačkoliv z hlediska vnitřního fungování farnosti lze hodnotit působení Václava Boštíka v 50. letech 20. století jako úspěšné nebo jako navázání na předchozí úspěchy, nemohl své nápady uskutečnit vždy. Podle zmíněného stenogramu z roku 1957 například uvažoval o vydávání farního časopisu, což situace v dané době neumožnila.

Výše jsem též analyzoval uzavírání malého dvora farnosti – zatlačení církve „do zdí kostelů“ znamenalo úspěch komunistického totalitního panství v oblasti proticírkevní politiky, zároveň se ale Václav Boštík uvnitř často zmiňovaných kostelních zdí mohl zaměřit na péči o detailní prvky a ve vymezeném prostoru nadále rozvíjet spolupráci s dvorními architekty. Soustředil se přitom na příležitostné výzdoby a úpravy v kostele podle liturgického roku (Velikonoce, Vánoce, doba postní, první svaté přijímání, mariánské svátky a májové pobožnosti). Některé změny měly ovšem jít daleko za rámec příležitostné výzdoby.

Nerozhodnutou zůstala záležitost výměny obrazů křížové cesty od Jana Umlaufa za nové zpracování čtrnácti zastavení. V polovině roku 1952 nabízel profesor Josef Cibulka v dopise dvě možnosti. Prvním bylo reliéfní zpracování od Bedřicha Stefana z Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze (přiloženy fotografie z kostela ve Vršovicích, u nichž pisatel doporučuje větší propracovanost a kritizuje mdlost; text odkazuje také na práci v Paříži) nebo od sochaře Ladislava Kofránka. Druhou variantu zpracoval malíř Miloslav Troup, skici jeho návrhů působí ovšem pro barokní prostor velmi neobvykle. Děkan Václav Boštík se na Josefa Cibulku zřejmě obrátil s prosbou o doporučení umělců či zprostředkování kontaktu: „*Od Švabinského nemám odpovědi. Moc se mu do toho nechce. Proto pochopíte, proč jsem doporučoval Štefana.*“⁴⁴⁰ Na uvažované křížové cestě se ale ukazuje, že děkan Václav Boštík byl ochoten použít zcela nový soubor, a to v moderním zpracování – zda by se obrazy

a Jezulátko by připravily i o tu chudičkou střechu nad hlavou. Všem těmto odpůrcům zůstala myšlenka děkana Boštíka naprosto cizí, nemohli proto mlčky přejít přečin jeho, kterého se postavením Betlému tak chudého a skromného dopustil. Děkan Boštík vyslechl, v kostele při příležitosti vysvětlil a tím bylo zbožné upozornění vyřízeno. Věděl, že jeho pokus je jen hledáním nových cest pro ústecký Betlém.“ (Sic!) EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I*, s. 107.

⁴³⁹ Srov. SOKOL, Václav. *Příspěvek k historii betlémů v Ústí nad Orlicí.*

⁴⁴⁰ (Sic!) Dopis Josefa Cibulky Václavu Boštíkovi ze dne 20. 6. 1952. In EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík III*, s. 74a (texty a fotografie vloženy ve vlepěných obálkách).

dočkaly od farníků ocenění, nebo byly odmítnuty jako betlém Václava Sokola, zůstává otázkou.

Na konci druhého svazku (dokončení prvního dílu, v poznámkách citováno podle názvu jako Ia) připojila Ludmila Ehlová seznam plánovaných a nerealizovaných prací s nadpisem „Co jsem nedokončil“. Výjimečný zápis v ich formě vysvětluje autorka v dolní části jako stenogram a jedná se tak o doplnění stenogramů Alfréda Pifflla: „*Přepis přímého záznamu děkana V. Boštíka, který předal několik dní před svou náhlou smrtí v červenci 1963 Lud. Ehlové.*“ Nikdy nedokončené prvky jsou rozčleněny do tří oddílů, přičemž první dva se týkají zadní části kostela: přehled zahrnuje jednak detailní práce na literátských kůrcích (vzhled architrávu, ukončení sloupů schodišť a madla), jednak úpravu vstupu (nahrazení vstupních dřevěných dveří do kostela měděnými a dřevěných dveří z malých předsínek do velké předsíně kostela zelenými a skleněnými, obdobnými jako již dokončené dveře vstupní). Za pozornost stojí, že děkan Václav Boštík nazval podle zápisu zadní část chrámu „kostelní galerií“, již zamýšlel ještě výrazněji podtrhnout vstupními „*dveřmi z mědi hluboce profilovanými.*“ Hlavní práce na literátských kůrcích skončily, odebrání státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti ovšem zabránilo dokončení díla v celé jeho promyšlené struktuře, která zahrnovala slavnostní vstup do barokního prostoru – v kostelní galerii i jinde doplněného moderními prvky.

Třetí část se týká úpravy hlavního oltáře v děkanském kostele podle vzoru baziliky minor, kostela Nanebevzetí Panny Marie a svatého Mikuláše ve Žďáru nad Sázavou v bývalém klášteře Řádu cisterciáků Studnice blahoslavené Panny Marie. Děkan Václav Boštík uvažoval zřejmě o posunutí oltářního obrazu až na stěnu apsidy, kde visel původně, a o blíže nerozvedeném zjednodušení oltářní architektury. Závěr zápisu vyznívá velmi skepticky a rezignovaně a je jedinečným svědectvím o vnitřním rozpoložení Václava Boštíka v létě 1963: „*Oltář jednodušší než u nás – ale tak vznešený, že se mi o nějakém takovém zdávalo. Ale to by bylo řečí... Snad proto jsem musil odejít...*“ V pozadí stenogramu snad můžeme vytušit zklamání Václava Boštíka z toho, že se jej jeho farnost nějakým výraznějším způsobem v říjnu 1961 nezastala, a že k tomu mohly přispět jeho odvážné projekty, posunující posvátný prostor a tím i shromáždění slavící liturgii k jiné úrovni.

Nejambicióznějším projektem děkana Václava Boštíka se měla stát přestavba jednolodního děkanského kostela na trojlodní chrám podle návrhu architekta Alfréda Pifflla. Pozici dvorního architekta kostela sice doposud i později zastával Jan Sokol; ten se ale v dané době potýkal se zdravotními obtížemi. Děkanu Václavu Boštíkovi zřejmě konvenoval i přístup Alfréda Pifflla, mimo jiné odborníka na barokní sloh: „*Zájem o baroko v Pifflově*

*pojetí nebyl zaměřený na odkrývání charakteru slohu – určitou epochu chápal spíše jako nějaký rámec či kulisu pro tvorbu unikátních stavebních konstrukčních konceptů a technických a geometrických fines.*⁴⁴¹ Popsaný přístup mohl umožňovat propojení původního barokního kostela z konce 18. století a jeho unikátních konstrukčních konceptů s novostavbou s využitím moderních postupů a moderního umění, přičemž ikonografický program stavby měl být nejen zachován, ale jeho technické a geometrické finesy podtrženy.

Příslušný stenogram je v knížce Alfréda Pifflla zařazen na prvním místě, datován 1954–1955 a vyplývá z něj, že děkan Václav Boštík v polovině 50. let uvažoval o zásadní přestavbě kostela s dokončením v roce 1960! K oběma stranám kostela zamýšlel připojit boční loď, která by byla propojena s hlavní lodí díky probouráním čtyř nik, v nichž se nacházejí boční oltáře, a případně dalších dvou nik se zpodvědicemi. Šířka bočních lodí měla odpovídat sakristiím, délka hlavní lodí. Úvaha zmiňuje velká okna nových lodí, zkosené střechy stoupající až na úroveň oken hlavní lodí, *„stropy by ty nové lodě měly rovné, kasetové, asi železobetonové.“*

Útěchová kaple i obě sakristie v plánu zůstaly – kaple se měla využít při velikonočních obřadech pro Getsemanskou zahradu a Boží hrob; nová sakristie jako doposud. Starou sakristii („pugétovou místnost“) chtěl děkan Václav Boštík upravit pro zimní a všednodenní kapli: *„Těch pár tetek by se tam vešlo, zadýchaly by si to ve všední den a bylo by to útulnější. Já bych potom chtěl v této kapli zachovat starý ústecký zvyk, že by se tu svítilo na zpěvníky svíčkama, těma voskovými sloupečkama. Kaple by to byla pěkná, copak o to, měla by třeba taky vchod přímo ze hřbitova, abych tam mohl rovnou z děkanství. (...) My v Oustí vlastně nikde nemáme kapli českých světců. A tak by se ta nová kaple u vstupu na kazatelnu mohla zasvětit třeba svatému Václavu, nebo Anežce České.“* Iniciátor plánu navrhoval možnost (řešení ponechával na architektovi) přistavět k sakristii-kapli ještě „místnost vyloženě civilní“ sloužící pro přípravu oltářů, uložení květin a vůbec jako zázemí s tekoucí vodou. Stavebním pracím měl předcházet archeologický výzkum starého hřbitova, přemístění kosterních ostatků dosud uložených v jednoduché kostnici pod starou sakristií do prostoru pod hřbitovní kapli a využití vzniklého prostoru pro kotelnu. Kostel měl pak být znovu celý vymalován a mariánský oltář upraven.

Realnost těchto představ se zdá poněkud malá, od roku 1949 až do 1970 nevznikla v Československu žádná nová sakrální stavba římskokatolické církve a takto pojatá přestavba by jistě znamenala výraznou finanční zátěž pro farní rozpočet i ve 30. letech 20. století. V průběhu 50. let 20. století se v děkanském kostele v Ústí nad Orlicí sloužily tři nedělní

⁴⁴¹ BENCOVÁ, Jarmila. Geometrizovaná zdánlivost' v Pifflových textoch o baroku: „Zvláštny osud práce“. In HOLMANOVÁ, Alena (ed.). *Profesor Alfred Piffll*, s. 60-68, zde s. 66.

bohoslužby: v 7.00 (ranní), v 8.30 (tzv. „devátá“) a v 11.00 (hrubá), prostor pro praktikující věřící tedy zřejmě dostačoval. Znal děkan Václav Boštík úsloví o Mosbenderově budování, jehož výsledkem byl na konci 18. století chrám zcela přesahující momentální potřeby tehdejšího poddanského městečka? Usiloval spíše než o velkolepý projekt o jasný signál životaschopnosti místní komunity a církve vůbec? Nevíme. Alfréd Piffel zakončil pasáž o nerealizovaném rozšíření děkanského kostela následovně: *„Do roku 1963 se pan děkan Boštík k tomuto problému několikrát vracel. A nevzdal se ho ani v penzi. Nosil v hlavě projekt přestavby ústeckého kostela s podivuhodným optimismem i tehdy, kdy bylo jasné, že uskutečněný už nebude.“*

22. Kauzy stavebníka Václava Boštíka⁴⁴²

22.1. Kauza opravy morového sloupu

Na Mírovém náměstí v Ústí nad Orlicí stojí jednoduchý morový sloup se schody, zakončený sochou Panny Marie.⁴⁴³ Oprava sloupu se nakonec ukázala jako nejdéle trvající konflikt mezi MNV a děkanem Boštíkem. V rámci úprav vzhledu celého orlickoústeckého náměstí⁴⁴⁴ byly v roce 1952 opraveny schody mariánského sloupu.⁴⁴⁵ U příležitosti dohody o opravě schodů mezi děkanem Boštíkem, předsedou MNV Stanislavem Flekačem a stavitelem Frantlem „byla všemi třemi účastněnými dojednána dohoda o obnově sochy. (...) K tomuto účelu byli do Ústí povoláni zkušení kameníci, ale když tito přijeli a mělo být s pracemi započato, MNV se proti tomu postavil. Svě odmítavé stanovisko zdůvodňoval tím, že o opravě nebylo nic řečeno Památkovému úřadu. Děkan Boštík však trval na svém ujednání s MNV a tak po delším jednání přece jen došlo k opravě schodů.“⁴⁴⁶

Oprava morového sloupu měla pokračovat v roce 1953 obnovou sochy. Kvůli oddalování prací s odkazem na významné dny na začátku května, během nichž nemůže být na náměstí postaveno lešení,⁴⁴⁷ k ní došlo přes snahu a urgence děkana Václava Boštíka teprve v roce 1955. „V roce 1955 bylo vydáno vládní nařízení, kterým byli občané vybičováni, aby k 10. výročí osvobození přispěli všichni k zvelebení a okrase svých měst. Této příležitosti použil děkan Boštík a sdělil MNV, že je ochoten v rámci této akce pozlatit sochu Panny Marie na náměstí a tak přispět k okrase ústeckého náměstí.“⁴⁴⁸ Po kladném vyjádření odboru kultury

⁴⁴² Kapitola vychází z předchozího historického bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce, 82–90

⁴⁴³ Současný mariánský sloup na náměstí v Ústí nad Orlicí vznikl patrně roku 1737; pravděpodobně zde nahradil sloup již starší a jednodušší. O stavbu nového sloupu se zasloužil i děkan Jan Leopold Mosbender. Srov. NEJEDLÝ, Vratislav – ZÁHRADNÍK, Pavel. *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Pardubickém kraji*. 1. vydání. Praha: Argo, 2008, s. 548nn.

⁴⁴⁴ Autorem návrhu úpravy náměstí v Ústí nad Orlicí je Karel Řepa; jeho návrh na stávající podobu náměstí pochází již z roku 1947. Můžeme se jen domnívat, že děkan Boštík mohl sehrát významnou úlohu v tom, že tato zakázka byla svěřena právě arch. Řepovi.

⁴⁴⁵ „Na schodech kolem sochy byla po druhé světové válce železná zahrádka, která chránila podstavec sochy. Při dlažbě náměstí v roce 1952 byla odstraněna, schody opraveny a kolem sloupu zřízen květinový záhon.“ SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí*, s. 61.

Poslední velká oprava schodů a štafírování sochy proběhlo z podnětu městské rady v červu roku 1903. S odstraněním vyvrácené a nevzhledné mříže děkan Boštík souhlasil.

⁴⁴⁶ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 94. Kromě dvou najatých kameníků pomáhali s pracemi i brigádníci včetně děkana Boštíka.

⁴⁴⁷ Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. dubna 1953. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁴⁴⁸ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 114.

„V rámci desátého výročí osvobození vlasti upravují se města. Jsme ochotni upravit Mariánskou sochu na náměstí, aby neupravenost její nerušila vzhled; činí tak mnohá města n. p. Pardubice Olomouc Žamberk atd. Děkujeme za porozumění.“ (Sic!) Dopis děkana Boštíka MNV Ústí nad Orlicí ze dne 22. března 1955, č. j. 19/55, *archiv Městského úřadu – stavebního úřadu Ústí nad Orlicí*, sloha k č. p. 19.

v Pardubicích⁴⁴⁹ i Státní památkové péče v Praze,⁴⁵⁰ což způsobilo protažení jednání, souhlasil MNV s provedením záměru.⁴⁵¹ Kamenické práce prováděl od 25. července do 31. října 1955 akademický sochař Jan Hubáček z Vysokého Mýta.⁴⁵²

Kamenické práce na morovém sloupu pokračovaly se zimní přestávkou až do poloviny července 1956.⁴⁵³ Po jejich skončení byl díky intervenci Josefa Cibulky⁴⁵⁴ na ministerstvu financí vyřešen i problém s dodávkou zlata na opětovné pozlacení sochy.⁴⁵⁵ Oprava schodů i sochy proběhla za přímého dohledu děkana Boštíka a vydatné pomoci farníků-brigádníků. Oprava morového sloupu trvala nakonec 4 roky. K jejímu dokončení využil děkan Boštík oficiální události, na jejímž dokonalém průběhu MNV velmi záleželo kvůli demonstrování společné radostné oslavy desetiletého výročí skončení války a osvobození země. MNV tak řešil patovou situaci: odmítnutí Boštíkovi nabídky znamenalo možnost poskvřny ideologicky

⁴⁴⁹ „Odbor kultury rady KNV sděluje, že nemá námitek, provede-li úřad v Ústí n. Orlicí pozlacení Mariánské sochy na náměstí v Ústí n. Orlicí tak, že ani její situace, ani tvar nebudou dotčeny.“ Dopis Odboru kultury rady KNV v Pardubicích MNV Ústí nad Orlicí ze dne 8. dubna 1955, č. j. 1463/kult/6, archiv Městského úřadu – stavebního úřadu Ústí nad Orlicí, sloha k č. p. 19.

⁴⁵⁰ „(...) Nemáme námitek proti navrhované opravě sochy Immaculaty na náměstí v Ústí nad Orlicí za předpokladu, že bude práce zadána kvalifikovanému restaurátoru-kamenosochaři (...). V případě, že nemáte vhodného restaurátora, doporučovali bychom Vám, abyste se obrátili na akad. sochaře Jana Hubáčka z Vysokého Mýta (...).“ Dopis ministerstva kultury – Státní památkové péče MNV Ústí nad Orlicí ze dne 20. dubna 1955, č. j. 5714/55, archiv Městského úřadu – stavebního úřadu Ústí nad Orlicí, sloha k č. p. 19.

⁴⁵¹ „K Vašemu oznámení ze dne 22. března t.r. č. j. 19/55 sděluji, že rada MNV ve schůzi dne 3.5. t.r. usnesla se povolit úpravu Mariánské sochy v Ústí n.O. na Mírovém náměstí s tím, že úprava bude řízena tak, aby nebyly rušeny oslavy X. výročí osvobození vlasti. Při úpravě samotné je nutno dbáti všech bezpečnostních opatření, řídit se odbornými směrnicemi Státní památkové správy. V případě, že nemáte vhodného restaurátora, obraťte se na akad. sochaře Jan Hubáčka z Vys. Mýta IV. Jiráskova 479.“ Dopis Odboru pro výstavbu MNV Ústí nad Orlicí děkanu Boštíkovi ze dne 6. května 1955, č. j. 1543/55, archiv Městského úřadu – stavebního úřadu Ústí nad Orlicí, sloha k č. p. 19.

⁴⁵² EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 114.

„Teprve před samým ukončením renovace Mariánského morového sloupu na náměstí v Ústí nad Orlicí zvěděl jsem od pana děkana, že Vám vděčím za zadání této práce. Je-li tomu tak, pak děkuji Vám tímto za důvěru mně tím prokázanou, kterou doufám jsem nezklamal. Renovace vyžádala si daleko větší námahy a času, než-li se dalo předpokládati, zvláště při odhadu z důli a z dále, bez jakékoli zkoušky. Vyžádala si také daleko většího nákladu, než-li byl nezávazný přibližný rozpočet odhadem. Mám za to, že i Vy budete s celkovým výsledkem spokojeni a doznáte, že zachování tradičního rázu náměstí je zcela na místě a že tónem svým nynějším, v barvě původního pískovce působí tepleji a že přispěje k celkové kráse náměstí a zanechá dobrý dojem u turistů i jiných návštěvníků města. Domnívám se, že i Vy Jste uvažovali o tom, že přispějete na tuto renovaci jako Místní Národní Výbor za město, které z této skutečnosti ponese také morální zisk a jako uznání snahy zvelebení vzhledu náměstí, že uhradíte část nákladu panu děkanovi, který mě můj účet ihned a plně vyrovnal. Vyslovuji Vám svůj dík ještě jedenkrát a znamenám se s pozdravem Míru zdar.“ Dopis akademického sochaře a řezbáře Jana Hubáčka MNV Ústí nad Orlicí ze dne 27. října 1955, archiv Městského úřadu – stavebního úřadu Ústí nad Orlicí, sloha k č. p. 19.

⁴⁵³ Socha byla téměř celý rok ukryta v částečně prosklené a částečně dřevěné budce, jež nahradila původní dřevěnou stříšku.

⁴⁵⁴ Prof. PhDr. et ThDr. Josef Cibulka (1. července 1886, Ústí nad Orlicí–2. dubna 1968, Praha). Významný český historik umění, rodák z Ústí nad Orlicí, byl Boštíkovi blízkým přítelem a vícekrát se angažoval v jeho projektech. Děkan Boštík díky němu zakoupil pro orlickoústecký kostel plastiky Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a Bolestného Srdce Panny Marie, původně určené pro katedrálu sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze. I díky Cibulkovi provedl konzervaci a opravu kostelních obrazů během protektorátu prof. Bohuslav Slánský, tehdy největší kapacita v oboru. Viz JAROŠOVÁ, Markéta (ed.). *Professori Josef Cibulka ad honorem*.

⁴⁵⁵ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 117.

V této době mohla se souhlasem státních úřadů obchodovat se zlatem pouze pražská firma Safina, která odmítla děkanu Boštíkovi dodat požadované zlato a celou záležitost neúměrně protahovala. Nakonec firma zlato dodala.

významné události a popuzení části obyvatelstva v nevhodný okamžik; její přijetí však stavělo komunistické vedení radnice do role zachránců sakrálních památek, které tyto památky ve skutečnosti odstraňovalo z frekventovaných míst. V rámci zkrášlování měst se tak v roce 1955 dočkala částečné opravy socha Panny Marie a morový sloup na Mírovém náměstí v Ústí nad Orlicí.

Mírně jiný náhled na celou kauzu poskytuje zpráva okresního církevního tajemníka ze dne 30. srpna 1952, podle níž se „*lidovecká veřejnost v čele s děkanem Boštíkem*“ dozvěděla o uvažovaném záměru akčního výboru Národní fronty přesunout morový sloup z náměstí na jiné místo a děkan Václav Boštík okamžitě zorganizoval brigádu na úpravu schodů. Zákaz dalších prací následoval kvůli tomu, že děkan Václav Boštík zahájil práce, ačkoliv měl pouze předchozí ústní souhlas předsedy MNV a nepožádal o příslušná povolení. Pokračovat v práci bylo umožněno až poté, když děkan Václav Boštík souhlasil, že náklad opravy budou hradit věřící prostřednictvím děkana a práce proběhnou pod dozorem ONV. Nové pozlacení sochy měl navrhnout Josef Cibulka a „*tuto myšlenku [šířil] do řad věřících na popud děkana III. řád svatého Františka, takže došlo k jakési sbírce zlatých předmětů mezi věřícími. Tito pak samy nosili na faru různé zlaté předměty, které již děkan Boštík odnesl do chrámového družstva. Jak jsem zjistil, dávali věřící i dary peněžitě.*“⁴⁵⁶

Tajemník dodal, že se záležitost projednávala v církevní trojce; bylo konstatováno, že přemístění sloupu je v současnosti neuskutečnitelné a otázka legálnosti získaného zlata byla postoupena ONV. Dílčí úspěch děkana Václava Boštíka v této kauze dokládá závěr zprávy: „*Členská veřejnost jest však zklamána a domnívá se, že reakce nad stranou zvítězila.*“

22.2. Kauza opravy hřbitovní zdi

Ze starého hřbitova obklopujícího děkanský kostel hodlal děkan Boštík vytvořit klidovou zónu, park. V roce 1951 došlo kvůli prudkému dešti k provalení hřbitovní zdi.⁴⁵⁷ Brigádnicky organizované odklizení sutí MNV zakázal.⁴⁵⁸ „*Toto nařízení bylo vydáno 28. června 1951 a bylo doručeno děkanu Boštíkovi. MNV a tehdejší správci divadelní budovy začali totiž vážně uvažovat o tom, vést cestu spojenou se schodištěm od divadla přes starý*

⁴⁵⁶ (Sic!) Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. srpna 1952. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁴⁵⁷ První sdělení o neuspokojivém stavu zdi včetně návrhu řešení zaslal děkan Boštík ONV již na začátku října 1948. Jednalo se o seznam nutných oprav ve farnosti, který ONV požadoval. Dopis děkana Boštíka ONV Ústí nad Orlicí ze dne 6. 10. 1948. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí*, karton 4, inv. č. 450.

⁴⁵⁸ „*Zjistil jsem, že provádíte různé zemní úpravy u ohradní zdi starého hřbitova, pod farní budovou. Žádám Vás, abyste s těmito úpravami posečkali, neboť MNV pracuje na projektu úpravy této části města a bylo by možné, že práce, které provádíte, by byly zbytečné.*“ Dopis MNV děkanu Boštíkovi ze dne 28. 6. 1951, č. j. IX-2935/1951. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí*, sloha 1. inv. č. 105.

*hřbitov. Vyústění této cesty mělo být u kostela v místech, kde je nyní brána mezi kostelem a děkanstvím – u desky pana děkana Kaubeho. Pro návštěvníky divadla měla tak být postavena z náměstí zkratka.*⁴⁵⁹ Děkan Boštík se postavil na rozhodný odpor, protože MNV nebyl schopen svůj záměr podložit zákonným předpisem. „*Prohlásil důrazně, že k provedení cesty přes starý hřbitov za žádnou cenu svůj souhlas nedá, poněvadž jeho povinností je majetek děkanství a klid kolem kostela chránit a mělo-li by k provedení zamýšleného projektu dojít, musel by být starý hřbitov z majetku děkanství vyvlastněn.*“⁴⁶⁰ MNV nakonec od celého projektu upustil.

Od 1. června 1955 probíhala velká brigádnická akce: oprava hřbitovní zdi.⁴⁶¹ „*Celá práce zařazena byla radou MNV do tzv. akce M. To znamená, že město se zavázalo dodat materiál, práce sama má pak být provedena dobrovolnými brigádníky, jen odborné síly mají být placeny. Celý finanční náklad měl hradit děkan Boštík.*“⁴⁶² Ten se sám brigád velmi aktivně účastnil.⁴⁶³

Kauza starého hřbitova, kterou MNV nakonec materiálně podpořil, měla pro Boštíka vyvrcholení vsutku paradoxní. „*Začátkem prosince došlo mu od MNV pozvání na slavnostní zasedání MNV, kde mu bude předáno čestné uznání za práci, kterou pro krásu a zvelebení vlasti vykonal v r. 1955. (...) Vzhledem k různým okolnostem i k celé době, ve které žijeme, uznal děkan Boštík za vhodné nezůstat tentokrát v ústraní a pozvání přijmout. A tak 10. prosince bylo vidět na slavnostním zasedání ve velkém sále divadla sedět mezi*

⁴⁵⁹ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 64.

Město Ústí nad Orlicí se k této myšlence vrací v nepravidelných periodách až doposud a celá záležitost tvoří nepříjemnou kauzu v komunikaci mezi farností a městem již od nakreslení prvního návrhu „cestičky“ v roce 1950.

⁴⁶⁰ „*Rozhodný odmítavý postoj děkana Boštíka byl nemilou překážkou uskutečnění. Ale přes tento naprostý nesouhlas hrozilo dlouho nebezpečí zřízení nové cesty. Poněvadž se přece jen rozpakovali veřejní činitelé sáhnout k tak radikálnímu řešení, jakým by bylo bezprávní vyvlastnění, bylo konečně po dlouhé době od uskutečnění projektu upuštěno. Jak již řečeno, nedošlo k provedení žádného z (...) návrhů, a tak byl klid a pokoj kolem kostela zachován. Během doby, jak již dříve řečeno, poklesl zájem o úpravu cesty přes starý hřbitov hlavně také proto, že majetek i sama divadelní budova prošla správou různých institucí a z původních zakladatelů a kuratoria nezbyl skoro nikdo. Toto ochladnutí mělo za následek, že v roce 1954 MNV dokonce sám o své újmě vydal rozhodnutí, kterým povoluje děkanu Boštíkovi opravu hřbitovní zdi a ihned dalo město k dispozici k tomuto účelu 20 metrů krychlových kamene.*“ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 64.

⁴⁶¹ Návrhy opět vypracoval arch. Řepa. Tentokrát ve spolupráci s Františkem Kolářem a stavitelem Salfickým.

⁴⁶² EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 85.

⁴⁶³ „*Poněvadž MNV musel podávat nadřízeným orgánům měsíční hlášení o výsledku akce M a poněvadž kromě práce na hřbitovní zdi nebylo nikde v městě nic podnikáno (...), byla hlášení děkana Boštíka o počtu odpracovaných hodinách a počtu brigádníků na MNV vždy velmi vítána a uznáním doprovázena. Děkan Boštík vedl přesný jmenný záznam všech brigádníků a počet jimi odpracovaných hodin, takže přehled byl dokonalý.*“ *Tamtéž*, s. 88.

Boštík sám měl odpracovaných hodin nejvíce a hlavní práce se stihly ve velmi krátké době. Úplné dokončení prací (dokončení pilířů, úprava prostranství pod hřbitovem) a parková úprava hřbitova (úprava cesty, stromů a keřů) byla provedena v roce 1956.

vyznamenányi i děkana Boštíka, kterému předseda MNV Flekač předal diplom a čestný odznak. Dlouhým potleskem reagovalo nesčetné obecnstvo na tento akt.“⁴⁶⁴

Představitelé MNV nabídli po průtazích dodávku materiálu k opravě zdi, čímž se MNV stal spoluúčastníkem projektu, který vlastně podporovat nechtěl, v rámci akce M však ke spolupráci přistoupil. Naskytnutou příležitost MNV využil ve svůj prospěch: k veřejnému demonstrování společné práce a společného úsilí na zvelebování města, na němž se podílejí všichni občané bez jakýchkoli, třeba náboženských rozdílů. K dovršení záměru potřeboval Boštíkův souhlas. Proto mu bylo, kromě tradiční písemné formy, pozvání na veřejnou oslavu výsledků práce občanů města Ústí nad Orlicí tlumočeno dokonce osobní návštěvou.⁴⁶⁵ Boštík se tak vzhledem ke svému postavení dostal do choulostivé situace: nereagovat na pozvání znamenalo vlastně odmítnout spolupráci s MNV, a to i do budoucna; přijetí bylo zase projevem loajality režimu, jenž zde reprezentoval právě MNV. Děkan Boštík zvolil druhou variantu zřejmě právě s ohledem na možnost oboustranně prospěšné a zejména klidnější formy spolupráce hlavně do budoucna. Dále musíme vzít v potaz časový faktor: Boštík využil v létě příležitosti k opravě sochy, MNV v zimě ke svým cílům.

22.3. Kauza nechtěného lapidária – odstraňování soch světců a božích muk z ulic města

Václav Boštík se v 50. letech stal nedobrovolným zachráncem soch, jež mizely z městských ulic. První padla za oběť velice hodnotná socha sv. Jana Nepomuckého⁴⁶⁶ stojící uprostřed Svatojánského náměstí před Hernychovou vilou.⁴⁶⁷ Již v roce 1948 musela změnit stanoviště z důvodu úpravy okolního prostoru (dláždění chodníku)⁴⁶⁸ a byla přemístěna do rohu prostranství kvůli zvyšující se intenzitě dopravy na zdejší křižovatce. V roce 1950 pak socha musela opustit své místo „a umístěna byla na hřbitově starém.“⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 91.

⁴⁶⁵ *Tamtéž*.

⁴⁶⁶ V roce 2007 byla socha dotovaná 1773 zásluhou doc. Ing. Václava Kličky, Csc., Ph.D. vyhlášena kulturní památkou.

⁴⁶⁷ „Každý rok před svátkem sv. Jana Nepomuckého byla socha očištěna, barvy obnoveny a k soše přistaven oltářík. Za ním kulisa s namalovaným Karlovým mostem a s pozadím Hradčan a na hladině Vltavy namalováno plovoucí tělo utopeného světce. Již v předvečer svátku sv. Jana začalo chodit k soše procesí. Procesím se k soše chodilo každý den po celý oktáv svátku. Ve stavení čp. 78 v Ústí byl až do roku 1909 uložena hrubě opracovaná mosazná litá monstrance. Tuto monstranci vystavovali na oltáříku při svatojánských slavnostech. Střed monstrance byl upraven vsazením jazyka (...). V kostele se konala pobožnost u oltáře sv. Jana Nepomuckého. Tento způsob oslavy zanikl za první republiky.“ SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí města*, s. 57.

⁴⁶⁸ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 80.

⁴⁶⁹ *Farní kronika*, s. 641

„Pobožnost, která se konávala v předvečer a ve svátek sv. Jana u sochy světcovy, koná se nyní v kostele.“ EHLOVÁ Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 80.

Socha byla uschována u orlickoústeckého kameníka, farníka Stanislava Kyčky, později byla přemístěna na starý hřbitov. Odtud se pak vrátila nedaleko svého původního umístění v listopadu 2010. Děkan Boštík uznal podle Mgr. Sekotové stále intenzivnější dopravu jako pádný důvod k odstranění sochy.

Z ulic města zmizel v roce 1956 železný kříž pod kopcem Příkopy.⁴⁷⁰ Již v roce 1954 došlo k sesunutí podpěrné zdi a město jako majitel poté přistoupilo k opravě. „Při té příležitosti zaslán byl děkanu Boštíkovi Místním národním výborem přepis, kterým mu bylo oznámeno, že kříž (...) bude odstraněn a že je mu proto dán k dispozici. Děkan Boštík byl hrubým tímto zásahem MNV (...) velmi dotčen a podnikl vše, co bylo v jeho silách k jeho záchraně. Ale důrazná odvolání jeho ústní i písemné přípisy⁴⁷¹ ohledně celé záležitosti byly zamítnuty. Kříž byl MNV odstraněn a pohozen na zahradě.“⁴⁷² Kříž u sebe poté uschoval sám děkan Václav Boštík a jeho další osud není znám.⁴⁷³

Ještě v průběhu 50. let⁴⁷⁴ byl z polí za městem dále odstraněn tzv. „Pánův kříž“⁴⁷⁵ a z ulice v dolní části města socha sv. Floriána.⁴⁷⁶ Památky, které byly v této době ponechány na svém původním místě, často velice chátraly,⁴⁷⁷ další byly přemístěny v pozdější době,⁴⁷⁸

Původní městský hřbitov, nazývaný dnes „starý“, se rozprostíral kolem kostela, obehnan kamennou zdí. Zrušen byl roku 1893 a nahrazen pohřebištěm mimo obydlenu část města. CIBULKA, Josef – SOKOL, Jan. *Soupis památek*, s. 235.

⁴⁷⁰ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 128. Lidově se tomuto místu říkávalo „U Křížku.“ MNV tehdy uvažoval o zřízení muzea v nedaleké budově, dnes je zde městská knihovna.

⁴⁷¹ „Dopisem ze dne 30. září t. r. sdělil Vám děkanský úřad, že je ochoten převzít veškeré náklady spojené s úpravou kolem kříže (...). Podstavec byl rozbit, kříž sám poškozen. (...) Doufám, že se má snaha o úpravu kříže pod Pindulkou setká s pochopením a bude mi MNV dovoleno místní tuto památku zachovat na tom místě, kde ji dřívější pokolení s tak jemným citem k prostředí umístili. (...)“ Koncept dopisu děkan Boštík MNV, datum ani č. j. neuvedeny, psáno na začátku října 1956. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí, zvláštní složka „1956“*.

⁴⁷² EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 80.

⁴⁷³ „Kříž byl odstraněn v roce 1959 při úpravě podpěrné zdi a od té doby zmizel.“ SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí*, s. 65. Věra Sekotová uvádí chybný letopočet.

⁴⁷⁴ Přesnější časové vymezení se nepodařilo dohledat.

⁴⁷⁵ Až do roku 1663 byl ústecký farář správcem všech farností na lanšperském panství, tedy v poměrně rozlehlé oblasti. „O těžkých poměrech ústeckých farářů vypráví pověst vztahující se k „Pánovu kříži“. Tento kříž stával v polích, dnes přibližně v místech starého letiště. Příjmy ústeckých farářů byly tak nízké, že se sotva mohli uživit. A tak tehdejší farář, rodem Polák, řešil svoji špatnou ekonomickou situaci tak, že z města utíkal. Patrně se jednalo o Bartoloměje Bulovského, který pocházel z Polska a v Ústí působil v letech 1670 – 1679. Ústečtí farníci se pustili za ním, dohonili ho a prosili, aby se vrátil. Teprve když mu slíbili všechna pole od města až po místo, kde stáli, tak se vrátil. Na památku této události byl potom na tom místě postaven dřevěný kříž.“ SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí*, s. 55.

Původní dřevěný kříž nahradil J. L. Mosbender křížem novým, opět dřevěným. V roce 1926 byl z podměstské křížovatky odstraněn železný, černě natřený kříž, který obyvatelé umístili na místo „Pánova kříže“.

⁴⁷⁶ Socha pochází z roku 1852. Po svém odstranění skončila na starém hřbitově. Od roku 2003 je umístěna naproti Hasičskému domu nedaleko centra.

⁴⁷⁷ Typickým příkladem může být železný kříž s kamenným podstavcem, podezdívkou a schody zbudovaný roku 1881 nákladem děkana Jana Nepomuka Cibulky, stojící pod děkanskou zahradou, naproti budově okresního soudu. Tento kříž byl až do nedávné generální opravy ponechán svému osudu. Srov. SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí*, s. 77.

⁴⁷⁸ Na starý hřbitov byla v rámci stavebních změn v ulici jejího původního umístění v 60. letech 20. stol. přemístěna socha Nejsvětější Trojice z roku 1856. Svě útočiště našla socha svatého Václava, zbudovaná roku 1762 z iniciativy a finančních prostředků Jana Leopolda Mosbendera, na prostranství opřed kostelem. Původně stávala na Podměstí. U obou soch se konaly pravidelné pobožnosti. Srov. SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí*, s. 64.

Pro sochu svatého Václava vytvořil Karel Řepa železnou konstrukci: dva sloupy nesoucí ozdobnou obruč jako náznak koruny. Konstrukce určená k obložení chvojkou se používala v den slavnosti svatého Václava a během tehdejšího světceva oktávu. Přestala se používat pravděpodobně po odstranění sochy z Podměstí ke kostelu. Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 55.

jiné padly za obět' stavebním úpravám v průběhu následujících let.⁴⁷⁹ Městský národní výbor v Ústí nad Orlicí přistoupil k postupnému odstraňování těchto soch z veřejných prostranství. Činitelům MNV nešlo o nějaké teatrální akce, nýbrž o prosté „odsouvání stranou“. K odstranění nedocházelo samoúčelně, ale vždy v rámci většího počínu: opravy nebo stavby.

Děkanu Václavu Boštíkovi se podařilo zachránit některé z těchto soch před zničením tím, že je nechal přemístit na starý hřbitov u kostela, kde z nich vytvořil jakési lapidárium („*kamenické muzeum v přírodě*“), případně do těsné blízkosti kostela. Boštík se snažil problém řešit ve svých reálných možnostech. V přemístění soch, jichž si velice vážil, viděl – i vzhledem k dřívějším zkušenostem předchozího děkana Kaubeho – jedinou možnost jejich záchrany před likvidací a také hodlal vytvořit soupis všech těchto památek.⁴⁸⁰ Boštík se při sledování problému odstraňování soch, snad z důvodu přehledu i získání podkladů pro svou argumentaci, rozhodně neomezil na město Ústí nad Orlicí: schraňoval novinové výstřižky pojednávající o tomto tématu.⁴⁸¹

22.4. Opravy kostela a kaplí ve farním obvodu Ústí nad Orlicí

Během 50. let farníci brigádnicky opravili kaple ve farním obvodu Ústí nad Orlicí: kapli sv. Anny v Hylvátech včetně přestavby věže podle Řepova návrhu (1954),⁴⁸² kapli

Socha Nejsvětější Trojice stojí stále na starém hřbitově, socha sv. Václava se v roce 2006 vrátila nedaleko svého původního umístění.

⁴⁷⁹ Příkladem může být dřevěný kříž stojící na rohu silnice nedaleko dnešního domova důchodců. Tento kříž „byl v roce 1956 opraven a znovu natřen. V druhé polovině sedmdesátých let byl kříž odstraněn. Stalo se tak při budování nové komunikace jako spojky od silnice E-14 (...)“. SEKOTOVÁ, Věra. *Kameně svědomí*, s. 67.

⁴⁸⁰ „O záchranu soch, křížů a božích muk na Oustecku. Víte, tomu zřejmě nezabráníme, aby ty drobné roztroušené sochy v polích, boží muka na mezích a v lesích nebyly svévolně ničeny, případně odstraňovány. To bylo a bude. Podívejte se, ten černý kříž, co stával dole na Pražské ulici u Zimprichovy hospody. Ten byl přemístěn a jen tak se zachoval. A to bylo za první republiky! Ještě pan děkan Kaube s tím souhlasil. (...) Všimněte si přitom, s jakým vkusem jsou takové sochy stavěny do přírody, jak ovládají okolí, jak je vidět u nich zdaleka každý, kdo se tam zastaví. Sehnal byste někde kopii katastrální mapy nebo speciálky Oustecka? (...) Do toho plánu bychom zakreslili všechny sochy, boží muka a kříže, co tu jsou v polích a lesích, všechny stromy s obrázky bez ohledu na to, či to dělal Damian Rybka nebo či je to barvotisk. Vždycky to představovalo nějaký dobrý úmysl. (...) Dnes to bude třeba někomu překážet, nebo se na to někdo nahněvá a je konec. Tak myslím, že bychom mohli takové pomníky, co jsou v polích a na ulicích na zrušení přestěhovat na starý hřbitov. Až budeme vědět, kolik toho je, tak by se udělal plán na regulaci toho starého hřbitova a tam bychom ty sochy přestěhovali a zachovali. (...). Bylo by to vlastně takové kamenické muzeum v přírodě. (...) Já myslím, že by nám pomohlo jak město tak okres, protože by to vlastně spadalo pod práci kulturní komise. Tady, na tom starém hřbitově, by přece jen ta boží muka byla snad míň zranitelná zachovali bychom je pro příští generace.“ (Sic!) PIFFL, Alfréd. *Některé úvahy ndp. pana děkana Václava Boštíka z let 1954–59 vydané v jediném exempláři jako rukopisný přepis stenogramů*. Ústí nad Orlicí 1963 (nečíslováno).

Citovaný stenogram pochází z října r. 1959. Děkan Boštík zřejmě počítal s postupnou likvidací soch a křížů i mimo městské ulice. Z textu vyplývá jeho postoj i k předchozím kauzám.

⁴⁸¹ V děkanském archivu je uložen výstřižek z Literárních novin z ledna roku 1961 s citačním odkazem psaným Boštíkovou rukou. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí*, karton 4, inv. č. 450. Karton Acta curiae 1953–1967.

⁴⁸² EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 117 – 121. V tomto případě se na pracích podílel i OSP Ústí nad Orlicí.

sv. Gottharda v Černovíře (1957)⁴⁸³ a kapli Svatého Kříže v Kerharticích (1958).⁴⁸⁴ Proti těmto brigádám ONV ani MNV ani v nejmenším nezakročily: „*Okresní národní výbor i Místní národní výbor sledovaly práce se zájmem a nekladly žádných překážek.*“⁴⁸⁵

Stejně tak proběhly vesměs bez obtíží i vnější opravy kostela, které byly vykonány brigádnickou svépomocí farníků: oprava a nátěr sanktusové věžičky (1950 a 1956),⁴⁸⁶ nové žlaby (1957 – 1958),⁴⁸⁷ nová střecha a omítka pro Útěchovou kapli⁴⁸⁸ připojenou ke kostelu. Na nátěr kostelní věže (1955) dokonce KNV bez průtahů navýšil původně přislíbený příspěvek, když se práce prodražovala. Klempířské práce v tomto případě prováděl Okresní stavební podnik v Ústí nad Orlicí.⁴⁸⁹ Během 50. let dále došlo k některým dalším pracím na děkanství. Jednalo se o specializované práce, mj. o novou kanalizaci či komíny.⁴⁹⁰ Většinou byly i tyto práce dokončeny za pomoci brigádníků, v jednom případě (oprava zdi) poskytl finanční příspěvek KNV.⁴⁹¹

Společná brigádnická práce se pro děkana Boštíka stala jednou z forem pastoračního působení na farníky. Kromě praktického dopadu (vlastní opravy objektu) byly brigády jedním z významných faktorů stmelujících spolehlivé jádro farnosti. To, že se farníci účastnili stavebních prací, mělo za následek, že považovali potom kostel nebo kapli, na jejichž opravách se podíleli, více za „svůj“, tedy za místo, kam patří. I tento Boštíkův cíl můžeme v pozadí značného množství brigád v průběhu 50. let vyčíst. MNV ani jiné úřady nekladly opravám větší překážky, výjimečně došlo i k příspěvku ze strany státních orgánů či k podílu státního podniku na stavbě.

⁴⁸³ *Tamtéž*, s. 125–126.

⁴⁸⁴ *Tamtéž*, s. 129–135.

„*JZD Kerhartice Ú. n. Orlicí dar – písek na novou omítku a zapůjčení prken na lešení.*“ *Tamtéž* – vložené záznamy o odpracovaných brigádnických hodinách.

⁴⁸⁵ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 117 – pamětní zápis vložený do opravené bane hylvátské kaple v r. 1954.

⁴⁸⁶ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 239–240 (přehled prací).

⁴⁸⁷ *Tamtéž*.

⁴⁸⁸ Útěchová kaple byla přistavěna k zadní části kněžiště a spojena chodbou s kostelem z iniciativy děkana Jana Nepomuka Cibulky v roce 1870. Přesný důvod jejího přistavění není znám. Jedná se o šetrně provedenou stavbu, která plně harmonizuje s barokním kostelem. Vzácnost kaple spočívá ve freskové výzdobě zdí a stropu.

⁴⁸⁹ O příspěvek žádal Boštík již v roce 1954. KNV pak zaslal 24. září příspěvek 7000 Kčs s podmínkou, že práce budou provedeny do konce roku. Celkové náklady nakonec činily 28 000 Kčs a KNV celou částku opět bez problémů poskytl pod stejnou podmínkou. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 120.

⁴⁹⁰ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II. Děkanství*, s. 139–140 (přehled prací). Přehled úprav na děkanství: nová střecha na zahradním sklepe (1953), kanalizace (1954), změna chlěva na sklad uhlí a betonářské úpravy podlahy (1954), komíny (1960).

⁴⁹¹ Dopis KNV Pardubice ONV Ústí nad Orlicí ze dne 11. 5. 1950, č. j. 717/10 – 6. 5. 1950 – XI/2. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanství úřad Ústí nad Orlicí*, sloha 1. inv. č. 105.

23. Rozpad velkého dvora diecéze

23.1. Episkopální schéma⁴⁹²

Konkrétním nástrojem pro výklad fungování hierarchické struktury římskokatolické církve během trvání komunistického totalitního panství v Československé republice může být episkopální schéma. Úloha diecézního biskupa je v římskokatolickém prostředí nezastupitelná: stojí v čele diecéze jako statutární zástupce, navštěvuje farnosti a současně je vizituje, udílí svátost biřmování nebo svátostiny (např. svěcení kostela, žehnání zvonů apod.) – místní církvev (diecéze) nemůže v době sedisvakance fungovat běžným způsobem. Roli statutárního zástupce a ostatní administrativní úkony může sice zastat v zásadě kterýkoliv klerik, z kanonicko-právního hlediska se ale jedná o nonsens, *Codex iuris canonici* vždy počítá pouze s omezenou dobou trvání takového stavu.⁴⁹³

Biskup se odlišuje od laiků i kléru také při liturgii, kterou může sloužit zvlášť slavnostním způsobem (pontifikální bohoslužba) a používat při ní zvláštní vizuální odlišení (pontifikálie, např. mitra), dále uděluje svátost svěcení jáhnům, kněžím a společně s jinými episkopy dalším biskupům a jeho sakramentální úloha je nezastupitelná. Jakmile došlo k faktickému uprázdnění jednotlivých kateder v Československu kvůli omezování biskupů ve výkonu jejich úřadu a nejmenování biskupů nových, nastal ve většině diecézí uměle prodlužovaný stav jejich dočasného řízení kapitulními vikáři (apoštolskými administrátory), přičemž zmíněná dočasnost byla naplněna pouze na deklaratorní rovině.

Tabulka faktické sedisvakance biskupství v českých zemích po roce 1949		
Místní církev	Ordinář	Sedisvakance <i>de facto</i>
Arcidiecéze pražská	Josef kardinál Beran (1946–1969) František kardinál Tomášek (1965/1977–1991)	1949–1965
Diecéze litoměřická	Štěpán kardinál Trochta (1947–1974)	1950–1989
Diecéze českobudějovická	Josef Hlouch (1947–1972)	1950–1968 1972–1990
Diecéze královéhradecká	Mořic Pícha (1931–1956)	1956–1989
Arcidiecéze olomoucká	Josef Karel Matocha (1948–1961) Josef Vrana (1973–1987)	1950–1973 1987–1989
Diecéze brněnská	Karel Skoupý (1946–1972)	1950–1968 1972–1990

⁴⁹² Podkapitola v úvodní části vychází z předchozího historického bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce, s. 52–54.

⁴⁹³ Srov. *CIC 1917*, kán. 429–444.

Likvidaci episkopátu české a moravské církevní provincie může sloužit jako vhodný analytický nástroj k zahájení výzkumu římskokatolického diecézního kléru, jehož podstatná část odstraněna nebyla. Nemožnost vykonávat úřad z důvodu nemoci nebo uvolnění katedry biskupa po jeho úmrtí soudobé kanonické právo samozřejmě znalo, jednalo se ovšem o situaci chápanou jako dočasnou. V prvním případě měl pravomoci převzít metropolita, ve druhé pak kapitulní vikář. Vzhledem k ochromení nejvyšší církevní hierarchie a pro násilný postup vůči řeholnímu způsobu života bychom mohli použít označení Karla Kaplana „zmrzačená církev.“⁴⁹⁴

Odstranění biskupů z čela diecézí mělo výrazné dopady ve třech oblastech, které níže alespoň stručně naznačíme ve vztahu k lokálnímu kontextu: (1) pastorační situaci, (2) církevní hierarchii v nejširším slova smyslu, (3) postavení duchovních správců farností. Episkopální schéma vychází z faktické nepřítomnosti Svatým stolcem jmenovaného biskupa a poukazuje na situaci, jež není Kodexem kanonického práva předpokládána. Tak poskytuje klíč k interpretování radikálně jiného postavení hierarchické struktury římskokatolické církve: biskupů, vikářů, děkanů, kapitulních vikářů, kapitul a kanovníků, farářů, kaplanů atd.

Obecně měla na celou církevní hierarchii nepřítomnost kanonicky předpokládaného ordináře spojená se zásahy státního aparátu (zákony, vyhlášky, zmocněnci, církevní tajemníci) vliv v oblasti reprodukce této hierarchie. Napětí mezi klérem výrazněji spolupracujícím s představiteli státní moci a ostatním duchovenstvem, spojené s omezením počtu studentů teologie, vedlo k faktickému rozpadu dosavadního zvykového kariérního řádu uvnitř církve a stále častějšímu jevu jednoho kněze (administrátora) spravujícího více farností bez služebně mladších kleriků (kaplanů).

23.2. Nová diecézní elita a její legitimita, nový velký dvůr diecéze a jeho podoba v královéhradecké diecézi

Podle Kodexu kanonického práva z roku 1917 se kapitulní vikářem mohl stát alespoň třicetiletý kněz s akademickým titulem doktora (licenciáta) teologie nebo kanonického práva,⁴⁹⁵ kterého do této funkce zvolila katedrální kapitula. Mandát a rozsáhlé pravomoci dočasného správce diecéze zanikaly se skončením sedisvakance, respektive poté, co se nový biskup reálně ujal řízení svěřené místní církve.⁴⁹⁶ Po internování, izolování⁴⁹⁷ nebo úmrtí biskupů se ovšem dočasní ordináři stali dlouhodobými představiteli diecézí.

⁴⁹⁴ Srov. KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 163.

⁴⁹⁵ CIC (1917), kán. 434.

⁴⁹⁶ „Jako před ustanovením kapitulního vikáře na kapitolu, tak potom na kapitulního vikáře přechází řádná pravomoc biskupova v duchovních i časných věcech (...).“ *Tamtéž*. kán. 435 § 1. Srov. též kán. 444.

⁴⁹⁷ K izolaci biskupů viz např. DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 62–65.

Legitimita biskupů se odvíjí od apoštolské posloupnosti – součástí katolické věrouky zůstává učení o kontinuálním předávání biskupského svěcení od apoštolů až po současné biskupy, proto jsou biskupové označováni za nástupce apoštolů. Z této pozice také uplatňují nárok na poslušnost laiků i kněžstva, vždyť při kněžské konsekraci slibují svěcenci svému světiteli i jeho nástupcům „úctu a poslušnost“. Pozici biskupa v rámci katolické komunity výrazně upevňuje také skutečnost, že jej jmenuje papež: na začátku mše svaté spojené s biskupským svěcením se vždy předčítá papežská bula, kterou se dovoluje, aby dotyčný kněz přijal biskupské svěcení pro konkrétní diecézi. Důležitou rovinu tvoří též úzké propojení biskupů (nástupců apoštolů) s papežem (nástupcem apoštola Petra), podtrhované také při jiných příležitostech (pravidelné návštěvy biskupů v Římě, předávání pallia metropolitům papežem atd.).

Kapitulní vikář nemohl dosáhnout legitimacy biskupa, vyplývající z uvedených zdrojů, a kupříkladu veřejné deklarace loajality ze strany diecézních výborů Mírového hnutí katolického duchovenstva nebyly dostačující.⁴⁹⁸ Rozdíl mezi „dočasným“ ordinářem na straně jedné a „nástupcem apoštolů“ na straně druhé totiž zůstával evidentní. Neprozkoumaným a těžko přístupným badatelským polem je otázka legitimizačních strategií směrem dovnitř církve, pro účely analýzy ale postačí poukázat na skutečnost, že snahy o vytváření nové diecézní elity narážely na odpor Vatikánu a že kapitulní vikáři usilovali o přijetí biskupského svěcení, jehož v českém prostředí dosáhl Karel Vrana.

Na centrální úrovni řízení diecéze také nastalo těsné propojení církevní a světské moci, když od léta 1949 začali v biskupských kuriích působit zvláštní úředníci, vládní zmocněnci. Ministerstvo školství, věd a umění využilo ustanovení říšského zákoníku z roku 1874 a ustanovilo dohlázeatele na chod konzistoří: „*Zmocněnec a tři schopní úředníci, politicky i odborně vyspělí, mají zajistit dokonalý dohled nad konzistoří. Zmocněnec a jeho aparát má být doprovázen kultovým a školským referentem, bezpečnostním referentem na úrovni kraje a má navázat na spolupráci se Státní bezpečností (...), která učiní vhodná opatření k zabezpečení provozu.*“⁴⁹⁹

Ministerstvo školství vydalo zvláštní směrnice pro působení zmocněnců: rozhodovali kupř. o udělení manželské dispenze při různém vyznání snoubenců nebo o pořízení soupisu všech uprázdněných beneficií. Základní úkoly zmocněnce pak stanovil pokyn Státního úřadu pro věci církevní, jenž úředníky zaměstnával, ze dne 28. listopadu 1949: „*1. vykonávat*

⁴⁹⁸ Tamtéž, s. 37. Pro slovenský kontext viz JAKUBČIN, Pavol. *Pastieri v osidlach moci. Komunistický režim a katolíci kňazi na Slovensku v rokoch 1948–1968*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012. Dále jen JAKUBČIN, Pavol. *Pastieri v osidlach moci*. Dále viz JAKUBČIN, Pavol. MHKD.

⁴⁹⁹ FABER, Tomáš. Zmocněnci ministerstva školství, věd a umění na biskupských konzistořích v období 1949–1967. In *Studia theologica* (4) 2009, s. 47–57, zde 50.

*původní poslání konzistoře jako správního, hospodářského, osobního a kultového orgánu diecéze; 2. být orgánem státního dozoru uvnitř církve; 3. být orgánem politického působení mezi duchovenstvem.*⁵⁰⁰

Právě příchod zmocněnců a jejich následný přímý vliv na chod diecéze byl často spojen s výraznou proměnou velkého diecézního dvora, která spočívala nejen v odstranění biskupa a jeho nahrazení kapitulním vikářem, nýbrž také ve výměně generálního vikáře, kleriků na vyšších správních místech (vikáři, děkani), jmenování nových členů katedrální kapituly a penzionováním dosavadních kanovníků.⁵⁰¹

23.2.1. Biskup Mořic Pícha (1931–1956)

V české historiografii se dosud objevila dvě, zásadně odlišná stanoviska, která hodnotí působení Mořice Píchy v úřadu biskupa po roce 1948 (1949) a znamenají určitý pohled na dějiny královéhradecké diecéze v části druhé poloviny 20. století. Mořic Pícha (1869–1956) se stal 22. královéhradeckým biskupem v roce 1931, předtím působil mimo jiné jako ceremonář pražských arcibiskupů a z teologických disciplín se věnoval zejména kanonickému právu.⁵⁰² Jako jediný z českých a moravských biskupů nebyl Mořic Pícha po krachu jednání mezi římskokatolickou církví a československým komunistickým státem uvězněn nebo internován mimo svěřenou diecézi.

Pozitivněji a v některých momentech až apologeticky popisuje pozici biskupa Mořice Píchy archivář Biskupství královéhradeckého Martin Rechterik.⁵⁰³ Věnuje se fungování centrálního diecézního úřadu pod dohledem státního zmocněnce, upozorňuje na špatný zdravotní stav v roce 1949 osmdesátiletého biskupa, za jeho velké vítězství v kontextu kritické situace v diecézi a uvěznění nejbližších spolupracovníků⁵⁰⁴ pokládá ustanovení nového generálního vikáře (viz dále). Citací z biskupova soukromého dopisu z roku 1949 („*Nutno volit minus malum a nedati plnou nekontrolovanou moc*“) pak uvozuje závěrečné vyjádření: „*Režimem připravené budovatelské projevy do tisku nebo do rádia byly menší zlo, břímě, které na sebe vzal. Za tu cenu se mohl podílet na chodu diecéze a některé nevýhodné*

⁵⁰⁰ *Tamtéž*, s. 51. Zmocněnec měl zabezpečit pouze jediný vchod do rezidence kvůli kontrole návštěv, disponovat kanceláří s trezorem, izolovat biskupa zrušením přímé telefonní linky a uchováváním razítek.

⁵⁰¹ Srov. HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, s. 151–152.

⁵⁰² Viz PÍCHA, Mořic. *Slovo k revisi občanského práva manželského*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1924. PÍCHA, Mořic. *Přešlo-li rakouské jmenovací právo na vládu Republiky československé*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1925. Oba texty vycházejí z příspěvků do *Časopisu katolického duchovenstva*.

⁵⁰³ RECHTORIK, Martin. Státní dohled na Biskupství královéhradeckém 1949–1956, aneb spolupracoval [sic!] Mořic Pícha s totalitním režimem. In: HORÁK, Pavel – HRADECKÝ, Tomáš a kol. *České, slovenské a československé dějiny 20. století VIII*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013, s. 253–272. Dále jen RECHTORIK, Martin. Státní dohled na Biskupství královéhradeckém 1949–1956.

⁵⁰⁴ K politickému procesu Zela a spol. resp. procesu se spolupracovníky biskupů viz VAŠKO, Václav. *Dům na skále II. Církev bojující. 1950–květen 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 247–272.

věci zastavit a některé alespoň přibrzdit. Mořic Pícha se v těžkých letech rozhodně nestal poskokem komunistického režimu. Je otázkou dalšího výzkumu, zda-li tento přístup byl úspěšnější než odpor ostatních biskupů. (...) Na základě zjištěných skutečností lze s jistotou říci, že Mořic Pícha opravdu spolupracoval s totalitním komunistickým režimem. Ne však záměrně, ale nuceně. Byl perzekvován jako ostatní biskupové, ale jiným způsobem.⁵⁰⁵

Výrazně kritičtější až příkré hodnocení nacházíme v disertační práci historika a archiváře Jana Kafky, která navázala na předchozí dílčí příspěvky⁵⁰⁶ a je důležitým příspěvkem k dějinám královéhradecké diecéze v letech 1948–1960 a lokálním církevním dějinám. Jan Kafka upozorňuje na charakterové rysy biskupa (známé pochopitelně i před rokem 1949) – nedůvěru vůči čemukoliv novému, velmi autoritativní chování vůči duchovenstvu, jímž byl přezdíván „Mořič“ nebo „Ivan Hrozný“ – připomíná, že se jakožto právník podílel na přípravě *modus vivendi* z roku 1928 a projevoval jistou míru loajality vůči říši během existence protektorátu Čechy a Morava. Jan Kafka opakovaně odmítá vykládat pozici biskupa Mořice Píchy jako mučedníka nebo oběť komunistického totalitního panství, jak se často vyskytuje v literatuře.⁵⁰⁷

Uvedený přístup vychází z mylné informace o dlouhodobém internování Mořice Píchy v biskupské rezidenci na Velkém náměstí v Hradci Králové a ze správné informace o tajném biskupském svěcení Karla Otčenáška 30. dubna 1950, chápaném jako vrchol biskupova odporu. Disertace na základě podrobného archivního výzkumu ukazuje, že se Mořic Pícha odhodlal ke statečným krokům pod vlivem svého sekretáře Rudolfa Rykýře, po jehož zatčení 10. května 1950 začal odpor výrazně slábnout. Práce připouští problematičnost a náročnost biskupovy pozice (přítomnost zmocněnce na konzistoři, dohled StB, biskupovo stáří a zdraví, izolace po tajné konsekraci), ukazuje ale také biskupovu loajalitu (kupříkladu texty pastýřských listů), kterou si zajistil jistý vliv na chod diecéze. Zásadní projevy nesouhlasu ovšem skončily s odchodem Rudolfa Rykýře, jenž strávil 10 let ve věznicích Leopoldov a Valdice a do roku 1968 pracoval v cihelně a v kotelně.

⁵⁰⁵ RECHTORIK, Martin. Státní dohled na Biskupství královéhradeckém 1949–1956, s. 271.

⁵⁰⁶ Viz např. KAFKA, Jan. Církevní politika KSČ v severovýchodních Čechách v letech 1949–1960. In KUBÍN, Petr (ed.). *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církve v Československu kolem roku 1950*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013, s. 37–47. KAFKA, Jan. Církev v padesátých letech 20. století (se zřetelem k situaci v bývalém okrese Dobruška). Kafka, Jan. In: *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*. 1. vydání. Dobruška: Město Dobruška, 2009, s. 143–152.

⁵⁰⁷ Srov. KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce, s. 78–85. Za pozornost stojí, že některé teze disertační práce týkající se biskupa Mořice Píchy publikoval také v popularizační formě KAFKA, Jan. *Biskup Mořic Pícha a komunistický režim*. Dostupné 18. 2. 2017 z <http://www.christnet.eu/clanky/5811/biskup_moric_picha_a_komunisticky_rezim.url>.

Jan Kafka tedy uzavírá a poukazuje na dva podstatné výrazy nové biskupovy pozice: „*Měsíc po zatčení sekretáře zmocněnec spokojeně hlásí, že biskup podepíše vše, co mu kancléř předloží. Jednalo se zejména o přeložení duchovních. Přestože dříve zdůrazňoval bohoslovcům, že kdo vstoupí do jednotného semináře, bude postižen církevními tresty, v září 1950 na jeho pokyn vicerektor Otčenášek vypracoval výzvu bohoslovcům, aby po zrušení diecézního semináře studovali na teologické fakultě v Praze. Dal rovněž souhlas Dr. Antonínu Hrdému, aby na fakultě vyučoval. Stal se tak prvním biskupem, který jednotné fakultě vyslovil podporu.*“⁵⁰⁸ Po složení slibu věrnosti republice 12. března 1951 biskupova izolace skončila, mohl se volně pohybovat po rezidenci i po diecézi a měl vliv na její řízení.

Na veřejnosti se však v následujícím období objevoval sporadicky, kvůli nemoci poprvé až v květnu 1951, z čehož vznikly různé nepodložené zvěsti o jeho situaci, přetrvávající mnohdy až do současnosti. Změna biskupova postoje a reálný výkon úřadu přitom vyvolaly kritiku jak v duchovenstvu, tak mezi laiky, a dokonce i v KSČ.⁵⁰⁹

23.2.2. Generální vikáři Karel Keppl (1938–1947) a Ladislav Hronek (1950–1956)

Funkce generálního vikáře nebyla v královéhradecké diecézi obsazena od doby působení biskupa Josefa Doubravy (1903–1921). Změna nastala až v době nacistické okupace, kdy část diecéze patřila k říši a funkci generálního vikáře zastával Richard Popp (do roku 1945), část k protektorátu a tutéž funkci zastával Karel Keppl (do roku 1947). Návrat dále před rok 1949 není v této souvislosti náhodný: Karel Keppl (1878–1950) se narodil v Ústí nad Orlicí a měl tři sourozence, z nichž se jeden stal knězem a druhý zemřel v průběhu formace ke kněžství.⁵¹⁰ Karel ovšem v diecézní hierarchii vystoupal velmi vysoko.

Karel Keppl přijal kněžské svěcení roku 1903; v letech 1909–1930 působil jako ředitel chlapeckého konviktu *Borromaeum* v Hradci Králové a zároveň jako výkonný redaktor časopisu *Časové úvahy*. V roce 1930 – ve dvaapadesáti letech – byl jmenován sídelním kanovníkem Katedrální kapituly při chrámu Svatého Ducha v Hradci Králové, od roku 1946 zastával až do své smrti funkci infulovaného kapitulního děkana, po smrti kapitulního

⁵⁰⁸ KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce, s. 81.

⁵⁰⁹ „*Reakce na biskupův návrat do čela diecéze nebyla jednoznačná. Kancléř Hrubý, kanovníci a s nimi řada kněží tuto normalizaci poměrů ve vedení diecéze uvítali. Kritika však zazněla jak od ‚reakčních‘, tak od ‚pokrokových‘. Duchovní i věřící, kteří trvali na odmítavém postoji církve k režimu, v tom viděli biskupovu kapitulaci. Někteří duchovní chodili do biografu na filmový týdeník, aby se přesvědčili, že biskup skutečně slib složil. Ale kritika přišla i od těch, kteří spolupráci biskupa s režimem v zásadě vítali. (...) Také funkcionáři KSČ byli z nové situace poněkud zmateni. Ještě nedávno jim přece tisk představoval Píchu jako kolaboranta a spojence nacistů, proč je tedy namísto spravedlivého trestu ponechán v úřadu?*“ *Tamtéž*, s. 82.

⁵¹⁰ Josef Keppl (1871–1950) působil jako farář ve Svojanově, Antonín Keppl zemřel na španělskou chřipku během studií v Římě. Všichni tři jmenovaní jsou pohřbeni v Ústí nad Orlicí.

probošta v roce 1949 plnil také jeho úlohu.⁵¹¹ Do Ústí nad Orlicí se „pan kanovník“ často vracel: účastnil se kupříkladu instalace Václava Boštíka děkanem nebo žehnání nového praporu zdejší orelské jednoty, na zdejším městském hřbitově je také pohřben. Karel Kepll patřil k několika málo nejbližším spolupracovníkům biskupa Mořice Píchy,⁵¹² což dokládá i zmíněné jmenování generálním vikářem, tedy zástupcem biskupa ve svěřené agendě v uvedeném území. Do jara roku 1950 tak měl Václav Boštík v Hradci Králové blízkého člověka na vysoké pozici – o přímých zásazích Karla Keplla ve prospěch Václava Boštíka ale prameny mlčí.

V den pohřbu Karla Keplla 3. května 1950 začala izolace biskupa Mořice Píchy a sekretáře Rudolfa Rykýře.⁵¹³ Jmenování generálního vikáře se biskup bránil a zmocněncův kandidát Ladislav Hronek jej podmiňoval biskupovým souhlasem, kterého dosáhl po delším jednání a příslibu zmírnění izolace. V roce 1950 se tak Ladislav Hronek stal generálním vikářem královéhradecké diecéze a o rok později také proboštem královéhradecké kapituly. Ladislav Hronek (1890–1964) působil do té doby v malé farnosti Cerekvice nad Loučnou. Na místo generálního vikáře jej krajský církevní tajemník a zmocněnec konzistoře dosadili pro jeho náboženskou vlašnost a výrazné prorežimní nasazení – veřejně kupříkladu hovořil o odsouzených duchovních jako o „sprostých zločincích“.

Legitimitu nového generálního vikáře mohla sice narušovat skutečnost, že funkce nebyla v diecézi dlouhou dobu obsazena, zásadní byla ale především šířící se fáma o nesouhlasu biskupa s obsazením úřadu, nízká sociální inteligence a celková stále výraznější neschopnost úřad fakticky vykonávat. Příkladem řady projevů rezistence věřících je zastoupení nemocného biskupa Mořice Píchy kanovníkem Antonínem Hrdým při svěcení olejů na Zelený čtvrtek roku 1954, „*neboť věřící prohlašovali, že od Hronka oleje nechtějí, to se raději nedají zaopatřit.*“⁵¹⁴ Napjaté vztahy měl Ladislav Hronek jak s biskupem Mořicem Píchou, tak s představiteli státní moci, změna ve stále se zhoršující situaci nastala po

⁵¹¹ Srov. HAVEL, Matěj Ondřej. *Královéhradecká katedrální kapitula mezi léty 1900–2000*. Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Historický ústav, 2011, s. 23–24, 27, 52–53. Dostupné 26. 1. 2017 též z https://ris.uhk.cz/flexpaper/flexpaper/simple_document.aspx?doc=11203.pdf. Dále jen HAVEL, Matěj Ondřej. *Královéhradecká katedrální kapitula mezi léty 1900–2000*. Diplomová práce. Po smrti Karla Keplla se dne 3. května 1950 konal v královéhradecké katedrále pohřeb, během něhož podle dochovaného hlášení zaznělo kázání inspirované osobou Jindřicha Šimona Baara „*jakožto věrného vlastence a dobrého Čecha, oslím můstkem se přešlo k tomu, že ani v době roku 1950 to kněží nemají zrovna lehké, ale detailněji se to nerozvádělo.*“ *Tamtéž*, s. 53.

⁵¹² Srov. KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce, s. 89.

⁵¹³ Srov. *Tamtéž*, s. 80.

⁵¹⁴ *Tamtéž*, s. 90.

biskupově smrti, kterou zanikl mandát generálního vikáře. Ladislav Hronek zůstal ve funkci probošta kapituly, jinak se z veřejného života diecéze stáhl.⁵¹⁵

23.2.3. Kapitulní vikáři Václav Javůrek (1956–1969) a Karel Jonáš (1969–1990)

Po smrti biskupa Mořice Píchy v roce 1956 zvolila katedrální kapitula „dočasným“ správcem diecéze Václava Javůrka (1916–2004).⁵¹⁶ Přes počáteční odpor vůči novým vztahům mezi římskokatolickou církví a státem přistoupil po složení slibu věrnosti ze strany biskupů včetně Mořice Píchy na mnohem smířlivější a postupně výrazně agilní postoj. V roce 1954 zažil výrazný kariérní vzestup, když byl nejprve jmenován duchovním správcem v Novém Městě nad Metují, na rozdíl od předchůdce mu byl přidělen kaplan, posléze se stal okrskovým vikářem vikariátu Dobruška a také kanovníkem. Poctivé plnění ryze kněžských povinností v kombinaci s osobní nekonfliktností a prorežimní angažovaností jej v očích zmocněnce na královéhradecké konzistoři posunulo na místo kandidáta funkce kapitulního vikáře po předpokládaném skonu velmi starého biskupa. Proto se Václav Javůrek stal roku 1955 zástupcem generálního vikáře Ladislava Hronka, aby se na budoucí pozici připravil, přičemž nadále působil ve farnosti. Po smrti Mořice Píchy byl Václav Javůrek – přes snahu kanovníků Karla Jonáše, Karla Tomíčka a Ladislava Hronka o získání postu – zvolen jednomyslně kapitulním vikářem.⁵¹⁷

Jan Kafka konstatuje, že volbu Václava Javůrka přijal klérus pozitivně; volba byla stvrzena i Římem.⁵¹⁸ Nejbližším spolupracovníkem kapitulního vikáře se stal kanovník a později i kancléř Oldřich Henych. Václav Javůrek aktivně vyjednával s představiteli státu,

⁵¹⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 89–92.

⁵¹⁶ **Mons. Václav Javůrek** přijal kněžské svěcení v roce 1941 v Hradci Králové z rukou biskupa Mořice Píchy, poté působil jako kaplan v Jičíně, jako duchovní správce ve Veliši u Jičína, Novém Městě nad Metují a Hradci Králové. Roku 1954 byl jmenován sídelním kanovníkem královéhradecké kapituly. Po rezignaci na post kapitulního vikáře se stal administrátorem v Třebechovicích pod Orebem, v roce 1973 navíc kapitulním děkanem. Závěr života strávil v charitním domově v Přepychách a v Opočně, kde je také pohřben. Václav Javůrek byl nositelem titulu monsignore ve stupni papežský prelát. Viz HAVEL, Matěj Ondřej. *Královéhradecká katedrální kapitula mezi léty 1900–2000*. Diplomová práce, s. 56–57. KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce, s. 97.

⁵¹⁷ Srov. KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce, s. 97–98

⁵¹⁸ „Duchovní byli s volbou spokojeni. Po přísném a nesmlouvaném biskupovi, který si vedl záznamy o prohřešcích svých kněží a nerozpakoval se neposlušného podrízeného suspendovat, byl laskavý a přátelský Javůrek vítanou změnou. K mravnostním pokleskům duchovních byl shovívavý, církevní tresty nepoužíval a naopak z několika kněží sňal suspenzi, což duchovenstvo uvítalo s povděkem.“ *Tamtéž*, s. 99. Duchovenstvo z předchozí poznámky vychází jako velmi oportunní socioprofesionální skupina, jejíž členové se snažili především o zachování klidu ve svěřených farnostech a o obsazení biskupského stolce neměli zájem. Lze si jistě představit, že se kněží s ohledem na stávající církevně-politickou situaci smířili se stavem časově neohraničeného mandátu kapitulního vikáře (biskupské svěcení Karla Otčenáška proběhlo tajně). Otázkou zůstává, zda je takový postoj, rezignující na obsazení biskupské katedry, aplikovatelný na všechny duchovní.

Jan Kafka opírá svou analýzu o materiály Státního úřadu pro věci církevní a Archivu bezpečnostních složek, což může na některých místech vést až k hyperkritičnosti, Martin Rechterik zase pronáší hodnotící soudy až příliš opatrným způsobem.

stavěl se proti překládání kněží, přes odpor zmocněnce se účastnil církevních slavností po celé diecézi, čímž se stal známým a oblíbeným nejen mezi klérem, ale i laiky. Po roce 1960 se jednání kapitulního vikáře proměnilo: stal se výrazně pasivním, k politice se nevyjadřoval, na veřejnosti se objevoval pouze při pohřbech kněží, při výtkách hrozil svou rezignací. Nadále ale zůstával pro představitele státu přijatelný, protože v zásadních otázkách (překládání a kariérní postup duchovních, finance) nekladl odpor, a to ani proti vystěhování biskupství z barokní rezidence. Aktivitu obnovil během konání II. vatikánského koncilu, kterého se přes svůj zájem nemohl zúčastnit, a během oslav 300. výročí vzniku diecéze v roce 1964. Osoba Václava Javůrka patřila v průběhu jednání mezi Vatikánem a Československem k opakovaně zmiňovaným kandidátům na biskupa; v úvahu připadala také pozice apoštolského administrátora v Praze. V roce 1969 Václav Javůrek na pozici kapitulního vikáře rezignoval, neboť se očekával nástup tajně vysvěceného biskupa Karla Otčenáška do čela diecéze. Období kapitulních vikářů ovšem pokračovalo.⁵¹⁹

Roku 1969 se kapitulním vikářem v Hradci Králové stal Karel Jonáš (1908–1992).⁵²⁰ Absolvent římských studií, nositel doktorátu filozofie a licenciátu teologie přijal kněžské svěcení v Římě v roce 1932. Po návratu do Republiky československé působil na několika kaplanských místech, krátce také jako nižší úředník biskupské kurie (1935–1937) a následně jako kaplan v Chrudimi. Odtud byl někdy po 9. březnu 1949 odvezen do internačního tábora v klášteře Želiv, kde byl vězněn zřejmě do konce roku 1951. Po propuštění působil jako administrátor v Novém Hradci Králové a jako kaplan v Libčanech. Rokem 1952 pak začíná rychlý kariérní vzestup Karla Jonáše: jmenování vikářem vikariátu Hradec Králové (1952) a sídelním kanovníkem (1956). V této pozici pak dlouhodobě usiloval – mj. svou aktivitou v Mírovém hnutí katolického duchovenstva a později v *Pacem in terris* nebo i spoluprací s StB – o vliv na řízení diecéze a o místo kapitulního vikáře, které získal v roce 1969. V čele diecéze setrval „pan kapitulní“ až do konce roku 1989, v lednu 1990 se jejího řízení ujal biskup Karel Otčenášek.

⁵¹⁹ Za zmínku stojí, že do prostředí královéhradecké diecéze je situován děj románu Josefa Jelena *Stín katedrály*. „Satirický román z církevního prostředí měl být kritikou těch duchovních, kteří vedou dvojitý život: na jedné straně předstírají zbožnost a provádějí formálně dokonalé církevní obřady, na straně druhé cynicky zneužívají idealismus věřících, obohacují se na jejich úkor, obelhávají státní úřady a za nahromaděný majetek si kupují ženy pochybné pověsti (...) V románu vystupují skutečné postavy, pouze jejich osudy záměrně upravil, aby vyhovovaly jeho interpretaci událostí, které se odehrály počátkem šedesátých let dvacátého století ve východočeském Trutnově.“ KAFKA, Jan. Román Josefa Jelena *Stín katedrály*. In *Teologické texty* 4 (2009). Dostupné 3. 2. 2017 z <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2009-4/Roman-Josefa-Jelena-Stin-katedraly.html>>. Jan Kafka v citovaném článku i ve výše citované disertační práci odhaluje předobrazy některých románových postav z pojednávaného velkého dvora diecéze i z farností. Viz JELEN, Josef. *Stín katedrály*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1972. Slovenský překlad JELEN, Josef. *Tieň katedrály*. 1. vydanie. Bratislava: Pravda, 1985.

⁵²⁰ Viz RYBÁŘ, Jan. *Deník venkovského faráře. Rozhovory s Janem Rybářem*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Vyšehrad, Karmelitánské nakladatelství, 2016, s. 32–33.

23.3. Elita vzdálená od dvora

Světské kleriky, kteří přijali kněžské svěcení a nastoupili do pastorační činnosti na první kaplanská (případně farářská) místa ve 20. letech a ve 30. letech pak osobnostně i kněžsky dospívali a zráli, můžeme označit za „třetí generaci“ českého kněžstva 20. století.⁵²¹ Příslušníky třetí generace, jejíž významnou součástí tvořili řeholníci, již bezprostředně neformoval ideový konflikt a generační spor, spojený se vznikem nekatolického církevního společenství v Republice československé. *„Charakteristickým rysem této generace bylo úsilí o intelektuální obrodu katolicismu a také silný teologický akcent – na rozdíl od dvou generací předchozích.“*⁵²²

Třetí generace římskokatolického diecézního kléru vykazuje mnohem větší sebevědomí než generace předcházející, nesoustředí se tolik na otázku katolické inferiority, nýbrž *„vytváří inspirativní programy.“*⁵²³ Citovaný příspěvek Jiřího Hanuše spojuje činnost třetí generace kupříkladu s rozvojem aktivit Kazatelského řádu a za typického představitele pokládá kněze-intelektuála Dominika Pecku. Zároveň ale připojuje poznámku, která spojuje vůdčí osobnosti římskokatolické církve v Československu s lokální úrovní, protože sebevědomí a úsilí o obrodu katolicismu mohli příslušníci třetí generace rozvíjet také ve svěřených farnostech: *„A je to právě tato generace, která definitivně dozrává v letech válečných a poválečných (tedy po druhé světové válce). Přední reprezentanti této generace jsou tedy postiženi jak válkou, tak nastupující komunistickou politikou“*⁵²⁴ a reakce na uvedený tlak generaci rozštěpí.

Část světského kléru třetí generace měla právě v době konce 40. a začátku 50. let začít stoupat v diecézní hierarchii nejen z důvodu přirozené a nutné obměny, nýbrž také z důvodu dozrání lidského (věk okolo padesáti let, osobní zkušenost, někdy též odbojová) a kněžského (po několika kaplanských místech mohli zastávat pozici faráře, někdy i faráře významnějšího místa, shromáždili již zkušenosti z více pastoračních prostředí, z duchovního i materiálního vedení svěřené farnosti). V úvahu připadají jak místa vikářů a sekretářů vikariátů, tak čestné i sídelní kanonikáty, případně osobní vyznamenání či v některých případech funkce v biskupské kurii. Na první pohled logický a předpokládaný sled událostí se ovšem změnil na podzim 1949 – pro vzestup ve struktuře diecéze byly náhle nutné jiné předpoklady než doposud. Vyžadovala se loajalita či agilnost vůči státu, potažmo státním

⁵²¹ Srov. HANUŠ, Jiří – HUSÁK, Petr. Kněžská identita jako výzkumný problém. In: HANUŠ, Jiří a kol. *Služebníci neužiteční. Kněžská identita v českých zemích ve 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 5–48, zejm. s. 26–35.

⁵²² *Tamtéž*, s. 29.

⁵²³ *Tamtéž*, s. 30.

⁵²⁴ *Tamtéž*.

představitelům a státem dosazeným či schváleným představitelům církevním, což mělo pro celý systém destruktivní dopad.

Po roce 1949 došlo v komunistickém Československu k erozi zvykového kariérního řádu římskokatolického světského duchovenstva (duchovenstvo řeholní bylo záhy *de facto* zlikvidováno), postaveného na pozvolném stoupání klerika jak ve svátostném, tak ve správním *cursus honorum* vzhledem k jeho víře, mravům, schopnostem a zkušenostem. V ideálním případě (neboť osobní vazby, sympatie či antipatie mohou hrát roli vždy) byli nejschopnější kněží povoláváni z malých a nevýznamných dvorů do čela malých významnějších dvorů a mohli se stát po letech součástí i centrálního velkého dvora diecéze v čele s biskupem nebo mohli za dlouhodobou službu obdržet některé z kněžských vyznamenání. Rokem 1949 se takto přímočarý systém rozpadl a osoby, u nichž bylo možné předpokládat formální nebo skutečný vzestup a které zároveň neprojevovaly dostatečnou míru loajality, zůstaly mimo velký dvůr a staly se elitou, jež měla podle všech předpokladů začít v určitém období stoupat a vlivem zásadní změny podmínek se tak nestalo.

Pro dlouhodobě stabilní *cursus honorum* „kariéry v černém“⁵²⁵ tak byl komunistický převrat a zvláště likvidace episkopátu a proticírkevní zákony „černou labutí.“⁵²⁶ Všechny tři charakteristiky předkládané Nassimem Thalebem zvrát splňuje: (1) přímá projekce minulosti do budoucnosti na základě dosavadního vývoje selhala a nová situace ležela za hranicí „obvyklých očekávání“, (2) měl velký dopad (přičemž čím výraznější roli černá labuť hraje, tím obtížněji ji lze predikovat) a (3) podněcuje k dodatečným vysvětlením (výklady o obtížné situaci římskokatolické církve či religiozitě v českém prostředí).⁵²⁷

Postup v rámci hierarchické struktury římskokatolické církve byl v případě Václava Boštíka zpočátku netypický, protože po období kaplanských let (1924–1933) nepostoupil na místo faráře, nýbrž – v neočekávané, výše popsané situaci – přímo na místo administrátora

⁵²⁵ Viz ŠOTOLA, Jaroslav. Kariéra v černém. Předpoklady získání farního benefícia v 18. století. In *Časopis matice moravské* 2 (2007), s. 319–341. NEŠPOR, Zdeněk R. Výchova kněží a jejich působení na přelomu 18. a 19. století. In *Lidé města* 2 (2006), s. 9–44. Dostupné 19. 2. 2017 též z <<http://lidemesta.cz/archiv/cisla/8-2006-2/vychova-knezi-a-jejich-pusobeni-na-prelomu-18.-a-19.-stoleti.html?language=cs>>.

Dále viz v kontextu vzdělávání světského kléru NOVOTNÝ, Miroslav. Výchova diecézního kléru v českých zemích v letech 1848–1918. Na příkladu českobudějovického teologického institutu a biskupského semináře. In MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jirí (eds.). *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 105–120. NOVOTNÝ, Miroslav. BASTL, Ondřej. Formování josefínských kněží a otázka generálních seminářů. Výchova a vzdělání kněží v diecézních seminářích v Čechách ve druhé polovině 18. a v první polovině 19. století. In *Historie – Otázky – Problémy* 2 (2009), s. 119–132. KUCHAROVÁ, Hedvika – NEŠPOR, Zdeněk R. Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v 18. a na počátku 19. století. In *Český časopis historický* 2 (2007), s. 351–392.

⁵²⁶ THALEB, Nassim. *Černá labuť. Následky vysoce nepravděpodobných událostí*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2011.

⁵²⁷ Viz např. Závěrem: Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu. In NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu*, s. 284–290.

(1933) a následně děkana ve městě Ústí nad Orlicí (1934). Z obvyklých výsad diecézního kléru obdržel právo nosit na klerice *expositorium canonicale* a zároveň s ním i synodálky (1934) a byl jmenován biskupským notářem (čestná funkce na úrovni titulu, 1947). Nejvýznamnější zastávanou funkcí se tak stala pozice sekretáře vikariátu (1946). Veškeré vnitrocírkevní předpoklady pro vzestup, zejména studium a pobyt v Římě ale také blízký vztah ke generálnímu vikáři Karlu Kepplovi, se po roce 1949 společně s jeho jednáním a neochotě k výraznější spolupráci staly diskvalifikačními faktory vzestupu. Taktéž společenské faktory buď přestaly hrát roli, nebo se vyčerpaly (viz níže). Děkan Václav Boštík se tak stal členem skupiny diecézního kléru, jejíž vzestup byl z pohledu před rokem 1949 očekávatelný, nikdy se ale nerealizoval. V případě děkana Václava Boštíka jistě mohla hrát roli také skutečnost, že v Římě nedosáhl doktorátu z teologie, který tvořil součást výbavy u výše postavených kleriků (viz výše). Dosažené vzdělání a úspěšná pastorační praxe jej ale kupříkladu pro pozici vikáře či osobní vyznamenání ze strany biskupa jistě disponovala.

Jistěže ne každý absolvent *Bohemica (Nepomucena)*⁵²⁸ vždy rychle stoupal v církevní hierarchii. Hovořím zde o teoretických předpokladech s jistou mírou pravděpodobnosti a o dlouhodobě stabilních i částečně předvídatelných zvykových mechanismech římskokatolické církve či kvalifikacích pro možný postup. Naznačené mechanismy také přímo souvisí a navazují na výše popsané vzorce jednání i vzorce uznání (např. odlišnosti liturgického i mimoliturgického oděvu, tj. vymezení od laiků a poté v rámci klerického stavu). Zásadní ovšem zůstává, že se po roce 1949 prosadily mechanismy odlišné, které původní koncepci zcela vytlačily a církev a stát provázaly.⁵²⁹

23.4. Osamocenosť diecézního kněžstva

V důsledku soustředěného tlaku komunistického státu vůči římskokatolické církvi došlo na lokální úrovni k několika proměnám. Kromě výše zmíněného uzavření malých dvorů farností se také rozpadl jednotný model kněze a jeho ryze pastoračního i dalšího působení. Naznačený proces se navíc překrývá s konáním II. vatikánského koncilu, který přístup ke kněžství a knězi taktéž významně proměnil. O typickém katolickém knězi můžeme hovořit v době osvícenství, v 19. a ještě v první polovině 20. století – v těchto obdobích lze dobře

⁵²⁸ Za pozornost stojí, že důrazný postup vůči seminaristům pobývajícím v Římě měl svoji analogii také v českém prostředí při likvidaci biskupských (malých) seminářů a v postupu vůči jejich představeným a vyučujícím. V případě Hradce Králové došlo k uvěznění rektora Hugo Doskočila již v roce 1949. Srov. *Kamínky II. díl. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. 1. vydání. Hradec Králové: Česká biskupská konference, 2000, s. 131nn.

⁵²⁹ Viz KUNŠTÁT, Miroslav. *Církev v Československu 1948–1989. Konflikt a konkurence loajalit. In HAVELKA, Miloš a kol. Víra, kultura, společnost. Náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*, s. 189–210.

rekonstruovat proměny, resp. nové podněty pro potridentský model včetně formace a jejich výsledků pro pastorační praxi. Po roce 1949 ale obdobnou možnost nemáme, protože kněží čelili zcela nové situaci, na niž nebyli připravováni a obstáli v ní různým způsobem. Vytvoření typologie kněžských přístupů bude možné až při dostatečném počtu jednotlivých lokálně zaměřených analýz.

Situace dlouhodobě vakantních biskupských stolců měla na fungování farností značný vliv. Pro naše úvahy je stěžejní, že sedisvakance, nedostatečná legitimita kapitulních vikářů a konzistoře z hlediska diecézního kléru vedla ke značnému rozšíření pole působnosti jednotlivých duchovních správců. Příslušníci nižšího kléru se stali více samostatnými a zároveň více osamocenými figurami v čele svěřených pastoračních celků. Samostatnost farářů neznamenalala nezávislost ani na státních úřadech, především církevních tajemnicích, ani na církevních představených, nýbrž možnost rozhodovat o mnoha záležitostech pouze za svou osobu, na základě vlastní úvahy. Do popředí tak více vystoupila role statutárního zástupce, jehož postoje k jednotlivým otázkám měly na fungování farní obce přímý dopad. Konkrétní reakce na totožnou situaci se mohly samozřejmě u různých osob i výrazně lišit.

Zásadní změny se odehrály ve třech rovinách – studiu, šíři společenského působení a symbolickém postavení. Filozofické a teologické vzdělání mohl zájemce v českých zemích získat pouze na jedné vzdělávací instituci; zahraniční studium nebylo možné. *Numerus clausus* a vliv státních orgánů na výběr studentů i pedagogů přinesl zcela odlišné prostředí pro získávání odborné erudice. Ani její nabytí ovšem nepostačovalo pro legální kněžské působení, protože jej stát podmiňoval souhlasem.

Společenské působení kléru se ještě více navázalo především na svěřenou farnost, tedy na komunitu nebo jinou jasně ohraničenou lokalitu (obec, menší město, čtvrť), protože se již nemohlo opírat ani o diecézní strukturu, ani o běžně přijímanou společenskou váženost kněžského povolání. Do popředí tak více vystupují rozdíly mezi jednotlivými lokalitami a odlišnými možnostmi budování sociálních sítí.

Symbolicky odlišné a významné postavení kněze jakožto nenahraditelné osoby se přestalo mimo komunitu vázat na přijaté kněžské svěcení a z něj vyplývající široce přijímané nebo alespoň respektované prestiže. I v tomto ohledu výrazněji vystoupily jednotlivé kněžské osobnosti, které v lokálních podmínkách musely začít pro prosazení svých zájmů volit jiné strategie než vyslovovaný či latentně přítomný odkaz na přijatou kněžskou důstojnost.

Jak souhrnně pojmenovat popsané změny? Ve středověké a částečně i novověké Evropě vyplýval sociální status klerika automaticky z přijatého svěcení a společenského uznání se mu v daném kulturním okruhu mohlo dostat kdekoliv. V totalitním panství, tedy

výrazně nepříznivém prostředí (ale také v pluralitní liberální společnosti, byť z odlišných důvodů), si jej musí každý kněz kontinuálně budovat – mimo římskokatolické prostředí kněžský stav nejen nepřináší exkluzivitu, ale spíše naopak. Výše jsme naznačili rozpad dosavadních struktur a přesun jejich dlouhodobých úloh na aktéry. Dosavadní způsob odvozování specifického postavení kněze právě na základě kněžství a příslušnosti ke kněžskému stavu se zvolna proměňoval v odlišně konstruované a vyjednávané pozice jednotlivých duchovních správců.

23.5. Václav Boštík, představitel elity vzdálené od velkého dvora diecéze a jeho specifický legalismus

Na děkanu Václavu Boštíkovi jsou předchozí konstatování velmi dobře patrná. Jakožto absolvent římských studií, člověk kolem padesátého roku života s pětadvaceti letou, úspěšnou pastorační zkušeností, s puncem koncentráčníka a s blízkým vztahem k několika vyšším klerikům (vikář Václav Sokol, generální vikář Karel Keppl) měl velmi pravděpodobně právě ve druhé polovině 40. a na začátku 50. let začít stoupat v diecézní hierarchii nebo být oceněn některým z kněžských vyznamenání. Namísto postupu v rámci *cursus honorum* se ale stal příslušníkem elity vzdálené od velkého dvora diecéze, jenž se začal podřizovat jiným pravidlům. Setrval až do odnětí státního souhlasu k duchovenské činnosti na místě děkana v Ústí nad Orlicí, v čele malého, uzavřeného dvora svěřené farnosti.

Po roce 1949 zvolil děkan Václav Boštík ve vztahu k představitelům státní správy legalistický přístup, jenž se až do roku 1961 ukázal funkční. Jak vyplývá z předchozích kapitol, Václava Boštíka nelze až do roku 1961 zařadit mezi oběti komunistického totalitního panství a současně jej nelze považovat za kolaborujícího duchovního. V pozici statutárního zástupce (a je velmi dobře myslitelné, že se jedná o jeden z rozšířených přístupů, typus, s nímž se budeme moci setkat i v dalších analýzách) se rozhodoval legalisticky: pokud státní nebo stranický orgán opíral své rozhodnutí o zákon nebo o předpis nižší právní síly, podřídil se mu, pokud takový zákonný rámec výzva neměla, neuposlechl a někdy i vystoupil proti ní. Zachoval se tudíž zcela konformně, když složil slib věrnosti republice do rukou předsedy ONV, veřejně nevystupoval proti pracovním povinnostem farníků v neděli, zrušení nebo nepovolení veřejných církevních průvodů. Zároveň ale nijak aktivně nespolupracoval s MHKD nebo Katolickou akcí; nedokázal sice zabránit odstranění soch světců, ale jejich zničení už ano, důrazně vystoupil proti umenšení děkanského dvora.

Václav Boštík patřil k části diecézního kléru, která „hledala meze možného“,⁵³⁰ aby mohla nadále, byť s omezeními, působit jako kněží ve svých farnostech. Zmíněné hledání mezi možného naráží na své hranice v okamžicích, když orlickoústecký děkan předsedal církevní části pohřbu Jaroslava Kociana nebo když přijal ocenění z rukou předsedy MNV. Dostáváme se tak ke dvěma paradoxům. Totalitní panství, vyznačující se „*legalistickou obsesí*“, umožňovalo svým právním řádem výrazné kněžské postavě děkana Václava Boštíka nějaký čas vyjednávat hranice uskutečnitelného. Obě strany, jak MNV a ONV, tak děkan Václav Boštík, chápaly právní řád jako rámec, v němž se musely pohybovat a který jim poskytoval omezené možnosti. Zároveň ale tento rámec dokázal eliminovat případné snahy o zásadní projev nesouhlasu v oblasti pozvolné ateizace – v tom případě (a příběhy jiných kněží to dokazují) nastoupil tvrdší zásah, který kněze zcela odstranil.

Václav Boštík tak zabránil zničení kulturní památky, nemohl ale výrazněji ovlivnit pokles počtu křtů, církevních svateb a pohřbů. Obrátil se tedy se svými snahami dovnitř farnosti, jež musela nutně ztrácet vitalitu, čímž *de facto* vyšel vstříc vizi církve, potažmo farnosti, uzavřené ve zdech kostelů (jakkoli architektonicky i jinak umělecky hodnotných) a postupně vymírající (jakkoli semknuté a lidsky kvalitní). Radikálnější projev nesouhlasu, vymykající se tak či onak právnímu rámci, by měl pravděpodobně za následek dřívější děkanovo odstranění.

Děkan Václav Boštík se v obtížných podmínkách snažil vyjednat pro farnost lepší podmínky, a to i za cenu občasného konformního přístupu. Zároveň usiloval – pravděpodobně a pochopitelně až do posledních dní – o udržení pozice děkana, která mu zároveň umožňovala nejen budovat, rozvíjet pastorační aktivity a jeho kněžský potenciál, ale také zachovat obtížně nacházený *status quo*. Legalistický přístup to až do září roku 1961 umožňoval. Částečné zdůvodnění dočasné úspěšnosti této strategie nám umožňují rekonstruovat prameny církevního odboru okresního a krajského výboru.

⁵³⁰ „*Největší potíže působí šedé pásmo mezi jednoznačnou kolaborací a nekompromisní věrností. Mravní čistotnost, jež nechce riskovat ani stín podezření, riskuje někdy mnohem víc, totiž dezerci ze složitých situací, které se však nějak řešit musejí. Jestliže se nenajde někdo věrný a současně moudrý, aby se pokusil vybojovat dosažitelně nejlepší kompromis, může to dopadnout mnohem hůř.*“ MÁDR, Oto. Jak církev neumírá, s. 280–281. V poznámce k této pasáži Mádr uvádí jako příklad J. E. Stefana kardinála Wyszyńskiego, který vyjednával s polskou vládou po roce 1950 dokonce proti vůli Svatého stolce. Zároveň ale varuje před zjednodušujícím pohledem: „*Jeho formát byl ovšem tak výjimečný, že se nedá prostě kopírovat.*“ Pro úplnost dodejme, že **J. M. Mons. ThDr. Oto Mádr, dr. h. c.**, apoštolský protonotář a čestný kanovník Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě (1917–2011), byl v letech 1952–1966 vězněn ve věznicích Mírov a Valdice. V žádném případě se tedy nejedná o nekritického obhájce přímé spolupráce mezi totalitním státem a církví.

23.6. Václav Boštík a lokální církevní politika⁵³¹

Díváme-li se na dějiny římskokatolické farnosti v Ústí nad Orlicí prizmatem stranického aparátu v oblasti církevní politiky, nacházíme dva hlavní okruhy témat: (1) vnitřní záležitosti místní farnosti a (2) záležitosti týkající se přímo osoby děkana Václava Boštíka. V prvním případě je možné sledovat kontinuity a diskontinuity malého dvora, komunity věřících vystavené tlaku. Ve druhém případě vidíme vystupování děkana Václava Boštíka v různých prostředích, volbu odlišných strategií pro odlišná fóra a také hodnocení kněze církevním tajemníkem. V obou okruzích ale prameny stranické proveniencie poskytují společně s dalšími texty jistou korekci a také zásadní doplnění pramene z pera Ludmily Ehlové. Jestliže máme k dispozici celou řadu pramenů, byť v neucelené řadě, okresního a krajského církevního tajemníka, v pramenech k dějinám konzistoře v Hradci Králové (tj. v dějinách velkého dvora) jméno Václava Boštíka signifikantně mizí.⁵³²

Okresní i krajský církevní tajemník v měsíčním intervalu referovali o běžných záležitostech chodu jednotlivých farností: výuce náboženství, udělování svátostí s explicitními zmínkami křtů dospělých osob, průvodech, účasti na bohoslužbách a církevních svátcích, hospodaření farností i osobnostních profilech jednotlivých kněží a o možnostech či vhodnosti jejich umístění. Okresní církevní tajemník se ve svých zprávách a dalších textech vůbec nevěnoval stavebním úpravám v děkanském kostele či na děkanství, velmi podrobně si ale všímal výuky náboženství a jakýchkoli náznaků širší pastorace,⁵³³ zejména mimo prostor kostela. Prameny tohoto typu tak ukazují jinou rovinu dějin farnosti než zápisy Ludmily Ehlové nebo korespondence děkana Václava Boštíka s MNV či ONV. V situační zprávě z 31. května 1952 zařadil okresní církevní tajemník město Ústí nad Orlicí do střední kategorie

⁵³¹ Téměř u všech zde citovaných pramenů uložených v Národním archivu jsou informace o situaci ve farnosti Ústí nad Orlicí a o děkanu Václavu Boštíkovi zvýrazněny barevným vyznačením nebo podtržením částí textu. Může se jednat o poznámky předsedy ONV, jemuž okresní církevní tajemník zprávy a zápisy předkládal, nebo o pozdější úpravy. Dlouhodobá tendence je ovšem evidentní. Viz též úvodní citát disertační práce z kádrového posudku děkana Václava Boštíka.

Jeden z prvních dokumentů, které máme k Václavu Boštíkovi po únoru 1948 k dispozici, napsal velitel místní stanice SNB Krajskému národnímu výboru. Ve zprávě ukazující charakterové rysy i punc koncentračníka uvádí, že se děkan Václav Boštík „*se politického života neúčastní a mimo osoby mimo jeho povolání nezbytně nutné se s nikým nestýká, žije samotářsky. Jeho kázání jsou výhradně rázu náboženského. Děkan Boštík byl za okupace vězněn nacisty v koncentračním táboře.*“ Zpráva velitele stanice SNB Ústí nad Orlicí Krajskému národnímu výboru v Pardubicích ze dne 9. března 1949. *SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995)*, inv. č. 11956, sig. 463.5. Zpráva je odpovědí na výzvu Krajského akčního výboru Národní fronty v Pardubicích ze dne 4. března 1949, v níž žádal sdělení politického zaměření, způsob kázání a „*všechna zpravodajsky zajímavá zjištění*“. *Tamtéž.*

⁵³² Srov. KCT Hradec Králové, situační zprávy (1959–1960, 1962) a Diecéze Hradec Králové (1956–1966) *Národní archiv, fond archivní 997 – Ministerstvo školství a kultury (1945–1967), církevní odbor, sig. 47. I, ka. 3 a sig. 47 II. ŘKC, ka. 22.*

⁵³³ „*V diskusi s kaplanem [Karlem] Hodíkem byl objeven v Ústí nad Orlicí spolek III. řádu sv. Františka, složený převážně ze starých žen. Jmenný seznam členů tohoto spolku je přiložen.*“⁵³³ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 2. února 1952. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

mezi první (bašty katolicismu) a třetí (církvní politika se daří uplatňovat úspěšně): „*Pro příznivé složení II obvodu (průmyslové dělnictvo a 7 JZD III typu) bude tomuto věnována běžná pozornost.*“⁵³⁴

23.6.1. Výuka náboženství

Zejména v první polovině 50. let tvořila důležitou součást církvní politiky otázka vyučování náboženství – místo výuky, stav a profil vyučujícího, počet dětí apod. Zvlášť ožehavým se téma stalo po změnách od začátku školního roku 1952/1953. Během vikariátní schůze 20. srpna 1952 vystupoval děkan Václav Boštík mezi duchovními, kteří se „nejohovivěji“ vyjadřovali k tématu výuky náboženství. Kritizoval odsunutí hodin náboženství na odpolední hodiny, které nebude moci učit kvůli pohřbům a křtům v nemocnici. Tajemník v závěrečných poznámkách připsal mezi klady, že schůze „*ukázala na duchovní, na které se musíme nejvíce zaměřit a sledovat.*“⁵³⁵ Při hodnocení počtu přihlášených dětí si tajemník stěžoval, že „*členové strany sice vystupují z církve, ale jejich manželky a děti zůstávají. Alibismus se projevil i při podpisování přihlášek na náboženství, kde podepsaly manželky.*“⁵³⁶ V souvislosti s novým školním rokem 1952/1953 děkan Václav Boštík prohlásil, že „*tentokrát ministerstvo propagandy dostane 5, neboť se dobře postaralo o to, aby se širší veřejnost o změnách ve výuce náboženství nedozvěděla. Dobře prý pracovali komunisté, oni nic říci nesměli.*“ V jiném případě z roku 1954 se v rozhovoru s okresním církvní tajemníkem zastal dvou žen, které po skončení školní výuky zvaly děti na výuku náboženství s tím, že „*to bylo jejich povinností.*“⁵³⁷

Koneckonců: ještě ve školním roce 1950/1951 vyučoval děkan Václav Boštík náboženství na třech školách v Ústí nad Orlicí (2 hodiny v národní dívčí, 14 hodin ve střední dívčí, 4 hodiny v tehdejší škole zvláštní) a také v přihlehlém Černovíře (2 hodiny v národní škole), přičemž kupříkladu ve středu začínal výuku v 8.00 a končil ve 13.00 hodin. V letech 1946–1950 byl také řádným členem profesorského sboru⁵³⁸ zdejšího gymnázia⁵³⁹ V následu-

⁵³⁴ Situační zpráva okresního církvního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 31. května 1952. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církvní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵³⁵ Zápis z vikariátní porady ze dne 20. srpna 1952 konané ve velké zasedací síni ONV Ústí nad Orlicí. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církvní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵³⁶ Situační zpráva okresního církvního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. září 1952. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církvní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103. K aktivitám „lidovecky zaměřených žen“ v oblasti výuky náboženství viz též Situační zpráva okresního církvního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. září 1953. *Tamtéž.*

⁵³⁷ Situační zpráva okresního církvního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. září 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církvní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵³⁸ „Byl to kněz velmi oblíbený. Celkem si ho lidi vážili; jistě měl mezi lidmi dobrou pověst, proto asi postoupil na místo děkana Kaubeho. Osobně jsem se s ním potom setkal v roce '47, v únoru, kdy jsem začal vyučovat na ústeckém gymnáziu. (...) Každou přestávku, jako obvykle všichni, přišel do sborovny (...), nijak se nevyučoval. Prostě s tím sborem splynul tak, že jsme ho považovali za člena sboru. Byl velice taktní člověk,

jícím období se věnovali výrazně omezené výuce náboženství již pouze kaplani a katecheta. V roce 1950 totiž KNV zamítl žádost ředitelství gymnázia (Reálného gymnázia Víta Nejedlého), aby externě náboženství nadále vyučoval děkan Václav Boštík, protože „je osobou politicky nevyhovující.“⁵⁴⁰

V pramenech se ovšem nacházejí i limity děkana Václava Boštíka. V roce 1954 v ředitelně základní školy žádalo 20 žen, aby děti byly informovány o tom, že se musí na náboženství přihlašovat, a v nemocnici proběhla podpisová akce matek za obnovení křtů. Okresní církevní tajemník konstatoval, že vše „*dirigoval s pozadí děkan Boštík.*“ Další vývoj událostí popisuje tajemník následovně: „*Bylo to mnou hlášeno na církevní odbor rady KNV,⁵⁴¹ kam byl volán pan děkan k pohovoru. Tento pohovor pomohl, děkan je velmi zaražený a docela zapomněl žádat o pravidelně každý rok konaný průvod k soše sv. Václava.*“⁵⁴² Význam zde může opět hrát legalismus Václava Boštíka, ale také vědomí o různosti rolí. Orlickoústecký děkan považoval za své protihráče představitele MNV a ONV, úroveň KNV již byla možná vzdálenější či potenciálně nebezpečnější (menší nebo žádné sociální vazby, přímý vztah krajského tajemníka ke zmocněnci na konzistoři). A konečně pohovor u krajského církevního tajemníka představoval zcela jiný typ fóra než vikariátní konference nebo návštěva okresního církevního tajemníka na děkanství. Zapojení dětí bylo zvláště citlivé, takže když církevní tajemník zjistil, že děti jsou v Ústí nad Orlicí odměňovány za účast na mariánské májové pobožnosti ozdobami sloužícími k zdobení „papírového oltářičku“ jasně se vymezil: „*jest potřeba omezit výrobu těchto věcí na nejnutnější míru.*“⁵⁴³

23.6.2. Zásahy a uvažované zásahy do malého dvora farností

Přímou výzvu k přemístění děkana Václava Boštíka z Ústí nad Orlicí do jiné farnosti nacházíme v dochovaných pramenech pouze jednu, a to z jara 1951. Okresní církevní tajemník v ní uvádí: „*Dále znovu [!] upozorňujeme na děkana Boštíka v Ústí nad Orlicí, který*

pozorný, měli jsme ho celkem všichni rádi. Nikomu nevěděl, ať byl třeba někdo bez vyznání nebo jiného náboženství. (...)“ Dle rozhovoru dle rozhovoru s Borisem Wolfem, bývalým učitelem na Gymnázium v Ústí nad Orlicí, ze dne 11. 1. 2008.

⁵³⁹ *Almanach Gymnázia Ústí nad Orlicí vydaný k 60. výročí založení školy.* Ústí nad Orlicí: Gymnázium Ústí nad Orlicí, 2006, s. 48 (seznam pracovníků gymnázia).

⁵⁴⁰ Srov. Dopis církevního oddělení KNV Pardubice církevnímu oddělení ONV Ústí nad Orlicí ze dne 4. října 1950. *SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11956, sig. 463.5.1.* Dopis krajského církevního tajemníka ředitelství Reálného gymnázia Víta Nejedlého v Ústí nad Orlicí ze dne 9. října 1950. *Tamtéž*

⁵⁴¹ Srov. Dopis krajského církevního tajemníka Václavu Boštíkovi ze dne 16. září 1954. *SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11956, sig. 463.5.1.* Schůzka proběhla v sobotu 25. září v 11.00 hodin v budově KNV v Pardubicích.

⁵⁴² Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. září 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956, ka. 66, inv. č. 103.*

⁵⁴³ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. května 1952. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956, ka. 66, inv. č. 103.*

svým jednáním při různých příležitostech dává najevo, že se nikdy neztotožní s dnešním lidově demokratickým zřízením. Dle našeho názoru by bylo správné, aby byl přesunut na jiné, podřadnější místo.⁵⁴⁴ Z dílčích zamýšlených zásahů je třeba zmínit snahy místní organizace KSČ z roku 1954, aby děkan Václav Boštík nemohl docházet do nemocnice, protože usiluje o obnovení křtů v nemocnici. Rozhodnutím zrušit křty v nemocnici s odvoláním na hygienu a infekci byl údajně „citelně dotčen. Řekl, že je to první krok k jeho odstranění z nemocnice vůbec.“⁵⁴⁵

Okresní⁵⁴⁶ a později i krajský⁵⁴⁷ církevní tajemník uvažovali o zrušení zповědňi licence pro řeholní sestry v Ústí nad Orlicí, nakonec ale k tomuto kroku nepřistoupili. Návrhy se pochopitelně týkaly také kaplanů, přičemž někdy mají pouze lapidární charakter jako v případě obsazenosti farnosti v roce 1955: „Místo kaplana v Ústí n. Orl. neobsazovat, neboť děkan Boštík Václ. neadministruje žádnou farnost excurrento.“⁵⁴⁸ Ještě v červnu 1954 ale okresní církevní tajemník doporučoval, aby byl kaplan v Ústí nad Orlicí ustanoven, protože je třeba spravovat blízkou obec Řetová a protože si děkan nepřeje, aby mu někdo „nekoukal do karet.“⁵⁴⁹

Pozici i vnitřní rozpoložení děkana Václava Boštíka na jaře roku 1953 ukazuje zpráva církevního tajemníka, která se věnuje situaci v okrese po smrti Stalina a Gottwalda. Duchovní projevíli „nestrojenou účast na našem smutku“ kromě děkana Václava Boštíka, jenž se ani nezúčastnil tryzny. Kostelník František Jakubec v době smutečního rozhlasového projevu Antonína Zápotockého zvonil na večerní bohoslužby, což členové strany chápali „jako provokaci děkana Boštíka“. Když byl následující den děkan na tuto skutečnost upozorněn, rozčílil se a řekl, „že na něm funkcionáři hledají neustále vši, aby jej mohli usvědčit s protistátní činnosti a tak se jej zbavit, že je neustále sledován a hlídán členy národní bezpečnosti, takže si připadá jako vězeň na svobodě. Jest mu to ale jedno, na vše prý kašle.“ O konání tryzny se měl děkan dozvědět pozdě a nemohl tak kostelníka instruovat. Na

⁵⁴⁴ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 8. března 1951. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁴⁵ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. července 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁴⁶ Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. září 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁴⁷ „Boštík Václav, děkan z Ústí nad Orlicí. Tento duchovní velice nerad hovoří o budovatelských úkolech, nemá rád návštěvy a možno říci, že přímo nenávidí okr. cír. taj. Jeho postoj k dnešnímu zřízení je záporný. Tohoto řádného zповědňi doporučíme k výměně.“ Zpráva krajského církevního tajemníka o situaci v řeholích ze dne 15. dubna 1958. *Archiv bezpečnostních složek, objektový svazek arch. č. OB-174 HK*.

⁵⁴⁸ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí za prosinec 1955. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103. Jedná se o první (či jednu z prvních) zpravu nově jmenovaného církevního tajemníka ONV Ústí nad Orlicí.

⁵⁴⁹ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 28. června 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103

žádost tajemníka upustil od navrhovaného řešení, že věc oznámí v neděli při kázání věřícím, aby oni sami mohli rozhodnout, zda se z jeho strany nejednalo o provokaci. „*Tento případ byl projednán s vedoucím tajemníkem OV KSČ a rozhodnuto nic nepodnikati, poněvadž lze těžko dokázati úmysl, i když jest jasný.*“⁵⁵⁰

Zároveň církevní tajemníci přímo ovlivňovali obsazení vyšších míst v církevní správě. V únoru roku 1952 došlo na vikariátní schůzi, jež se konala na Popeleční středu 27. února, k oznámení jména nového vikáře lanškrounského vikariátu. Po smrti Josefa Flégra, faráře v Dolní Dobrouči, se jím stal dosavadní farář v Brandýse nad Orlicí Josef Hurych. Ze zápisu je patrné, že děkan Václav Boštík hrál na úrovni vikariátu roli významné autority vůči ostatnímu kněžstvu a že za jiných okolností by se vikářem stal zřejmě právě on.⁵⁵¹ K odmítnutí funkce ale kandidáta nepřesvědčil: „*Přijetí funkce vikáře farářem J. Hurychem. Jeho resignace a částečný odpor bylo jen formální, a to dle mého mínění s ohledem na děkana Boštíka Jinak si to pokládá Hurych za velikou čest a bude vykonávat tuto funkci s opravdovostí. (...) Děkan Boštík byl postaven tímto úplně vedle, osamocen a izolován. Také před skončením porady nikým nepozorován a s nikým se nerozloučiv, odešel. Zřejmě počítal s obtížemi a nevyšlo mu to.*“⁵⁵² Neformální vliv přítomného děkana Václava Boštíka na atmosféru jednání i na samotného vikáře vysvětluje také o několik měsíců později, kdy měl vikář Josef Hurych referát o informacích z mírového výboru: „*Mluvil s poznámkou, hodně krátce a vyslovoval se ,bylo nám tam řečeno [.] Jeho celý referát neměl sílu přesvědčivosti, jako vždy, když je poradě přítomen děkan Boštík. Nemluvil na plno, jen v oklikách.*“⁵⁵³

Vikariátní porady byly pro děkana Václava Boštíka zřejmě fórem, kde vystupoval otevřeněji. V jednom ze zápisů jej okresní církevní tajemník označil za mluvčího, přičemž

⁵⁵⁰ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 28. března 1953. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁵¹ Okresní církevní tajemník přímo navrhoval řešení situace, kdy se duchovní podle jeho mínění provinil. Příkladem může být doplnění pastýřského listu biskupa Mořice Píchy ke žním Josefem Boštíkem, kaplanem v Brandýse nad Orlicí. Člen sítě informátorů okresního tajemníka, který se účastnil mše svaté i kázání, sdělil tajemníkovi, že kaplan vynechal v pastýřském listu pasáž obracející se k mládeži s prosbou o spolupráci a sdělení o dispencích. Okresní církevní tajemník záležitost pak řešil osobně a uzavřel: „*Na moji otázku, zda to učinil vědomě a o své vůli, po krátkém rozmyšlení řekl, že tak učinil bez nátlaku sám (...) a jiných pohnutek neměl. Chtěl to odčinit tím, že prý přečte pastýřský list tuto neděli ještě jednou a to v plném znění. Byl kajicný, plakal. Doporučoval bych potrestati jej důtkou a tím, že nebude jmenován administrátorem pro Sudslavu, kde se již příliš ,aklimatisoval‘ a je ovlivňován většími rolníky.*“ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. července 1953. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103. **Josef Boštík** (1925–2004) přijal kněžské svěcení 16. dubna 1950 v Hradci Králové. Po řadě působišť se stal v roce 1969 administrátorem ve Zbýšově a Vlkanči, kde působil do svého odchodu na odpočinek roku 1998.

⁵⁵² Zápis z vikariátní porady ze dne 27. února 1952 konané v malé zasedací síni ONV Ústí nad Orlicí. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁵³ Zápis z vikariátní porady ze dne 29. října 1952 konané v malé zasedací síni ONV Ústí nad Orlicí. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

ostatní „zarytě mlčí“. Dalšími mluvčími přítomných kněží⁵⁵⁴ měli být ještě Josef Boček,⁵⁵⁵ Dominik Nováček⁵⁵⁶ a spolužák Václava Boštíka z královéhradeckého gymnázia Josef Mareš.⁵⁵⁷ „Ani jeden to nemyslí s republikou poctivě.“ Na řadě míst v této souvislosti vysvítá otázka loajality kléru a jeho pastoračně-legalistického přístupu: „*Jinak se projevuje naprostá pasivita a duchovní učiní jen to, k čemu jsou buď OCT, vikářem nebo biskupem vybidnuti. Spíš se u nich projevuje skrytá radost z našich obtíží.*“⁵⁵⁸

23.6.3. Příklady dalších témat

Zvláštní napětí je cítit ze situační zprávy za červenec 1952, kde církevní tajemník popisoval, jak se jednotliví duchovní vyjádřili k projevu Václava Kopeckého na ustavující schůzi Společnosti pro šíření vědeckých a politických poznatků. Děkan Václav Boštík si celý projev prostudoval v tisku, odmítavě se stavěl k pozitivní zmínce o bývalém předsedovi Volné myšlenky a suspendovaném knězi ve vztahu k negativně vykreslenému Tomáši Garrigu Masarykovi a „*ku konci rozhovoru děkan sám sebekriticky přiznal, že dosud málo učinil pro přesvědčování svých věřících o pracovní úsilí v boji o mír, který jest potřeba pro všechny, poněvadž, jak řekl, jsme na jedné lodi.*“⁵⁵⁹

Velmi ostře a přitom zcela v duchu uplatňovaného legalismu vystoupil k témuž tématu v říjnu 1952, kdy na adresu ministra Václava Kopeckého řekl: „*Pakliže se ministr Kopecký vyjádřil o věřících, že jsou to lidé nevědomí a hloupí jako soukromá osoba, měl na něj státní prokurátor podat podle ústavy žalobu, protože svým výrokem vnesl nepokoj a neklid do veliké části našeho občanstva a tím narušil klidný vývoj našeho státu.*“⁵⁶⁰ Proti ateistické propagandě vystupoval děkan Václav Boštík opakovaně, kupříkladu po začátku roku 1953 si stěžoval na činnost tajemníka místního sdružení Svazu československo-

⁵⁵⁴ Srov. Zápis z vikariátní porady ze dne 29. října 1952 konané v malé zasedací síni ONV Ústí nad Orlicí. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁵⁵ **R. D. Josef Boček** (1921–1970) přijal kněžské svěcení 17. června 1945 v Hradci Králové, kde se také na kněžství připravoval. V době zápisu působil jako administrátor v Lanškrouně (1948–1953), kde inicioval opravy kostelů a osobně se jich účastnil. V roce 1953 se stal administrátorem ve Vysokém Mýtě.

⁵⁵⁶ **P. Dominik Antonín Nováček, O. P.**, (1919–1985) přijal kněžské svěcení 2. května 1943 v Hradci Králové, kde se také na kněžství připravoval. V době zápisu působil jako farář v Dolních Libchavách a okresní církevní tajemník jej opakovaně ve svých zprávách zmiňoval jako jednoho z neaktivnějších kněží. Tajný člen Kazatelského řádu byl v letech 1959–1962 vězněn.

⁵⁵⁷ **R. D. Josef Mareš** (1897–1970) přijal kněžské svěcení 29. června 1922 v Hradci Králové, kde se také na kněžství připravoval. Obdržel postupně synodálky, expositorium a byl jmenován biskupským notářem. V době zápisu působil jako farář ve Výprachticích.

⁵⁵⁸ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. září 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁵⁹ Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. července 1952. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁶⁰ Zápis z vikariátní porady ze dne 29. října 1952 konané v malé zasedací síni ONV Ústí nad Orlicí. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

sovětského přátelství a církevní tajemník poznamenal, že je děkan velmi dobře informován o přesvědčovací komunistické kampani mezi různými sociálními skupinami.⁵⁶¹

Úspěšně se děkan Václav Boštík s legalistickým přístupem ubránil požadavku KNV na vydání utrakvistického kancionálu v roce 1954.⁵⁶² Zásadně odmítal, že by měl odbor pro kulturu a osvětu rady KNV právo použít sousloví „ukládá se.“ Kriticky se stavěl též k navrhovaným novým správcům svazku: „300 roků se prý nikdo o kancionál nestaral a najednou takový spěch. (...) Do městského archivu jej nevydá, poněvadž tento nepovažuje za bezpečný, když se tam ztratilo několik vzácných pergamenů z doby císaře Rudolfa. Zapůjčí [!] jej však na revers [!] ihned, jakmile bude v Ústí n. O. zřízeno řádné museum.“⁵⁶³ Posledně jmenované řešení okresní církevní tajemník též doporučil a v jiné zprávě dokonce děkana podpořil konstatováním, že „je v této věci v právu.“⁵⁶⁴

Do ztracena vyzněla také poznámka církevního tajemníka, že 14. června 1953 byli v Kostelní uličce pozorováni bývalí funkcionáři lidové strany a neznámý muž na motorce. Poznámku připojil k textu o debatě na téma měnové reformy, při níž měl děkan Václav Boštík „zlé ohníčky“ v očích a „zajímavé je, že děkan Boštík neměnil ani korunu z kostelních peněz, zatím co kostelní sbírka v České Třebové činila přes 50 000 Kčs.“⁵⁶⁵ V souvislosti s událostmi v Německu a Maďarsku Boštík očekával zmírnění církevní politiky též v Československu a „hlavně on“ byl podle církevního tajemníka „zklamán tím, že se ve vládním prohlášení vůbec o poměru státu k církvím nemluvilo.“⁵⁶⁶

Okresní církevní tajemník se věnoval také chování kněžstva okresu během voleb. V roce 1954 referoval jednak o volbách do MNV, ONV a KNV (16. května), jednak o volbách do Národního shromáždění (28. listopadu). K lokálním volbám děkan Václav Boštík přečetl pastýřský list biskupa Mořie Píchy (četl zřejmě všechny pastýřské listy Mořice Píchy bez osobních poznámek) a uvedl jej slovy „Z příkazu biskupské konzistoře;“ on a ještě dva duchovní z okresu se ovšem nezúčastnili předvolebních schůzí.⁵⁶⁷ Při volbách „Boštík

⁵⁶¹ Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 27. února 1953. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁶² Jedná se o vzácný tisk, mimo jiné se v něm nachází nejstarší vyobrazení znaku města Ústí nad Orlicí.

⁵⁶³ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 31. srpna 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁶⁴ Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. července 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁶⁵ Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. června 1953. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁶⁶ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. září 1953. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁶⁷ Situační zpráva o průběhu voleb ze dne 17. května 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103. Okresní církevní tajemník k pastýřskému listu poznamenal: „Mohli byti lépe stylisován a hlavně zaslán na všechny farnosti.“

*z Ústí se prý zdržel za plentou asi 3 min. to znamená, že jistě kandidáta škrtl.*⁵⁶⁸ O volbách prý děkan Václav Boštík mluvil nerad a spíše dával najevo nezáměr. Okresní církevní tajemník poukazoval na pasivitu Václava Boštíka k volbám a vyslovil „*předpoklad, že prostřednictvím bývalých lidoveckých špiček působil na věřící, aby škrtili kandidáty-komunisty. Diskutující tříčlenné skupiny lidovců před volebními místnostmi, zjištěný výrok jedné lidovkyně, počkejte, já povím panu děkanovi, že jste volila komunisty*['].

Vytlačování a omezování průvodů v okrese Ústí nad Orlicí „*až na nějaké to povídání v religiozních obcích o utlačování náboženství komunisty nijak neovlivnilo dobrý průběh dokončení I etapy jarních polních prací (...)*“ *Daleko rušivěji zasáhla zde šeptanda o úpravě naší měny (...)*.⁵⁶⁹ Taktéž „*opatření o konání božího Těla jen v kostele až na nějaké to hubování svíčkových babiček ztrávili věřící docela klidně.*“⁵⁷⁰ Žádost děkana Václava Boštíka, aby se průvod mohl roku 1954 konat v den svátku, tedy ve čtvrtek a nikoli v neděli, byla zamítnuta.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ (Sic!) Zpráva o průběhu a výsledku voleb ze dne 2. prosince 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁶⁹ Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 29. května 1952. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁷⁰ (Sic!) Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 30. června 1953. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103.

⁵⁷¹ Srov. Situační zpráva okresního církevního tajemníka Ústí nad Orlicí ze dne 28. června 1954. *Národní archiv, fond archivní: 852 – Státní úřad pro věci církevní 1949–1956*, ka. 66, inv. č. 103

VIII. KNĚZ BEZ KOSTELA (1961–1963)

24. Situace římskokatolické církve v období reálného socialismu

24.1. Období reálného socialismu – pokračování zápasu s vírou (1960–1971)

Zvolení Jana XXIII. na papežský stolec v roce 1958 znamenalo začátek zásadních změn v římskokatolické církvi, a to včetně snah o dialog s komunistickými státy,⁵⁷² které gradovaly během pontifikátu Pavla VI. (Ostpolitik).⁵⁷³ Výrazem nového postoje Říma bylo i nepřijetí explicitního odsouzení komunismu v textech II. vatikánského koncilu, což výrazně kontrastovalo s jasnými výroky Pia XII. i jeho předchůdců.⁵⁷⁴ V souvislosti s československými dějinami je třeba ještě zmínit veřejné vystoupení Josefa kardinála Berana v závěrečné fázi koncilu (20. září 1965), týkající se kromě jiného náboženské svobody.⁵⁷⁵

V pozdějších letech existence komunistického totalitního panství v Československu mnohdy neměl útlak římskokatolické církve podobu veřejně vedené kampaně a velmi ostrých

⁵⁷² U Jana XXIII. je třeba v tomto kontextu zmínit encykliku *Mater et magistra* ze dne 15. května 1961, v níž připomněl mj. přirozené právo člověka na soukromý majetek a v přímé návaznosti na Pia XI. poukázal na „zásadní a nepřekonatelný rozpor“ mezi komunismem a křesťanstvím; vzhledem k vnitrosvětškému zaměření odmítl i umírněnější formy socialismu. JAN XXIII. Encyklika *Mater et magistra* o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení ze dne 15. května 1961. 1. vydání. Praha: Zvon, 1996, čl., čl. 109. „Mezi komunismem a křesťanstvím je zásadní a nepřekonatelný rozpor, pokračuje dále Pius XI. Avšak ani umírněná forma socialismu není pro katolíky zcela přijatelná. Především proto, že socialismus chápe společenské zřízení čistě pozemsky, a proto vidí úkol společnosti výlučně v zajištění pozemského blahobytu. Utváření společnosti jednostranně zaměřené na výrobu statků dále značně ohrožuje lidskou svobodu, zejména když chybí správné chápání opravdové společenské autority.“ *Tamtéž*, čl. 34.

V souvislosti se svými výzvami k míru vydal Jan XXIII. 11. dubna 1963 encykliku *Pacem in terris*, nazývanou velkou katolickou chartou lidských práv, protože se v jejím textu římskokatolická církev explicitně přihlásila ke konceptu lidských práv, což znamenalo zásadní posun. Dohled nad zachováváním lidských práv má podle papeže veřejná moc. „V dnešní době se soudí, že obecné blaho záleží především v tom, aby se zachovávala lidská práva a povinnosti. Proto je třeba, aby úloha veřejné moci spočívala především v tom, aby se na jedné straně tato práva uznávala, dbalo se jich, navzájem byla sladována, chráněna a podporována, a na druhé straně aby mohl každý plnit své povinnosti. (...)“ JAN XXIII. Encyklika *Pacem in terris* o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě ze dne 11. dubna 1963. 1. vydání. Praha: Zvon, 1996 čl. 35. Srov. *Tamtéž*, čl. 63–64.

⁵⁷³ Viz CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti. Svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

⁵⁷⁴ „Jako je třeba uznat, že se pozemská obec právem věnuje péči o časné věci a řídí se přitom vlastními zásadami, tak zase je nutno oprávněně odmítnout neblahou nauku, která chce vybudovat společnost bez ohledu na náboženství a která náboženskou svobodu občanů potlačuje a ničí.“ DRUHÝ Vatikánský koncil. Dogmatická konstituce o církvi *Lumen gentium*, čl. 36. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1. vydání. Praha: Zvon, 1995. Koncil také reflektoval moderní podoby ateismu, prosazovaného v některých případech státem: „(...) tam, kde se stoupenci této nauky dostanou k vládě, rozhodně bojují proti náboženství a šíří ateismus, zvláště ve výchově mládeže, i těmi prostředky nátlaku, které má po ruce státní moc.“ Předchozí článek konstituce připočítává ateismus „k nejzávažnějším skutečnostem naší doby“ a následující část, mimo jiné s přímým odvoláním na encykliku *Divini Redemptoris*, odmítá „zhoubné nauky a činy, které jsou v rozporu s rozumem i s obecnou lidskou zkušeností a zbavují člověka jeho vrozené velikosti.“ DRUHÝ Vatikánský koncil. Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, čl. 19–21. In *Tamtéž*.

⁵⁷⁵ „(...) Od chvíle, kdy byla v mé vlasti radikálně omezena svoboda svědomí, byl jsem svědkem těžkých pokušení, které tento stav pro mnohé přinášel. U celého svého stáde, dokonce i mezi kněžími, jsem pozoroval nejen vážné ohrožení víry, ale také velmi těžká pokušení ke lži, přetvářce a jiným mravním neřestem, která snadno kazí lid, nemá-li pravou svobodu svědomí. (...)“ Svoboda svědomí. Proslov Josefa Berana 20. září 1965. In *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.* 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, s. 220–221.

zásahů do celé její místní struktury. Původní nástroje vystřídal postupem mnohem subilnější, pozvolnější ateizační politiky, která měla ovšem stejné cíle jako předchozí kroky.

24.2. Církev jako instituce⁵⁷⁶

Hlavních důvodů pronásledování římskokatolické církve jakožto uspořádané instituce můžeme v evropském prostředí nalézt pět: (1) zásadní ideové rozpory mezi katolickým křesťanstvím a komunismem, (2) početnost, (3) hierarchickou strukturu, (4) osobu nejvyššího představitele a (5) vlastní právo.⁵⁷⁷ Tyto charakteristiky částečně vysvětlují, proč se primárním nepřítelem komunistického totalitního panství stala právě římskokatolická církev. Všechny výše uvedené body z ní totiž činí velice samostatnou, soběstačnou, na státu nezávislou instituci. Pro plnohodnotné fungování církve je přitom zachování této svébytnosti velmi důležité, její narušení vede k částečnému ochromení celého rozsáhlého církevního mechanismu.

Je tedy zřejmé, že římskokatolická církev jakožto instituce nedobrovolně zastává v komunistickém totalitním panství úlohu nepřítele, slovy Klementa Gottwalda „*nepřítele číslo jedna*.“ Silke Satjuková a Rainer Gries rozlišili tři fáze obrazu nepřátel v Německé demokratické republice;⁵⁷⁸ jejich závěry lze ovšem úspěšně aplikovat také na obraz římskokatolické církve jakožto nepřítele v komunistickém Československu. Ze strany představitelů státu vzniká silná potřeba vytvářet obrazy nepřátel především v době etablování nových elit, přičemž impulsem k tomuto jednání je strach ze ztráty moci. Můžeme říci, že v první fázi se jedná o strach etablujících se elit, ve druhé a třetí pak o strach již etablovaných elit. Tlak vůči konkrétnímu nepříteli vytvářený státním aparátem se v tomto schématu mění co do intenzity i postupů, ale neustává.⁵⁷⁹

⁵⁷⁶ Kapitoly 24.2.–24.5. vycházejí z předchozího bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce, s. 38–42.

⁵⁷⁷ Srov. VAŠKO, Václav. *Dům na skále I*, s. 211.

⁵⁷⁸ SATJUKOVÁ, Silke – GRIES, Rainer. Feindbilder des Sozialismus. Eine theoretische Einführung. In SATJUKOVÁ, Silke – GRIES, Rainer (Hg). *Unsere Feinde. Konstruktionen des Anderen im Sozialismus*. 1. Auflage. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004, s. 13–74. Dále jen SATJUKOVÁ, Silke – GRIES, Rainer. Feindbilder des Sozialismus.

⁵⁷⁹ Viz též stručné shrnutí PALIVODOVÁ, Eva. *Ochrana hranic a vytváření vnějšího nepřítele v Československu v letech 1948–1956*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2010, s. 132–133.

Analýza postupů a využití jednotlivých témat (především oživení již existujících historických klišé a společenských stereotypů) v kampani proti římskokatolické církvi v Československu není předmětem této práce. Římskokatolická církev jakožto instituce ale bezesporu po roce 1948 plnila úlohu jednoho z nepřátel státu, přičemž uvedené fáze znamenají také využití různých nástrojů v krocích proti ní. Budování obrazu nepřátel v komunistickém totalitním panství vychází ze základní dichotomie založené na striktním odlišování „my“ a „oni“. Viz LOEWENSTEIN, Bedřich. *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1997.

Vývoj obrazu římskokatolické církve jako nepřítele v komunistickém totalitním panství (ČSR a ČSSR 1949–1971) ⁵⁸⁰		
Časové vymezení	Pojem v německém jazyce	Překlad do českého jazyka
(1948) 1949–1953: ⁵⁸¹ období stalinismu	<i>der unbedingte Feinde</i>	nepodmíněný nepřítel
1953–1960: období tzv. lidové demokracie	<i>der bedingte Feinde</i>	podmíněný nepřítel
1960–1968 (1971): období reálného socialismu	<i>der erodierte Feinde</i>	erodující nepřítel

Léta 1949–1953 se překrývají s veřejným a značně tvrdým proticírkevním postupem, níže označovaným za zápas s hierarchickou strukturou římskokatolické církve, jenž byl zahájen v říjnu 1949. Od poloviny 50. let začali představitelé komunistického státu v mnohem větší míře používat i jiné, navenek poněkud „měkčí“ postupy, s totožným cílem likvidace veškerého náboženského života obyvatel, které dále souhrnně označujeme za zápas s vírou. Od 60. let se pozvolna dostavily výsledky procesu, jenž v sobě zahrnoval jak stále platné represivní kroky (např. nemožnost obsazení biskupských stolců, *numerus clausus* teologické fakulty), tak i vytláčování religiozity z veřejného prostoru a života vůbec (např. výuka náboženství, civilní obřady).

24.3. Církev jako sociální struktura⁵⁸²

Přestože nelze oddělit vyznávanou víru od konkrétní osoby, která se k ní hlásí, můžeme při sociálně-historické analýze rozlišit ideovou rovinu a rovinu sociální praxe. Při úvaze o římskokatolické církvi jako sociální struktuře vyjdeme ze strategií a statusového

⁵⁸⁰ Srov. SATJUKOWÁ, Silke – GRIES, Rainer. Feindbilder des Sozialismus, s. 48–54. Autoři pracují s kontextem NDR a s obdobím až k roku 1991, schéma je pro účely diplomové práce v časovém vymezení upraveno. Je třeba zdůraznit, že se jedná o orientační a nikoliv přesné a obecně platné politické a církevně-politické mezníky. Při využití předloženého schématu pro celé období let 1948–1989 (1990) dějin římskokatolické církve v Československu bychom museli ve druhé a třetí fázi rozlišit více stupňů či forem postupného podmiňování a erodování obrazu nepřítele. Takové kroky nejsou pro účely diplomové práce třeba, protože se již bezprostředně netýkají příběhu děkana Václava Boštíka.

⁵⁸¹ Proces destalinizace v Československu můžeme vymezit lety 1953–1961, přestože již v roce 1956 došlo ke kritice kultu Stalinovy osobnosti, ČSR měla specifický vývoj oproti jiným zemím východního bloku a církevně-politický aparát prošel v uvedeném období proměnami.

⁵⁸² Viz MOBERG, David O. *The church as a social institution. The sociology of American religion*. 1st edition. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1962, s. 127–161.

vědomí sociálních skupin, jak je v návaznosti na Maxe Webera zachytila Roslyn Omodeiová.⁵⁸³

Strategie a statusové vědomí sociálních skupin ⁵⁸⁴			
Požadavky podřízené skupiny	KONSENZUS (statusový pořádek je akceptován jako legitimní)	ASPIRACE (přihlášení se k právům a privilegiím)	UZURPACE (statusový pořádek je ničen)
Reakce dominantní skupiny			
UDRŽOVACÍ STRATEGIE (neuznání žádných požadavků, přání zachovat statusové rozdíly)	<i>žádné požadavky, žádný konflikt</i>	<i>požadavky ignorovány, žádná změna systému</i>	0
USMIŘOVACÍ STRATEGIE (uznat legitimní výzvy a přijetí změny jako nutnosti)	0	<i>některé požadavky akceptovány jako legitimní, jiné nikoli; dohoda a kompromis</i>	A <i>některé požadavky akceptovány jako legitimní; úsilí dominantní skupiny o dohodu a kompromis</i>
REZISTENTNÍ STRATEGIE (hrozba změny statusového pořádku a ohrožení zájmů)	0	B <i>požadavky odmítnuty; politická a sociální represe s cílem oslabit znevýhodněnou skupinu</i>	C <i>požadavky odmítnuty; politická a sociální represe potřebná k udržení statusových rozdílů</i>

Schéma poskytuje prostor pro jeho další promýšlení v kontextu komunistického totalitního panství a římskokatolické církve se sedmi charakteristikami. (1) V totalitním panství se církev dostává do role podřízené a znevýhodněné skupiny. (2) Církevní představitelé přistupují k vyjednávání (kladení požadavků) až druhotně; jeho primárním iniciátorem je vždy stát. (3) Ve vztahu k církvi se komunistické totalitní panství pohybuje ve třech dimenzích, označených ve schématu žlutou barvou. (4) Tyto dimenze na sebe v makrohistorickém měřítku navazují v pořadí A – B – C, přičemž varianta A se částečně může odehrávat ještě v době, kdy nemá totalitní panství úplný monopol, varianta B probíhá krátce a varianta C charakterizuje dlouhodobý postoj komunistického státu k církvi.⁵⁸⁵

⁵⁸³ OMODEIOVÁ, Roslyn. Beyond the Neo-Weberian Concept of status. In *Australian & New Zealand Journal of Sociology* (18) 1982, s. 196–213.

⁵⁸⁴ *Tamtéž*, s. 207. Srov. LOUŽEK, Marek. *Max Weber. Život a dílo. Weberovské interpretace*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, s. 281–283.

⁵⁸⁵ Z dějin Sovětského svazu známe příklad krátkodobého zmírnění tlaku směrem k ruské pravoslavné církvi po německém útoku v roce 1941. Zde se ovšem jednalo o časově omezený a čistě pragmatický Stalinův kalkul směřující k aktivizaci a sjednocení obyvatelstva. Podobné racionální a krátkodobé ústupky ovšem neznamenají opuštění proticírkevní politiky.

(5) Na mikrohistorické úrovni se však mohou všechny tři výše uvedené formy vztahu (dimenze), na rozdíl od pohledu zahrnujícího celý stát nebo skupinu států, vyskytovat paralelně, a to i dlouhodobě. (6) Na žádné úrovni se ovšem nejedná o skutečné vyjednávání – požadavky mohou být sice *de iure* akceptovány, *de facto* ale nikdy nemohou být ze strany komunistického státu uznány za legitimní, protože (7) konečným cílem komunistického totalitního panství není nalezení trvalého *modu vivendi* s římskokatolickou církví, nýbrž její totální likvidace, a jakákoli dohoda je ze strany státu považována pouze za dočasné řešení.

Sociologický pohled můžeme doplnit o typologii, kterou v roce 1986 vypracoval kněz, pedagog a katolický intelektuál Oto Mádr. Ve svém textu nazvaném „Jak církev neumírá“ předložil skutečnou „teologii ohrožené církve“, kterou podepřel i vývojovou linií od církve tvořící pilíř konfesijní monarchie až k jejímu plánovanému zničení.

Oto Mádr: typologie vztahů mezi státem a církví ⁵⁸⁶		
Postoj státu	Chápání církve	Popis situace
přátelský	jediná církev	církev má být, je potřebná, má podporu
	privilegovaná církev	
neutrální	nezávislá církev	církev může a nemusí být, má svobodu
nepříznivý	A izolovaná církev	církev by raději neměla být, je pouze trpěna
	B utiskovaná církev	
nepřátelský	C ohrožená církev	církev nemá být, musí být zničena
	D umírající církev	

I v tomto případě lze schéma dále promýšlet. Církev v totalitním panství se týkáji zažlucená pole, přičemž proticírkevní politika státu postupuje na makroúrovni ve sledu A – B – C – D.⁵⁸⁷ Cíl církevní (respektive proticírkevní) politiky komunistických státních i dalších orgánů se nemění a směřuje k totální ateizaci společnosti.

Na rovině sociální praxe dochází k různým formám vzdalování se od osobní víry. V návaznosti na předchozí úvahy Roslyn Omodeiové o statusovém vědomí státu a římskokatolické církve a Oty Mádra o teologii ohrožené církve se nyní zaměříme na osm druhů progresivního vzdalování se od víry zpracované Andréem Charronem v roce 1975. Model zachycuje možný vývoj od nepraktikování bohoslužebných úkonů přes odcizení se církvi až k lhostejnosti vůči ní i víře samotné. Popsaný proces lze jistě pozorovat i mimo

⁵⁸⁶ MÁDR, Oto. Jak církev neumírá. K teologii ohrožené církve. In *Slovo o této době*. 1. vydání. Praha: Zvon, 1992, s. 244–289, zde s. 255. Dále jen MÁDR, Oto. Jak církev neumírá.

⁵⁸⁷ Schéma není pojmově zcela koherentní s předchozím výkladem. Oto Mádr použil pro radikální a veřejné proticírkevní tažení, jež zde vymezujeme lety 1949–1956 a označujeme za zápas s hierarchickou strukturou katolické církve, výrazy „izolace“ a „útisk“. I pro následující období („ohrožení“, „umírání“) je zřejmě primárně inspirován institucionálním vývojem, který předpokládali tvůrci proticírkevní politiky. Nemusí se přitom jednat pouze o flagrantní porušování principů právního státu (např. politické procesy), ale i o dlouhodobě a různými prostředky vyvíjený tlak odvozený od právního podřízení fungování církve státnímu aparátu. Zničení církve chápané jakožto likvidace této sociální struktury tak může, ale nutně nemusí, mít podobu razantní perzekuce.

totalitní panství, ale v jeho rámci má jiný význam – je totiž iniciován státní mocí, která předkládá níže uvedenou sedmou a osmou fázi za žádoucí a ideální postoj.

André Charron: osm druhů progresivního vzdalování od víry⁵⁸⁸	
Fáze	Popis
1. odtržení od liturgické praxe	neúčast na liturgických úkonech
2. odtržení od církve jako instituce	aktivní (artikulované výhrady) i pasivní (neartikulované výhrady) odtržení
3. odtržení od církve jako společenství věřících	pouze formální i žádná faktická příslušnost k církvi
4. odtržení od praktikovaného křesťanství	upuštění od víry a křesťanských zásad ve vztahu k vlastnímu jednání
5. odtržení od syntézy křesťanského učení	odmítnutí obsahu církevní nauky i evangelia
6. odtržení od věrnosti Ježíši Kristu	vzdalování se víře
7. odtržení od víry v osobního Boha	vzdálení se víře (ateismus, agnosticismus)
8. odtržení od náboženské zvědavosti	nezájem o víru, apatie

24.4. Církev jako nositelka křesťanských idejí

Na úrovni idejí či světového názoru se nemůže křesťanství s komunismem protnout z důvodu diametrálně odlišného přístupu k některým zásadním otázkám, jejichž příklady uvádí následující tabulka.

Příklady neslučitelnosti křesťanských a komunistických idejí z hlediska katolické teologie⁵⁸⁹	
Křesťanství	Komunismus
teistické, biblické, ⁵⁹⁰ zjevené náboženství ⁵⁹¹	militantní ateismus, důraz na horizontálu
teologie stvoření ⁵⁹²	materialismus
bohopocta ⁵⁹³	idolatrie
christologie, ⁵⁹⁴ soteriologie ⁵⁹⁵	radikální antropocentrismus
transcendentální antropologie ⁵⁹⁶	vnitrosvětská antropologie, popření vertikály

⁵⁸⁸ CHARRON, André. Les divers types de distants. In *Nouveau Dialogue* 11 (1975), s. 3–9. Srov. GALLANGHER, Michel Paul. *Křesťanství a moderní kultura*. 1. vydání. Velehrad: Refugium, 2004, s. 59–62.

⁵⁸⁹ K základním hermeneutickým východiskům viz ZIMMERMANN, Jens. *Theologische Hermeneutik. Ein trinitarisch-christologischer Entwurf*. 1. Auflage. Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2004, s. 159–165.

⁵⁹⁰ Viz POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 81–83. Dále jen POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria*.

⁵⁹¹ Viz WALDENFELS, Hans. *Kontextová fundamentální teologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 57–62, 207–230.

⁵⁹² Viz BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie. Člověk v Kristu Ježíši*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 29–91.

⁵⁹³ Viz POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 72–75, 546–549. Dále jen POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*.

⁵⁹⁴ Viz RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Úvod do křesťanství. Výklad apoštolského vyznání víry*. 1. úplné vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 185–188.

⁵⁹⁵ Viz POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2006. Dále jen Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*.

⁵⁹⁶ Viz KASPER, Walter. *Theologie – součást naší doby*. 1. vydání. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 36–60.

křesťanská morálka ⁵⁹⁷	marxisticko-leninská etika
teologie dějin ⁵⁹⁸	politika dějin
eschatologie ⁵⁹⁹	utopismus

Katolická církev jakožto reprezentantka (hlasatelka) náboženství zjeveného Ježíšem z Nazareta, jehož křesťané považují za Božího Syna a Mesiáše (Krista), musí v ideové rovině nutně stát v rozporu s materialistickým a militantně ateistickým komunistickým systémem, který odmítá jakoukoli formu transcendence. Ve státě ovládaném totalitním panstvím se pak zásadní neslučitelnost projeví plně, a to nejen ve formě ideologického boje,⁶⁰⁰ nýbrž i faktického proticírkevního postupu.

V této souvislosti je třeba zmínit ještě jednu významnou skutečnost. Věřící obyvatelé Československa nejen volili KSČ v roce 1946, nýbrž byli kromě svého členství v církvi, ať už aktivního nebo jen formálního, také součástí stranických a státních orgánů, jež postupovaly po roce 1949 po jasné proticírkevní linii. Dostáváme se tím k poněkud paradoxnímu závěru, „že *nepřaktikující* [případně exkomunikovaní] *katolíci pronásledovali katolíky praktikující*.“⁶⁰¹ Instituci a členy církve tak nelze zjednodušeně pojímat ani pouze jako oběti represivního režimu, ani pouze jako poplatné nástroje státní moci, protože je charakterizují obě zmíněné roviny, a to navíc *de facto* i *de iure* existující souběžně.

24.5. Zřetelné výsledky ateizačního tažení v Ústí nad Orlicí

I děkan Václav Boštík musel předsedat liturgické slavnosti svatebního obřadu v kostele až po proběhnutí „svatby na radnici“. Odebrání matrik z prostorů děkanství a jejich odevzdání MNV chápal Boštík jako osobní urážku, musel se totiž vzdát své chlouby: vzorně vedených knih v kožených deskách.⁶⁰² Také udělování ostatních svátostí prošlo změnami, které jejich slavení umožňovaly jenom v církevních prostorách. Od začátku roku 1950 došlo k zákazu křtů v nemocnici⁶⁰³ a žadatelé o udělení svátosti nemocných museli mít souhlas

⁵⁹⁷ Viz WEBER, Helmuth. *Všeobecná morální teologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, Zvon, 1998, s. 84–351.

⁵⁹⁸ Viz POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš Kristus – Pravda dějin*, s. 40–47.

⁵⁹⁹ Viz MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastorači*, s. 536. RATZINGER, Joseph. *Eschatologie. Smrt a věčný život*. 1. vydání. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008, s. 10, 15, 51, 69–70.

⁶⁰⁰ Z hlediska katolické teologie nelze považovat křesťanství (na rozdíl od myšlenkových směrů vědomě na křesťanství navazujících, např. křesťanské demokracie, politického katolicismu apod.) za ideologii. Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastorači*, s. 35–37, 89, 110, 772.

⁶⁰¹ NOVOTNÝ, Vojtěch. Úvaha o počátcích Římskokatolické bohoslovecké fakulty v Litoměřicích. In KUBÍN, Petr. (ed.) *Brány pekelné ji nepřemohou*, s. 72–82, zde s. 78.

⁶⁰² EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I. Kostel*, s. 93.

⁶⁰³ „Zákaz křtů v nemocnici. S účinností od 1. ledna 1950 nepovolujeme konání křtin novorozenců v nemocnicích. (...)“ Dopis Okresní nemocnice Ústí nad Orlicí děkanu Boštíkovi ze dne 2. ledna 1950, č. j. III–1/Hký/1/49. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanství úřad Ústí nad Orlicí*, karton 1, inv. č. 105.

primáře příslušného oddělení.⁶⁰⁴ Právě u svátosti křtu lze pozorovat nejdramatičtější pokles. V únoru roku 1959 přineslo Rudé právo článek chválící Sbor pro občanské záležitosti v Ústí nad Orlicí ve zprávě o vítání občánků: „*Obešlo se to bez mystérií, bez svatých a nebes, bez nesrozumitelné latiny, bez potřásání kasičkou a natažených dlaní. (...) Prostě, lidsky a tak tím upřímněji vešly Dana, Eva a Iva do svazků občanů rodného města. (...) Soudružky z výboru žen i členky Sboru pro občanské záležitosti navštěvují, jakmile se děcko narodí, matky a dovedou jim ukázat na důstojnost občanského obřadu. A konečně sami rodiče, když tento okamžik prožijí, jsou nejlepšími propagátory nového. A dílo se daří.*“⁶⁰⁵

Logická řada na sebe navazujících skutečností přinesla výsledky až postupně. Nižší počet křtů znamenal snížení prvokomunikantů, biřmovanců i penitentů. Povinný občanský sňatek vyjadřuje nedostatečnost svatebního obřadu, jenž by proběhl pouze za účasti zástupce církve, a měl za následek méně svatebních obřadů. S tím úzce souvisí i pozvolný pokles počtu církevních pohřbů, respektive neúčast zástupce církve na jiné formě rozloučení.

Počet křtů, svateb a pohřbů v Ústí nad Orlicí 1950–1963			
Letopočet	Křty ⁶⁰⁶	Svatby ⁶⁰⁷	Pohřby ⁶⁰⁸
1950	690	62	132
1951	610	64	95
1952	650	67	78
1953	646	54	88
1954	452	43	70
1955	142	45	69
1956	153	46	81
1957	140	27	75
1958	128	48	65
1959	83	39	55
1960	64	47	62

⁶⁰⁴ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*, s. 175.

⁶⁰⁵ „(...) *Dobře si vede, jak jsme viděli, MNV v Ústí nad Orlicí i tamní Sbor pro občanské záležitosti. Pečlivě připravuje slavnostní zápisy novorozenců, dovede dát krásný rámeček občanským sňatkům, kondoluje rodinám, v nichž někdo zemřel. Jakmile se narodí děcko, dostanou rodiče pěkně upravené blahopřání s kresbou a básní, knížečku s prvními zdravotními pokyny i vysvětlení o občanském slavnostním zápisu děcka. Když rodinu postihne úmrtí, projeví MNV jménem spoluobčanů soustrast kondolenčním listem. Lidé tu cítí: toto není úřední akt, to není náhražka za náboženskou mystérii. To je blízká, lidská účast člověka s člověkem ve chvílích radostných i smutných. I tu je ovšem třeba přesvědčovat, získávat. Soudružky z výboru žen i členky Sboru pro občanské záležitosti navštěvují, jakmile se děcko narodí, matky a dovedou jim ukázat na důstojnost občanského obřadu. A konečně sami rodiče, když tento okamžik prožijí, jsou nejlepšími propagátory nového. A dílo se daří. Vřak už ‚babička‘ Vaničková hlásila dneska zápis tří dalších občánků města Ústí nad Orlicí.*“ ŠÍP, Emil. *Občánek přišel na svět. O činnosti Sboru pro občanské záležitosti*. In *Rudé právo*, roč. 39, č. 49, čtvrtek 19. února 1959, s. 1. O článku informuje rubrika *Rozhledy* In *Nový život*, roč. 11, č. 4, 1959, s. 93.

⁶⁰⁶ *Kniha pokřtěných ve farnosti Ústí nad Orlicí* (po roce 1950). Údaj zahrnuje křty dětí, především v nemocnici v Ústí nad Orlicí.

⁶⁰⁷ *Kniha církevně oddaných farnosti Ústí nad Orlicí* (po roce 1950) Údaj zahrnuje snoubence oddané v děkanském kostele po občanském sňatku.

⁶⁰⁸ *Kniha církevně pohřbených farnosti Ústí nad Orlicí* (po roce 1950). Údaj zahrnuje církevní rozloučení občanů města Ústí nad Orlicí včetně přílehlých částí.

1961	67	52	61
1962	68	40	50
1963	66	39	58

25. Odebrání státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti⁶⁰⁹

25.1. Cesta k odebrání státního souhlasu

Ludmila Ehlová popisuje okolnosti odebrání státního souhlasu Václavu Boštíkovi následovně. V pondělí 21. srpna 1961 se na děkanství v Ústí nad Orlicí konala schůzka za účasti děkana Václava Boštíka, krajského církevního tajemníka a vládního pověřence u kapitulní konzistoře v Hradci Králové. Církevní tajemník oznámil, že organizuje sbírku finančních prostředků určenou na údržbu kostelů, kaplí a far v pohraničí. Potřebná částka se měla získat ze sbírek a příjmů duchovních působících ve vnitrozemí. Ústí nad Orlicí mělo ročně přispět částkou 10 000 Kčs. Stanovená částka vycházela z předpokladu, že Ústí nad Orlicí má možnosti srovnatelné s městem Chrudim, jemuž byla uložena stejná suma. Děkan Václav Boštík sdělil příchozím, že požadovaná částka převyšuje možnosti jeho farnosti, čímž je velmi rozhněval. Rozčilený církevní tajemník nazval děkana Václava Boštíka „špatným hospodářem“ a hrozil, že bude nahrazen hospodářem lepším – děkan Václav Boštík reagoval poznámkou o svém vysokém věku a mlčením.⁶¹⁰

Následující pondělí 28. srpna vykonala okresní církevní tajemnice a zástupce finančního úřadu kontrolu hospodaření farnosti v letech 1960 a 1961, která neodhalila žádné závažné nedostatky. „*Tato kontrola měla ten účel, najít příčinu, jak se děkana Boštíka zbavit, a byla v úzké souvislosti s návštěvou krajského církevního tajemníka. Nešlo přece přímo říci, že působení děkana Boštíka v Ústí není žádoucí. Lidi, zvláště kněze tak vyhraněných názorů jako děkan Boštík, nutno zneškodnit.*“⁶¹¹ Dne 5. září 1961 ale děkan Václav Boštík přišel o státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti s účinností od neděle 10. září.

Ludmila Ehlová vidí příčinu odebrání státního souhlasu v cílené snaze státních orgánů „zbavit se“ děkana Václava Boštíka. Toto úsilí má ovšem svůj původ v určitých pohybech uvnitř místní komunistické nomenklatury. Roku 1961 řešila přestupková komise OV KSČ hned několik morálních poklesků členů strany.⁶¹² Mimo jiné případ tajemníka MNV v obci Dolní Čermná Valentina Kunerta. Při disciplinárním řízení bylo zjištěno „*že tajemník MNV s. Kunert je vyznavačem náboženské ideologie, pravidelně dochází do kostela, kde je zpěvákem. Svým jednáním vytváří špatný příklad pro ostatní komunisty a jeho chování je v rozporu se zásadami komunistických idejí.*“⁶¹³ Návrh na zahájení disciplinárního řízení

⁶⁰⁹ Kapitola vychází z předchozího bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce, s. 112–116.

⁶¹⁰ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík II*, s. 187.

⁶¹¹ *Tamtéž*.

⁶¹² Zápisy ze schůzi OV KSČ Ústí nad Orlicí v roce 1961. SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: KSČ – okresní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1990), karton 68 a 69, inv. č. 102.

⁶¹³ Zápis ze schůze byra OV KSČ dne 19. 9. 1961. SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: KSČ – okresní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1990), karton 69, inv. č. 102.

obsahuje poznámku: „*Provést závěry nad náboženskou otázkou.*“⁶¹⁴ Tento případ uvedl, zdá se, do pohybu celou řadu událostí. ONV se rozhodl situaci řešit radikálním způsobem, a to celoplošně na celém území orlickoústeckého okresu i ve vztahu k církvi. Jednak bylo tajemníkovi ONV uloženo „*urychleně vybudovat kádrové rezervy*“⁶¹⁵ a dále byl formulován požadavek „*přehodnotit kádr[ové] nomenklatury místních výborů strany.*“⁶¹⁶ 8. září 1961 proběhla společná schůze členů OV KSČ a ONV Ústí nad Orlicí.⁶¹⁷ Nová vlna kádrování v orlickoústeckém okrese postihla i děkana Václava Boštíka.

Na schůzi byra OV KSČ 3. října 1961 se projednával materiál „*Náboženská a hospodářská činnost církvi a činnost sekt v okrese,*“⁶¹⁸ který předložila novopečená tajemnice OV KSČ. Materiál obsahuje podrobnou tabulku hospodaření církvi a náboženských společností působících na území okresu.⁶¹⁹ Okresní církevní tajemnice tedy na děkanství v Ústí nad Orlicí zjišťovala podklady pro toto jednání. Ozvěnu a jisté vysvětlení odebrání státního souhlasu děkanu Václavu Boštíkovi nacházíme v oddíle „*administrativní opatření k zlepšení církevně politické situace*“: „*Ke zlepšení církevně politické situace byla provedena administrativní opatření mezi duchovními. Byl zastaven státní souhlas děkanovi v Ústí n. Orl. Václavu Koštíkovi*⁶²⁰ *a odebrán státní souhlas administrátoru Dr. Karlu Švachovi z Č. Třebové. (...) Smyslem těchto opatření je zprerhat vztahy, které duchovní s věřícími za delší dobu svého působení navázali a které byly již těžko postřehnutelné. Celkově tedy dosáhnout snížení vlivu na občany.*“⁶²¹ Po vyjmenování počtů duchovních jednotlivých náboženských denominací zpráva na závěr konstatuje: „*Tím jsou objektivně vytvořeny vhodné podmínky pro snižování činnosti a možností duchovních.*“⁶²²

Materiály okresního církevního tajemníka k záležitosti uvádějí pouze následující stručnou poznámku: „*28. 8. 61. Na faře: Kontrola deníku farního hospodaření, za pomoci*

⁶¹⁴ Zápis ze schůze byra OV KSČ dne 25. 7. 1961. SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: KSČ – okresní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1990), karton 68, inv. č. 102.

⁶¹⁵ Tamtéž.

⁶¹⁶ Zápis ze schůze byra OV KSČ dne 8. 8. 1961. SOA Zámorsk – SOkA Ústí nad Orlicí, fond archivní: KSČ – okresní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1990), karton 69, inv. č. 102.

⁶¹⁷ Tamtéž.

⁶¹⁸ Zápis ze schůze BOV KSČ dne 3. 10. 1961. Tamtéž. OV KSČ nebylo s úrovní zprávy spokojeno pro její nedostatečnou podrobnost, malou vypovídací hodnotu a nepřesné údaje.

⁶¹⁹ Kromě církve římskokatolické se jedná církev pravoslavnou a o církevní společenství českobratrské evangelické, československé, baptistické, varbaristické, dále o adventisty sedmého dne a kostnickou jednotu.

Římskokatolická církev je hodnocena následovně: „*Nejsilnější církve na okrese je církev katolická, o tom svědčí také největší počet duchovních [tj. 28]. Proto také největší pozornost stranických organizací i církevních tajemníků musí být zaměřena na tuto církev.*“ Tamtéž.

„*U církve katolické jsou patrný značné finanční přebytky právě v oblastech vysokého náboženského zatížení.*“ Tamtéž.

⁶²⁰ Příjmení děkana Václava Boštíka uvedeno chybně.

⁶²¹ Tamtéž.

⁶²² Tamtéž.

s. *Peřiny z finanč. odboru. Neodpovídá vedení deníku směrnicím o řádném hospodaření. Návrh do důchodu.*⁶²³

Z citovaných pramenů vyplývá, že kněží Václav Boštík a Karel Švach ztratili státní souhlasy k výkonu duchovenské činnosti v kontextu snah ONV o zásahy v oblasti církevní politiky („zlepšení situace“) a proto, že působili ve svěřených farnostech již dlouhou dobu („zpretrhání vazeb“). Jak je možné, že k podobnému zásahu nedošlo již dříve, v průběhu 50. let?

25.2. Důvody oslabení pozice orlickoústeckého děkana⁶²⁴

Děkan Václav Boštík setrval v úřadu duchovního správce do září roku 1961, k jeho odstranění nedošlo v průběhu 50. let, a to ani během halasné proticírkevní kampaně, ani později. Překvapivou skutečností je možné vedle výše citovaných pramenů částečně ozřejmit jejím začleněním do čtyř vzájemně provázaných kontextů – (1) vyprázdnění modelu klerika (2) punc koncentráčníka (3) osobních sítí a (4) místního ONV.

Pro římskokatolickou církev neměly tak destruktivní vliv extrémně silné represe konce roku 1949 a začátku 50. let. Výrazně oslabily její strukturu zásahy vůči biskupům, kněžím, řeholníkům a řeholnicím, navázaly celé její fungování na rozhodnutí státních orgánů, zcela zlikvidovaly necenzurovaný katolický tisk, časopisy, školství, sociální péči, potlačily výuku náboženství. S odstupem ale lze konstatovat, že římskokatolická církev ztratila mnohem více v průběhu pozvolného ateizačního tažení, během něhož dospěla podstatná část společnosti k celkovému náboženskému zlhostejnění. V tomto prostředí logicky ztrácel privilegované postavení také kněz, a to ve dvou směrech. Jednak se neustále zmenšoval prostor tradičního chápání jeho role včetně jisté úcty (přirozený vývoj komunit), jednak se již nemohl opírat o pevnou a předvídatelně fungující strukturu diecéze.

Jak jsme ukázali výše, církevní politiku let 1949–1989 lze rozdělit na období „zápasu s hierarchickou strukturou římskokatolické církve“ (1949–1956) a „zápasu s vírou“ (po roce 1956). Pak by se ovšem děkan Václav Boštík měl stát obětí represí první poloviny 50. let, nikoli administrativních zásahů začátku 60. let, protože tvořil součást římskokatolické

⁶²³ Kontroly duchovních správců 1960–1962 – Ústí nad Orlicí. SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11898, sig. 460.4. V kádrovém posudku zpracovaném po zbavení děkana Václava Boštíka státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti okresní církevní tajemnice poznamenala: „10. IX. 1961 byl odvolán ze své funkce duch. a dán na trvalý odpočinek na základě zjištěných hrubých závad ve vedení farního hospodaření.“ Kádrový posudek okresního církevního tajemníka ONV Ústí nad Orlicí na Václava Boštíka, duchovního církve římskokatolické ze dne 3. 1. 1962. SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11956, sig. 463.5.1.

⁶²⁴ Kapitola vychází z předchozího bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce, s. 122–124.

hierarchie. Odebrání státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti v roce 1961 bylo ale z hlediska státních i stranických orgánů mnohem snazší zejména proto, že právě v této době se začaly plně projevovat důsledky širokého ateizačního tažení.⁶²⁵ V případě kléru se kromě výše zmíněných vnitrocírkevních skutečností (snižování počtu, rozpad kariérního řádu apod.) konkrétně jedná o zvýšení společenského konsenzu na nepotřebnosti kněze.⁶²⁶ Kněžské svěcení Václava Boštíka ztratilo z hlediska majoritního názoru společnosti, lhostejné k náboženským otázkám, význam.

Faktickými vykonavateli vykazání děkana Boštíka z orlickoústeckého kostela a farnosti byli členové ONV. Výše jsme rekonstruovali události začátku 60. let v rámci místních komunistických struktur, které přinesly jako jeden z výsledků odejmutí státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti dvěma kněžím na území okresu Ústí nad Orlicí. Celá záležitost souvisí s proměnami státního i stranického aparátu v celé republice, jež se začal postupně projevovat od začátku 60. let. Zde se zaměříme na tři faktory charakterizující odlišné složení okresních výborů komunistické strany.

(a) V důsledku generační obměny začaly rozhodující pozice a vliv v rámci OV KSČ po roce 1960 přecházet na mladší členy – počet aktivních členů předválečných a před-únorových klesal. Zároveň je třeba si uvědomit, že člen OV KSČ musel být členem strany minimálně pět let. V okresních výborech tak postupně začali z logických důvodů figurovat i straníci přijatí po únoru 1948 a jejich počet narůstal, ačkoliv nejpočetnější skupinou zůstávali členové přijatí mezi lety 1945–1948.⁶²⁷

⁶²⁵ Srov. KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968. Společnost a moc*. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2008 s. 108–112. Dále jen KAPLAN, Karel. *Kronika. Kořeny reformy 1956–1968*.

Je třeba mít na paměti, že přes evidentní dopady nesplnilo ateizační tažení z hlediska jeho tvůrců své cíle zcela. Druhá poznámka se týká povahy ateizačního tažení. Představitelé komunistického státu přestali cíleně vyvolávat konflikty, cíl proticírkevní politiky se ale nezměnil, ani když používali „*metody boje proti náboženství a vlivu církvi, které by odpovídaly změnám ve společnosti a měnicím se politickým poměrům. (...) Základní principy církevní politiky, vytvořené na přelomu čtyřicátých a padesátých let, a ateistické tažení režim neměnil, pouze jejich uplatnění více či méně přizpůsoboval změněným poměrům. Zdroje sporů zůstávaly, objevovaly se v jiné podobě.*“ *Tamtéž*, s. 112.

⁶²⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Dále srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, s. 81.

⁶²⁷ Srov. MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II. Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948–1968*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 75–77. Dále jen MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II*. K tématu proměny aparátu OV KSČ obecně MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci III. Početnost a složení pracovníků stranického aparátu KSČ 1948–1968*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 28–38.

Struktura členů OV KSČ v Pardubickém (1949–1960) a Východočeském kraji podle doby vstupu do KSČ ⁶²⁸				
Rok	Počet členů celkem	Členové přijatí do roku 1945	Členové přijatí do února roku 1948	Členové přijatí po únoru roku 1948
1950	231	14 (6,06%)	207 (89,61%)	10 (4,33%)
1952 (včetně náhradníků)	392	55 (14,03%)	311 (79,34%)	26 (6,63%)
1954 (včetně kandidátů)	363	13 (3,58%)	300 (82,64%)	50 (13,77%)
1960 (včetně kandidátů)	580	17 (2,93%)	495 (85,34%)	55 (9,48%)

(b) Okresní výbory komunistické strany se proměnily také po stránce sociálního složení jejich členů. Zatímco počet dělníků podle původního povolání zůstával vysoký, podle skutečně vykonávaného zaměstnání podíl dělníků poklesl. Dále postupně přibývalo členů z kruhů „pracující inteligence“ (učitelé, lékaři, vědečtí, umělečtí a kulturní pracovníci), vojáků z povolání, členů SNB, naopak pochopitelně ubývali živnostníci a vykonavatelé svobodných povolání.⁶²⁹

(c) V důsledku protináboženského tažení namířeného v první polovině 50. let směrem dovnitř KSČ⁶³⁰ došlo mezi členy OV k poklesu veřejně deklarované religiozity. Zde máme k dispozici pouze omezené údaje, které vycházejí z údajů zjišťovaných v příslušném období vedením KSČ.⁶³¹ Údaje dokládají nejenom úbytek deklarovaných věřících, ale také výše uvedenou tezi, „že nepraktikující katolíci pronásledovali katolíky praktikující.“ Změny ve stranické nomenklatuře se pochopitelně projevíly v přístupu k řadě otázek, protože nově příchozí kádry již mnohem méně oslovovaly předválečné (politická aktivita na lokální úrovni) nebo válečné (punc koncentračníka) zásluhy.

⁶²⁸ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II.*, s. 236, 238, 246 a 254.

Údaje v tabulkách nelze přeceňovat. Např. pro rok 1960 byly stanoveny jiné možnosti délky členství než v předcházejících letech (méně než pět let, pět až deset let apod.), rok 1960 navíc znamenal další reorganizaci státní správy, přičemž stranické orgány prošly v období let 1948–1968 několika změnami. Číselné zachycené má pouze doložit fenomén logické a postupné proměny stranických struktur.

⁶²⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 81.

S těmito změnami souvisí snaha o zvyšování vzdělanostní úrovně členů OV KSČ, takže nejčastěji byli za členy voleni odborníci s vysokoškolským zemědělským vzděláním.

⁶³⁰ WEIS, Martin. Ty ještě věříš, soudruhu. In *Studia theologica* (1) 2009, s. 60–69.

⁶³¹ Jedná se o podklady vypracované odborem pro legitimace a statistiku oddělení stranických orgánů ÚV KSČ (1951) a odborem evidence oddělení stranických orgánů ÚV KSČ (1953 a 1954). Pro rok 1951 nejsou v otázce náboženského vyznání k dispozici údaje rozdělené podle jednotlivých krajů. Pro základní organizace nebyly tyto údaje nikdy zjišťovány. „Můžeme však oprávněně předpokládat, že podíl komunistů bez náboženského vyznání byl ve funkcionářském sboru základních organizací vyšší než mezi všemi členy již v první polovině padesátých let.“ MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II.*, s. 47.

Struktura členů a kandidátů OV KSČ v Pardubickém kraji podle religiozity ⁶³²				
Rok	Celkem členů a kandidátů	Bez vyznání	Římskokatolické náboženství	Jiné náboženství
1953	55 488	7 503 (13,52%)	35 214 (63,46%)	12 771 (23,02%)
1954	53 786	12 412 (23,08%)	30 176 (56,10%)	11 206 (20,83%)

25.3. Pozice Václava Boštíka v letech 1961–1963

Farníkům sdělil zprávu o odnětí státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti kaplan Rudolf Seidl, který se na několik dní stal administrátorem farnosti a k 15. září 1961 odešel do Horních Heřmanic.⁶³³ V závěru mše svaté přítomní věřící plakali a zpívaný svatováclavský chorál zůstal nedokončen.⁶³⁴ Václav Boštík tedy byl nucen požádat o důchod.⁶³⁵ Kněžské povolání mohl pak až do své smrti vykonávat pouze pro řeholní sestry svatého Františka z Assisi v domově důchodců, které o tuto možnost požádaly a z jedné místnosti zřídily kapli, kam poté od 18. září 1961 každodenně docházel.⁶³⁶ Na děkanství bydlel po odchodu Rudolfa Seidla v jeho kaplance.

V souvislosti s úředním rozhodnutím je velmi dobře patrný posun důrazu. Ludmila Ehlová připomíná pobyt Václava Boštíka v koncentračním táboře a poukazuje na „bezpráví od vlastních“ a táže se: „*Co jsme to za národ, že dokážeme takto jednat se svými nejlepšími lidmi?*“ Naproti tomu zápis ve složce kontrol duchovních správců pro léta 1960–1962 obsahuje k Václavu Boštíkovi poslední poznámku následujícího znění: „*Dle informací šíří kolem sebe nepravdivé zprávy, že bere 200 Kč důchodu[,] skutečnost 1 272 Kčs. Předáno k prošetření.*“⁶³⁷

Den po nabytí účinnosti rozhodnutí o odebrání státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti, v pondělí 11. září 1961, podal emeritovaný děkan ministerstvu národní obrany žádost o vystavení osvědčení o účasti na národním boji za osvobození.⁶³⁸ Václav

⁶³² MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci I. Studie a dokumenty k vývoji Komunistické strany Československa v období 1948–1968*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 126, 147 a 156.

⁶³³ *Schematismus diecéze královéhradecké 1977*. Hradec Králové: Kapitulní konzistoř Hradec Králové, 1977, s. 186 a 191. Dále jen *Schematismus diecéze královéhradecké 1977*.

⁶³⁴ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík I*, s. 192.

⁶³⁵ Viz dokumentace finančního a církevního odboru ONV Ústí nad Orlicí ke starobnímu důchodu pro Václava Boštíka SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11956, sig. 463.5.

⁶³⁶ Dopis Kongregace sester Neposkvrněného Početí Kapitulní konzistoři v Hradci Králové ze dne 11. 9. 1961, č. j. 28/61. *Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkaný úřad Ústí nad Orlicí*, sloha 1. inv. č. 105. Kaple byla vybavena inventářem ze zrušených kaplí dotyčné kongregace.

⁶³⁷ Kontroly duchovních správců 1960–1962 – Ústí nad Orlicí. SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11898, sig. 460.4.

⁶³⁸ Srov. Žádost Václava Boštíka o vystavení osvědčení o účasti na národním boji za osvobození ze dne 11. září 1961. Osobní spis účastníka národního odboje, 255, Václav Boštík. *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv*.

Boštík svou žádost na základě zákona 255/1946 Sb.⁶³⁹ ze dne 19. prosince 1947 neopřel o účast v domácím odboji, nýbrž o věznění z politických důvodů a jako zaměstnaní uvedl „děkan“. Účast v domácím odboji zmínil v dotazníku jako důvod zatčení a popsal jej jako zapojení „do národního odboje ÚVOD.“ Údaje potvrdili svými podpisy bývalí členové skupiny a současní důchodci Antonín Mládek (výše citovaný Alois Dvořák zřejmě o pomoci buď nevěděl, nebo měl na mysli jinou možnost intervence), František Záluský a skladník Ladislav Cihlář.

Již 26. října vzal žádost na vědomí Městský národní výbor v Ústí nad Orlicí a doporučil ji ke kladnému vyřízení, protože „pan Václav Boštík je bezúhonný a ve svém okolí má dobrou pověst“ a za okupace byl odsouzen „za odbojovou činnost jako člen Národního revolučního výboru – ilegální organizace ‚Úvod‘.“⁶⁴⁰ Na základě těchto dokumentů komise ministerstva žádost hodlala uznat a započítat období od 6. března 1942 do 5. května 1945.

Naopak negativně se ovšem k vydání osvědčení postavil Krajský výbor Svazu protifašistických bojovníků v Hradci Králové v listu ze dne 6. března (!) 1962: „Při bližším šetření jsme si ověřili, že Václav Boštík byl a je horlivým vyznavačem Vatikánu. V době, kdy působil jako duchovní dával na jevo, že při plnění směrnic se podrobuje jen z nutnosti a také své úkoly v tomto směru nerad plnil. Ze své funkce duchovního byl pak pro hrubé závady odvolán. Jeho postoj k našemu zřízení je záporný. Doporučení MěNV v Ústí n. Orl. bylo vydáno administrativně, aniž bylo projednáno v orgánu, jak by v tomto případě bylo nutno.“⁶⁴¹ Přes citované stanovisko Svazu protifašistických bojovníků bylo osvědčení Václavu Boštíkovi uděleno.⁶⁴²

25.4. Administrátor František Tesař⁶⁴³

Na konci ledna roku 1962 si architekt Alfréd Piffll zaznamenal úvahu své matky, orlickoústecké farnice, Anny Pifflové: „Ráno bych šla ráda do kostela. Je tady sice ten nový kněz z Lanškrouna, kdovíjaký kazatel to není, všechno má napsané, nu kdo ví, třeba musí nebo

V kartotéce Okresního výboru Českého svazu bojovníků za svobodu k Václavu Boštíkovi neexistují žádné údaje.
⁶³⁹ Viz Zákon ze dne 19. prosince 1947 o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození. Dostupné 21. 1. 2017 z <http://www.abscr.cz/data/pdf/normy/zakon_255-1946.pdf>.

⁶⁴⁰ Dopis Městského národního výboru Ústí nad Orlicí ministerstvu národní obrany ze dne 26. října 1961. Osobní spis účastníka národního odboje, 255, Václav Boštík. *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv*.

⁶⁴¹ Dopis Krajského výboru Svazu protifašistických bojovníků v Hradci Králové ministerstvu národní obrany ze dne 6. března 1962. Osobní spis účastníka národního odboje, 255, Václav Boštík. *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv*.

⁶⁴² V osobním spisu účastníka národního odboje (*Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv*) se nachází pouze koncept rozhodnutí z května 1962 bez uvedení dne, ovšem s přiděleným číslem jednacím.

⁶⁴³ Podkapitola vychází z předchozího bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce, s. 125–126.

z opatrnosti. To víš, náš děkan Boštík to nikdy nebude. Ale lidi si taky zvyknou nemáme lidi soudit, dokud je naznáme.“⁶⁴⁴ Již z této poznámky vysvítá rozporuplné vnímání změny stylu v dosavadním fungování farnosti jejími členy.

František Tesař se narodil 22. ledna 1915 ve Starém Svojanově, kněžské svěcení přijal 2. května 1943.⁶⁴⁵ Jeho velmi svéráznou až zarputilou povahu charakterizovala i přezdívka Prkno, kterou získal již v kněžském semináři.⁶⁴⁶ Dne 15. září 1961 byl jmenován administrátorem v Ústí nad Orlicí, zároveň sekretářem vikariátu; a 10. října farnost převzal. Ačkoliv nastoupil do funkce administrátora, kontinuitu následnictví vyjadřovalo stále oslovení „pan děkan“. Od Václava Boštíka, do smrti žijícího na orlickoústeckém děkanství, se odlišoval v mnoha ohledech.⁶⁴⁷ Děkanství v Ústí nad Orlicí se stalo zapovězeným místem a za vstupní bránu vstupoval pouze administrátor Tesař, farní hospodyně a návštěvy.⁶⁴⁸ Namísto velkolepých projektů a kvalitních řemeslných prací se začaly provádět pouze nutné úpravy – natření věže nebo výměna žlabů.

Celková změna stylu v řízení farnosti nebyla farníky přijata ihned, ve farnosti naopak delší dobu, zřejmě ještě po smrti Václava Boštíka, vládlo napětí a časté spory. Ludmila Ehlová přesto uzavřela krátkou pasáž věnovanou Františku Tesařovi ve farní kronice více než smířlivě: „*Nikdo nemyslí na stará nedorozumění, všechno je zapomenuto tak, jak má být. I my jsme měli své chyby.*“⁶⁴⁹ Působení Františka Tesaře, ukončené odchodem do důchodu v roce 1978 taktéž pod hrozbou odejmutí státního souhlasu,⁶⁵⁰ přitom spadá do významného a pastoračně náročného období církevních dějin 20. století, totiž jednání II. vatikánského koncilu v letech 1962–1965 a postupného uvádění jeho ustanovení v praxi. Tento potenciál plně využil až nástupce Františka Tesaře, Josef Kajnek. Ten vědomě navázal nejenom na brigádnicky prováděné práce a kontakty s architektem Janem Sokolem, ale i na dílo děkana

⁶⁴⁴ (Sic!) PIFFL, Jan – PIFFL, Lukáš. Děkan Václav Boštík a prof. Alfréd Piffel. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan*, s. 29–31, zde s. 31.

⁶⁴⁵ Srov. *Schematismus diecéze královéhradecké 1977*, s. 186.

⁶⁴⁶ Dle rozhovoru s J. Exc. Mons. Josefem Kajnekem, světitím biskupem královéhradeckým a v letech 1978–1984 administrátorem v Ústí nad Orlicí, ze dne 18. 11. 2007.

⁶⁴⁷ Situaci po II. vatikánském koncilu zachytila Ludmila Ehlová např. následovně: „*Na Květnou neděli, vlastně již týden před ní, na V. neděli postní byl postaven nový obětní stůl před lavicemi. K ambonu, křeslu a stojanu přibyl další předmět. Neúměrně velký pro prostor našeho kostela. V. Trávníček, který oltář zhotovil, měl velmi nesnadný úkol, zhotovit jej bez návrhu. Bránil se, ale administrátor dp. Tesař mu řekl, aby oltář ‚nějak udělal‘. (...). Kdyby žil pan děkan Boštík, zcela jistě by postupoval obdobně, jest-li by se za našich poměrů a dispoic, které skýtá náš kostel, již nyní rozhodl, třebaže byl nadšeným obdivovatelem tohoto způsobu v Římě. Dp. Tesař sledoval hlavně ten cíl, aby Ústí nebylo pozadu v obnovách liturgie. Stránka estetická, umělecká ho celkem nezajímala.*“ *Kronika Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí 1. 1. 1967–6. 1. 1978*, s. 435–436. Zápis z roku 1967.

⁶⁴⁸ Dle rozhovoru s Mgr. Věrou Sekotovou, dlouholetou kronikářkou města Ústí nad Orlicí, ze dne 16. 1. 2008.

⁶⁴⁹ *Farní kronika*, s. 645.

⁶⁵⁰ *Tamtéž*.

Václava Boštíka jako na celek.⁶⁵¹ Kompaktnost a fungování vnitřních mechanismů farnosti ale již v této době vypadaly jinak.

⁶⁵¹ Srov. KAJNEK, Josef. *Úvodní slovo světicího biskupa královéhradeckého*. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan*, s. 7–8.

26. Smrt a pohřeb Václava Boštíka

Václav Boštík zemřel v úterý 23. července 1963 brzy ráno při návratu ze mše svaté, sloužené v domově důchodců, zřejmě na infarkt myokardu. Zemřel po vystoupení na Hasičský kopec, před rodným domem Jaroslava Kociana (ulice Mistra Jaroslava Kociana). V Ústí nad Orlicí v těchto dnech „za maminkou a na sběr léčivých bylin“ pobýval architekt Alfréd Piffel, který ještě v tento den také popsal své prožitky.⁶⁵² Po zjištění, že Václava Boštíka odvezla rychlá lékařská pomoc do nemocnice, zjišťoval stav věci u kostelníka Františka Jakubce: „*Pane Jakubec, nevíte, jak je panu děkanovi?*“ – „*Já nic nevím, ale pan děkan Tesař mu jel dát s Pánembohem.*“ Alfréd Piffel pak pokračuje osobním vyznáním: „*Zašel jsem do kostela. Celé restaurátorské dílo děkana Boštíka tu ku mně znovu promluvílo v neobyčejné barvitosti a síle. Zamýšlel jsem se tu – v samotě chrámu – nad smyslem dějin, nad smyslem umělecké práce a mimoděk jsem cítil, že pan děkan asi zemřel.*“

Mezitím již na děkanství přišla z nemocnice telefonická zpráva o úmrtí Václava Boštíka, kterou přijala řádová sestra a sdělila ji kostelníkovi. „*Za chvíli vyšel bělovlasý pan Jakubec, smutný a mířil na děkanství.* – „*Jak je panu děkanovi, pane Jakubec?*“ – *Mávnul rukou: ,Mám jít zvonit a du se zeptat, co mám dát na voznámení tadykle do tej skříňky. Musím to zatím napsat rukou.*“ Alfréd Piffel nabídl pomoc s vyhotovením dočasného smutečního oznámení, napsal je na dopisní papír červenou a modrou barvou a Václava Boštíka v něm tituloval „*děkan ústecký na odpočinku.*“

Líčení pokračuje zvoněním umíráčku: „*Před kostelem se zastavovali lidé v tichém postoji, jako kdyby čekali odpověď na otázku: ,A co dál?*“ – „*Půjdu Vám pomoci zvonit, pane Jakubec!*“ – „*Ale jo, tak pojed'te, pane Piffel.*“ – *Přidal se k nám soused Škarka, pro kterého pan Jakubec zašel a teď jsme stoupali všichni tři po šerých schodech ke zvonům. Dostal jsem teda povolení zvonit. Bylo právě 10 hodin na hodinách radniční věže, když pan Jakubec začal malým umíráčkem. Já rozezvonil třemi údery na jednu stranu, jedním rytmem oboustranným a dvěma jednostrannými, velký symbolický zvon sv. Václava. Ten symbolický rytmus měl znázorňovat vynechávající lidské srdce. Při jednostranných úderech, kdy jsem se celou vahou zavěsil na provaz zvonu, vyzdvihl mne zvon vysoko nad podlahu věže a já viděl otevřeným oknem daleko do lesů a na sluncem zalitou nebeskou báň. V plynulém rytmu začal zvonit soused Škarka a pan Jakubec zvonění malým umíráčkem ukončil. Po tvářích nám tekly slzy. Dolů do Kostelní uličky, do města a do širého orlického podhůří nesl se těžký hlas zvonů.*“

⁶⁵² PIFFEL, Alfréd. *A poznámka poslední, ta nejcivilnější, nejbolestivější o dvacátém třetím červenci 63.* Ústí nad Orlicí: 1963, nečíslováno.

Přes okamžitě poskytnutou první pomoc a rychlý následný převoz do nemocnice nastala smrt ještě na ulici a slečna Ludmila Ehlová doplňuje Alfréda Pifflla: „V nemocnici konstatovali pouze jeho smrt. Mozková, možná i srdeční mrtvice. Všechny zvony se rozezvučely, aby hlásali nevděčnému městu smutnou zvěst. Černý prapor vlál z balkonu kostela (...).“⁶⁵³ Sestry z domova důchodců upravily nebožtíkově tělo do rakve v nemocniční márnici: ustrojily jej do kleriky, superpelice, límce a štóly, na hlavu posadily biret. Na parte byl použit evangelní citát „Služebníku dobrý a věrný, vejdi v radost Pána svého“ (Mt 25, 21b a 23b), kromě duchovní správy v Ústí nad Orlicí se zde objevila jména bratra Josefa Boštíka a švagrové Anny Boštíkové. Smuteční oznámení obsahuje úplnou titulaturu zesnulého: „Všemohoucím Bohem, Pánem života a smrti byl povolán na věčnost věrný služebník, kněz vldp. Václav Boštík, biskupský notář, emeritní děkan v Ústí nad Orlicí.“⁶⁵⁴

Tělesné ostatky byly v kostele vystaveny ve čtvrtek 25. července od 16.30 hodin. Ludmila Ehlová připojuje paralelu s rokem 1945 a vyjadřuje se následovně: „Kostelní dveře otevřeny dokořán. Katafalk připraven. V lavicích ženy, před kostelem postávají muži tak, jak přišli z práce. Čekají. Čekají na pana děkana. Jednou také tak čekali – to když se vracel z koncentračního tábora. Zrovna tak postávali, zrovna tak čekali. (...) Děkan Boštík se vrací tam, odkud ho před 2 roky vyštvali. Ted' nepotřebuje státního souhlasu k tomu, aby směl zaujmout místo před hlavním oltářem. Až mráz přebíhal při plném uvědomování si hrozného nevděku, kterého se mu dostalo. Kdo za vše zodpoví?“⁶⁵⁵ Lidé se přicházeli rozloučit až do pozdních večerních hodin a ještě v pátek ráno proběhlo rekviem za účasti „věrných brigádníků“, tedy faktické soukromé loučení farnosti s bývalým duchovním správcem, které pak ještě pokračovalo v bytě na děkanství, kam byla rakev na krátkou dobu před pohřbem přemístěna.⁶⁵⁶

Pohřeb emeritního děkana se konal v děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Ústí nad Orlicí v pátek 26. července 1963 v 10.00 hodin. Obřady vedl „zástupce konzistoře“,⁶⁵⁷ snad přímo kapitulní vikář Václav Javůrek, kázání o životě a díle zemřelého pronesl vikář Josef Hunych. Nepřítomnost Josefa Cibulky lze snad vysvětlit jeho pobytem v lázních. Účast kněžstva i lidu byla značná;⁶⁵⁸ za zmínku stojí, že se mše svaté zúčastnily členky všech

⁶⁵³ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 212.

⁶⁵⁴ Parte vplepené v EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 213.

⁶⁵⁵ *Tamtéž*, s. 216.

⁶⁵⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 222

⁶⁵⁷ Srov. *Tamtéž*, s. 232.

⁶⁵⁸ „Měla jsem skutečně pocit, že šli lidé, kteří chtěli ukázat, že to tedy stále je... [autorita, oblíbený kněz a pastýř farnosti]. I když jste mu vzali ten souhlas. Atmosféra byla taková, že je to poslední, co můžeme prokázat vůči němu a vůči tomu, co zastával. (...) To se Ústí ukázalo!“ Dle rozhovoru s Mgr. Věrou Sekotovou, přímou účastnicí pohřbu, současnou kronikářkou města Ústí nad Orlicí, jejíž rodina udržovala s děkanem Boštíkem přátelské vztahy, ze dne 16. 1. 2008.

tří ženských řeholních kongregací, které v městě působily. Pohřební průvod obešel náměstí a ubíral se obvyklou cestou k městskému hřbitovu, kde nad rakví (za silné červencové bouřky) promluvili administrátor František Tesař a navrátilcec z koncentračního tábora Ladislav Cihlár.⁶⁵⁹ Děkan Václav Boštík je pochován na hřbitově v Ústí nad Orlicí v hrobce Suchomelových, kterou zakoupil od sestry zde pohřbeného kněze Františka Suchomela. Místo jeho posledního odpočinku označuje kněžská štola z mědi, kterou navrhl architekt Jan Sokol v roce 1963. Rozloučení doprovodila hudbou a zpěvem Cecilská hudební jednota – chorální requiem, choralisté zpívali v komžích v presbytáři, na hřbitově pak mužský sbor, přesně podle vize děkana Václava Boštíka.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 225–234.

⁶⁶⁰ „Suché líčení skutečnosti. Ale smrtí děkana Boštíka končilo jedno z nejvýznamnějších období ústecké farnosti. Pan děkan Boštík byl osobností, duší a oporou celého života a dění v kostele i na děkanství. Jak bylo řečeno o něm panem vikářem Sokolem: *Byl to Mosbender II.*“ *Kronika Cecilské hudební jednoty 1946–1967*, s. 355.

27. „Náš pan děkan“ – nárys významu a hodnocení

27.1. Farnost bez „zlatých 60. let“ – periodizace dějin orlickoústecké farnosti (nejen) v prvních dvou třetinách 20. století

Základní etapy a historické mezníky světových či národních dějin v „dlouhém“ 19. i v „krátkém“ 20. století se mnohdy promítají do nižších sledovaných celků, protože s nimi mají přímou souvislost. Nejedná se ovšem o proces automatický, přímočarý a vždy stejně intenzivní. Na lokální úrovni mohou mít význam zcela jiná dělení obvykle přijímaných úseků. Kombinaci obojího můžeme sledovat v moderních dějinách římskokatolické farnosti v Ústí nad Orlicí, kterou pochopitelně výrazně ovlivňují osobní příběhy duchovních správců.

Pro místní komunitu měly v první polovině 20. století největší význam roky 1927, 1934 a 1945, tedy okamžiky příchodu Václava Boštíka, jeho jmenování děkanem a návrat na stejné místo z koncentračního tábora. Při detailním pohledu zaznamenáme kontinuity shodné pro celou římskokatolickou církev, např. konsolidaci poměrů ve 30. letech, která se projevila na úrovni celostátní, diecézní i místní. Nejvíce ovšem upoutává kontrast následného vývoje: děkan Václav Boštík dokázal v průběhu 50. let realizovat řadu projektů – a z místa duchovního správce byl odstraněn v roce 1961.

V období zcela oprávněně ztotožňovaném s největším útlakem církve tedy dokázal díky svým strategiím přežít nejen přežít, ale také se realizovat. Naopak tvrdý zásah státních a stranických orgánů nastal až na počátku 60. let, jež se mnohdy chápou jako doba všeobecného společenského uvolnění. Farnost v Ústí nad Orlicí ale žádná „zlatá 60. léta“ neprožila, protože se musela vyrovnat s odchodem a smrtí dlouholetého a oblíbeného děkana a naopak složitě přijímat duchovního správce nového. Do jednoho z možných obrazů dějin římskokatolické církve tak patří zpochybnění jednoznačných a příliš zobecňujících dějinných mezníků.

27.2. Shrnutí pastoračních důrazů děkana Václava Boštíka a jejich proměn v letech 1934–1963

Sebevědomí třetí generace římskokatolického kléru 20. století (viz výše) se v případě děkana Václava Boštíka projevilo v odvážném konceptu pastorace. Možná už během studií v Římě začala vznikat později promyšlená a realizovaná kombinace oficiální linie magisteria (encyklika *Quadragesimo anno* pro 30. léta, encyklika *Mediator Dei* pro poválečné období), nových impulsů (liturgické hnutí) a propojování staré architektury s moderními prvky. Tak jako další příslušníci této generace byl postižen událostmi druhé světové války i komunis-

tickým totalitním panstvím – v prvním případě vězněním, ve druhém případě omezováním veřejných aktivit a nakonec odebráním státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti.

27.2.1. Využití kontinuálních tradic farnosti jako konstitutivních; nové tradice

Děkan Václav Boštík v pozici duchovního správce znal stávající tradice farnosti a podporoval je. Vedle důležitých, ale méně viditelných pastoračních a spirituálních aktivit (silvestrovské exercicie pro laiky, vedoucí III. řádu svatého Františka z Assisi, eucharistická zbožnost, mariánská úcta) lze poukázat na přístup ke dvěma zásadním tradicím. Václav Boštík výrazně ovlivňoval činnost Cecilské hudební jednoty a na kvalitní liturgické hudbě mu velmi záleželo. Setrval na tradičních pozicích a preferoval gregoriánský chorál a zpěv mužů. Naopak v oblasti betlemářství vykročil daleko za stávající ousteckou tradici, když nechal v kostele instalovat nový betlém, a pastorační péče o mužské jádro svěřené farnosti probíhala také na silvestrovských exerciciích.

27.2.2. Nový ikonografický a užitný program kostela

Původní ikonografický program děkanského kostela byl dokončen koncem 19. století (viz výše). Děkan Václav Boštík chápal kostel jako centrum farnosti a mohl se soustředit na jeho zvelebování díky velké opravě, dokončené v roce 1927. Zásahy do interiéru někdy rozvíjely dosavadní program (restaurování oltářních obrazů), jindy drobně pozměňovaly jeho uspořádání (stabilně při změně umístění obrazů křížové cesty, příležitostně při vánočních a jiných výzdobách) a v některých případech ráz chrámu výrazně proměnily (celá zadní část lodi s literátskými kůrky, obnovenými varhanami a nově obloženým kůrem). Dlouhodobá spolupráce s několika architekty umožňovala kontinuální návaznost jednotlivých prací, takže celek, *de facto* nově modelovaný prostor, působil velmi kompaktním dojmem.

Z užitého programu kostela je zajímavá nová křtitelnice, svícen na paškál a křestní souprava, vše cínové podle návrhu Jana Sokola z roku 1957. V 50. letech 20. století děkan v okresním městě Ústí nad Orlicí korespondoval s pražským architektem o vzhledu nové křtitelnice! Připustil tak současnou spekulaci, že právě v době tvrdého útlaku římskokatolické církve usiloval o podtržení nejzákladnějších skutečností, zprostředkovaných církví, a farnosti vyslal signál o důležitosti svátosti křtu a o prastaré tradici církve. Tím vlastně neartikulovaně podporoval vědomí o církvi jako stále přetrvávající instituci, nuceně soustředěné pouze kolem oltáře a baptisteria. Největší zamýšlenou proměnu ikonografického i užitého programu kostela, přístavbu dvou bočních lodí a další úpravy, děkan Václav Boštík nepřízní doby realizovat nemohl.

27.3. Reakce děkana Václava Boštíka na nacistické a komunistické totalitní panství⁶⁶¹

Václav Boštík zaujal k totalitním panstvím, v nichž žil, markantně odlišný přístup a právě pro jejich zarážející odlišnost (a také kvůli možnosti popisovaný postoj zobecnit) je třeba podrobit jeho postoje analýze. V době existence protektorátu Čechy a Morava se aktivně zapojil do odboje, tři roky (6. března 1942–22. dubna 1945) pak strávil v nacistických věznicích, v koncentračním táboře a na pochodu smrti. Proti nacismu tedy aktivně vystoupil a byl kvůli tomu perzekvován. Problematičtější se jeví jeho přístup ke komunistickému totalitnímu panství, proti němuž nevystoupil s obdobnou razancí, snažil se hledat meze možného, přijal ocenění z rukou představitelů místní samosprávy a státní souhlas ztratil až v roce 1961, a to ještě bez přímé souvislosti se svou osobou, činností nebo konkrétním skutkem. Aby mohl nadále působit ve svěřené farnosti, podepsal 27. května 1940 slib věrnosti Velkoněmecké říši a 18. ledna 1950 také slib věrnosti Československé republice;⁶⁶² návazné kroky na tyto deklarace ale vypadaly odlišně.

27.3.1. Střední proud diecézního kléru?

Nejširší část diecézního kléru⁶⁶³ nebyla ani mučedníky (na rozdíl od řady vězněných a perzekvovaných osobností katolického veřejného života včetně biskupů a kněží a také na rozdíl od řeholníků), ani kolaboranty (na rozdíl od diecézní elity v čele s kapitulním vikářem a části aktivně činných v StB, MHKD a SKD PIT). Větší část kněžstva působila ve svých farnostech a „hledala meze možného“. Toto hledání mělo – viděno a hodnoceno z časového odstupu – dva základní kontexty. Níže popsané hledání můžeme hodnotit morálně nejen kvůli

⁶⁶¹ V českém prostředí se lze často setkat s odlišným přístupem k nacistickému a komunistickému totalitnímu panství, přičemž nacismus a protektorátní období je vnímáno výrazně negativněji než úsek let 1948–1989. Jeden ze zdrojů tohoto chápání tvoří národnostní otázka. Detlef Brandes poukazuje na široký konsensus české společnosti po druhé světové válce v otázce vztahu k Sovětskému svazu. Podle jeho závěru Češi většinou přijali skutečnost, že prvorepublikovou demokracii nelze obnovit v celém jejím rozsahu a že je myslitelné hledat oporu u jednoho z vítězů války, sovětského Ruska. I v následujícím období se tak udržel postoj diferencující mezi nacismem a komunismem, jenž lze shrnout následovně. Nacisté měli v úmyslu likvidaci celého národa, jejich vize a nástroje jsou jednoznačně odsouzeníhodné (navíc: idea slabších, trpících Čechů měla před druhou světovou válkou i po jejím skončení politickou podporu). Komunisté sice pronásledovali své odpůrce, ale nemělo se jednat o likvidaci celého národa. Iluzornost a naivnost takového přístupu můžeme snadno ukázat – vždyť ve 30. letech 20. století právě „*Stalin byl průkopníkem masového vraždění uplatňovaného podle národnostního klíče.*“ Srov. BRANDES, Detlef. *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národnostní politika v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Prostor, 2015. Citát SNYDER, Timothy. *Krvavá země*. 1. vydání. Praha, Litomyšl: Paseka, Praha: Prostor, 2013, s. 102.

⁶⁶² Srov. SOA Zámorsk – SOKA Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995), inv. č. 11956, sig. 463.5.

⁶⁶³ Viz PETRÁČEK, Tomáš. *In the maelstrom of secularization, collaboration and persecution. Roman catholicism in modern Czech society and the state*. 1. edition. Lublin: EL-Press, 2014, s. 95–104. PETRÁČEK, Tomáš. PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích*, s. 86–93. PETRÁČEK, Tomáš. Několik poznámek k problematice kněží a totalitní státní moci v historickém kontextu. In *Salve 1* (2011), s. 7–16. Pro slovenský kontext viz JAKUBČIN, Pavol. *Pastieri v osidlach moci*, s. 90–110.

tomu, že morální hodnocení má v historickém bádání své místo a smysl obecně.⁶⁶⁴ Pro popis a zejména hodnocení zde zavádím kategorie, které aktéři znali a velmi pravděpodobně se s nimi nějakým způsobem osobně vypořádávali.

Do odboje vstupoval Václav Boštík jako třiačtyřicetiletý, krach jednání mezi státem a církví jej zastihl už jako dvaapadesátiletého, navíc s tříletou zkušeností žaláře. Podíváme-li se ale na množství aktivit po druhé světové válce, rozhodně nemůžeme hovořit o úplném lidském vyčerpání a rezignaci. Situace pro jasný výklad navíc komplikuje skutečnost, že průběhu let 1949–1961, kdy bychom očekávali nějaký střet se státní mocí, zinscenované odsouzení nebo třeba přeložení na méně významné místo, děkan Václav Boštík pevně držel místo statutárního zástupce a vystupoval jako aktivní hráč. Popsanou pozici ztratil na podzim roku 1961, kdy bychom naopak – v souladu s ustálenými výklady – očekávali alespoň mírné zlepšení vztahů, uklidnění situace a pozdější (1968) návrat do kněžské služby nebo původní farnosti.

Václav Boštík zcela jednoznačně nebyl spolupracovníkem Státní bezpečnosti, prozkoumané prameny neukazují na jeho aktivitu v Mírovém hnutí katolického duchovenstva, zároveň ale nikdy proti komunistickému totalitnímu panství nevystoupil, přijal ocenění z rukou komunistických funkcionářů, vedl církevní část pohřebních obřadů Jaroslava Kociana, která navazovala (nebo: byla součástí) na světské rozloučení v Praze a v divadle v Ústí nad Orlicí. Z jakého důvodu se takto zachoval? Na základě příběhu děkana Václava Boštíka můžeme stanovit soubor několika zdrojů, jež mohou být společné celému římskokatolickému diecéznímu kléru, ale vést mohou k naprosto odlišným vzorcům jednání: (1) kněžská formace a studium teologie, (2) pozice v rámci klerického *cursus honorum* a vztah k možné budoucí vyšší pozici, (3) zkušenost druhé světové války, (4) pastorační působení, resp. kněžská činnost v aktuální pozici.

Světské kněžstvo můžeme rozdělit do tří základních skupin: (1) První, na niž se bádání nejvíce soustředí, představují oběti útlaku – kněží popravení, zemřelí ve vyšetřovací vazbě, věznění, ale také ti, jimž byl odňat státní souhlas k duchovenské činnosti. (2) Opačný pól tvoří skupina vědomých spolupracovníků se státní mocí, zejména StB.⁶⁶⁵ U prorežimních kněžských organizací, Mírového hnutí katolického duchovenstva a později Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*, je třeba rozlišovat míru zapojení. MHKD nemělo

⁶⁶⁴ Srov. PETERSON, Andrew. Moral learning in history. In DAVIES, Ian (ed.). *Debates in History Teaching*. 1. edition. New York: Routledge, 2011, s. 161–171.

⁶⁶⁵ Viz monotematické číslo revue *Salve* „StB a církev“. *Salve* 1 (2001). Viz též BUSS, Gregor. Katolická církev v NDR. Cesty vyrovnávání se s minulostí. In *Teologické texty* 4 (2009), s. 177–182. Dostupné 12. 3. 2017 též z <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2009-4/Katolicka-cirkev-v-NDR-Cesty-vyrovnani-se-s-minulosti.html> >.

pevné členství a přísně vzato můžeme za jeho členy považovat pouze funkcionáře celostátního a diecézních výborů; v jistém smyslu byli ale do mírového hnutí zahrnuti všichni kněží působící legálně v pastorační službě. Mladší a odlišná organizace *Pacem in terris* již měla pevně zakotvené členství, kterým část kléru disponovala.

(3) Mezi uvedenými krajními případy se nachází ještě jedna, pravděpodobně největší část diecézního kléru, která nebyla vystavena ani jednoznačnému a dlouhodobému pronásledování, ani vědomě nespolupracovala s komunistickým státem. Jakýsi střední proud tak stojí mezi dvěma jasně rozlišitelnými skupinami. Míru perzekuce je jistě třeba pečlivě vážít, na jedné straně nebagatelizovat různé formy útlaku církve v Československu, na druhé straně nepovažovat všechny příslušníky kléru za oběti ve smyslu zavražděných nebo mučených osob; v průběhu času mohl navíc kněz projít i více segmenty. Pronásledování nemuselo vést k heroické statečnosti pronásledovaných, s níž se také můžeme setkat, ale mohlo zahrnovat právě i odebrání státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti, tedy administrativní zásah, jímž se znemožňovalo legální pastorační působení.

27.3.2. Ambivalentnost přístupu středního proudu: mravní kompromisy, přirozený zákon

Kněží středního proudu působili ve svěřených farnostech a „hledali meze možného“. Jak k této otázce přistoupit na teoretické, obecné rovině? Každý člověk si je vědom svých rozhodnutí – některá z nich považuje za jednoznačně dobrá, některá za jednoznačně špatná, jiná za kompromisní.⁶⁶⁶ Zkušenost s racionální poznatelností a následnou volbou dobra, zla i morálního kompromisu patří k „dějinné dimenzi osobní mravnosti“⁶⁶⁷ a nutně tedy patří i k intencionalitě historických aktérů. Pokud je člověk nevlastní vinou postaven do situace, kdy musí jednat tak, jak sám nechce, dochází k mravnímu dilematu (*casus perplexus*): člověk volí menší zlo, nikoli dobro.

Etický koncept přirozeného zákona (*lex naturalis*) vychází z nauky svatého Tomáše Akvinského a soustředí se na otázku jednání a nejednání. *Doctor angelicus* hovoří o neměnném (stále platném), univerzálním (pro všechny platném) a přirozeném (v Bohu přítomném a Bohem chtěném) zákonu,⁶⁶⁸ podle něhož lze posuzovat lidské jednání. V oblasti politického

⁶⁶⁶ Je třeba důsledně rozlišovat (1) právní diskurs – systém legality (pojmy legální a nelegální jsou odvozeny od právního řádu), (2) mravní diskurs – systém etiky (pojmy správný a nesprávný jsou odvozeny od souhrnu etických norem), (3) morální, případně morálně-teologický diskurs – systém morality (pojmy dobrý a zlý odvozené od morálního hodnocení).

⁶⁶⁷ Viz ROTTER, Hans. *Osoba a etika. K základům morální teologie*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 44–56.

⁶⁶⁸ Srov. HOLUB, Tomáš. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Návrh kriteriologie*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009, s. 14–16

uspořádání⁶⁶⁹ má přirozený zákon podobu uplatňování čtyř základních principů – svobody, pravdy, spravedlnosti a solidarity. Absence svobody znamená dehumanizaci společnosti, pokud chybí hledání pravdy, nastupuje vláda silnějšího, neexistence spravedlnosti znamená vzestup násilí a rezignace na vzájemnou pomoc vede k rezignaci na odpovědnost za životy jiných lidí.⁶⁷⁰ V totalitních panstvích nejsou uvedené principy uplatňovány a „*jakmile jedna z těchto hodnot schází, pak obec směřuje k anarchii nebo k nadvládě toho silnějšího.*“⁶⁷¹

Kněží působící se státním souhlasem v pastorační praxi v Československu v letech 1948–1989 byli neustále vystavováni mravnímu dilematu, nutnosti zvolit na základě své vlastní úvahy (k osamocení jednotlivých kněží viz výše) menší zlo. Koneckonců už samotné udělení státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti znamenalo mravní dilema, protože bylo navázáno na složení slibu věrnosti republice, tedy komunistickému státu. A působení ve farní správě se „státním“ souhlasem představuje faktické stvrzení role státu, přitakání a přijetí podřízené role. Zatímco kanonické právo (ale i sakramentální část dogmatické teologie) chápe vlastní úkon kněze jako umožněný svěcením, světské právo jej spojuje s byrokratickým rozhodnutím. Kodex kanonického práva ukládal farářům celou řadu povinností, základní intence ale spočívá v aplikaci obecného principu *Suprema lex salus animarum* – Nejvyšším zákonem je spása duší.

Římskokatoličtí diecézní kněží hledali meze možného tak, že různým způsobem interpretovali uvedenou kanonicko-právní zásadu. Zůstávám zde nutně na úrovni tezí, ale zdá se, že pro faráře či administrátora se jevílo důležitější a prospěšnější zůstat v čele komunity jakožto legálně ustanovený statutární zástupce a moci tak v jejím rámci pastoračně působit (mimo farnost spíše minimálně), než hledat příležitost pro veřejné vystoupení proti společenské situaci.⁶⁷² Ambivalentnost přístupu středního proudu světského kléru spočívá v přínosu pro místní společenství nebo lokalitu na základě ustanovení o spáse duší jako nejvyšším zákonu na straně jedné a v odmítnutí postavit se zlu jinak než ve státem vymezeném prostoru (názory na kapitulního vikáře nebo okresního církevního tajemníka

⁶⁶⁹ Pohybujeme se na rozhraní individuální a sociální etiky, jejichž vzájemný vztah lze definovat následovně: „*Na jedné straně vycházíme z toho, že osoby jsou s to žít svůj život odpovědně. Na druhé straně víme, že tento život je sociálně podmíněný. Obě hlediska, individuálněetické a sociálněetické, ukazují na nutné podmínky pro to, aby se život mohl zdařit jako dobrý život. Redukce jednoho z obou hledisek na druhé chápe principiálně chybně conditio humana, základní situaci člověka.*“ ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 14–15. Dále srov. tamtéž, s. 185.

⁶⁷⁰ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, čl. 86.

⁶⁷¹ Tamtéž.

⁶⁷² Výjimky lze pochopitelně nalézt, ve starším období např. při četbě pastýřského listu v roce 1949, z 80. let pak podporu petice Augustina Navrátila – v těchto případech se řada kněží veřejně vyslovila.

nemusely být právě lichotivé, bez egodokumentů či jiných podrobných pramenů zůstávají ale neznámé).

Tím kněží přistoupili na předem dané, státem diktované podmínky, stvrdili svým přístupem pozici slabších a pouze sledovali, jaké dopady má ateizační politika právě v jejich farnostech. Netvrdím, že by jejich kněžské působení bylo liknavé, většinově ale přijali vnucenou roli. V tomto kontextu je třeba vnímat i výše použité označení každého kněze se státním souhlasem za „malého biskupa“ – papež a nejvyšší hierarchie byla daleko, místní elita byla zkompromitovaná, proto se kněz musel rozhodovat sám podle místních podmínek, které zná jen on.

Na základě kombinace kanonického práva a koncentrace na prospěch místního společenství věřících tak můžeme zavést termín více či méně promyšlený „pastoračně-legalistický“ přístup, typický zřejmě pro velkou část diecézního kléru až do roku 1989. Problematicnost pastoračně-legalistického přístupu spočívá ve volbě bližšího, viditelnějšího dobra (péče o farnost, o vymezené místní společenství) a přijetí role vnucené státem (forma zaplacení či úsluhy za možnost dále působit – viz pastýřské listy a vůbec postoj biskupa Mořice Píchy nebo účast děkana Václava Boštíka na děkovné slavnosti v divadle) oproti jasné deklaraci společného dobra, jímž se vylučuje socialistický ideál a který je určen nejen pro katolíky. Jednoznačné a veřejné odsouzení zla tváří v tvář hrozbě odnětí státního souhlasu chybí.

Jaké důvody mohly vést kněze, aby v naznačeném smyslu hledali meze možného? Nabízejí se obdobné osobní důvody jako u jiných socioprofesionálních skupin (rezignace, u starších osob vize dožití, u méně dobrodružných povah touha po klidném působení, u výrazně cílevědomých kariérní vzestup apod.) Kněží ovšem vystupovali jako výrazně samostatní hráči a mohli se s hledáním mezí možného (mohlo jít o nejasně artikulovaný postoj nebo vágně: dělám to, co je možné) identifikovat jakožto s programem a skutečně vědomě uplatňovat pastoračně-legalistický přístup jako děkan Václav Boštík. U duchovenstva nelze rovněž opominout vědomí nenahraditelnosti, a to nikoli ve smyslu pýchy, ale vědomí povolání Bohem ke službě, případně neschopnost vykonávat jinou činnost.

Z hlediska formačního je třeba zdůraznit, že v tridentském modelu i v jeho pozdějších modifikacích je kněz především „ten, kdo vysluhuje svátosti“ a „ten, který poslouchá představené“. Minimálně vůči nejvyšším představitelům diecéze tak nastal po instalování

prorežimních osob ze strany nižšího kléru konflikt loajalit, ovlivňující jejich jednání a činnost.⁶⁷³

Základním cílem Václava Boštíka (a s ním zřejmě velké části světského duchovenstva) bylo pravděpodobně setrvání v úřadu duchovního správce. Zastavený postup v rámci klerického *cursus honorum* sice představuje podnětný pohled na dějiny římskokatolické církve v českých zemích, z hlediska tohoto aktéra ale mohl být podřadný. Uplatňováním specifického legalismu a osobní autority se děkan Václav Boštík snažil setrvat na místě děkana v Ústí nad Orlicí, legálně působícího v pastoraci. Výše jsem také zmínil „punc koncentráčníka“ a některé osoby, jež mohly mít vliv na dlouhodobé udržení Václava Boštíka ve funkci děkana, jeho reprezentování farnosti navenek a tedy na dlouhodobě úspěšné uplatňování legalismu. Ale nebylo snad z hlediska platného práva odebrání státního souhlasu legální? Pouhý legalismus se tak ukazuje jako nedostatečný.

Římskokatolická církev se v komunistickém totalitním panství v Československu v kontextu náročných podmínek stala jistou kontrastní institucí, menšinovou alternativou vůči státem proklamovanému přístupu. Jistě: církev byla přinucena stát se kontrastní institucí, ale tlaku aktéři sledovaného středního proudu právě svým „vyjednáváním“⁶⁷⁴ a snahou nalézt meze možného přitakali, protože zvoleným postupem stvrdili svou pozici marginalizované sociální skupiny a s ohledem na bližší a viditelnější dobro rezignovali na dobro obecné. Právě tato pozice římskokatolické církve v kombinaci a ateistickou propagandou a nikoli pouze extrémní zásahy vůči její hierarchické struktuře ovšem v dlouhodobém horizontu vedla k jejímu značnému oslabení.⁶⁷⁵

Výše jsme detailně popisovali specifický legalistický přístup děkana Václava Boštíka fungující do roku 1961, kdy mu byl odebrán státní souhlas a zařadil se tak do skupiny perzekvovaných kněží, do té doby patřil ke střednímu proudu diecézního duchovenstva. Zdá se, že legalistický přístup, třeba méně promyšlený nebo kvůli menšímu počtu aktérů prostě

⁶⁷³ Ke staršímu období viz např. JONOVÁ, Jitka. Problematika poslušnosti ve vztahu kněží k biskupům. In MAREK, Pavel (ed). *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 60–78.

⁶⁷⁴ U příležitosti 120. výročí narození Josefa kardinála Berana prohlásil Miloslav kardinál Vlk: „*Pražská arcidiecéze a celá církev v České republice chce pocítit kardinála Berana jako jasné znamení odporu proti komunismu. On je svědek, a jeho postoj nejednat s komunisty a nevěřit jejich slibům se naprosto potvrdil v dalších letech, kdy se ukázalo, že s komunisty jednat nelze. Tento postoj Beran zaujal a samozřejmě na sebe vzal také jeho důsledky, tedy utrpení a pronásledování. Nejprve byl v koncentráku nacistického režimu a pronásledován byl i totalitním režimem komunistickým. Je proto znamením a výzvou k tomu, aby byla při kontaktech s komunisty zachována velká opatrnost.*“ Pocta kardinálu Beranovi v kryptách Vatikánské baziliky. Dostupné 12. 3. 2017 z <<http://radiovaticana.cz/clanek.php?id=10556>>.

⁶⁷⁵ „*Církev, která se společensky prezentuje především jako kontrastní společnost a alternativa, je pro chápání církve jako veřejné jednoty spíše kontraproduktivní.*“ LEHMANN, Karl. Religion als private und öffentliche Angelegenheit. Die Kirche in der pluralistischen Gesellschaft. In GABRIEL, Karl – HORSTMANN Johannes – METTE Norbert. *Zukunftsfähigkeit der Theologie. Anstöße aus der Soziologie Franz-Xaver-Kaufmanns*. 1. Auflage. Paderborn: Bonifatius, 1999, s. 213–240, zde s. 225.

jednodušší, patří k charakteristikám středního proudu světského kléru. Můžeme tak poukázat na obecný legalismus světského duchovenstva vyplývající z uvedené zásady, jež je zakotvena i v Kodexu kanonického práva. Na základě kombinace kanonického práva a koncentrace na prospěch místního společenství věřících tedy můžeme zavést termín více či méně promyšlený (v případě Václava Boštíka evidentně promyšlený) „pastoračně-legalistický“ přístup, typický pro velkou část diecézního kléru až do roku 1989.

Ve výkladu se tak dostáváme k dalšímu paradoxu: děkan Václav Boštík se rozhodl v pozici duchovního správce farnosti hledat meze možného, tedy nevystoupit s otevřeným odsouzením, setrvat ve své pozici a v rámci ní se snažit o vedení, přežití, podporu svěřeného společenství katolických křesťanů. Tímto rozhodnutím, jakkoli mělo pro orlickoústeckou farnost značný přínos (sevržení farnosti, brigády, opravy, nové projekty atd.), ale zároveň petrifikoval situaci pro něho samého i pro svěřené společenství krajně nepříznivou a svou strategií – byť dlouhodobě úspěšnou a takto hodnocenou až s výrazným odstupem – potvrdil destrukci římskokatolické církve (pokles křtů, odejmutí souhlasu atd.). Potvrzují se zde tudíž tři teze. (1) Funkčnost episkopálního schématu, pomocí něhož lze popsat rozpad a nové fungování velkého dvora diecéze a postavení kněží v malých dvorech farností s lokálně omezenými zákonitostmi a specifiky. (2) Evidentní rozdíl mezi zápasem s hierarchickou strukturou na straně jedné a zápasem o víru na straně druhé, přičemž destruktivnější dopady měla druhá, delší fáze. (3) Selhání části diecézního kněžstva, která v konfrontaci s komunistickým totalitním panstvím z různých příčin zvolila bližší dobro spočívající v setrvání ve farnosti a možnosti legálního kněžského působení.

IX. EPILOGY (1966–1984 A DOSUD)

28. Děkan Václav Boštík v několika vrstvách paměti

Před závěrečným shrnutím disertační práce naznačím formou epilogů jednak další vztahování k osobě Václava Boštíka po jeho úmrtí, jednak další dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí v době II. vatikánského koncilu a po jeho skončení. Epilogy ukazují Václava Boštíka jako duchovního správce, který farnost výrazným způsobem ovlivnil a má své pevné místo v její paměti. V epilogích je však patrné vrstvení několika typů paměti: paměť farnosti zastupují Ludmila Ehlová z pozice farníků (pro rekonstrukci událostí souvisejících se smrtí Václava Boštíka byly výše použity rukopisné knihy, osobní svědectví Alfréda Pifflla) a z pozice duchovního správce Josef Kajnek, paměť města Ústí nad Orlicí, příspěvek Aloise Dvořáka a téma československé Tirany, paměť diecéze – zpravodaj Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*.

Všechny uvedené epilogy nejen ukazují několik pramenů a dokreslují s jejich pomocí obraz dějin římskokatolické církve v Ústí nad Orlicí, ale také podporují tezi, že dějiny farností jsou do značné míry dějinami jejích duchovních správců. Václav Boštík jakožto děkan patří do lokální paměti katolické komunity a místa působení, jakožto diecézní kněz do širšího rámce paměti diecéze. Při analýze uvedených kontextů se ukazuje specifický obraz církve v konkrétních podmínkách i ve vztahu k římskokatolické církvi v Československu jako celku, přičemž tento obraz není v okamžiku smrti děkana Václava Boštíka dokončen.

28.1. Rukopisné dílo Ludmily Ehlové (1965–1966)

Farní kronikářka, katechetka, členka Cecilské hudební jednoty a vůbec aktivní a svobodná členka farnosti Ludmila Ehlová (1909–1999) sepsala v letech 1965–1966 čtyři objemné svazky o děkanu Václavu Boštíkovi, především o jeho působení v Ústí nad Orlicí. Důležitý pramen disertační práce jsem již charakterizoval výše, nyní před závěrečným shrnutím se k němu vracím znovu jako k prvnímu, nejstaršímu epilogu.

Autorka uvozuje svůj obsáhlý rukopis dvěma citáty. V prvním vysvětluje svou motivaci k práci vzhledem k děkanu Václavu Boštíkovi: „*Sám by o svém díle nepověděl. Proto musíme o něm říci těm, kteří přijdou po nás, my, kteří jsme svědky.*“ Druhý pak nazvala „*životní zásadou děkana Boštíka*“: „*Kdo nedovede dát do kostela něco bez cedulky se svým jménem a na oltář vlasti bez bubnu v novinách, mohl by být někde u kapely dobrým trubačem, ale nemůže být pořádným křesťanem a vlastencem.*“ Oba citáty vizuálně vyjadřuje a zároveň podtrhuje (zřejmě autorkou) ručně malovaný frontispis prvního dílu: vidíme na něm českého

Iva se srdečním štítkem se slovenským znakem, přes něj přeložený latinský kříž a iniciály VB. Není snad ani tolik podstatná skutečnost, že český lev měl v soudobém, heraldicky chybném státním znaku ČSSR odlišnou podobu, nýbrž právě zmíněná motivace pisatelky.

Podstatné části textu rukopisu zřejmě vycházejí z poznámek děkana Václava Boštíka, které poskytoval Ludmile Ehlové po zbavení státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti. Pisatelka je pak podle své vlastní úvahy upravovala, po smrti Václava Boštíka pak dopracovala závěrečné pasáže. Z poznámek (někdy pouze údajů o pracích k jednotlivým letům, někdy neuspořádaných konceptů) jasně vysvítá legalismus i určitá bezprostřednost a otazníky, jak se ukazuje v zachovalém podkladu k roku 1961: *„Komise, o kterých mluvím nahoře, prolezly celou budovu několikrát změřily místnosti a nařídily, že ze sálu a z druhé kaplanky, kde byl uskladněn nábytek lidí, kteří se musili přestěhovat do menších místností, že musí být vyklizen, a tyto dvě místnosti dle nějakého zákona zabraly. (...) Hlavní důvod (domnívám se) byl ušetření jedné síly, oslabit provoz v kostele. A pak staré hřích, které jsou v kartách. (...) Kr. tajemník po hloupém úvodě, že zde je vše v pořádku (střecha, žlaby, věž natřená) řekl, že sestavil pomocnou akci k údržbě církv. budov (...). 5. 9. 1961 obdržel jsem od kr. tajemníka list, kterým mne zbavuje státního souhlasu k vykonávání duchov. povinností od 10. 9. 1961, poněvadž není naděje, že bych se polepšil. K tomu dni také kap. vikář Javůrek mi oznámil, že se mnou rozvazuje pracovní poměr. To vše.“*⁶⁷⁶

Slečna Ludmila Ehlová patřila k podporovatelům a obdivovatelům děkana Václava Boštíka. Rukopisem nejen poskytla autorovi disertace vynikající materiál (po dlouhodobém zájmu o téma musím konstatovat, že řadu skutečností by bez jejího textu nebylo možné zjistit vůbec nebo jen částečně a obtížně), ale krátce po smrti dlouholetého duchovního správce vytvořila první epilog a památník jeho éry. Na první pohled upoutá značná pečlivost, a to nejen písma. Autorka se postavila do role svědkyně popisovaných událostí, jež by mohly kvůli nepřízni doby a povaze děkana Václava Boštíka upadnout do zapomnění, a proto dokládá své vyprávění, místy nepokrytě glorifikující, množstvím fotografií a přesným popisem. Nepřidrží se však pouze přehledu prací a často připojuje emotivní komentáře.

První epilog byl tedy napsán oddanou farnicí jako svědectví a doklad o činnosti děkana Václava Boštíka v Ústí nad Orlicí. Mezi motivy jistě hrála určitou úlohu také autorčina potřeba vyrovnat se s nespravedlivým předčasným ukončením právě pojednávané éry, jak je opakovaně patrné při líčení pohřbu děkana Václava Boštíka: *„Kostel byl přeplněný. Celé město s výjimkou úřadů se pohřbu účastnilo. Co měli lidé prokázat při jeho napadení živému, to prokazují teprve mrtvému. Jak tragické zpoždění. Deset let života mohlo být možná*

⁶⁷⁶ (Sic!) *Strojové podklady děkana Václava Boštíka pro Ludmilu Ehlovou. Odnětí st. souhlasu a rozvázání pracovního poměru od církv. úřadů.* Fragmentsy pozůstalosti Ludmily Ehlové v soukromém archivu autora.

zachráněno, nebýt událostí posledních dvou let. Obřady končí. „Do ráje nebes nechť doprovodí tě andělé...“ zpívají muži, zatím co kněží berou rakev na ramena a špalírem plačících lidí odnášejí z kostela.“⁶⁷⁷

28.2. Ústí nad Orlicí československou Tiranou (1964)⁶⁷⁸

Rozsáhlá správní a území reforma Československa z roku 1960⁶⁷⁹ se dotkla i Ústí nad Orlicí, kde vzniklo sídlo okresu spadajícího do nově vytvořeného Východočeského kraje se sídlem v Hradci Králové.⁶⁸⁰ V regionu o rozloze 1 265 km² žilo 138 000 obyvatel v 10 městech a 111 obcích, přičemž počet členů KSČ narostl v tomto novém celku na 15 970 ke dni 31. 12. 1959.⁶⁸¹

Dne 17. listopadu 1964 se OV KSČ na plenárním zasedání zabývalo otázkami činnosti kulturních a osvětových zařízení a na základě jeho usnesení „*bezkonceptnost v ideologické práci a při plnění kulturních plánů mělo vystřídat náležitější a zásadovější nasazení pracovníků okresního lidového domu a okresní lidové knihovny (obě instituce měly na starosti ideologickou a kulturní metodickou práci)*“.⁶⁸² Podle funkcionářů se kulturním institucím nedařilo vychovávat pracující k jasným ideovým a politickým stanoviskům zejména kvůli „dovezené kultuře“, jež dostávala v řadě míst v okrese prostor v podobě bigbeatových koncertů. Uvedené stanovisko představuje, zpětně nahlíženo, anticipaci usnesení, na jehož základě se Ústí nad Orlicí stalo v neoficiálním označování českou (československou) Tiranou.⁶⁸³

Dokument datovaný 4. prosince 1964 schválilo plénum OV KSČ na návrh předsednictva pod názvem „Stanovisko stranické organizace okresu Ústí nad Orlicí k současné situaci na kulturní a umělecké frontě“ a odeslalo jej jako podnět ÚV KSČ. Představitelé okresu se odvolávali na usnesení XII. sjezdu KSČ, přičemž „*vychází důsledně ze*

⁶⁷⁷ EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia*, s. 225.

⁶⁷⁸ Podkapitola vychází z předchozího historického bádání SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce, s. 126–127.

⁶⁷⁹ Viz JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 450–456.

⁶⁸⁰ V Ústí nad Orlicí sídlil okresní úřad již od roku 1945, v roce 1960 byl ovšem podstatně rozšířen (zahrnoval bývalé okresy Lanškroun a Ústí nad Orlicí, dále části bývalých okresů Chrudim a Litomyšl) a město potvrzeno jako jednoznačné centrum nově vytvořeného okresu, o což jeho představitelé dlouhodobě usilovali. Srov. KŘIVOHLÁVEK, Jan F. *Znaky, vlajky, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*, s. 15.

⁶⁸¹ Srov. HUBÁLEK, Tomáš. *Pražské jaro a jeho odraz na Ústeckoorlicku*. In KRÁKORA, Pavel (ed.). *Pražské jaro 1968. Pokus o obnovu občanské společnosti*. 1. vydání. Praha: Epoque, 2008, s. 36–54, zde s. 37 a 52. Autor článku pro region chybně zvolil substantivum Ústeckoorlicko. Správný výraz je ovšem Orlickoústecko a od něj odvozené adjektivum orlickoústecký.

Dále viz HUBÁLEK, Tomáš. *Reflexe Pražského jara v okrese Ústí nad Orlicí*. In *Vysokoškoláci o totalitě. Sborník oceněných studentských prací 2009*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, s. 107–123.

⁶⁸² (Sic!) MERVART, Jan. *Československá Tirana*. In *Východočeské listy historické* 26 (2009), s. 194–200, zde s. 195. Dále jen MERVART, Jan. *Československá Tirana*.

⁶⁸³ Ke kontextu na celostátní úrovni viz KAPLAN, Karel. *Kronika. Kořeny reformy 1956–1968*, s. 375–381.

*zásady, že k povolování toho, co neslouží k výchově a hodnotnému obohacování a rozvíjení kulturního a společenského života pracujících v duchu idejí a cílů politiky naší strany, co podceňuje kulturní a ideové citění a vkus pracujících nebo dokonce znevažuje, uráží a znehodnocuje výsledky společné práce, nebude v rámci okresu dáván souhlas.*⁶⁸⁴

Schválený text byl přímou reakcí na nepovolené koncerty Waldemara Matušky a Evy Pilarové v rekreační oblasti Pasviny-Nekoř a taktéž nepovolené představení pražského divadla Paravan „Jak jsem byl zavražděn“, dále se vymezuje vůči televiznímu pořadu Zvědavá kamera zabývajícím se výběrovým řízením ve Vysokém Mýtě a k další tvorbě Československé televize. „*Současně apelovalo na posílení marxistické estetiky v kulturní rubrice Rudého práva a podporu spolehlivých kulturních proudů vůči převažujícímu subjektivismu, liberalismu a oportunistu.*“⁶⁸⁵

V závěru se pak usnesení věnuje celostátní úrovni a apeluje: „*Proto ústřední výbor strany žádáme o zvážení našeho návrhu, aby byla přehodnocena kádrová situace v řídicích orgánech zařízení a institucí, jichž se tato kritika týká, aby ti, kterým není jasná linie a politika strany nebo ji nejsou s to zajišťovat a prosazovat, byli nahrazeni ideově a politicky rovnými, organizačně schopnými a straně oddanými kádry.*“⁶⁸⁶ Právě zastávání tvrdé linie v otázkách stranického vlivu v kultuře stálo za označením „česká Tirana“, které vzniklo v liberálnějších kuloárech ÚV KSČ, pověst „slovenské Tirany“ měl v této době okresní výbor v Banské Bystrici.⁶⁸⁷

Usnesení ukazuje, že 60. léta 20. století nelze v československém prostředí pojímat bezvýhradně jako zlaté období kultury, protože na lokální úrovni mohla být situace výrazně odlišná: „*To, co bylo v tehdejší době považováno za běžné v Praze, Brně či Bratislavě, zdaleka nemuselo být samozřejmé na místních úrovních, kde politická mentalita stranických funkcionářů zůstávala nepoměrně více poplatná způsobu uvažování předchozí dekády.*“⁶⁸⁸ Vedle setrvačnosti hrála jistě určitou úlohu také možnost vykládat oficiální stranické dokumenty odlišným způsobem. První poznámku Jana Mervarta text explicitně potvrzuje, když hovoří o divadelní hře: „*Přesto, že tato hra běží již delší dobu v Praze a na jiných*

⁶⁸⁴ MERVART, Jan. Československá Tirana. Text stanoviska, s. 198.

⁶⁸⁵ Československá Tirana. In KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 I*. 1. vydání. Praha: Academia, 2011, s. 204–205, zde s. 204. Dále jen Československá Tirana. In KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 I*.

⁶⁸⁶ MERVART, Jan. Československá Tirana. Text stanoviska, s. 200. Obecně ke kontextu prověrek v KSČ viz ČERNÁ, Marie – CUHRA, Jaroslav. *Prověrky v komunistickém Československu. Několik obecných poznámek*. In ČERNÁ, Marie – CUHRA, Jaroslav. *Prověrky a jejich místo v komunistickém vládnutí. Československo 1948–1989*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 5–11.

⁶⁸⁷ Československá Tirana. In KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 I*, s. 204.

⁶⁸⁸ MERVART, Jan. Československá Tirana, s. 196.

*místech, považujeme ji v současných konkrétních podmínkách za ideově a politicky nevhodnou.*⁶⁸⁹ Případ československé Tirany ukazuje na specifickou situaci v „konkrétních podmínkách“ okresu a OV KSČ Ústí nad Orlicí v polovině 60. let, a to v celostátním měřítku.

28.3. Ten, který již nechce rehabilitaci (1968)

Epilog ilustrující městskou paměť sepsal Alois Dvořák do týdeníku *Jiskra Orlicka*.⁶⁹⁰ V příspěvku do regionálního periodika jsou dobře patrné některé sociální vazby (Alois Dvořák patřil k aktivním předválečným politikům města), vnímání doby v okresním městě před srpnem 1968 i ocenění osoby a díla Václava Boštíka pro Ústí nad Orlicí. Pět let po smrti Václava Boštíka – označovaného v příspěvku za „lidumila“, jehož působení přesahovalo hranice farnosti – ve městě téma silně rezonovalo. Strojopis konceptu s opravami je vlepen v rukopisu Ludmily Ehlové na konci dílu Ia; text vkládám bez zkracování především kvůli jeho shrnujícímu charakteru.

„Žijeme-li dnes ve znamení obrodné rehabilitace, bylo by nevděkem nevzpomenouti toho člověka, který nevýslovně trpěl, ale rehabilitaci dnes již nepotřebuje.

V Ústí nad Orlicí působil dlouhá léta kněz, lidumil Václav Boštík. Nejdříve jako kaplan, po smrti děkana Ladislava Kaubeho byl jmenován na jeho místo. Jeho působení nebylo jen v kostele: byl členem rady MěstNV, pracoval veřejně[,] pomáhal lidem, kde mohl[,] a nelitoval peněz tam, kde toho bylo zapotřebí. Jeho pohřební proslovy byly prodchnuty láskou, znal ústecké lidi a snažil se poznati poznati [sic!] jejich život. Pamatuji se na jeden případ[:] ústecký dělník vypravoval pohřeb své matce. Měl platiti pohřební útraty v obnose 300– Kčs. Přišel k panu děkanovi Boštíkovi se žádostí, že by mu to splácel postupně. Pan děkan Boštík nejen[,] že mu obnos slevil, ale ještě mu 300– Kč přidal. Výše uvedený dělník mi to sám vypravoval a chtěl tehdy, abych to někde uveřejnil. Bylo to na počátku okupace. Nešlo to tehdy. Za několik měsíců byl pan děkan Boštík ještě s jinými /mezi nimi také farář Jednoty Bratrské [sic!] p. Mikuláščík[/] sebrán gestapem a po 3 léta vězněn v koncentračním táboře. V roce 1945 se vrátil sice s podkopaným zdravím, ale vítali jsme ho tenkrát jako presidenta.

Jednoho večera přijel nečekaně, ale rozjásané zvony na ústeckém kostele svolávaly rychle tolik lidí, jako by byla v Ústí nějaká manifestace. A klembou [sic!] chrámovou zněly varhany, u nichž seděl a plakal přítel Boštíkův, Jaromír Lahulek.

⁶⁸⁹ Tamtéž. Text stanoviska, s. 198.

⁶⁹⁰ K periodiku viz MARKOVÁ, Iva. *Týdeník Jiskra Orlicka v letech 1970–1989 jako nástroj komunistické propagandy v okrese Ústí nad Orlicí*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, Filozofická fakulta, Katedra žurnalistiky. Dostupné 26. 1. 2017 z <<http://theses.cz/id/58cvo1/64820-772907303.pdf>>.

Přišla doba neblahých dvaceti let a pan děkan Boštík trpěl znova. Proč? Pro svůj pevný postoj a charakterově nezlomnou poctivost. Tehdejší úřady ho zbavily neprávem úřadu. Dovolával se přimluvy svého spoluvězně pana Mládka, bývalého městského důchodního, člena KSČ, s nímž byl vězněn v Landsbergu v Německu, ale marně.

Musel ze svého úřadu ustoupit. Konal pouze službu řádovým sestřím v ústeckém domově důchodců. Je jisté, že tímto ponížením velmi trpěla jeho jemná povaha. Těžce to nesl, ale nikdy nikomu si nepostěžoval ani slovem. Přijal pokorně toto ponížení a žil v ústraní, ale jeho srdce to cítilo a chřadlo, až jednoho rána umírá na ulici. Umírá zrovna tak, jako jeho předchůdce děkan Kaube, který při nakládání slámy ve stodole klesl náhle mrtev.

Bylo to v červenci před ústeckou poutí.

*Pan děkan Boštík již nemůže žádat rehabilitaci. A vím, že kdyby se dočkal této obrody, že by ji ani nežádal. Přesvědčení a víra by mu to nedovolovaly.*⁶⁹¹

28.4. Krajský zpravodaj SKD PIT (1975)

V letech 1975–1979 a opět 1988–1989 vydával Východočeský krajský výbor Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* v Hradci Králové Krajský zpravodaj. Periodikum vycházející pro vnitřní potřebu v nepravidelných intervalech přineslo v květnu 1975 příspěvek „Český kněz v letech 1938–1945“. Václav Zemanec – doktor teologie, sídelní kanovník Katedrální kapituly při chrámu Svatého Ducha v Hradci Králové, jmenovaný do této funkce 30. listopadu 1972, s nímž se počítalo jako s možným dalším kapitulním vikářem po Karlu Jonášovi – v něm předkládá medailonky čtrnácti diecézních kněží, vězněných během nacistického totalitního panství. Krátká hesla uvozuje následovně: „*V těchto kritických letech pro náš národ a stát zachovali se katoličtí kněží ve své drtivé většině jako praví vlastenci, důstojní dědici tradic kněží – buditelů národa. Jako doklad pro toto tvrzení nechť slouží fakta o katolických kněžích z našeho kraje, kteří pracovali v protinacistickém odboji a také pro tento postoj byli persekvováni.*“ U Václava Boštíka vedle údaje o narození a místu kněžského působení nepřesně a neúplně (charakteristiku lze rozšířit v podstatě na celý přehled) uvádí: „*Zatčen 6. 3. 1942 pro výroky pronesené z kazatelny a vězněn naposledy až do osvobození v Landsbergu v Bavorsku.*“

Dvanáct let po smrti děkana Václava Boštíka a čtrnáct let po jeho nuceném odchodu z pozice duchovního správce farnosti v Ústí nad Orlicí se jeho jméno zcela samozřejmě objevuje ve výčtu kněží „z našeho kraje“, kteří byli v době existence protektorátu Čechy a Morava vězněni. Někdejší nacistický útlak a explicitně nevyslovená zkušenost koncentrač-

⁶⁹¹ Srov. EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík Ia. Kostel*. Příloha vložená v závěru knihy.

niho tábora ospravedlnila uvést bez obtíží Václava Boštíka, který se stal po letech úspěšného vyjednávání obětí komunistického útlaku a přišel o státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, v prorežimní tiskovině *Pacem in terris* v době rozvíjející se normalizace. Václav Boštík tak vystupuje v paměti královéhradecké diecéze poloviny 70. let 20. století jako jeden z pravých vlastenců; kněží vězněných v době nacistické okupace.

28.5. Administrátor Josef Kajnek (1978–1984)

V srpnu roku 1978 nastoupil na místo administrátora v Ústí nad Orlicí Josef Kajnek, dosud administrátor v Písečné a administrátor *excurrendo* v nedalekých Českých Libchavách, narozený 18. dubna 1949 v Kutné Hoře a na kněze vysvěcený 1. února 1977.⁶⁹² Do okresního města tak přišel krátce po skončení svého novokněžského roku devětatvacetiletý kněz, který v mnoha ohledech na děkana Václava Boštíka vědomě navazoval,⁶⁹³ zároveň ale přinesl do farnosti zcela nové impulzy. Kontinuita se projevila v oblasti ryze kněžského i stavebnického působení, novost byla spojena s aplikací podnětů II. vatikánského koncilu v místních podmínkách.⁶⁹⁴ Krátce po svém nástupu inicioval opravy děkanství, kostela i okolních kaplí, realizované z podstatné části brigádnickou výpomocí farníků a zároveň spojené s úpravami sakrálních prostor v souvislosti s liturgickou reformou všeobecného církevního sněmu.

Po strnulejším období let 1963–1978 nastala v dějinách farnosti fáze určitého „oživení“, jak je farníky-pamětníky shodně označována. Zmíněné oživení mělo dvě hlavní roviny – stavebnickou a pastorační. Již během působení Františka Tesaře se v 70. letech ve farnosti o nutnosti některých oprav kostela hovořilo, tehdejší duchovní správce k nim ale již neměl dost fyzických i jiných sil. Farníci tedy zahájení prací očekávali a Josef Kajnek byl o jejich potřebě po svém příchodu informován. Práce s výrazným zapojením farníků-brigádníků na děkanském kostele probíhaly se zimními přestávkami v pěti etapách v letech 1979–1984. Zatímco vnější část kostela prošla opravami (průčelí včetně věže, fasáda atd.), vnitřní vybavení doznalo vedle nutných zásahů (výmalba ve třech odstínech holubí šedi a další práce) zásadních změn.

Administrátor Josef Kajnek navázal na spolupráci děkana Václava Boštíka s architektem Janem Sokolem,⁶⁹⁵ který zpracoval mimo jiné návrh nového mobiliáře: jednalo se o rozšíření presbytáře směrem do lodi pomocí dřevěného pódia, na němž byl umístěn

⁶⁹² Srov. *Schematismus diecéze královéhradecké 1977*, s. 197.

⁶⁹³ Srov. KAJNEK, Josef. *Úvodní slovo světitelova biskupa královéhradeckého*. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan*, s. 7–8.

⁶⁹⁴ Viz HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, s. 159–165.

⁶⁹⁵ Viz HAVLÍČEK, Štěpán. *Architekt Jan Sokol – autor sakrální architektury a jeho působení v Ústí nad Orlicí po II. vatikánském koncilu*. In SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan*, s. 33–40.

dřevěný oltář, ambon, abacus, sedes a procesní kříž. Architekt už pracoval s poněkud pozměněným prostorem kostela, do něhož se část původního mobiliáře po vymalování nevrátila (např. cechovní lucerny) a část byla nahrazena novými prvky (pult pro betlém pod kazatelnu abacusem a ambonem, boční oltář pod obrazem Panny Marie Oustecké kovovou květinovou stěnou se svícny).

Kromě liturgického prostoru prošla proměnou také liturgická hudba. V čele Cecilské hudební jednoty začal působit Oldřich Heyl, který z podnětu Josefa Kajneka odstranil figurální doprovod bohoslužeb a zavedl mešní propria a další zpěvy Josefa Olejníka s doprovodem varhan; při bohoslužbách pro mládež se také začalo používat kytar a dalších nástrojů. Tak jako v mnoha jiných farnostech se s odmítáním nasetkala vlastní reforma, ale pojetí hudby a odlišná role scholy a lidu včetně lidového zpěvu při slavení.⁶⁹⁶ S posuny v oblasti farní pastorace souvisí skutečnost, že po roce 1968 začala na území české a moravské církevní provincie působit nová církevní hnutí: Dílo Mariino (fokoláre), *Communione e Liberazione*, Světlo-Život (oázy), charismatická obnova.⁶⁹⁷ V Ústí nad Orlicí začala během působení Josefa Kajneka fungovat fokolarínská, respektive fokolarínskou spiritualitou (a pomůckou s výkladem biblického textu *Slovo života*) inspirovaná, společenství rodin, tedy neformální setkávání farníků s duchovní náplní.

⁶⁹⁶ Srov. OPATRŇY, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 205–207.

⁶⁹⁷ Srov. *Tamtéž*, s. 217–218. Dále srov. RADKOVSKÝ, František. Vliv a působnost církevních hnutí a nových komunit v české církvi. In BROŽ, Prokop. *Mezi historií a evangeliem. Existence a život církve ve světle II. vatikánského koncilu*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014, s. 61–68.

Závěr

V neděli 10. října 1961 sloužil Václav Boštík, dlouholetý děkan v okresním městě Ústí nad Orlicí, mši svatou v neobvyklou dobu na nezvyklém místě – ve 4.00 v sakristii děkan-ského kostela Nanebevzetí Panny Marie. Zdejší kaplan, nuceně odcházející na jiné místo, pak v kázání farníkům sdělil, že děkanu Václavu Boštíkovi byl odňat státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti a že na jeho místo nastoupí kněz jiný. Odchodem Václava Boštíka z úřadu duchovního správce byla násilně ukončena samostatná etapa v dějinách farnosti. Knězi, který inicioval řadu architektonických změn kostela i děkanství, působil v místní samosprávě, přežil nacistické věznice, koncentrační tábor i pochod smrti, vrátil se zpět a navázal na předchozí projekty, militantně ateistický komunistický stát vykázal jednu místnost v jeho bývalém děkanství a dovolil kněžskou službu vykonávat pouze pro řeholní sestry v domově důchodců. Při návratu z jedné z každodenně sloužených ranních mší svatých v létě roku 1963 náhle, uprostřed chodníku, zemřel.

Předložená disertační práce pomocí sociálně-historických, mikrohistorických a biografických nástrojů analyzuje dějiny římskokatolické farnosti v Ústí nad Orlicí v letech 1927–1963, tedy v době působení děkana Václava Boštíka. Ukazuje přitom kontinuity i diskontinuity v historii místní komunity katolických křesťanů jako jeden z možných obrazů dějin římskokatolické církve v českých zemích prvních dvou třetin 20. století. V textu sleduje tři vzájemně se prolínající výkladové pilíře: (1) klérus, (2) dějiny farnosti pojmávané institucionálně a (3) dějiny farnosti pojmávané biograficky. V každém ze tří pilířů se soustředí na čtyři oblasti: (a) aklamativní, (b) kanonicko-právní, (c) právní a zejména (d) symbolickou. Na základě analýzy lze otázku kontinuit a diskontinuit sledovaných oblastí vyjádřit následovně.

(1a) Klérus se na aklamativní rovině ve sledovaném období definuje stále stejným způsobem, tj. potridentským, později rozvinutým modelem klerika. **(1b)** Kanonicko-právní rámec určuje od roku 1917 Kodex kanonického práva taktéž bez zásadních odlišností. **(1c)** V právní oblasti pro duchovenstvo platí změny odpovídající klasickým mezníkům z českých, respektive československých dějin, např. hledání nové pozice po roce 1918, pevné navázání na státní aparát po roce 1949. **(1d)** Symbolická rovina vztažená ke kléru vykazuje změnu, kterou můžeme spojit s tím, že výše popsany veřejný zápas s hierarchickou strukturou římskokatolické církve (několikaletý cílený útlak konkrétních osob a forem života) vystřídala dlouhodobá ateizační politika, označovaná jako zápas s vírou a používající mnohem subtilnější nástroje. Pro římskokatolickou církev měla destruktivnější dopad druhá, mnohem delší

fáze. Celý proces je navíc spojen s pozvolnou destrukcí zvykového kariérního řádu světského duchovenstva (*cursus honorum*) po roce 1949, kdy pro možný vzestup v rámci hierarchie začala náhle platit zcela odlišná pravidla a která úzce souvisí s napětím loajality vůči biskupovi a nově vytvářené diecézní elitě.

(2a) Aklamativní rovina v případě farnosti postrádá smysl, protože instituce sama o sobě nejedná. **(2b)** Kanonicko-právní rovina sice zůstává stabilní, vzhledem k nárůstu specifčnosti jednotlivých oblastí již ale můžeme sledovat náznaky pozdějšího vývoje, kdy se fakticky – nikoli *de iure* – farnost definuje jako komunita lidí namísto územně. **(2c)** Pro právní situaci farností mají stejně jako v případě kléru přímý dopad mezníky známé z politických dějin. **(2d)** V symbolické rovině je možné pozorovat konsolidaci v průběhu 30. let 20. století, začlenění do poválečné společnosti i zatlačení farnosti do zdí kostela, nucené vyklízení veřejného prostoru během nacistického a zejména pak komunistického totalitního panství. Uvnitř takto uzavřené komunity má pak její duchovní správce zcela jiné postavení než mimo ni: zatímco vně farnosti musí svou pozici neustále hledat, vůči věřícím stále může uplatňovat autoritu vysvěcené osoby.

(3a) Aklamativní rovina kněze a kněžství zůstává stabilní včetně disciplinace a závazků vůči představeným. Významnou úlohu nadále hrají okamžiky přijetí svátosti kněžství, primiční mše svaté a přijetí ve svěřené farnosti při instalaci. **(3b)** Kodex kanonického práva z roku 1917 i v této oblasti znamenal kodifikování stávající praxe a **(3c)** právní či konfesně-právní rovina odpovídá vývoji českých zemí ve 20. století. **(3d)** Z hlediska symbolického kněz již zcela ztratil úlohu neproblematicky respektované osoby v širším měřítku a jeho sociální úloha se zásadně změnila zejména po roce 1949. Každý jednotlivec působící v pastorační musel budovat stabilní pozici pomocí vlastních předpokladů a nástrojů, protože osobní autoritu a možnost prosadit své zájmy nebylo mimo římskokatolické prostředí možné odvozovat od přijaté svátosti svěcení. Kněží museli činit zásadní etická a morální rozhodnutí v situacích, jež naprosto neodpovídaly jejich předchozí formaci, zkušenostem a pevným vzorcům jednání. Pro úplnost dodejme, že změny přinesené II. vatikánským koncilem nejsou vzhledem k časovému záběru pro předloženou analýzu relevantní. Právě v popsané sociální realitě se jasně ukazuje marginalizace římskokatolické církve jako celku i jejích členů a disertační práce zkoumá tyto posuny na příkladu konkrétního duchovního správce a jeho farnosti.

Intencionalitu historického aktéra nemůžeme nikdy zkoumat přímo, jsme odkázáni na konstrukci myšlenkového světa, na prostředí, v němž se tvořily jeho názory, postoje a vzorce jednání. Část textu *Tridentský model klerika a jeho rozvinutí, město Ústí nad Orlicí*,

kontinuitní tradice farnosti se zaměřuje na odhalování myšlenkového světa Václava Boštíka jako příslušníka jasně vymezené socioprofesionální skupiny římskokatolického diecézního duchovenstva. Tridentský koncil (1545–1563) vytvořil v rámci svého reformního působení typ neřeholního kněze, který zůstal přes modifikace v novější době stabilní až do II. vatikánského koncilu (1962–1965). Potridentský klerik se stal nositelem katolické reformy a musel tudíž splňovat určité nároky, mezi nimiž vyniká vzdělání a formace. Jednalo se o absolventy univerzitního studia filozofie a teologie, o muže, kteří prošli nově vzniklým disciplinačním nástrojem. Výchova v kněžském semináři měla rozvíjet lidské kvality kandidátů, pomoci v duchovním životě, stanovit jim řád a vychovat je k poslušnosti a loajalitě vůči církevním (i jiným) představeným. Model zároveň vychází ze stabilního statusu kněze, vyplývajícího automaticky z přijatého svěcení, jež se chápe jako dokončení postupu a zároveň jako vstupní brána k reálnému působení, tj. především vysluhování svátostí.

Další pasáže disertace se nejvíce blíží biografickému pojednání. Kapitoly navazují na předchozí obecnější výklad a ukazují syna krejčího z Vysokého Mýta, který před kněžským svěcením absolvoval klasické gymnázium v Hradci Králové (1919–1918), kde byla – tak jako jinde v podunajské monarchii – vzdělávací složka silně provázána s liturgickým životem školy. Část první světové války prožil jako rakousko-uherský voják. Ihned po skončení války se začal připravovat k přijetí kněžského svěcení, začal studovat a pobývat v královéhradeckém biskupském semináři (1918–1919). Podstatnou část studia filozofie a teologie strávil v Římě, v české koleji *Bohemicum* (1919–1923). Kromě vzdělání, získání všeobecného rozhledu nebo znalosti cizích jazyků se tak Václav Boštík stal příslušníkem elitního segmentu kléru, určeného k pozdějšímu vzestupu v rámci církevní hierarchie. Formace v kněžském semináři probíhala podle všeho bez potíží, v posledním roce pobytu ve Věčném městě zastával dokonce funkci prefekta ročníku. Po přijetí kněžského svěcení působil jako kaplan ve dvou pastoračně odlišných lokalitách a následně od roku 1927 v Ústí nad Orlicí. Po náhlé smrti místního duchovního správce se stal nejprve administrátorem a následně děkanem zdejší farnosti, čímž se otevřela výrazná etapa v jejích dějinách.

Václav Boštík měl jasný koncept pastorační péče o svěřenou farnost: jako pastorační nástroj využil architekturu i stávající tradice (zpěv, mariánská úcta, betlemářství), zároveň je ovšem modifikoval (moderní prvky v barokním prostoru kostela i děkanství, nový betlém). Spolupracoval se třemi stálými architekty, Karlem Řepou, Janem Sokolem a Alfrédem Pifflem, místními řemeslníky i předními odborníky v různých disciplínách. Na konci 30. let se také jakožto člen Československé strany lidové zapojil do místní politiky a omezenou dobu zastával i funkci druhého náměstka starosty města. V průběhu okupace za druhé světové

války se zapojil do protinacistického odboje a tři roky (1942–1945) strávil ve věznicích a v koncentračním táboře. Podařilo se mu přežít i pochod smrti a v květnu 1945 se za všeobecného nadšení obyvatel navrátil jak do pozice děkana, tak na krátkou dobu i do Místního národního výboru. Zajímavá je nejen kontinuita s předválečnou lokální situací, ale také s protektorátní přípravou na převzetí moci a rozdělení pozic. Výmluvně působí také fakt, že první porevoluční národní výbor se – ještě bez děkana Václava Boštíka – poprvé ke svému jednání sešel v prostorách děkanství.

Po druhé světové válce získal děkan Václav Boštík ještě silnější pozici: byl respektován nejen jako kněz, pastoračně úspěšný duchovní správce farnosti, ale také v širším sociálním měřítku díky návratu do lokální politiky a zejména puncu odbojáře a koncentračníka. Církevní rovina uznání (*cursus honorum* diecézního kléru) byla vyjádřena jednak udělením titulu biskupského notáře, jednak postupem do správní funkce sekretáře vikariátu. Světská rovina uznání byla vyjádřena nejen akklamativně po příjezdu do Ústí nad Orlicí, ale také udělením Československého válečného kříže a Medaile za zásluhy.

Po roce 1949 musel v čele malého dvora farnosti čelit různým formám marginalizace a ateizačnímu tlaku. Společenství věřících se pod státem vyvíjeným tlakem uzavíralo do sebe; dřívější velkolepé a viditelné architektonické projekty děkana Václava Boštíka se změnily v promyšlenou péči o vnitřní vybavení kostela a o detailnější prvky. K uzavření dvora byl nucen oficiální proticírkevní politikou, jež římskokatolickou církev otevřeně a výrazně utlačovala a současně zatlačovala „za zdi kostelů“, na druhé straně jím chtěl právě svou farnost od destruktivních zásahů uchránit. Snaha vyvážit obě roviny vedla na prvním místě k precizování pastoračně-legalistické strategie, která spočívala v ochotě ustoupit nárokům opřeným o zákon nebo jiné nařízení a naopak odmítnout spolupráci bez legalistického základu. Cílem zvolené strategie bylo setrvání v úřadu děkana a možnost nadále působit se státním souhlasem k výkonu duchovenské činnosti i za cenu stvrzení legitimacy stávajícího totalitního panství.

Zároveň vedla zmíněná snaha k paradoxním situacím. Děkan Václav Boštík na vikariátní schůzi kněží a okresního církevního tajemníka veřejně kritizoval ministra Václava Kopeckého nebo postup v otázce výuky náboženství. Současně předsedal církevní části státem inscenových obřadů za zesnulého orlickoústeckého rodáka, houslistu Jaroslava Kociana. Dokázal uchránit sochy světců před zničením jejich přesunem na starý hřbitov a kromě opravy hřbitovní zdi prosadil i opravu sochy Panny Marie a morového sloupu na náměstí. Veřejné uznání za dobře vykonanou práci a zvelebení města ale přijal v divadle z rukou předsedy MNV. Po celé období 50. let 20. století, která bývají z oprávněných důvodů

považována za dobu nejsilnějšího útlaku římskokatolické církve, dokázal zůstat v čele farnosti a prosadit část svých záměrů. Státní souhlas, o jehož zachování tak jako řada dalších kněží usiloval, ztratil až na začátku 60. let, tedy v době považované za rychle spějící k všeobecnému uvolnění poměrů, a to bez přímé souvislosti s vlastním působením či výrokem.

Hledání mezi možného, které se ukázalo jako úspěšné pouze na omezenou dobu, se – nahlíženo ze zpětného pohledu – zdá problematické. Probíhalo v letech, kdy měl děkan Václav Boštík začít stoupat v diecézní struktuře minimálně ještě o jeden stupeň výše. Protože ale *cursus honorum* již podléhal zcela jiným pravidlům, stal se příslušníkem oné části kléru, jež sice měla právě na počátku 50. let 20. století zažít další, možná už definitivní postup v církevní kariéře, k velkému dvoru diecéze se ovšem nepřiblížila a zůstala vzdálenou elitou.

Příběh děkana Václava Boštíka poskytuje příležitost nahlédnout nejen jeden kněžský život, ale také jeden z možných obrazů dějin římskokatolické církve v Československu v prvních dvou třetinách 20. století prizmatem lokální situace v Ústí nad Orlicí. V orlickoústecké římskokatolické farnosti se traduje přísloví: „*Mosbender postavil, Boštík dobudoval.*“ Místní paměť provazuje osoby, které od sebe dělí dvě staletí: barokního preláta, narozeného v 17. století a pastoračně působícího v 18. století, stavitele nového kostela a fary na straně jedné a kněze spravujícího farnost v první polovině 20. století, iniciátora propojení barokních prvků s moderním uměním na straně druhé. Ve zkratce se tak vyjadřuje podobnost a mimořádný význam obou kněžských osobností pro svěřený farní obvod. Děkani Jan Leopold Mosbender i Václav Boštík totiž farnost v Ústí nad Orlicí výrazně ovlivnili a přesáhli její hranice svým působením i svým příběhem.

Poslední známá fotografie živého Václava Boštíka jej zachycuje v létě roku 1963 nedaleko domova důchodců v Ústí nad Orlicí. Dlouholetý orlickoústecký děkan, šestašedesátiletý muž stojí v černém občanském oděvu s bílým kněžským lingulem tváří v tvář oslňujícímu slunci před dřevěným křížem, doplněným tabulkou s Ježíšovým výrokem z evangelia svatého Jana: „*Dílo, které dal jsi mi, abych činil, dokonal jsem,*“ (Jan 17, 4b).

Seznam použitých pramenů a literatury

A. Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek – fond archivní Objektové svazky (OB) 1948–1990.

Archiv bezpečnostních složek – fond archivní Vyšetřovací spisy (V) 1948–1990.

Archiv Papežské koleje Nepomucenum.

Archiv Městského muzea Ústí nad Orlicí.

Depozitář Biskupství královéhradeckého, fond archivní: Děkanský úřad Ústí nad Orlicí.

Národní archiv, fond archivní 852 – Státní úřad pro věci církevní (1949–1956).

Národní archiv, fond archivní 997 – Ministerstvo školství a kultury (1945–1967), církevní odbor.

Státní oblastní archiv Zámorsk – Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, fond archivní: Archiv města Ústí nad Orlicí (1499–1945).

Státní oblastní archiv Zámorsk – Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, fond archivní: KSČ – okresní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1990).

Státní oblastní archiv Zámorsk – Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, fond archivní: Okresní národní výbor Ústí nad Orlicí (1945–1995).

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv.

B. Prameny

BOSTIK, Svetlan. *Famile Bostik. Stammbaum.*

EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík. I. díl: Ústecký kostel.* Rukopis. Ústí nad Orlicí: 1965–1966.

EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík. Ia. díl: Ústecký kostel.* Ústí nad Orlicí: 1965–1966.

EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík. II. díl: Děkanství.* Ústí nad Orlicí: 1965–1966.

EHLOVÁ, Ludmila. *Děkan Václav Boštík. III. díl: Dodatek.* Ústí nad Orlicí: 1965–1966.

Kronika Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí I. od 22. XI. 1946 do 1. I. 1967.

Kronika Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí 1. 1. 1967–6. 1. 1978

Kronika rodiny Cibulkových v Ústí.

Memorabilienbuch der Dechantey Wildenschwerth. Anfangend vom Jahre 1836. Děkanský úřad římskokatolické církve v Ústí nad Orlicí, fond: Děkanský archiv Ústí nad Orlicí – uspořádáno Magdou Ženíškovou v r. 2005 – kniha č. 53 (Farní kronika).

PETERA, Václav. *Géniové církvi a vlasti.*

PIFFL, Alfréd. *Některé úvahy ndp. pana děkana Václava Boštika z let 1954–59 (vydané v jediném exempláři jako rukopisný přepis stenogramů).* Ústí nad Orlicí, 1963.

PIFFL, Alfréd. *A poznámka poslední, ta nejcivilnější, nejbolestivější o dvacátém třetím červenci 63.* Ústí nad Orlicí: 1963.

ZDVOŘILÝ, Radek (ed.). *Kronika rodu Boštik.* Lysá nad Labem: 2014.

C. Tištěné prameny

Antitotalitní encykliky. 1. vydání. Praha: Krystal OP, 2015.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Láska k pravdě. Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a pravdě z 29. června 2009.* 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánská nakladatelství.

BULÍNOVÁ, Marie – JANIŠOVÁ Milena – KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. I. Církevní komise ÚV KSČ (církevní šestka). Duben 1949–březen 1950.* Brno: Doplněk, 1994.

Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos Reginae-Hradecensis (1919).

Codex iuris canonici Pii X. pontificis maximi iussu digestus Benedicti Papae XV. auctoritate promulgatus. Vatikán: Typis Polyglottis Vaticanis, 1930.

Conciliarum oecumenicorum decreta. Editio tertia. Bologna: Institutio per le scienze religiose, 1972.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. 1. vydání. Praha: Zvon, 1995.

Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

JAN XXIII. Encyklika *Mater et magistra* o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení ze dne 15. května 1961. 1. vydání. Praha: Zvon, 1996.

Jan XXIII. Encyklika *Pacem in terris* o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě ze dne 11. dubna 1963. 1. vydání. Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II. Encyklika *Laborem exercens* o lidské práci ze dne 14. září 1981. 1. vydání. Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II. Encyklika *Centesimus annus* ke 100. výročí vydání *Rerum novarum* ze dne 1. května 1991. 1. vydání. Praha: Zvon, 1996.

Kodex kanonického práva. Praha: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta, 1948.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Paměť a smíření. Církev a viny minulosti*. 1. vydání. Praha: Katolický týdeník, 2000.

Nové církevní zákony. 1. vydání. Praha: Státní úřad pro věci církevní, 1949.

Pastýřské listy 1945–2000. 1. vydání. Arcidiecéze pražská. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

PIUS XII. *Encyklika o posvátné liturgii Mediator Dei*. 1. vydání. Brno: Museum, 1948.

Pontificale Romanum. Editio Princeps (1595–1596). Edizione, anastatica, introduzione e appendice a cura di Manlio Sodi, Achille Maria Triacca con la collaborazione di Gabriella Foti. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1997.

D. Literatura

ADAM, Alfons. *Otroci Třetí říše. Pobočné koncentrační tábory na území České republiky*. 1. vydání. Praha: GplusG, 2016.

ADAMEC, Stanislav. *Sakrální stavby a motivy v obcích farnosti Letohrad*. 1. vydání. Letohrad: farnost sv. Václava, 1999.

ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015.

Almanach Gymnázia Ústí nad Orlicí vydaný k 60. výročí založení školy. Ústí nad Orlicí: Gymnázium Ústí nad Orlicí, 2006.

BAUEROVÁ, Zuzana. *Proti času. Konzervovanie-reštaurovanie v Československu 1918–1971*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2015.

BENEŠ, Josef. *Kaine, kde je tvůj bratr. Medailonky českých katolických kněží – obětí fašismu*. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971.

BENZ, Wolfgang – DIESTEL, Barbara (Hrsg.). *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Band 4. Flossenbürg, Mauthausen, Ravensbrück*. 1. Aufgabe. München: C. H. Beck, 2006.

BLOCH, Marc. *Obrana historie*. 1. vydání. Praha: Argo, 2011.

BOHÁČ, Zdeněk. *Atlas českých církevních dějin 1918–1999*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

BOŠTÍK, Martin. *Fenomén Boštík. Václav Boštík a jeho rodinní výtvarní souputníci z Ležákova mlýna v Horním újezdu*. 1. vydání, Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2014.

BOŠTÍK, Martin. *Václav Boštík (1913–2005). K stému výročí malířova narození*. 1. vydání. Řevnice: Arbor vitae ve spolupráci s Regionálním muzeem v Litomyšli, 2013.

BOROVÝ, Klement. *Úřední sloh církevní. Příručná kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo*. 2. vydání. Praha: B. Stýblo, 1887.

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie. Člověk v Kristu Ježíši*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

BRANDES, Detlef. *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národnostní politika v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Prostor, 2015.

CABAN, Peter. *Primičná omša. Teológia, dejinný vývin a liturgická prax*. 1. vydání. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009.

CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti. Svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

CIBULKA, Josef – SOKOL, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese lanškrounském*. 1. vydání. Praha: Archeologická komise při České akademii věd a umění a Německá společnost věd a umění pro Republiku československou, 1935.

CIHLÁŘ, Jiří. *Starosta Oldřichovic Karl Hübl. Sedlák, spisovatel a politik*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2006.

CIHLÁŘ, Jiří. *Sudetoněmečtí demokraté, antifašisté a Orlickoústecko*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003.

ČERNÁ, Marie – CUHRA, Jaroslav. *Prověrky a jejich místo v komunistickém vládnutí. Československo 1948–1989*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 2014.

ČOPÍK, Jan. *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010). Díl I – do roku 1945*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2014.

DAMAŠSKÝ, Jan. *Řeči na obranu obrazů*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012.

DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

DOLISTA, Josef. *Perspektivy církve. Vybrané kapitoly z eklesiologie*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

DUKA, Dominik – BADAL, Milan. *Bílá kniha církve s černou kapitolou. 20 let svobody 1989–2009*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

DULÍČEK, Lukáš. *Východočeši pod císařským praporem. C a k. pěší pluk č. 18 v 1. světové válce*. 1. vydání. Praha: Československá obec legionářská, 2015.

DUŠEK, Radim – MACKOVÁ, Marie. *Osudy politických vězňů 1948–1989. Zdokumentováno na území okresu Ústí nad Orlicí*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, 1996.

DVOŘÁK, Tomáš. *Úvod do studia dějepisu. 1. díl*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2014.

FILIPP, Dominik Josef. *Biskupský pacholecký seminář Borromaeum v Hradci Králové*. 1. vydání. Hradec Králové: s. n., 1861.

FORMÁNEK, Jakub – ŠMÍD, Marek (eds.). *Pastýřské listy 1918–1945*. Praha: Karmelitánské nakladatelství pro Arcibiskupství pražské, 2017.

FREILINGER, Christoph. *Die Amtseinführung des Pfarrers. Die liturgischen Ordnungen und ihre Bilder des Gemeindeleiters. Eine Studie zum deutschen Sprachgebiet in der Neuzeit*. 1. Auflage. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2003.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010.

GALLANGHER, Michel Paul. *Křesťanství a moderní kultura*. 1. vydání. Velehrad: Refugium, 2004.

GINZBURG, Carlo. *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*. 1. vydání. Praha: Argo, 2000.

GOLL, Jaroslav. *Čechy a Prusy ve středověku*. 1. vydání. Praha: Bursík a Kohout, 1897.

GRULICH, Rudolf. *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2002.

HACKENSCHMIED, Zdeněk Václav. *Ústecké betlémy*. 2. vydání. Ústí nad Orlicí: Akademický klub Čada, 1999.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

HALAS, František. *Neklidné vztahy. K jednomu aspektu výročí 28. října 1918*. 1. vydání. Svitavy: Trinitas, 1998.

HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

HANUŠ, Jiří. *Pozvání ke studiu církevních dějin*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

- HARRIES, Karsten. *Etická funkce architektury*. 1. vydání. Řevnice, Praha: Arbor vitae, Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2011.
- HAVEL, Josef – HAVLOVÁ, Ludmila. *Až sem... Z historie pohřbívání v Ústí nad Orlicí*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Grantis, 2016.
- HOFFMANN, Bedřich. *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. 1. vydání. Přerov: Společenské podniky, 1946.
- HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. 1. vydání. Praha: Argo, 2009.
- HELAN, Pavel – ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919–1925). Výběrová edice dokumentů*. 1. vydání. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2013.
- HNILICA, Pavol Mária. *Náboženské problémy v krajine ovládané komunistami*. 1. vydanie. Trnava: Dobrá kniha, 2006.
- HOLUB, Tomáš. *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce. Návrh kriteriologie*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2009.
- HRDINA, Antonín Ignác. *Kanonické právo*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- JAKUBČIN, Pavol. *Pastieri v osidlach moci. Komunistický režim a katolíci kňazi na Slovensku v rokoch 1948–1968*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012.
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2005.
- Jaroslav Kocian. *Sborník statí a vzpomínek*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953.
- JELEN, Josef. *Stín katedrál*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1972.
- Kamínky IV. díl. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. 1. vydání. Hradec Králové: Česká biskupská konference, 2001.
- Kamínky II. díl. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. 1. vydání. Hradec Králové: Česká biskupská konference, 2000.
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968. Společnost a moc*. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2008.
- KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1993.
- KASPER, Walter. *Theologie – součást naší doby*. 1. vydání. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994.

- KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. 4. vydání. Brno: Doplněk, 2003.
- KELLER, Jan. *O povaze sociální reality. Soubor textů ke kritice nemarxistické sociologické teorie*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české XIII. 1918–1929*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2000.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929–1938*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2002.
- KOL. *Vývoj textilního strojírenství v regionu Orlicka*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003.
- KOLÁŘ, Bohumil – BALÍK, Jan – KYLIÁNOVÁ, Irena. *S největší vděčností. Rozhovor s P. Bohumilem Kolářem*. 1. vydání. Praha: Jan Malík, Nové město, 2013,
- KOPEČEK, Pavel. *Fundamentální liturgika pro 3. ročník studia teologie*. Skripta. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2006.
- KORONTHÁLY, Vladimír (ed.). *Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikona farností Arcidiecéze pražské 1848–2010. Díl I. Almanach [biskupů, kněží a jáhnů arcidiecéze pražské] (A-L)*. 1. vydání. Praha: Arcibiskupství pražské, 2013.
- KORONTHÁLY, Vladimír (ed.). *Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikona farností Arcidiecéze pražské 1848–2010. Díl II. Almanach [biskupů, kněží a jáhnů arcidiecéze pražské] (M-Ž)*. 1. vydání. Praha: Arcibiskupství pražské, 2013.
- KOŠNÁŘ, Julius. *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*. 1. vydání. Praha: V. Kotrba, 1903.
- KREJČÍ, Jaroslav. *Postižitelné proudy dějin. Civilizace a sociální formace, struktury a procesy, kultura a politika, revoluce a renesance, náboženství, národy a státy*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2002.
- KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Triton, 2004.
- KŘIVOHLÁVEK, Jan F. *Znaky, vlajky, pečeti a správní vývoj obcí okresu Ústí nad Orlicí*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2005.
- Litomyšl. Duchovní tvář českého města. Sborník historických prací*. 1. vydání. Litomyšl: Město Litomyšl, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, Muzeum a galerie Litomyšl, 1994.
- LOEWENSTEIN, Bedřich. *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1997.
- LOSIN, Elke. *Katholische Geistliche in nationalsozialistischen Konzentrationslagern. Frömmigkeit zwischen Anpassung, Befehl und Widerstand*. 1. Aufgabe. Würzburg: Königshausen und Neumann, 2011.

- LOUŽEK, Marek. *Max Weber. Život a dílo. Weberovské interpretace*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005.
- LUDVÍK, František. *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek. Dokumenty – projevy – směrnice*. 1. vydání. Praha: Arcidiecéšní pastorační ústředí, 1946.
- MÁDR, Oto. *Slovo o této době*. 1. vydání. Praha: Zvon, 1992.
- MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň – Terezín – Flossenbürg*. 1. vydání. Praha: František Novák, 1946.
- MALÁ, Irena – KUBÁTOVÁ, Ludmila. *Pochody smrti*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl. Období 1861–1938*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 2005.
- MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci I. Studie a dokumenty k vývoji Komunistické strany Československa v období 1948–1968*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.
- MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci II. Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948–1968*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.
- MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci III. Početnost a složení pracovníků stranického aparátu KSČ 1948–1968*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.
- MAIER, Hans. *Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- MALÝ, Alois. *Příručka církevních průvodů a jiných pobožností*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1947.
- MAREK, Pavel. *Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního křesťanství v letech 1920–1924*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015.
- MATYÁŠOVÁ, Helena. *Bohuš Heran. Violoncellista, pedagog a člověk*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Městské muzeum v Ústí nad Orlicí, 2011.
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500–1700)*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 2004.
- MIKLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*. 1. vydání. Praha: Č.A.T, 1945.
- MOBERG, David O. *The church as a social institution. The sociology of American religion*. 1st edition. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1962.
- MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1982.

- MUNSLOW, Alun. *Deconstructing History*. 2. edition. New York: Routledge, 2006.
- MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- Náboženské umění XX. století. 20. prosinec 1947–11. leden 1948. Výstava v Domě umění v Brně*. 1. vydání. Brno: Aleš, 1947.
- NEJEDLÝ, Vratislav – ZAHRADNÍK, Pavel. *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Pardubickém kraji*. 1. vydání. Praha: Argo, 2008.
- NOIRIEL, Gérard. *Úvod do sociohistorie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012.
- NOSKOVÁ, Jana. *Biografická metoda a metoda orální historie na příkladu výzkumu života v socialismu*. 1. vydání. Brno: Etnologický ústav AV ČR Praha – pracoviště Brno, 2014.
- NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie organizace*. 1. vydání. Praha: Grada, 2008.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2012.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007.
- OPATRNÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- PADEVĚT, Jiří. *Krvavé léto 1945. Poválečné násilí v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Academia, 2016.
- PALACKÝ, František. *Popis království Českého čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCXLIII wykonaného*. 1. vydání. W Praze: Nákladem knihkupectví J. G. Kalve, 1848.
- PALOUŠ, Radim. *Totalismus a holismus*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996.
- PANOCH, Pavel – BARTOŠ, Štěpán. *Karel Řepa. Pardubický architekt ve věku nejistot*. 1. vydání. Pardubice: Helios, 2003.
- PEHR, Michal – ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928). Úvodní studie*. 1. vydání. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2012.
- PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. II. Hierarchický řád církevní*. 1. vydání. Obořiště u Dobříše: Theologický ústav Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele, 1937.

- PETRÁČEK, Tomáš. *Církev, tradice, reforma. Odkaz Druhého vatikánského koncilu* 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2016.
- PETRÁČEK, Tomáš. *In the maelstrom of secularization, collaboration and persecution. Roman catholicism in modern Czech society and the state*. 1. edition. Lublin: EL-Press, 2014.
- PETRÁČEK, Tomáš. *Adaptace, rezistence, rezignace. Církev, společnost a změna v novověkých dějinách*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2013.
- PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2013.
- PIFFL, Alfréd. *Zápas o Bratislavský hrad. Denník 1948–1972*. 1. vydanie. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, 2007.
- PIFFL, Alfréd. *Chrám a veriaci*. 1. vydanie. Bratislava: Tatran, 1950.
- PÍCHA, Mořic. *Přešlo-li rakouské jmenovací právo na vládu Republiky československé*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1925.
- PÍCHA, Mořic. *Slovo k revisi občanského práva manželského*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 1924.
- PILÍK, Karel – PALÁN, Aleš. *Není trní bez růže. Karel Pilík v rozhovoru s Alešem Palánem*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš Kristus – Pravda dějin. Trojiční a christocentrická teologie dějin*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. 1. vydání. Praha, Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918*. 1. vydání. Praha: Torst, 1998.
- RATZINGER, Joseph. *Eschatologie. Smrt a věčný život*. 1. vydání. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008.
- RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Úvod do křesťanství. Výklad apoštolského vyznání víry*. 1. úplné vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009.
- ROTTER, Hans. *Osoba a etika. K základům morální teologie*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997.

- ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1999.
- SEDLÁK, Jan Nepomuk. *Cesta k oltáři Páně. Obřady sedmera svěcení kněžských a konsekrace biskupské*. 1. vydání. Praha: Haléř sv. Vojtěcha, 1922.
- SEKOTOVÁ, Věra. *Jaroslav Kocian a Cecilská hudební jednota*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003.
- SEKOTOVÁ, Věra. *Kamenné svědomí města*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 1999.
- SEKOTOVÁ, Věra. *Tradice ústeckého mariánského obrazu*. 1. vydání. Vysoké Mýto: Okresní muzeum, 1996.
- SEKOTOVÁ, Věra – BROŽEK, Zdeněk. *Vánoce s betlémem. Ze soukromých sbírek občanů Ústí nad Orlicí*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 1994.
- SEKOTOVÁ, Věra – MACKOVÁ, Marie. *Ústecká radnice a městské dějiny. Od feudalismu k novodobé společnosti*. 1. vydání Ústí nad Orlicí: Oftis, 1998.
- SCHALLER, Josef František Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen. Darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlösser, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlösser und Städte unter den ehemaligen und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden. Elfter Theil, Chrudimer Kreis*. 1. Ausgabe. Prag, Wien: in der von Schönfeldschen Handlung, 1789.
- SKOČDOPOLE, Antonín. *Učebná kniha bohosloví pastýřského*. 1. vydání. České Budějovice: vlastní náklad.
- SKŘIVÁNEK, Milan. *Odsun Němců ze Svitavska 1945-1947*. 1. vydání. Hradec Králové: Historický klub – pobočka Hradec Králové, 1995.
- SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl. Duchovní tvář českého města*. 1. vydání. Litomyšl: Město Litomyšl, Státní okresní archiv Svitavy, Muzeum a galerie, 1994.
- SNYDER, Timothy. *Krvavá země*. 1. vydání. Praha, Litomyšl: Paseka, Praha: Prostor, 2013.
- SOKOL, Jan. *Moje plány. Paměti architekta*. 1. vydání. Praha: Triáda, 2004.
- SOKOL, Jan. *Dlouhá léta s architekturou*. 1. vydání. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1996.
- SOKOL, Václav. *Příspěvek k historii betlémů v Ústí nad Orlicí*. Text vydán u příležitosti zakončení kreseb Václava Sokola v Galerii pod radnicí v Ústí nad Orlicí dne 5. ledna 2003
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt. Fünfter Band. Chrudimer Kreis*. 1. Ausgabe. Prag: Calve, 1837.
- SOMMER, Vítězslav. *Angažované dějepiscectví. Stranická historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011.

- SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V. *Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2008.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ, pořádek*. 1. vydání. Praha: Academia, HÚ AV, 2016.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013.
- ŠILAR, Jaroslav. *Dějiny města Ústí nad Orlicí od počátků do druhé poloviny 17. století*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011 [práce pochází z roku 1967].
- ŠMÍD, Marek. *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015.
- ŠMÍD, Marek – PEHR, Michal – ŠEBEK, Jaroslav – HELAN, Pavel. *Československo a Svätý stolec. Diplomatická korespondence a další dokumenty 1917–1928. Výběrová edice*. 1. vydání. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2015.
- ŠPĚT, Jiří. *Fridolín Macháček jako muzeolog a organizátor českého muzejnictví*. 1. vydání. Plzeň: Západočeské muzeum, 1996.
- ŠVARŤÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Mýtus šlechty u nás a v nás*. Praha: Lidové noviny, 2012.
- TAJOVSKÝ, Bohumil Vít. *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*. 1. vydání. Praha: Torst, 2001.
- THALEB, Nassim. *Černá labuť. Následky vysoce nepravděpodobných událostí*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2011.
- TRAPL, Miloš. *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu 1918–1938*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.
- VALASEK, Emil. *Der Kampf gegen die Priester im Sudetenland 1938 bis 1945. Eine Dokumentation*. 1. Aufgabe. Königstein: Institut für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien, 2003.
- VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*. 1. vydání. Praha: vlastní náklad, 2013.
- VALEŠ, Václav. *Konfesní právo. Průvodce studiem*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
- VAN DÜLMEN, Richard. *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*. 1. vydání. Praha: Dokořán, 2002.
- VAŠÍČEK, Zdeněk. *Archeologie, historie, minulost*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006.
- VAŠKO, Václav. *Dům na skále II. Církev bojující. 1950–květen 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

VAŠKO, Václav. *Dům na skále I. Církev zkoušená. 1945–začátek 1950*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

VESELÝ, Dalibor. *Architektura ve věku rozdělené reprezentace. Problém tvořivosti ve stínu produkce*. 1. vydání. Praha: Academia, 2008.

VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1946–1964*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004.

VODIČKOVÁ, Stanislava. *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. 1. vydání. Brno, Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, Ústav pro studium totalitních režimů, 2009.

VODIČKOVÁ, Stanislava. *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk. Paměti patera Františka Štveráka, vězně nacistického a komunistického režimu*. 1. vydání. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013.

WALDENFELS, Hans. *Kontextová fundamentální teologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2000.

WEBER, Helmuth. *Všeobecná morální teologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, Zvon, 1998.

WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů. Katolická církev v materiálech jihočeských archivů let 1949–1976*. 1. vydání. České Budějovice: Jih, 2009.

WINTER, Eduard. *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*. 1. vydání. Praha: Jelínek, 1945.

ZÁBRODSKÝ, Josef. *Paměti Cecilské hudební jednoty v Ústí n. Orlicí, vydané na památku stoletého jejího trvání*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Cecilská hudební jednota, 1904.

ZEINER, Karel Emanuel. *Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky*. 1. vydání. Rychnov nad Kněžnou: vlastní náklad, 1880.

ZIMMERMANN, Jens. *Theologische Hermeneutik. Ein trinitarisch-christologischer Entwurf*. 1. Auflage. Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2004.

ZÍVALOVÁ, Kristýna. *Historikem ve dvacátém století IV. Fridolín Macháček – historik, archivář, muzeolog*. 1. vydání. Plzeň: viaCentrum s.r.o., 2010.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918–1949)*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2010.

E. Encyklopedie, slovníky

BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2008.

Český slovník bohovědný I. 1. vydání. Praha: Václav Kotrba, 1912,

Ottův slovník naučný. Díl XXVI. 1. vydání. Praha: J. Otto, 1907.

NOVOTNÝ, Vojtěch – VAŇÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013.

Slovník naučný. Díl 9. 1. vydání Praha: I. L. Kober, 1872.

TRETERA, Jiří Rajmund – HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011.

F. Vysokoškolské kvalifikační práce a práce Středoškolské odborné činnosti

BARVÍNKOVÁ, Lenka. *Sborové tradice a současnost v Ústí nad Orlicí*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova: Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2013.

DULÍČEK, Lukáš. *Dějiny gymnázia v Hradci Králové v letech 1908–1948*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2012.

HAVEL, Matěj Ondřej. *Královéhradecká katedrální kapitula mezi léty 1900–2000*. Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Historický ústav, 2011.

HOLOUBEK, Ladislav. *Biskupský seminář v Hradci Králové. Provoz, výuka a život v něm od založení do konce 19. století*. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové: Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, 2013.

KAFKA, Jan. *Církevní politika KSČ a státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2015.

LORENC, Jan. *Cecilianismus – cyrillismus a jeho odraz v činnosti Cecilijské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí*. Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Hudební katedra, 2010.

MARKOVÁ, Iva. *Týdeník Jiskra Orlická v letech 1970–1989 jako nástroj komunistické propagandy v okrese Ústí nad Orlicí*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, Filozofická fakulta, Katedra žurnalistiky.

NEČAS, Jaroslav. *Mimořádný lidový soud v Hradci Králové 1945–1948 a jeho ohlas v dobovém tisku*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2011.

PAKANDL, Josef. *Nacistická okupace českého pohraničí a českých zemí a její důsledky pro církevní správu*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, 2012.

PALIVODOVÁ, Eva. *Ochrana hranic a vytváření vnějšího nepřítele v Československu v letech 1948–1956*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2010.

PUMPR, Pavel. *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách na příkladu panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2009.

SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí 1948–1963 a děkan Václav Boštík v zápase s komunistickým režimem v roli kněze a stavebníka*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2012.

SKLENÁŘ, Michal. *Tridentská reforma diecézního kléru a její vybrané vnější projevy. Kněžský oděv jako odraz požadavků kladených na diecézní kněžstvo po Tridentském koncilu*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2013.

SKLENÁŘ, Michal. *Dějiny farnosti v Ústí nad Orlicí jako obraz římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1961*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2014.

SKLENÁŘ, Michal. *Vývoj a proměny české katolické liturgiky v české liturgické literatuře (1752) 1780–1962 a (1616) 1841–1962*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, 2016.

ŠPŮRKOVÁ, Zdeňka. *Pod tíhou osudu. II. světová válka v Ústí nad Orlicí (příprava pro výstavu k 60. výročí ukončení II. světové války)*. Škola muzejní propedeutiky, Asociace muzeí a galerií České republiky, 2004.

G. Kolektivní monografie, sborníky

BORKOVCOVÁ, Marie et al. *200 let trvání Cecilské hudební jednoty v Ústí nad Orlicí. Sborník příspěvků z konference Měšťanská kultura a hudební tradice v Ústí nad Orlicí ze dne 20. listopadu 2011*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto: Městské muzeum v Ústí nad Orlicí, Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, 2003.

BOROVSKÝ, Tomáš – HANUŠ, Jiří – ŘEPA, Milan (edd.). *Kultura jako téma a problém dějepisců*. 1. vydání. Brno: Matice moravská, 2006.

BROŽ, Prokop. *Mezi historií a evangeliem. Existence a život církve ve světle II. vatikánského koncilu*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014.

ČECHUROVÁ, Jana – ŠTAIF, Jiří. *K novověkým sociálním dějinám českých zemí VI. Sociální dějiny dnes*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004.

DAVIES, Ian (ed.). *Debates in History Teaching*. 1. edition. New York: Routledge, 2011.

FERENČUHOVÁ, Bohumila a kol. *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*. 1. vydanie. Bratislava: Spoločnosť Pro Historia, 2012.

FIALA, Petr a kol. *Český politický katolicismus 1848–2005*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří (eds.). *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vydání. Brno. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001

GABRIEL, Karl – HORSTMANN Johannes – METTE Norbert. *Zukunftsfähigkeit der Theologie. Anstöße aus der Soziologie Franz-Xaver-Kaufmanns*. 1. Auflage. Paderborn: Bonifatius, 1999.

- HANUŠ, Jiří a kol. *Služebníci neužiteční. Kněžská identita v českých zemích ve 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015.
- HAVELKA, Miloš a kol. *Víra, kultura, společnost. Náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka POLC, Jaroslav V. (eds.). *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. 1. vydání. Praha: Zvon, 1994.
- HOLMANOVÁ, Alena (ed.). *Profesor Alfred Piffel. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie pri príležitosti storočnice narodenia*. 1. vydanie. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave pre Fakultu architektúry, 2008.
- HORÁK, Pavel – HRADECKÝ, Tomáš a kol. *České, slovenské a československé dějiny 20. století VIII*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013.
- CHAMBERLAYNE, Prue – BORNAT, Joanna – WENGRAF, Tom (eds.). *The turn to biographical methods in social science. Comparative issues and examples*. 1. edition. London: Routledge, 2000.
- JAN, Libor (ed.). *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, Českomoravská komise pro srovnávací církevní dějiny, Matice moravská, 2000.
- JAROŠOVÁ, Markéta. *Professori Josef Cibulka ad honorem. Sborník příspěvků přednesených na sympoziu „Život a dílo profesora Josefa Cibulky“ dne 14. 12. 2007. Opera facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium vol. IX*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění ve vydavatelství Togga, 2009.
- KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 I*. 1. vydání. Praha: Academia, 2011.
- KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967 II*. 1. vydání. Praha: Academia, 2011.
- KRÁKORA, Pavel (ed.). *Pražské jaro 1968. Pokus o obnovu občanské společnosti*. 1. vydání. Praha: Epoque, 2008.
- KUBÍN, Petr (ed.). *Brány pekelné ji nepřemohou. Kapitoly z pronásledování církvi v Československu kolem roku 1950*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013.
- KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk a kol. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Albis international, 2002.
- MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.). *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.
- MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.). *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

- MAGINCOVÁ, Dagmar (ed.). *O protektorátu v sociokulturních souvislostech*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011.
- MAKARIUSOVÁ, Marie – VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla (edd.). *Metodické problémy moderní biografistiky*. 1. vydání. Praha: Historický ústav, 2010.
- MAREK, Pavel (ed.). *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- MASLOWSKI, Nicolas – ŠUBRT, Jiří a kol. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2014.
- MOULIS, Miloslav (ed.). *Češi v nacistických koncentračních táborech, káznicích a věznicích. Materiály z vědecké konference*. 1. vydání. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1996.
- NECHVÁTAL, Bořivoj – HUBER, Jiří – KOTOUS, Jan (edd.). *Královský Vyšehrad 3. Sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- NEŠPOR, Zdeněk a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2010.
- PARMA, Tomáš (ed.). *Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu. 130 let existence české kulturní a vzdělávací instituce*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014.
- PEKOVÁ, Jitka – SÜSSEROVÁ, Jarmila. *Bratrance Jaroslav, Quido a Tomáš Kocianovi*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Město Ústí nad Orlicí ve spolupráci s Městským muzeem v Ústí nad Orlicí, 2008.
- POLEHLA, Petr (ed.). *350 let královéhradecké diecéze*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015.
- Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918–1938. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918–1938“ konané v Olomouci v roce 1996*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001.
- POSLEDNÍ, Jiří et al. *Jaroslav Kocian. 125 let. 1883–2008*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2008.
- SATJUKOVÁ, Silke – GRIES, Rainer (Hg.). *Unsere Feinde. Konstruktionen des Anderen im Sozialismus*. 1. Auflage. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004.
- SCHULZE, Winfried (Hg.). *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie. Eine Diskussion*. 1. Auflage. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1994.
- SCHULZE WESSEL, Martin – ZÜCKERT Martin (Hg.). *Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert*. 1. Auflage. München: Oldenbourg, 2009.

SKLENÁŘ, Michal (ed.). *Náš pan děkan. Sborník k 50. výročí úmrtí děkana Václava Boštika*. 1. vydání. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013.

SLÁDEK, Karel a kol. *Křesťanství a islám v liberálním státu. Výzvy tradice a současnosti*. 1. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011.

STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. 1. vydání. Praha. Scriptorium, 2014.

STORCHOVÁ, Lucie (ed.). *Conditio humana. Konstanta či historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2005.

STIBRAL, Karel – DADEJÍK, Ondřej – PEPRNÍK, Michal (eds.). *Kauza les. Environment jako estetický problém. (Krása, krajina, příroda III.)*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010.

STRÁBRNÝ, Jan – HANUŠ, Jiří (eds.). *Stát a církev v roce 1950*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.

Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce. 1. vydání. Dobruška: Město Dobruška, 2009.

VLČEK, Vojtěch (ed.). *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

VLČEK, Vojtěch (ed.). *Ženské řehole za komunismu 1948–1989. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. 1. vydání. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005.

Vysokoškoláci o totalitě. Sborník oceněných studentských prací 2009. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009.

WEISS, Martin – SVOBODA, Rudolf a kol. *Kříž pod rudou hvězdou*. 1. vydání. České Budějovice: Jih, 2009.

H. Periodika

Acta curiae Reginae Gradecensis (5–7), 1945.

Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni 2 (2012).

Acta Sanctae Sedis 37 (1904–1905).

Australian & New Zealand Journal of Sociology (18) 1982.

Betlémy a betlemáři 1 (2015).

Brázda speciál. Nepomucenum 1929–1999.

Central European History 33 (2000).

Církevní dějiny 2 (2008).

Czech Music Quaterly 4 (2014).

Časopis katolického duchovenstva 6 a 7 (1891).

Časopis matice moravské 2 (2007).

Český časopis historický 3 (2001), 2 (2007).

Česko-slovenská historická ročenka 2007.

Dějiny – teorie – kritika 2 (2004), 2 (2009), 1 (2015).

Duchovní pastýř 29 (1980).

Historická sociologie 1 (2010).

Historie – Otázky – Problémy 2 (2009).

INUF leden (2015), leden (2017).

Jihočeský sborník historický 4 (2012), *Supplementum* 4.

Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost 1 (2004), 2 (2005), 4 (2007), 8 (2011).

Kuděj 2 (2000), 1–2 (2005).

Lidé města 2 (2006).

Masarykův sborník 14 (2006–2008).

Nouveau Dialogue 11 (1975).

Ordinariátní list královéhradecké diecéze 9 (1923), 7 (1924), 10 (1924), 2 (1927), 4 (1927), 5 (1934), 12b (1934), 3 (1942), 9 (1946), 1 (1947).

Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací 10 (2000).

Paginae historiae. Sborník Národního archivu 20/1 (2012).

Revue církevního práva 3 (1998).

Rudé právo 21. března 1950.

Salve 2 (2010), 1 (2011), 2 (2012), 4 (2013).

Sborník Národního muzea v Praze. Řada C. Literární historie 1–2 (2012).

Securitas imperii 11 (2005), *Securitas imperii* 19/2 (2011).

Soudobé dějiny 2–3 (1995).

Studia theologica 1 (2009), 4 (2009).

Studie 130–131 (1990).

Teologické texty 4 (2009).

Umění 29 (1981).

Ústecký zpravodaj 8 (1994).

Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí 7 (1996).

Východočeské listy historické 26 (2009).

Zlatá stezka. Sborník prachatického muzea (5) 1998.

I. Internetové zdroje

<<http://www.abscr.cz/>>.

<<http://aplikace.mvcr.cz>>.

<<http://cic.biskupstvi.cz/>>.

<<https://books.google.cz>>.

<<http://cdct.cz/>>.

<<http://cchma.cz/>>.

<<http://www.dejinyteoriekritika.cz>>.

<<https://digilib.phil.muni.cz>>.

<<http://dinasnejdar.blogspot.cz>>.

<<https://www.epravo.cz>>.

<<http://ff.zcu.cz/>>.

<<http://www.historicka sociologie.cz/>>.

<<http://www.christnet.eu/>>.

<<https://is.cuni.cz/>>.
<<http://is.muni.cz/>>.
<<http://www.kardinal.cz>>.
<<http://www.nm.cz>>.
<<https://www.psp.cz>>.
<<http://reader.digitale-sammlungen.de>>.
<<https://ris.uhk.cz/>>.
<<http://spcp.prf.cuni.cz/>>.
<<http://uhsd.ff.cuni.cz>>.
<<http://theses.cz/>>.
<<http://www.teologicketexty.cz/>>.
<<http://w2.vatican.va/>>.
<<http://www.vatican.va/>>.
<<http://vychodoceskearchivy.cz/>>.

J. Rozhovory

J. Exc. Mons. Josef Kajnek (18. listopadu 2007).

Boris Wof (11. ledna 2008).

Mgr. Věra Sekotová (16. ledna 2008).